

T.C.
Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Hadis Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi
**SAHÎHAYN'DEKİ SİYER VE MEĞAZİ
RİVAYETLERİ**
Memet DURSUN
Iğdır - 2018

T.C.
İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Hadis Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

SAHÎHAYN'DEKİ SİYER VE MEĞAZİ RİVAYETLERİ

Hazırlayan
Memet DURSUN

Danışman
Dr.Öğr. Üyesi Musa ÇETİN

İğdır - 2018

TAAHHÜTNAME

(Bilimsel Etiğe Uygunluk Metni)

Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

Iğdır Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “SAHÎHAYN’DEKİ SİYER VE MEĞAZÎ RİVAYETLERİ ” adlı çalışmanın kendi çalışma ve gayretim sonucunda meydana geldiğini, alıntılara kaynak gösterdiğimi ve yürürlükteki tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, bu çalışmamın kâğıt ve elektronik kopyalarının Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirtilen koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri doğrultusunda gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezimin tamamının veya uygun görülen kısımlarının erişime açılması tamamen Sosyal Bilimler Enstitüsünün takdirindedir.
- Tezim sadece Iğdır Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin ...yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Memet DURSUN

Iğdır 2018

KABUL VE ONAY

Memet DURSUN tarafından hazırlanan **SAHÎHAYN'DEKİ SİYER VE MEĞAZÎ RİVAYETLERİ** adlı çalışma, **14/08/2018** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından **Temel İslâm Bilimleri** Anabilim Dalı, **Hadis** Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Sezai BEKDEMİR

(Başkan)

(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut SÖNMEZ

Üye

(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Musa ÇETİN

Danışman

ÖZET

Bu çalışmamızda, “Sahihayn’deki Siyer ve Meğazî Rivayetleri” incelenmektedir. Çalışmamızın birinci bölümünde rivayet, hadis, haber ve eser kavramları işlenmiştir. İkinci bölümde, siyer ve Meğazî kavramları açıklanıp bu ilimlerin diğer ilimlerle olan ilişkisi ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde ise, hadis ve siyer-Meğazî kitaplarındaki Meğazî rivayetleri ele alınarak bu rivayetler arasındaki bilgiler arası kolay mukayese imkânı verilmeye çalışılmıştır. Bunun sonucunda yalnızca hadis kitaplarına dayanılarak tarihi bilgiye ulaşabilme imkânının olup olmadığı üzerinde durulmuştur. Bunun sonucunda hadis kitaplarından hareketle tarihi bilgiye ulaşmanın mümkün olduğu ancak bu durum hiçbir zaman tarih kitapları gibi kronoloji ve sebep-sonuç ilişkisine benzemediği ortaya konulmuştur. Bununla birlikte Hadisin siyer ve Meğazîye kaynaklık ettiği de belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Siyer, Meğazî, Hadis, Rivayet

ABSTRACT

In this study, "Siyer and Meggisi Rituals in Sahihayn" are examined. In the first part of our work, narrative, hadith, news and works are studied. In the second part, the concepts of sire and gregarious are explained and the relation of these sciences with other sciences is put forward. In the third chapter, the narrations of the megazi in the hadiths and the sirens-megazi books are taken up. Information on the hadith sources is at the top of the page; the information found in the books of the sagittarius rather than in the hadith sources was tried to be given at the bottom of the page to make it easier to compare the information in the sources. As a Result, it is emphasized whether there is possibility of accessing historical information only based on hadith books. As a Result, it is possible to reach historical information with the help of hadith books, but it has never been shown that it is not similar to chronology and cause-effect relation like history books. However, it is also stated that Hadith is a source of politics and mezazazi.

Keywords

Siyer, Meğazî, Hadis, Rivayet

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
1.Çalışmanın Konusu ve Kapsamı	1
2. Çalışmanın Amacı ve Önemi	2
3.Çalışmanın Metodu ve Kaynakları	3
1. BİRİNCİ BÖLÜM	5
1.1.Rivayet ve Tarihi	5
1.1.1 Rivayetin Tanımı	5
1.1.2 Rivayetin Önemi, Değeri ve Gerekliliği.....	6
1.1.3 İslam Öncesi ve Sonrasında Rivayet.....	9
1.2. Rivayet Türleri	15
1.2.1 Lafız ile Rivayet	15
1.2.2.Mana ile Rivayet.....	16
1.3.Rivayetle İlgili Birtakım Kriterler.....	19
1.3.1. Metin Açısından Rivayet	19
1.3.2 Senet/Râvî Açısından Rivayet	21
1.4.Rivayetin Keyfiyeti	23
1.4.1.Rivayetin Adabı.....	25
1.5.Hadis	26
1.5.1.Hadis Kelimesinin Kur'an-ı Kerim ve Hadislerdeki Kullanımları	27
1.6.Haber	28
1.7.Eser	29
1.8.Hadisın Değeri	30

1.9.Hadislerin Ezberlenmesi (Hıfz)	31
1.10.Hadislerin Yazılması (Kitabet)	33
1.11.Hadislerin Tedvini.....	35
1.12.Hadislerin Tasnifi.....	35
2. İKİNCİ BÖLÜM	38
2. 1. Siyer-Meğazî.....	38
2. 2. Siyer-Meğazî ve Kur'an İlişkisi.....	40
2. 3. Siyer-Meğazî ve Tarih İlişkisi.....	41
2. 4. Siyer-Meğazî ve Hadis İlişkisi	42
2. 5. Siyer ve Meğazî İlişkisi	43
2. 6. Siyer-Meğazînin Kitabeti ve Gelişmesi	43
2. 6. 1. Siyer-Meğazînin Kitabetini ve Gelişmesini Etkileyen Faktörler	44
2. 7. Siyer-Meğazî Rivayetinde İlmî Yöntem	47
2. 8. Siyer-Meğazîden Sonuç, Hüküm ve Temel Prensipler Çıkarmak.....	48
2. 9. İslam'ı Anlamada Siyer-Meğazînin Önemi	48
2. 10. Siyer-Meğazî Kaynakları	50
2. 10. 1. Kur'an-ı Kerim	51
2. 10. 2. Hadis kitapları.....	55
2. 10. 3. Sahifeler	59
2. 10. 4. Vesikalar	61
2. 10. 5. Şiir	62
2. 10. 6. Sözlü Kaynaklar.....	66
2. 10. 7. Özel Sîret Kitapları	68
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	69
3. 1. Sahîhayn'deki Siyer-Meğazî Rivayetleri	69
3. 2. Rasulullah'ın Katıldığı Gazalar	70
3. 2. 1. el-Ebva Gazvesi	72
3. 2. 2. Buvat Gazvesi.....	73
3. 2. 3. Safevan Gazvesi	74
3. 2. 4. Zî'l-Uşeyr Gazvesi	75

3. 2. 5. Bedir Gazvesi.....	76
3. 2. 5. 1. Bedir Gazvesinde Küçük Yaştakilerin Geri Çevrilmesi ve Müşriklerin takip edildiklerini anlayıp tedbir alması.....	79
3. 2. 5. 2. Bedir Harbi'ne Katılan Müslimanlar ve Müşriklerin Sayısı	81
3. 2. 5. 3. Rasulullah'ın Savaş Taktikleri.....	83
3.2. 5. 4. Peygamber'in (s.a.s.) (Bedir Harbinden Önce) Bedir'de Öldürülecek Olan Kimseleri Zikredip Söylemesi.....	84
3. 2. 5. 5. Müslümanların ve Müşriklerin Sancakları ve Parolaları	87
3. 2. 5. 6. Rasulullah'ın (s.a.s.) Bedir'e Gelmeye ve Müşriklerin Sayısını Tahmin Etmesi	87
3. 2. 5.7. Savaşın Başlaması.....	90
3. 2. 5. 8. Beklenen Yardım: Meleklerin İnmesi.....	92
3. 2. 5. 9. Ebû Cehl'in Öldürülmesi	96
3. 2. 5. 10. Bedir'de Müslümanlardan Şehid Olanlar	97
3. 2. 5. 11. Bedir'de Müşriklerden Öldürülenler	99
3. 2. 5. 12. Peygamber'in (s.a.s.) Kureyş Kâfirlerinden Şeybe İbn Rabîa, Utbe Ve Ebû Cehl İbn Hişâm Aleyhine Beddua Etmesi Ve Bunların Helak Olmaları	101
3. 2. 5. 13. Kureyş Şeriflerinden Yirmi Dört Kişinin Cesedlerinin Gömülmesi ve Rasulullah'ın Onlara Hitap Etmesi	101
3. 2. 5. 14. Bedir'de Müşriklerden Esir Alınanlar.....	103
3. 2. 5. 15. Ganimetlerin Bölüşürülmesi	103
3. 2. 5. 16. Allah'ın Humus Hakkındaki Hükmü.....	104
3. 2. 5. 17. Esirlerin Durumu	105
3. 2. 5. 18. Bedir Ehlinde Oldukları (Buhari'de) Zikredilen Kimselerin İsimleri	107
3. 2. 5. 19. Bedir Harbinde Hazır Bulunanların Üstünlüğü	114
3. 2. 5. 20. Rasulullah'ın Medine'ye Dönmesi ve (s.a.s.) kızı Rukiyye'nin Defnedilmesi.....	117
3. 2. 5. 21. Bedir Gazvesinin Sonucu	118
3. 2. 6. Beni Kaynuka Gazvesi	122
3. 2. 6. 1. Beni Kaynuka Hakkında İnen Ayet	123
3.2.6.2. Rasulullah'ın Beni Kaynuka'ya Hitap Etmesi ve Onların Rasulullah'a Verdikleri Cevap.....	124
3. 2. 6.3. Beni Kaynuka Hakkında Verilen Hüküm.....	125
3. 2. 6.4. Abdullah B. Übey ve Ubade B. Samit Hakkında İnen Ayetler	125
3. 2. 6. 5. Beni Kaynuka Gazvesinin Sonucu	126
3. 2. 7. Sevik Gazvesi	127
3. 2. 7. 1. Sevik Gazvesinin Sonucu	128
3. 2. 8.1. Karkaratü'l-Kudr Gazvesinin Sonucu.....	129

3. 2. 9. Gatafan Gazvesi	130
3. 2. 9. 1. <i>Gatafan Gazvesinin Sonucu</i>	131
3. 2. 10. Beni Süleym Gazvesi	132
3. 2. 10. 1. <i>Beni Süleym Gazvesinin Sonucu</i>	133
3. 2. 11. Uhud Gazvesi	134
3. 2. 11. 1. <i>Kureyş Ordusunun yola Çıkması</i>	136
3. 2. 11. 2. <i>Rasulullah'ın Rüyası ve Rüyasını Ta'bir Etmesi</i>	137
3. 2. 11. 3. <i>Rasulullah'ın Savaş Hakkında Sahabeyle İstişare Etmesi</i>	139
3. 2. 11. 4. <i>İslam Ordusunun Yola çıkması</i>	140
3.2.11.5. <i>Rasulullah'ın Orduyu Harp Nizamına koyması ve Savaş Talimatını Vermesi</i>	144
3. 2. 11. 6. <i>İki Ordu Karşı Karşıya</i>	146
3. 2. 11.7. <i>Düşman Ordusunun Bozguna Uğraması</i>	150
3. 2. 11. 8. <i>Harbin Seyrini Değiştiren Üzücü Hadise ve İslam Ordusunun Dağılması</i>	151
3. 2. 11. 9. <i>Rasulullah'ı (s.a.s.) Koruyan Melekler</i>	159
3. 2. 11. 10. <i>Rasulullah'ın (s.a.s.) Şi'b'e Çıkması</i>	160
3. 2. 11. 11. <i>Rasulullah'ın Önünde Şehit Düşen Kahramanlar</i>	161
3. 2. 11. 12. <i>Rasulullah'ın (s.a.s.) Durumu</i>	161
3. 2. 11. 13. <i>Ebu Süfyan'ın Müslümanlara Seslenmesi</i>	165
3.2.11.14. <i>Rasulullah'ın (s.a.s.) Şehitler Arasına İnmesi, Şehitlerin Defnedilmesi ve Rasûlullah'ın (s.a.s.) Uhud şehîdleri üzerine cenaze namazı kılması</i>	167
3. 2. 11. 15. <i>Rasulullah'ın Uhud'da Öğlen Namazını Kılması</i>	170
3.2.11. 16. <i>Uhud Günü Müslümanlardan ve Müşriklerden Öldürülen Kimseler</i>	170
3.2. 11. 17. <i>Uhud Günü Kendisini Uyku Bürüyen Kimseler ve Yanlış Düşüncelerinin Tashîhi</i>	177
3. 2. 11. 18. <i>Yüce Allah'ın Övdüğü Bahtiyarlar</i>	178
3. 2. 11. 19. <i>Rasulullah'ın (s.a.s.) Medine'ye Dönmesi, Müslümanların ve Münafıkların Durumu</i>	179
3. 2. 11.20. <i>Uhud Savaşı Hakkında İnen Ayetler ve Rasulullah'ın (s.a.s.) Uhud Dağı Hakkındaki Sözleri</i>	180
3. 2. 11. 20. <i>Uhud Savaşının Sonucu</i>	184
SONUÇ	189
KAYNAKÇA	191

ÖNSÖZ

Bizim hakkımızda hayrı murâd edip bizi dinde anlayış sahibi kılan Allah'a sonsuz hamdu senalar olsun. İki cihan önderi Efendimiz Hz. Muhammed Mustafa'ya salatü selam olsun.

Siyer -genel manada- hadisin temelini teşkil edip ona dayanak görevini üstlenmektedir. Zira siyer, Hz. Peygamber'in tüm hayatını kapsar. Bu da siyerin hadisten daha kapsamlı olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle siyer, sünnete kaynak olma görevini üstlenmiştir. Bunun içindir ki sahabe, Rasulullah'ın (s.a.s.) ağzından çıkan her söze önem verdikleri gibi, onun davranışına ve kişiliğine de azami derecede önem vermişlerdir. Çünkü sahabe Kur'an-ı Kerim'i en iyi bir şekilde bilmenin ve anlamının yolunun Rasulullah'ı tanımak ve anlamaktan geçtiğini çok iyi biliyordu. Zira sahabe onun ahlakının Kur'an olduğunun¹ bilinç ve şuurundaydı. İşte sahabenin bu önem ve düşkünlüğü -diğer konularda olduğu gibi- onları siyer-Meğazî rivayetlerine de sevk etmiştir.

Siyer-Meğazî ve sünnet hakkındaki bütüncül yaklaşım bizi şu neticeye ulaştırır: Hadis ve siyer-Meğazî hakkındaki bilgilerin bir arada/birlikte işlenmesi daha doğru bir çalışma olup kişiyi isabetli bir şekilde, en kısa yoldan, en az hata ile ve daha kapsamlı bir şekilde sonuca ulaştırır. Bu durum da Hz. Peygamber dönemindeki olayların doğru anlaşılabilmesi için hadis kaynaklarındaki bilgiler ile siyer-Meğazî kitaplarındaki bilgilerin karşılaştırılması olarak ele alınmasının önemini açık bir şekilde bize göstermektedir.

Özellikle son yıllarda-hususen fıkıh ve fıkıh usulu alanında-mukayeseli çalışmaların önem kazanması ile birlikte tarihi kaynakların karşılaştırılması bir şekilde ele alınacağı çalışmalara duyulan ihtiyaç artmıştır. Biz de bu çalışmamızı anılan ihtiyaca binaen kaleme aldık.

Bu çalışmamızda hadis eserlerindeki rivayetler ile siyer-Meğazî eserlerindeki rivayetleri karşılaştırmalı olarak ele aldık. Bunun sonucunda bu bilgiler arasında mukayese yapma imkânı oluştu. Bu mukayese sonucunda ortaya çıkacak ortak yönleri

¹ Müslim, Salat,139.

ve farklılıkları görebilme imkânı ortaya çıkmıştır. Böylece hadis ve tarih kaynaklarındaki rivayetler ile rivayet farklılıkları ve bu rivayetlerin özelliklerinin daha iyi anlaşılacağı ümit edilmektedir.

Daha önce yazdığım ama bir takım olumsuz durumlardan dolayı bir türlü tedkik edip düzenleyemediğim bu tezimi tekrar elden geçirip tamamlamam için beni teşvik edip öğütleriyle harekete geçiren Prof. Dr. Şadi EREN, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin YURT ve Danışman Hocam Dr. Öğr. Üyesi Musa ÇETİN'e ayrıca isabetli yönlendirmelerinden dolayı Özcan CİHANGİR ve Mehmet Nuri AYYILDIZ arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Memet DURSUN
Iğdır - 2018

KISALTMALAR

<i>a.g.e.</i>	: Adı Geçen Eser
<i>b.</i>	: İbn, bin, bint
<i>Bkz.</i>	: Bakınız
<i>c.c.</i>	: Celle celâlüh
<i>Çev.</i>	: Çeviren
<i>DİA</i>	: Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
<i>DİB</i>	: Diyanet İşleri Başkanlığı
<i>h.</i>	: Hicrî
<i>Haz.</i>	: Hazırlayan
<i>Hz.</i>	: Hazreti
<i>İFAV</i>	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
<i>r.a</i>	: Radıyallâhu anh
<i>s.a.s.</i>	: Sallallâhu aleyhi ve selem
<i>TDV</i>	: Türkiye Diyanet Vakfı
<i>Thk.</i>	: Tahkik eden
<i>Trc.</i>	: Tercüme eden
<i>tsz.</i>	: Tarihsiz (Basım tarihi yok)
<i>ö.</i>	: Ölüm tarihi
<i>vb.</i>	: Ve benzeri, ve bunun gibi
<i>Yay.</i>	: Yayınları

GİRİŞ

1.Çalışmanın Konusu ve Kapsamı

Tezimizde Meğazî rivayetlerini ele aldık. Bu rivayetleri işlerken hadis eserlerindeki Meğazî rivayetleri ile siyer-Meğazî eserlerindeki Meğazî rivayetleri arasında bir mukayese zeminini oluşturduk. Tezimizin isminden de (Sahihayn'deki Siyer ve Meğazî Rivayetleri) anlaşılacağı üzere konumuzun alanı bir hayli geniştir. Ayrıca siyer ve Meğazî türü eserlerde de çok hacimli bilgiler vardır. Bunun da yüksek lisans tezi için ağır olduğu aşikârdır. Bunun için bizler bu çalışmamızı Meğazî ile sınırlandırdık. Meğazî ile sınırlandırdığımız bu tezimizin ismini de “Sahihayn'deki Meğazî Rivayetleri” diye değiştirmedik. Bunun da nedenlerini üç maddede zikredebiliriz:

1.Siyer ve Meğazînin birçok yerde birlikte zikredilmeleri, hatta bunların eşanlımlı kelimeler olduğunun sözkonusu edilmesi.

2.Tezimizin ikinci bölümünde Meğazîye değinmenin sonucunda siyeri de zikretme ihtiyacının hasıl olması. Çünkü siyer kavramı,-yerinde de zikredildiği üzere-Meğazîyi de içine alan geniş bir kavramdır. Özel/hass bir kavramın açık bir şekilde anlaşılması için genel/amm kavramın da işlenmesi gerekir. Bu iki kavramın arasındaki bu sıkı bağ, her ikisini birlikte ele alıp değerlendirmeyi gerekli kılıyor. Ancak bu iki kavramın birlikte değerlendirilmesi, siyere dair rivayetleri Meğazî rivayetleri ile birlikte ele alınmasını zorunlu kılmıyor.

3.İsimdeki insicamın bozulmaması.

Meğazî ile sınırlandırdığımız bu tezimizde bütün gazveleri anlatacak durumda değiliz. Zira böyle bir çaba çalışmamızın sınırlarını aşan çok geniş bir durumdur. Bunun için Müslümanların birinde galip diğerinde de galibiyeti son anda kaybettikleri iki gazveyi: Bedir ve Uhud gazvelerini ele aldık. Ayrıca bir bütünlük oluşturması açısından bu iki savaşın meydana gelmesine sebep olan ve bu iki savaştan önce vuku bulan gazveleri de ele aldık. Bunlar, el-Ebva, Buvat, Safevan, Zi'l-Uşeyr, Beni kaynuka, Sevik, Karkaratü'l-Kudr, Gatafan ve Beni Süleym gazveleridir.

2. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Hadis ve siyer-Meğazî ilimleri birbirlerine kaynaklık etmeleri ve râvî, rivayet ve metod gibi ortak noktaları olması hasebiyle aralarında çok sıkı bir bağ vardır. Bu bağ, bu ilimlerin birlikte ele alınarak değerlendirilmesini gerekli kılar. İşte bu sıkı bağı ortaya koymak ve bu ilimlerin birlikte bir bütünlük arz ettiklerinin tesbiti ise ancak söz konusu iki ilim dalı arasında yapılacak mukayeseli bir çalışma ile ortaya konulabilecektir. Bunun için bizler de bu ilimler arasında mukayeseli bir çalışma yaptık. Buradan hareketle yaptığımız bu çalışmada şu amaçlar hedeflenmiştir:

1.Hadis ve siyer-Meğazî birlikte bir bütünlük arz ettiği ve bunların birbirinden bağımsız olarak ele alındıkları takdirde noksanlık olacağının anlaşılması.

2.Hadis kitaplarına dayanılarak tarihi bilgiye ulaşabilme imkânı.

3.Yalnızca hadis kitaplarına dayanılarak tarihi bilginin herhangi bir konu hakkında sebep-sonuç gözetilerek ve kronolojik olarak baştan sona detaylı olarak elde edilmesi mümkün olamayacağı.

4.Hadis edebiyatının siyer-Meğazîye kaynaklık ettiğinin açığa kavuşturulması.

5.Hadis ve siyer-Meğazî ilimleri arasındaki farklı rivayetlerin tespiti ve bu farklılığın neler olduğu.

Hadis kitapları Hz. Peygamber'in hayatının belirli bir kısmını parçalar halinde sunarken siyer-Meğazî kitapları olaylara daha geniş bir perspektiften bakmamızı sağlar ve derli toplu bir bilgi elde etme imkânı verir. Hadis kitaplarında olayların sıralanışında kronoloji göz önünde bulundurulmazken siyer-Meğazî kitaplarında olaylar daha çok kapsamlı ele alınıp kronolojiye dikkat edilmiş ve olayların gerçekleştiği yerler hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Herhangi bir hadis kitabında geçen bir olayın nerede ve ne zaman gerçekleştiğinin tespiti ancak nasih-mensuh ve esbab-ı vürud-i'l-hadis ilimleri yardımıyla yapılabilir. Bizler de siyer-Meğazî hakkındaki rivayetleri karşılaştırmaya ve kaynaklar arasında görülen farklılıkları ortaya koymaya çalışacağız. Şüphesiz böyle bir çalışmayla tarih kaynaklarındaki bilginin hadis kaynaklarıyla test edilmesini sağlamış olacağız ki bu, çalışmanın değeri ve önemi açısından oldukça önemli bir husustur. Bu

mevzuda yapılacak bir çalışmanın önemi, gerekliliği ve belli bir boşluğu dolduracağı aşikârdır.

3.Çalışmanın Metodu ve Kaynakları

Çalışmamız bir giriş, üç bölüm ve sonuç kısmından oluşturulmuştur. Giriş kısmında Sahihayn'deki Siyer ve Meğazî Rivayetleri adlı çalışmanın kapsamı, amacı, önemi, metodu ve kaynakları hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde, rivayet, hadis, haber ve eser kavramları işlenmiştir. Söz konusu Hadis ve siyer-Meğazî olunca rivayetin önemi açık bir şekilde ortaya çıkar. Çünkü rivayet olgusu bu ilimler için olmazsa olmazlardandır. Bunun için bu bölümde rivayetin önemi, gerekliliği, tarihi, türleri ve kriterleri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, siyer ve Meğazî kavramları açıklandıktan sonra bu ilimlerin kur'an, hadis ve tarih gibi diğer ilimlerle olan ilişkisi ortaya konulmuştur. Ayrıca bu bölümde siyer ve Meğazî'nin kaynakları sıralanıp her bir kaynağın kaynaklığı delillerle temellendirilip kısaca açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde ise, hadis ve siyer-Meğazî kitaplarındaki Meğazî rivayetleri ele alınmıştır. Zaman zaman konuyla ilgili ayetler de zikredilmiştir. Böylece kaynaklar arasındaki farklı bilgiler kolay bir şekilde görülür. Bunun sonucunda hem daha kapsamlı bir malumat elde edilir hem de bilgiler arası mukayese imkânı oluşur.

Bu çalışmamızı yaparken müracaat ettiğimiz birçok kaynak olmuştur. Ancak bizler bu başlık altında hangi konuda daha sık başvurduğumuz kaynakları kısaca zikrededeceğiz. "Rivayet", "haber", "eser", "hadis" ve "Siyer-Meğazî" kavramlarının incelendiği başlıklarda bu kavramların semantik ve etimolojik olarak incelenmesinde İbn Manzur'un (711/1311) "*Lisanu'l-Arab*"ı, Firuzabadi'nin, (817/1415) "*el-Kamusu'l-Muhit*"i, Ebu'l-Beka'nın (1095/1684) "*el-Külliyat*"ı ve Luvîs Ma'lûf'un (1947) "*el-Müncid*"ine müracaat edilmiştir. Söz konusu kavramların ıstılahi anlamları ve bu kavramlarla ilgili konu başlarında sık sık başvurduğumuz kaynaklar arasında Subhi es-Salih'in "*Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*", Seyyid Abdu'l-Macid el-Ğavr'nin "*Mevsuetü Ulumi'l-Hadis ve Fününühu*"u, İsmail Lütfü Çakan'ın "*Hadis Usulü*", Abdullah Aydın'ın "*Hadis İstılahları Sözlüğü*" ve Talat Koçyiğit'in "*Hadis*

Tarihi” gibi eserleri zikredilebilir. Bu kaynaklarla birlikte “Diyanet İslam Ansiklopedisi” nin ilgili maddelerinden de istifade edilmiştir.

Cahiliye kavramı, cahiliye dönemi ve cahiliye dönemi rivayet konularının incelendiği başlıklar altında Şevki Da’if’in “*Tarihu’l-Edebi’l-Arab el-Asru’l-Cahiliye*”, Batras El-Bustani’nin “*Üdebaü’l-Arab fi’l-Cahiliye ve Sadri’l-İslam*” Rağıb el-İsfehani’nin (425) “*Müfredatü Elfazi’l-Kur’an*” ve Ebu’l-Beka Eyyub b. Musa el-Hüseynî el-Kefevî’nin “*el-Külliyat*” isimli eserlerinden istifade edilmiştir.

Siyer-Meğazî ilimlerinin teşekkülü ve bu teşekkülün oluşumunda kaynaklık eden etkenler ile hadis ve tarih ilişkisinin ele alındığı konularda da yararlandığımız bir takım eser, doktora tezleri ve makaleler olmuştur. El-Buti’nin “*Fıkhu’s-Sireti’n-Nebevi*” adlı eseri, Şaban Öz’ün “*İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*” adlı doktora tezi, Ali Çelik’in “*Kur’an ve Sünnet’in Doğru Anlaşılmasında Siret’in Önemi*” adlı makalesi bunların bir kısmıdır.

Hadis eserlerindeki Meğazî rivayetleri için Buhari ve Müslim’in sahihlerinden, siyer-Meğazî eserlerindeki Meğazî rivayetleri için ise İbn İshak’ın (151/768-154/771) “*Siretü İbn İshak*”, İbn Hişam’ın (218/833) “*es-Siretü’n-Nebeviyye*” ve İbn Sa’d’ın (230/845) “*et-Tabakatü’l-Kübra*” adlı eserlerinden yararlanılmıştır.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

1.1.Rivayet ve Tarihi

1.1.1 Rivayetin Tanımı

Rivayet kelimesi, Arapça bir kelime olup çekimleri farklı anlamlarda kullanılmaktadır:

1- “Reva, yervi, reyyen: Sulamak, bağlamak veya çözmek

2- Reva, yervi, rivayeten: “el-Hadise” hadis ezberleyip/anlayıp nakletmek, söylemek, bildirmek.

3- Reviye, yerva, reyyen, riyyen ve riven: Suyu içip doymak, suya kanmak.”²

Rivayetu’l-hadis ilmi: “Hz. Peygamber’in (s.a.v.) söz ve fiillerinin rivayet edilip zapt edilmesi ve sözlerinin yazılmasını kapsayan bir ilimdir.”³

Başka bir tanımda şöyle geçmektedir: “Hz. Peygamber’e (s.a.v.), sahabeye ve tabiine nispet edilen söz, fiil, takrir ve sıfatların senetli olarak hassas ve dikkatli bir şekilde nakledilen bir ilimdir.”⁴

“Her rivayeti kendinden öncekilerden nakleden bir şeyh (hoca, mervi anh) ve o şeyhten bu rivayeti alıp nakleden bir râvî bulunur. Hocanın bir rivayeti, râvîye aktardığını ifade etmek için genellikle “reva lehü” (ona rivayet etti), râvînin hocadan rivayette bulunduğunu belirtmek için de “rava anhü” (ondan rivayette bulundu) tabirleri kullanılır. Rivayetin şeyhten alınıp öğrenilmesine haml veya tahammul, başkalarına öğretilmesine nakl veya eda denir.”⁵

² *el-Mu’cemu’l-vesit*, Mektebetü’ş-Şuruki’d-Devliyye, Kahire, 2011, 398; Luvîs Ma’lûf, *el-Müncid*, Darul-Meşrik, Beyrut, 1992, 289; İbn Manzur el-Ellame Ebi’l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mekrem el-Efriki el-Mısri, *Lisanu’l-Arab*, Daru Sadır, Beyrut, 1997, XIV, 348.

³ el-İmam Celalü’l-Din Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyuti, *Tedribu’r-Ravi fi Şerhi Takribi’n-Nevavi*, Tahk. Abdurrahman el-Muhammedi, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2009, 16; Seyyid Abdu’l-Macid el-Ğavri, *Mevsuetü Ulumi’l-Hadis ve Fününühu*, Daru ibn Kesir, Dimeşk, 2012, II, 157.

⁴ Subhi es-Salih, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları*, Çev. M. Yaşar Kandemir, İFAV, İstanbul 2010, 81; Abdullah Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İFAV, İstanbul, 2009, 256; el-Ğavri, *age.*, II, 157.

⁵ Mehmet Efendioğlu, “Rivayet” *DİA*, XXXV, 135.

“Râvî sözlükte “subaşına gidip su içmek; hadis nakletmek” anlamlarındaki rivayet kökünden türemiş olup, çoğulu “ruvat”tır. Terim anlamı ise -kadın olsun, erkek olsun- hadisi öğrenip isnadı ile beraber eda terimlerinden biriyle kendisinden sonrakilere nakleden kimsedir.”⁶

“Mervi (rivayet edilen haber): Genelde Hz. Peygambere, sahabeye ve tabiine ait olan nakilleri ifade etmekle birlikte bunların dışında kalan nakilleri de ifade eden umumi bir tabirdir.”⁷

Yukarıdaki tanımlardan hareketle “rivayet” kavramını şöyle tanımlayabiliriz: Kadın veya erkek bir râvînin, Hz. Peygamber’e (s.a.v.), sahabeye ve tabiine nispet edilen merviyi (söz, fiil, takrir ve sıfatlar) senetli olarak hassas ve dikkatli bir şekilde nakledilmesidir.

1.1.2 Rivayetin Önemi, Değeri ve Gerekliliği

İnsanoğlunun olmazsa olmaz olgularından biri rivayet/haberleşmedir. Zaman içerisinde haberleşmenin nakil şekilleri kişi, bölge veya coğrafyalara göre değişiklik göstermiştir. Son asırlarda bu değişim daha hızlı yaşanmıştır. Günümüzde ise haberlerin nakli daha çok teknolojik alet ve araçlar vasıtasıyla çok daha süratli yapılmaktadır.⁸ Fakat mutlak anlamda yapılan herhangi bir rivayet sıdk ve kizb ihtimali taşır.⁹ Bunun için İslam tarihinde-başta hadisçiler olmak üzere-âlimler, yapılan rivayetin doğru olup olmadığını ortaya koymak için azami derecede çalışmalar yapmışlar ve bu çalışmalarını bir takım kurallarla temellendirmişlerdir.¹⁰ Her surette şüpheli haberlerden kaçınıp kesinlik ifade eden bilgiye yönelmişlerdir. Şüphesiz bu kuralların temellendirilmesinin çıkış noktası Kur’an-ı Kerim ve hadislerdir.

Ayet-i kerimelerden bir kısmı şunlardır: “*Ey İnananlar! Birbirinize belirli bir süre için borçlandığınız zaman onu yazınız. İçinizden bir kâtip doğru olarak yazsın; kâtip onu Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin, yazsın. Borçlu olan da*

⁶ es-Salih, *age.*, 81; İsmail Lütfü Çakan, *Hadis Usulü*, İFAV, İstanbul, 2010, 69; Efendioğlu, “Ravi”, XXXIV, 472.

⁷ es-Salih, *age.*, 81.

⁸ Osman Bilgen, *Hadis'te Tarih Tarih'te Hadis*, Işık Akademi Yayınları, İzmir, 2010, 25.

⁹ Ali el-Carım, Mustafa Emin, *el-Belağat'ül-Vadiha fil-Beyan vel-Meani vel-Bedi' mea'ddelil*, Tahk. Muhammed Salih Musa Hüseyin, Müessesetü'r-Resail, Beyrut, 2012, 252.

¹⁰ Bkz. Bu kaideler için Usul-u Hadis Eserlerine.

yazdırsın, Rabbi olan Allah'tan sakınsın, ondan bir şey eksiltmesin. Eğer borçlu, aptal veya aciz, ya da yazdıramayacak durumda ise velisi, doğru olarak yazdırsın. Erkeklerinizden iki şahit tutun; eğer iki erkek bulunmazsa, şahitlerden razı olacağınız bir erkek, biri unuttuğunda diğeri ona hatırlatacak iki kadın olabilir. Şahitler çağırıldıklarında çekinmesinler. Borç büyük veya küçük olsun, onu süresiyle beraber yazmaya üşenmeyin; bu, Allah katında en doğru, şahitlik için en sağlam ve şüphelenmenizden en uzak olandır. Ancak aranızdaki alışveriş peşin olursa, onu yazmamanızda size bir sorumluluk yoktur. Alışveriş yaptığınızda şahit tutun. Kâtibe de şahide de zarar verilmesin; eğer zarar verirseniz, o zaman doğru yoldan çıkmış olursunuz. Allah'tan sakının, Allah size öğretiyor; Allah her şeyi bilir.”¹¹

Yüce Allah bu ayette yapılacak olan borç işinin sağlam yapılması ve şüpheye mahal vermemek için alınması gereken önlemleri öğretiyor.

Bir diğeri ayette Yüce Allah Yalan uyduranların, ancak Allah'ın ayetlerine inanmayanlar olduğunu ve yalancıların bizzat onların olduğunu¹² ifade ederek müminlerin yalan haber alıp aktarmalarından sakındırıyor. Bir başka ayette de şöyle buyurur:

*“Ey inananlar! Eğer yoldan çıkmışın biri size bir haber getirirse, onun iç yüzünü araştırın, yoksa bilmeden bir millete fenalık ederseniz de sonra ettiğimize pişman olursunuz.”*¹³ Buyurarak aktarılan bilginin doğru olup olmadığının mutlaka sorgulanmasını emrediyor. Yine müminlerin bilmedikleri şeyin ardına düşmemeleri gerektiğini; kulak, göz ve kalbin sorumlu olduğunu¹⁴ emreder.

Hadis-i şeriflerden bir kısmı şunlardır: *“Allah, benden bir hadisi işitip de onu (güzelce) ezberleyip başkasına (eksiksizce) aktaran kimsenin yüzünü ak etsin. Nice fıkıh ilmine (esas teşkil eden hadislere) sahip olup da onu kendisinden daha anlayışlı bir kişiye aktaran kimseler vardır. (Bu bilgiyi aktardığı kimseler de onun inceliklerini*

¹¹ Bakara, 2/282.

¹² Nahl, 16/105.

¹³ Hucurat, 49/6.

¹⁴ İsra, 17/36.

kavrayıp halka açıklar) Nice fıkıh ilmine (esas teşkil eden hadislere) sahip olup da (o hadislerin inceliklerine nüfuz edecek şekilde) anlayışlı olmayan kişiler de vardır.”¹⁵

Bu hadiste elde edilen bilginin iyi kavranıp doğru bir şekilde başkalarına aktarılması emredilmiştir. Allah Rasulü bir başka hadiste ise hadis uyduranları şöyle tehdit eder:

“Benden yalan yere hadis aktarmaktan sakınınız bildiğiniz ve benim söylediklerimi aktarabilirsiniz. Her kim benim adıma bile bile bir söz uydurur, söyler ve naklederse Cehennem’deki yerine hazırlansın. Kim de Kur’ân’ın tefsiri hakkında kendi görüş ve arzusuna uydurarak hüküm verirse o da cehennemdeki yerine hazırlansın.”¹⁶

Yukarıda zikredilen ayet ve hadisler ve benzerleri Müslümanlar için bir rivayetin kabul veya reddedilmesi için temellendirilmesi gereken kriterlerin belirlenmesinde kaynaklık etmiştir. Müslümanlar bu kriterleri belirlerken çok titiz davranmışlardır. Mesela bir hadisi rivayet eden kimsede-ileride beyan edeceğimiz üzere-birtakım vasıfların bulunması gerekir. Yine bir hadisi rivayet edecek râvînin güvenilir ve doğru olması gerekir. Bu rivayeti tahammül ve naklederken iyi muhafaza etmeli ve herhangi bir hâlel erişmemesine azami derecede özen göstermelidir. Hadisçiler yapılan rivayeti kusurlu kılacak kriterleri belirlemiş ve râvîlerin bu kusurlardan beri olmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Bu kusurların ortaya çıkması için de “Cerh ve Ta’dil” mekanizmasını devreye koymuşlardır.

Rivayet her ne kadar zaman, mekan ve kişiye göre değişiklik gösterse de yapılan rivayetin doğru olması, verilen bilgi için kaynaklık etmesi ve zorunlu bilgi doğurması gerekir. Çünkü doğruluk değeri olmayan bir rivayetin hiçbir değeri yoktur. Akaid âlimleri, bilgi kaynaklarının üç tane olduğunu yani gerçek manada ilmin ancak üç yolla elde edilebileceğini söylemişlerdir.

1.Sağlam duyular, bunlar da sem’, basar, şemm, zevk ve lems olmak üzere beş tanedir.

2.Haberi sadık, bu da mütevatir ve haberi Rasul olmak üzere iki kısma ayrılır.

¹⁵ Ebu Davud, İlim, 10; Tirmizi, İlim, 7.

¹⁶ Tirmizi, Tefsir, 1.

Mütevâtir Haber: Aklın yalan üzerine ittifak etmelerini kabul etmeyeceği kalabalık bir topluluğun, aynı şekilde kalabalık bir topluluktan rivayet ettikleri haberdir.

3. Akıl.¹⁷

1.1.3 İslam Öncesi ve Sonrasında Rivayet

Yukarıda rivayet kelimesinin hangi konulardan oluştuğu, lugat ve ıstılah manalarının ne olduğu ve rivayetten müştak olan bir takım kelimeleri ıstılahi manalarıyla birlikte zikrettikten sonra rivayetin tarihini ele alalım.

“Rivayet tarihini, Rivayetin cereyan ettiği devirleri, her devirde meydana gelen olayları ve gelişmeleri ve rivayetle meşgul olan ilim adamlarının biyografilerini bilmek olarak tarif edebiliriz.”¹⁸

Rivayet tarihi terimini “cahiliye döneminde rivayet” ve “İslam döneminde rivayet” olmak üzere iki başlık altında işleyebiliriz.

a) Cahiliye Döneminde Rivayet

Cahiliye kelimesi şekil bakımından ismi mensub veya yapma (mec’ul) masdardır/masdarı ca’lidir. İsmi mensub olarak “cahile ait, cahile özgü, cahilce” gibi manalara gelen cahili ve bunun müennesi olan cahiliye, sıfat tamlamaları içinde kullanılır. Ancak İslam’dan önceki dönemi ifade etmek üzere Kur’an ve hadislerde, diğer İslam literatüründe yaygın olarak kullanıldığı şekliyle cahiliye, cahil kelimesine “iyyet” ekinin ilavesiyle elde edilen yapma bir masdardır. Bu durumda tek başına veya isim tamlaması içinde kullanılabilir.¹⁹

Dr. Şevki Dai’f’e göre cahiliye kelimesi, ilmin zıddı olan “cehl” den değil de tevazu, Allah’a itaat ve yüce ahlak anlamına gelen İslam’ın zıddı olan sefih, öfkeli,

¹⁷ Sa’dü’l-Milleti ve’d-Din Mes’ud b. Ömer, et-Teftazani, *Şerhu’l-Akaid*, Fazilet Neşriyat, İstanbul, 2014, 25-36.

¹⁸ Bilgen, *age.*, 37.

¹⁹ Mustafa Fayda, “Cahiliyye”, *DİA*, VII, 17.

sabırsız ve taşkın anlamındaki “cehl”den müştaktır.²⁰ Bu anlamdaki cehl/cahiliye kelimesi hem Kur’an-ı Kerim’de²¹ hem de hadis-i şeriflerde²² zikredilmiştir.

Rağıb el-İsfehani cehlin üç değişik manada kullanıldığından söz eder:

1.Nefsin bilgidен yoksun olması.²³ Bu anlamın da kelimenin asıl manası olduğunu beyan eder. İsfehani, bir kısım kelimelerin cehli nizam dışı fiilleri gerektiren bir manadır şeklinde tanımladıklarını da belirtmiştir.

2.Bir şeye olduğunun tersine inanma.²⁴

3.Bir şeyi yapılması gerekenin tersine yapma.²⁵

Yukarıdaki tanımlara baktığımızda ortaya çıkan farklılıkların göreceli olduğu görülür. Göreceli ihtilafların da zararı yoktur. Mesela İsfehani’nin yaptığı birinci tanım cehlin anlamının ta kendisidir. İkinci tanıma bakıldığında cehli mürekkebin tanımı olduğu ortaya çıkar. Üçüncü tanımda ise cehlin sonucu ortaya çıkan bir davranışın tanımlandığı ortaya çıkar. Dr. Şevki Dai’f’in cahiliye kelimesine verdiği anlamlara bakıldığında bunların da cehlin sonucu ortaya çıkan davranışlar olduğu görülecektir. Zira ancak cahil olan bir insanda sefihlik, öfke, sabırsızlık ve taşkınlık görülür.

²⁰ Şevki Da’if, *Tarihu’l-Edebi’l-Arab: el-Asru’l-Cahiliyye*, Daru’l-Me’arif, Kahire, tsz. 40.

²¹ “Musa, kavmine: Allah bir sığır kesmenizi emrediyor, demişti de: Bizimle alay mı ediyorsun? demişlerdi. O da: Cahillerden olmaktan Allah’a sığınırım, demişti.” Bakara, 2/67; “Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldi ise, yapabilirsen yerin içine inebileceğin bir tünel ya da göğe çıkabileceğin bir merdiven ara ki onlara bir mucize getiresin! Allah dileseydi, elbette onları hidayet üzerinde toplayıp birleştirdi, o halde sakın cahillerden olma!” En’am, 6/35.

²² Ma’rûr bin Süveyd şöyle der: “Ben, Ebû Zer (r.a)’ı üzerinde değerli bir elbise ile gördüm. Aynı elbiseden kölesinin üzerinde de vardı. Kendisine bunun sebebini sordum; Ebû Zer, Rasûlullah (s.a.v) zamanında bir adama sövdüğünü ve onu annesinden dolayı ayıpladığını anlattı. Bunun üzerine Nebî (s.a.v) ona şöyle buyurmuş: “Sen, kendisinde cahiliye huyu bulunan bir kimsesin. Onlar sizin hizmetçileriniz ve aynı zamanda kardeşlerinizdirler. Allah onları sizin himayenize vermiştir. Kimin himayesinde bir kardeşi varsa, kendi yediğinden ona yedirsin, giydiğinden de giydirsin. Onlara üstesinden gelemecekleri şeyler yüklemeyiniz. Şayet yükleyecek olursanız kendilerine yardım ediniz.” Buhari, İman, 22.

²³ el-Ellame el-Luğavi Mecduddin Muhammed b. Ya’kub Firuzabadi, *el-Kamusu’l-Muhit*, Tahk., Mektebu Tahkiki et-Türas fi Müesseseti er-Risale, Müesseseti er-Risale, Beyrut,1987, 1267; İbn Manzur, *age.*, XI, 129.

²⁴ Ebu’l-Beka Eyyub b. Musa el-Hüseyni el-Kefevi, *el-Külliyat Mu’cemun fi’l-Mustalahati ve’l-Fürukillugaviyye*, Müesseseti er-Risale, Dimaşk, 2012, 291-292.

²⁵ er-Rağıb el-İsfehani *Müfredatü Elfazi’l-Kur’an*, Tahk. Safvan Adnan Davudi, Darü’l-Kalem, Dimeşk, 2011, 209.

Cahiliye dönemi denildiğinde sanki milat öncesi ve sonrasını kapsayan bir zaman dilimiymiş gibi algılanır. Oysa cahiliye dönemi bu değildir. Çünkü cahiliye dönemi, risalet öncesi bir buçuk asrı kapsayan bir zaman diliminden ibarettir. Bu dönem şiirin ilerlemesi/canlanması, konu, ölçü/vezinlerin bölümlere ayrılmasıyla başlar. İslam'ın zuhuru ve Rasulullah'ın (s.a.v.) hicretiyle sona erer. İşte bu dönemde Arap dili -cahiliye döneminden öncesine nispetle- kemale ermiş ve bu dönemin şiirleri bize ulaşmıştır.²⁶ İbn Manzur'a göre ise cahiliye dönemi İslam öncesi fetret dönemini kapsar.²⁷ DİA'ya göre "Fetret" kelimesi genelde "iki peygamber arasında hak dine davetin kesintiye uğradığı dönem" için kullanılırken; özeldense "Hz. İsa ile Hz. Muhammed (s.a.s.) arasında geçen tebliğsiz dönem" için kullanılmıştır.²⁸ Kanaatimizce cahiliye dönemi risalet öncesi bir buçuk asrı kapsayan zaman dilimidir. Bu dönem fetret döneminin tümünü kapsamaz. Çünkü bir peygamberin ölümünün hemen ardından cehalet ortaya çıkmamıştır. Zira her bir peygamberin ardından onun davasını yürüten havariler, rahipler ve âlimler olmuştur. Ta ki tahrif meydana gelmiş, din bozulmuş ve bunun sonucunda cehalet meydana gelmiştir.

Cahiliye dönemine ait şiirler, Abbasiler döneminde tedvin edilene kadar şifahi rivayetle nesilden nesile aktarılarak gelmiştir. Bu dönemde halk şifahi rivayete önem verir ve şifahi rivayet ön plandadır. Bu dönemde rivayetin yanında kitabette mevcuttur ancak şifahi rivayet kadar ilerlememiştir. Kitabet yalnızca iktisadi ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılmış olup şiirler tedvin edilmemiştir.²⁹

Bu dönemde kitabetin olduğu inkâr edilemez. Zira bu dönemin şairlerinin şiirleri kitabetin olduğuna delildir. Çünkü İmrii'l-Kays bir şiirinde "...ke hattı zeburin fi asibi yemanın" Yemen'e mensup kuyruk kemiğine (yazılmış) Zebur'un/kitabın yazısı gibi. Derken yazının olduğunu beyan ediyor.

Şairin biri de ona şöyle cevap verir: "... ke hattı zeburin fi mesahifi ruhbanın" Ruhbanların mushaflarındaki Zebur'un/kitabın yazısı gibi. Bu şiirlerde zikredilen ifadeler o dönemde yazının olduğuna bariz delillerdir.

²⁶ Batras el-Bustani, *Üdebaü'l-Arab fi'l-Cahiliyye ve Sadri'l-İslam*, Müessesetü Hendavi li't-Te'lim ve's-Sekafe, Kahire, 2014, 8; Şevki Da'if, *age.*, 39.

²⁷ İbn Manzur, *age.*, XI, 130.

²⁸ Metin Yurdagür, "Fetret", *DİA*, XII, 475.

²⁹ el-Bustani, *age.*, 234.

Bu dönemde her bir şairin râvîleri olup onun şiirlerini rivayet eder ve toplum içinde yayarlardı. Bu râvîler münferit olduğu gibi cemaat halinde rivayet edenler de vardı. Bu cemaatler kabilenin efradından müteşekkil olup şairlerinin şiirlerini ezberler, bu şiirlerle diğer kabilelere üstünlük sağlamaya çalışıp iftihar ederlerdi.

Cahiliye şiiri iftihar, hamaset, övgü, ağıt ve hiciv gibi bir takım konulardan müteşekkildi. Bu dönem şairlerinin dayandığı en önemli temel; nitelemedir. Zira bu insanlar kendisini kuşatan niteliklere dikkat eder ve bunları kelimada kullanmaya önem verirdi. Bir şeyi nitelemek istediği zaman yaşadığı, gördüğü ve duyduğu şeyler arasından seçtiği özellikleri nitelerdi. Hatta bazen vehmettiği bir takım şeyler ile niteler ve onu hissi bir şeymiş gibi gösterir. Cahiliye şiirinin bir diğer özelliği de -ister hakiki manada kullanılsın ister mecâzi- kullanılan lafızlardaki mana gücüdür. Dilde bir sertlik ve garib lafızlar vardır.³⁰

Bu dönemin önemli özelliklerinden biri de şiirin, nesre göre daha ileri düzeyde olmasıdır. Çünkü şiir hem ezber hem de rivayet açısından nesirden daha kolaydır. Nesir daha çok hutbe ve darb-ı mesellerde yaygın olup kısa cümleler, güçlü ve beliğ tabirlerle ifade edilirdi.³¹ Cahiliye şairlerinin bir kısmı şunlardır: İmrii'l-Kays, Züheyr, en-Nabiğa, el-E'eşa, Lebid, Amr b. Külsüm, Tarafe (bunlar Muallakat şairleridir), eş-Şenferi ve el-Mühelhil.³²

b) İslam Döneminde Rivayet

“Rivayet kelimesi cahiliye devrinde şiir nakli için kullanılırken İslamiyet'ten sonra hadis ve sünnetin nakli için de kullanılır olmuştur.”³³ Dolayısıyla İslam dininin gelmesiyle birlikte rivayet kelimesinin genel anlamı hususileşerek kendine has bir tanımla tarif edilmiştir:

Hz. Peygamber'e (s.a.v.), sahabeye ve tabiine nispet edilen söz, fiil, takrir ve sıfatların senetli olarak hassas ve dikkatli bir şekilde nakledilip zapt edilmesi ve sözlerinin yazılmasıdır.³⁴ Bu tarife göre rivayet yalnızca Rasulullah'ın (s.a.s.) söz ve

³⁰ el-Bustani, *age.*, 42-43.

³¹ el-Bustani, *age.*, 234-235.

³² el-Bustani, *age.*, 84-89.

³³ Efendioğlu, “Rivayet”, XXXV 135.

³⁴ es-Suyuti, *age.*, 16; el-Ğavri, *age.*, II, 157, es-Salih, *age.*, 81; Aydınlı, *age.*, 256.

fiillerinin rivayeti ile sınırlanmayıp; sahabe ve tabiinin de söz ve fiillerini kapsadığı görülmektedir.

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) sünneti, söz konusu olan bu özel manadaki rivayet işlemleri ile çok titiz bir şekilde nesilden nesle aktarılmıştır.³⁵ İslam dönemindeki rivayeti-genel manada-iki kısma ayırmak mümkündür: Rasulullah (s.a.s.) dönemi rivayet ve Rasulullah'tan (s.a.s.) sonra rivayet.

Hız. Peygamber (s.a.s.) ahlakını Kur'an'dan aldığı gibi talim yöntemini de Kur'an'dan almıştı. Nitekim Kur'an'ı Kerim'in 23 yıllık bir zaman içerisinde uyguladığı tedricilik yöntemini aynen Allah Rasulü de (s.a.s.) uygulamıştır. Çünkü Rasulullah (s.a.s.) bu zaman içerisinde sahabenin karşılaştığı bütün müşkülleri hallediyordu. Bunun için bazen komutan bazen öğretmen bazen hâkim idi. Bazen mücmeli beyan eden bazen müşkil ayetleri tefsir eden bazen de hüküm koyandı. Dolayısıyla Allah Rasulü (s.a.s.) hayatın her alanında bütün ümmetine örnek bir şahsiyet idi. Bu örnek şahsiyeti oluşturmak için de elbette belli bir zamana ihtiyaç duyulmaktaydı. İşte Allah Rasulü (s.a.s.) bu örnek şahsiyeti yirmi üç yıllık bir zaman içerisinde tesis etmiştir.

İşte sahabe-i kiram da Allah Rasulü'nün (s.a.s.) bütün bu davranış ve uygulamalarını dikkatlice gözlemleyip bir yandan hıfz edip hayatında uyguluyor diğer yandan da o mecliste hazır olmayanlara ve kendisinden sonraki nesillere aktarıyordu. Rasulullah (s.a.s.) dönemi rivayeti, hicret öncesi ve hicret sonrası rivayet diye iki kısma ayırmak mümkündür.

“İslam'ın ilk günlerinde gizli faaliyet gösterildiği sırada Mekke'nin gözden ırak kıyı mahallelerinde bulunan Erkam'ın evi, ashab ile buluşma yeri olarak seçilmişti. İlk Müslümanlar burada Hız. Peygamber'in (s.a.s.) etrafını çevreliyor, gelen vahyi müzakere ediyorlardı. Burası adeta irtibat bürosu vazifesini görüyordu. Daha sonraları hicret öncesi yıllarda, bizzat kendi evleri toplanma yeri olarak kabul edilmişti. Diğer bütün işler yanında eğitim-öğretim faaliyetleri de burada yürütülüyordu.”³⁶

³⁵ Bkz. Efendioğlu, “Rivayet”, XXXV 135.

³⁶ Ali Yardım, *Hadis I-II*, Damla Yayınları. İstanbul, 2010, 100.

Bu eğitim-öğretim faaliyeti içinde Kur'an öğretimi de vardı, hadis öğretimi de. Sahabenin tümü her zaman ayetin nüzulüne ve hadisin vüruduna şahit olma imkânı yoktu. Çünkü sahabe de bir insandı ve rızkıdan sorumlu olduğu bir ailesi vardı ve bu rızkı teminle mükellef olduğu için her vakit Rasulullah'ın (s.a.s.) meclisinde hazır bulunamıyordu. Diğer yandan müşriklerin zulmünden başını kaldıramayan veya müşriklerin işkence etme korkusundan Rasulullah'ın (s.a.s.) meclisine gidemeyen sahabeler de vardı. İşte bunlar gizlice evlerde buluşup inen ayetleri birbirlerine okurlar ve varid olan hadisleri birbirlerine rivayet ederlerdi.

Müslümanlar Medine'ye hicret ettikten sonra işkence ve zulümlerden kurtulmuş ve rahat bir nefes alma imkânı elde etmişlerdir. Allah Rasulü (s.a.s.), Medine'ye ulaşır ulaşmaz ilk iş Mescid-i Nebevi'nin inşası olmuştur. Mescid-i Nebevi Müslümanların ibadet yeri olmasının yanı sıra toplandıkları, ilim öğrendikleri, verilen fetvalara şahit oldukları yer olmuştur. Özellikle Mescid-i Nebevi'nin bitişiğinde inşa edilen Suffa, eğitim-öğretim konusunda büyük bir rol üstlenmiştir.

Allah Rasulü (s.a.s.), Mescid-i Nebevi'de ashabı için sohbetler ederdi, sahabe de öğrendiklerini uygulardı ve Allah Rasulü'nden duyduklarını rivayet ederdi. "Hicret sonrası rivayet"i "hicret öncesi rivayet" ten ayıran en bariz şey rivayetin açıktan yapılmasıdır.

"Hz. Peygamber'in vefatından sonra ashab hadis rivayetinde yanlışa düşmemek için mümkün olduğunca az rivayette bulunmayı, rivayetleri kabul ederken şahit istemeyi, gerekirse yemin ettirmeyi ve lafızla rivayete önem vermeyi prensip edinmiştir."³⁷

"Hicretten sonra Mescid-i Nebevi'de hadis ve ilim müzakereleri şeklinde başlayan rivayet işi, Hudeybiye Antlaşması'nın ardından Rasulu Ekrem'in Arap yarım adasında yaşayan kabile reislerine ve yarımada dışındaki devlet yöneticilerine gönderdiği İslam davetçileriyle sistemleşmeye başlamıştır. Sahabeden tabiuna aktarılan hadisler, sahabe ve tabiinden bir kısmı tarafından yazılmaya başlanmış ve böylece rivayetlerin derlendiği sahifeler ortaya çıkmıştır. Sahabenin elindeki yazılı rivayetler ve sözlü olarak nakledilen hadisler, tabiin âlimlerine intikal etmiş, I.yy. sonlarında Halife

³⁷ Efendioğlu, "Rivayet", XXXV, 135.

Ömer b. Abdulaziz'in talimatıyla Zühri tarafından yazılı ve sözlü malzemeye dayanılarak derleme faaliyetine girişilmiştir.”³⁸

Başlangıç itibariyle herhangi bir usul gözetilmeden meydana gelen bu derleme çalışmaları, daha sonra tasnif edilip sistemleştirilmiştir. Rasulü Ekrem'in İslam davetçileri olan sahabe vasıtasıyla kabile reislerine ve devlet yöneticilerine gönderdiği mektuplar ile rivayetin sistemleşme süreci başlamış olup sahife ve cüzlerle devam etmiştir. Nihayet bu sistemleşme tedvin ve tasnifle kemale ermiştir.

1.2. Rivayet Türleri

Hadisler, kitaplarda toplanmasından önceki süreçte iki şekilde rivayet edilirdi:

1.Lafız ile rivayet: Bu tür rivayet şekli hadiste hiçbir surette değişikliğe müsaade etmez.

2.Mana ile rivayet: Bu tür rivayet şeklinde ise hadisin mefhumla rivayetine cevaz verilir. Şimdi bu iki konuyu iki başlık halinde kısaca açıklayalım.

1.2.1 Lafız ile Rivayet

Hadis rivayetinde asıl olan hadisin Rasulullah'tan (s.a.s.) işitildiği gibi yani lafzên rivayet edilmesidir. Birçok sahabi de bu görüşü savunuyordu. Nitekim Rasulullah (s.a.s.) *“Allah, benden bir hadisi işitip de onu (güzelce) ezberleyip başkasına (eksiksizce) aktaran kimsenin yüzünü ak etsin. Nice fıkıh ilmine (esas teşkil eden hadislere) sahip olup da onu kendisinden daha anlayışlı bir kişiye aktaran kimseler vardır. (Bu bilgiyi aktardığı kimseler de onun inceliklerini kavrayıp halka açıklar.) Nice fıkıh ilmine (esas teşkil eden hadislere) sahip olup da (o hadislerin inceliklerine nüfuz edecek şekilde) anlayışlı olmayan kişiler de vardır.”*³⁹ Bu da, hadislerin olduğu gibi hiçbir değişiklik yapmadan yani lâfzen rivayeti teşvik etmektedir.

³⁸ Efendioğlu, “Rivayet”, XXXV, 135.

³⁹ Ebu Davud, İlim, 10; Tirmizi, İlim 7.

Yine Hz. Peygamber (s.a.s.) sahabeden Berra b. Azib'e yatacağı sırada okuması için öğrettiği duada geçen "nebiyyike" yerine Berra'nın "Resûlike" kelimesini söylemesi üzerine, "öyle değil, nebiyyike de!" şeklinde uyarmıştır.⁴⁰

"Tabiin ve tebeu't-tabiin dönemlerinde birçok âlim lâfzen rivayete önem vermiştir. Tavus b. Keysan, Kasım b. Muhammed, ibn Sirin, ibn Cüreyc, Abdurrahman b. Mehdi, Reca b. Hayve ve Malik b. Enes gibi âlimler hadis ilmiyle ilgilenenlerin Arap dilinin özelliklerini iyi bilmesi ve duydukları hadislerin lafızlarını aynen koruyarak rivayet etmesi gerektiğini belirtmiştir"⁴¹

Bu görüşü savunan âlimlerin dayandıkları deliller, yukarıda geçen hadislerdir.

Lafız ile rivayet yani hadislerin kelime ve cümleleri olduğu gibi zapt edilip rivayet edilmesi, tabi ki önemli bir rivayet metodudur. Asıl olan da budur. Çünkü sözleri "cevamiu'l-kelim" olan Allah Rasûlü'nün (s.a.s.) hadisleri nakledilirken başka bir kavram birebir hadiste geçen kavramı karşılamaya bilir. Ancak hadislerin çokluğu ve beşeri şartlar göz önünde bulundurulursa bunun herkes için veya her zaman mümkün olamayacağı açıktır. Bu sebeptendir ki hadislerin büyük çoğunluğu mana ile rivayet edilmiştir. Zaten ulemanın büyük bir çoğunluğu-arap dil bilgisinin iyi bilinmesi ve belli şartlara uyulmasıyla birlikte- mana ile rivayet etmenin caiz olduğunu belirtmişlerdir.

1.2.2.Mana ile Rivayet

Yukarıda beyan ettiğimiz gibi asıl olan lafız ile rivayettir. Ancak bunun da pek kolay olmadığını ve âlimlerin mana ile rivayet etmeye cevaz verdiklerini belirtmiştik. Şimdi bu başlık altında mana ile rivayetin türlerini, bu rivayete cevaz veren âlimlerin delillerini ve bu tür rivayetin şartlarını zikretmeye çalışacağız.

Mana ile rivayet üç şekilde olur. Bunlardan birincisi ittifakla kabul edilirken, ikincisi ittifakla reddedilmiştir. Üçüncüsü ise ihtilafli olmakla birlikte birçok âlim kabul etmiştir. Bunlar;

⁴⁰ Buhari, Vüdu' 75; Müslim, Zikir 56; bkz. Subhi es-Salih, *age.*, 58-64; el-İmam el-Hafız Ahmed b. Ali b.Sabit Ebu Bekr el-Hatib el-Bağdadi, *el-Kifaye fi İlmi'r-Rivaye*, tahrir, Hasan Abdu'l-Mun'im Şelbi, Müessesetürrisale Naşirun, Dimaşk, 2013, 211.

⁴¹ Efendioğlu, "Rivayet", XXXV, 136.

1. “Lafzı eş anlamlısıyla değiştirerek rivayet etmek. “Kaade” (oturdu) yerine “celese”, “âlime” (bildi) yerine “arefe” kelimelerini koymak suretiyle yapılan rivayet gibi. Bunun caiz olduğu konusunda ihtilaf yoktur.

2. Hadisteki bir lafız yerine aynı manayı karşıladığı zan edilen ancak tam olarak aynı manaya gelmeyen bir kelime getirerek rivayet etmek. Bu durumda mana bozulacağından böyle bir rivayet caiz değildir.

3. Hadisin manasını iyice kavradığına inanan râvînin metinde geçen bazı sözlerin yerine eş anlamlarını değil aynı manayı verecek farklı lafızlar ve ifadeler kullanarak rivayet etmesi. Bu şekilde rivayet âlimler arasında tartışmalı olmakla beraber, birçok âlim bu tür rivayeti caiz görmüştür.”⁴²

Yukarıda da zikredildiği üzere mana ile rivayet, ancak lafzı eş anlamlısıyla değiştirerek rivayet etmek veya eş anlamlısını değil de aynı manayı verecek farklı lafızlar kullanmak suretiyle caizdir. Ancak mana ile rivayet için bu türlerin olması yeterli değildir. Çünkü mana ile rivayeti caiz gören âlimler bu tür rivayetlerin caiz olabilmesi için bir takım şartlar ileri sürmüşlerdir. Bu şartlar aşağıda zikredilecektir. Öncelik mana ile rivayetin cevazına dayanak teşkil eden delilleri zikrederim.

Mana ile rivayetin caiz olduğunu savunan âlimlerin dayandıkları birçok delil vardır. Hatib el-Bağdadi “el-Kifaye” adlı eserinde bu delilleri fazlasıyla zikretmiştir. Konunun temellendirilmesi için bu delillerden bir kaçını burada zikredeceğiz:

Mekhul der ki: “*Vasıl b. El-Esk’a’ın yanına gidip dedikki “Ya Eba’l-Eska’! Rasulullah’tan işitip de içinde vehim ve unutkanlık bulunmayan bir hadis bize tahdis et” Vasıl: Bu gece Kur’an’dan bir şey okuyunuz oldu mu? Dedi. Biz: Evet dedik. Vasıl: Elif, vav veya herhangi bir şey arttıranınız oldu mu? Dedi. Biz: Bizler (bazen) arttırıyoruz (bazen de) eksiltiyoruz. Biz hafız değiliz dedik. Bunun üzerine Vasıl: Bu Kur’an aranızda bulunuyor, gece gündüz okuyorsunuz (buna rağmen hata ediyorsunuz). Bizler ise bir hadisi Rasulullah’tan bir veya iki defa işitiyoruz (nasıl olur da hiç vehim veya nisyan olmasın). Size hadisin manasını tahdis ettiğim takdirde size yeter, dedi.*⁴³

⁴² Efendioğlu, “Rivayet”, XXXV, 136.

⁴³ el-Bağdadi, *age.*, 226.

Ebu Sa'id'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Biz yaklaşık olarak on kişi Rasulullah'ın (s.a.s.) yanında oturuyorduk. Bizden iki kişi (bile) aynı harfleri eda etmiyordu. Ama mana birdi.”⁴⁴

Hişam b. Urve babasından şöyle rivayet eder: “Hz. Aişe bana: Duyduğum kadarıyla benden hadis (alıp yazıyorsun, sonra dönüp tekrar (dinlediğin aynı hadisi) yazıyorsun, dedi. Ben de: Hadisi bir şekilde senden dinliyorum, sonra geldiğimde (aynı hadisi) farklı şekilde senden duyuyorum (bunun için gittiğimde aynı hadisi tekrar yazıyorum) dedim. Hz. Aişe: Manada bir ihtilaf duyuyor musun (görüyor musun)? Dedi. Hayır dediğimde şöyle dedi: La be'se bi zalike (bir zararı yok) dedi.”⁴⁵ İbn Sirin'den yapılan bir rivayete göre şöyle demiştir: “Ben on kişiden hadis dinlerdim, mana bir fakat lafızlar muhtelif olurdu.”⁴⁶

“Yine Abdullah b. Mes'ud ile diğer bazı sahabelerin, Hz. Peygamber'in bir hadisini naklettikten sonra “keza” (bu şekilde), “ev nahvehü” (yahut buna benzer şekilde), “ev kariben minhu” (yahut buna yakın lafızla) gibi ifadeler kullanmaları hadisin sözlerini hatırlayamadıklarını ve mana ile rivayet ettiklerini gösterir.”⁴⁷

Yukarıda zikredilen hadisler mana ile rivayetin cevazına delil teşkil eder. Gerçekten de bir sözü -hele bir de uzunsa- bir defa işitmekle ezberlemek her insan için mümkün değildir. Çünkü insan nisyan ile ma'lul olan bir varlık olmasının yanında gaflet, hüzn, öfke vb. dinleme ve anlamaya engel olan birçok sıfatlara sahiptir.

Mana ile hadis rivayetini caiz gören âlimler elbette bunu mana ile yapılan bütün rivayetleri kabul ettikleri anlamına gelmez. Bilakis bu rivayetleri kısımlara ayırmışlar. Bu kısımların ittifakla kabul veya reddedilen ve ihtilafli olan rivayet şekillerini yukarıda zikretmiştik. Mana ile rivayeti caiz gören âlimler bu tür rivayetlerin caiz olabilmesi için bir takım şartlara haiz olması gerektiğini belirtmişlerdir. Biz de burada bu şartları kısaca birer cümle ile maddeler halinde zikretmeğe çalışacağız:

1.Hadisi manen rivayet edecek kişinin, lafızların anlamını bilen biri olmalıdır.

⁴⁴ el-Bağdadi, *age.*, 227.

⁴⁵ el-Bağdadi, *age.*, 227.

⁴⁶ el-Bağdadi, *age.*, 228.

⁴⁷ Efendioğlu, “Rivayet”, XXXV, 136.

- 2.Değiştirilen lafzın müradifleri kullanılmalıdır.
- 3.Manen rivayet edilen haber, lafzıyla ibadet olunan bir hadis olmamalıdır.
- 4.Hadis, sıfat hadisleri gibi müteşabih olmamalıdır.
- 5.Hadis cevamiu'l-kelim cinsinden olmamalıdır.
- 6.Lafızları değiştirilen haber, açıklık ve kapalılık bakımından aynı seviyede olmalı.
- 7.Hadisın aslı ezberinde ise manen rivayeti caiz değildir.
- 8.Âlimlerden bir kısmı merfu' hadislerde manen rivayeti caiz görmezler.⁴⁸

Görüldüğü gibi mana ile rivayete cevaz veren âlimler gelişi güzel her türlü mana ile rivayete cevaz vermemişlerdir. Bilakis bunun için bir takım şartlar koşmuşlardır. Fıkıh usulü kaidelerinde de olduğu gibi meşrutun olması için şartın olması gerekir, şart yoksa meşrutta yoktur.

1.3.Rivayetle İlgili Birtakım Kriterler

İslam uleması bir rivayetin doğru olup olmadığını tespit etmek için bir takım kriterler belirlemişlerdir. Bu kriterleri belirlerken aynı zamanda metni rivayet eden râvînin sahip olması gereken sıfatlar ile kendisinde olmaması gereken sıfatları belirlemişlerdir. Ayrıca râvînin yapacağı rivayeti usulcüler tarafından belirlenen şekillerden birine uygun olmak suretiyle yapılması gerektiğini savunmuşlardır. Hatta hadisi nakleden şeyh ile hadisi alan öğrencinin uyması gereken edepi belirlemişlerdir. Şimdi bu konulara kısaca değinip geçelim.

1.3.1. Metin Açısından Rivayet

Sözlükte “sırt, dağın yamacı; güçlü ve dayanıklı kişi; yazıyla kaydedilen ifade” anlamlarına gelen ve çoğulu mütûn olan metin kelimesi⁴⁹ terim olarak “Bir hadiste

⁴⁸ Çakan, *Hadis Usulü*, 58.

⁴⁹ Raşit Küçük, “Metin” *DİA*, XXIX, 411; İbn Manzur, *age*, XIII, 398; Firuzabadi, *age*, 1591.

senedin bitiminde başlayan söz kısmıdır.”⁵⁰ Metin, merfu, mevkuf ya da maktu denilen; Hz. Peygamber’e, sahabeye ya da tabiuna ait sözler olabilir.⁵¹

Bir hadis metni sahih diye hemen o hadisin sıhhatine hükmedilemediği gibi senedi sahih diye -metni tahlil etmeden- o hadisin de sıhhatine hükmedilemez. Çünkü hadisleri, sahih, hasen ve zayıf diye kategorilere ayırmak için hadisin metnini, senedini ve muhtevasını incelemek gerekir. Zira merfu bir hadis, sahih olabildiği gibi zayıf hatta uydurma olabilir. Evet, senet kadar metin de önemlidir ve senedin incelenmesi gerektiği gibi metnin de incelenmesi gerekir. Zira metinde kendisine zarar veren kusurlar olabilir. Mesela metinden olmayan bir şeyi ilave yapmak veya metinden bir şeyler eksiltmek, metinde takdim, tehir yapmak, tashif, tahrif, lahn vs. hatalar yapmak o metne ciddi manada zararlar verebilir.

“Çağdaş hadis ilim terminolojisinde “Hadis Metin Tenkidi” dendiğinde, hadislerin isnat tenkidinden ayrı olarak metinlerinin muhtevasının Kur’an’a, akla, tecrübeye, gözleme, bilime, tarihi gerçeklere, dinin genel esaslarına aykırılığı gibi kriterlere aykırı olup olmadığının araştırılması anlaşılır. Modern Arapça da ise genellikle “Nakdu Mütuni’s-Sünne/ehadis” gibi tabirler kullanılır.”⁵²

Hadisçiler senet hakkındaki titizliği metinde de göstermişlerdir. Hem senet hem de metinde yapılan küçük değişiklikler dahi hadisçilerin titiz davranmaları neticesinde ortaya çıkarılıp gereği yapılmıştır. Hadisçilerin hadisin lafzında hiçbir değişiklik yapılmadan olduğu gibi rivayet edilmesi gerektiğini savunmaları ne kadar titiz davrandıklarını ortaya koyma açısından büyük bir önem arz eder.

“Hadis metinlerinin mana ve muhtevasına dair hadis ilimlerinden fıkhı’l-hadis, muhtelifu’l- hadis, nasihu’l-hadis ve mensuhuh, müşkilu’l-hadis, garibu’l-hadis, muhkem, müdrec, maklub musahhaf, muharref muallel, münker, tearuz, te’vil ve esbabu vürudi’l-hadis gibi ilimler de önemlidir.”⁵³

Ancak burada önemli bir konu vardır ki buna değinmeden geçmek mümkün değildir. Günümüzde bir takım insanlar ortaya çıktı da önüne gelen her hadisi “metin

⁵⁰ Ebu’l-Beka, *age*, 737; Aydın, *age*, 180; Küçük, “Metin” XXIX, 411.

⁵¹ Fikret Karaman vd., “Metin” *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara, 2006, 436.

⁵² Salahattin Polat, *Metin Tenkidi*, İFAV yayınları, İstanbul, 2010, 24, 317.

⁵³ Karaman vd., “Metin”, 436; Polat, *age*, 24, 317; Küçük, “Metin”, XXIX, 411.

tenkidi” adı altında Kur’an’a, akla, tecrübeye, gözleme, bilime arz etmeye çalışıyor. Hâlbuki bunlar söz konusu hadisleri kendilerinin bozuk fikir, düşünce ve dünya anlayışlarına ters buldukları için önlerine gelen her hadisi reddetme gayreti içine girmişlerdir. Bu gün “metin tenkidi” kavramının bu kadar öne çıkması doğru değildir. Hatta gerek de yoktur. Çünkü hadisçiler senet hakkındaki titizliği aynen metinde de göstermişlerdir. Hem senet hem de metin de yapılan küçük değişiklikler dahi hadisçilerin titiz davranmaları neticesinde ortaya çıkarılmış ve gereği yapılmıştır. Taabbudi bir konuda varid olan bir hadisi “metin tenkidi” adı altında akla, tecrübeye, gözleme ve bilime arz etmek ne kadar doğru olabilir ki? Bu meseleyi burada detaylı bir şekilde ele almak doğru olmaz. Çünkü konumuz bu değildir.

1.3.2 Senet/Râvî Açısından Rivayet

Hadis metninin dayandığı en önemli dayanak hiç şüphesiz senettir. Abdullah b. Mübarek senet hakkında şöyle der: “*İsnat dindedir. İsnat olmazsa her rast gelen dilediğini rivayet eder.*”⁵⁴ Bunun için İslam uleması, yaptığı ilmi çalışmalarda çok titiz davranmıştır. Bu titiz davranışları daha çok hadis alanında bariz bir şekilde ortaya çıkmıştır. Çünkü hadis, Kur’an-ı Kerim’den sonra en önemli delil/kaynaktır. Dolayısıyla hadisçiler önüne gelen her rivayeti kabul etmemiş; bilakis rivayetleri bir takım kıstaslara tabi tutmuşlardır. Bunun sonucunda kabul ve reddedilen rivayetleri birbirinden ayırmışlardır. Burada bu kıstaslara kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Bir rivayetin kabul edilmesi için râvînin adalet ve zabt sahibi olması gerekir.

Adalet: Râvîyi takvaya yönelten ve insanlık değerlerine yakışmayan hata ve davranışlardan uzak tutan bir niteliktir. Adil olan bir hadis râvîsi, dinin hükümlerine uygun yaşayan, halk nazarında şahsiyetini zedeleyecek söz ve işlerden kaçınan kimsedir. Adalet vasfında şu unsurlar bulunur: Müslüman olmak, buluğa ermiş olmak, akıllı olmak, muruet ve takva sahibi olmak.⁵⁵ **Zabt:** Kısaca bellek demektir. Zabıt olan bir râvî, öğrendiği hadisi başkasına nakledinceye kadar olduğu gibi koruyabilen kimsedir. Bu hadisi ezberden rivayet edecekse onu ezberlemeyi, onu kitabından rivayet

⁵⁴ Ahmed Naim, *Tecrid-i Sarih Tercemesi*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1976, I, 71; ayrıca isnadla ilgili detay için bkz. Abdu’l-Fettah Ebu Ğudde, *el-İsnadu mine’d-Din*, Darü’l-Beşair el-İslamiyye, Beyrut, 2014, 11. Sened ve isnad kelimelerinin anlamı için bkz. es-Suyuti, *age.*, 18-19.

⁵⁵ Çakan, *Hadis Usulü*, 69; Aydın, *age.*, 14-15, Ayrıca bkz. Talat Koçyiğit, *Hadis Usulü*, TDV., Yayınları, Ankara, 2008, 177-182.

edecekse kitabını her türlü tahrifattan korumayı, mana ile rivayet edecekse manayı bozup bozmayacak şeyleri bilmeyi gerektirir.⁵⁶

“Zabt sahibi bir râvîde şu sıfatların olması gerekir: Uyanık olması, ezberinden naklediyorsa ezberlemiş olması, kitaptan rivayet ediyorsa kitabını iyi korumuş olması, mana ile rivayet ediyorsa manayı bozacak unsurları biliyor olması gereklidir.”⁵⁷ Bu iki sıfatla muttasıf olan râvîye sika denir. Ayrıca bu râvînin rivayet ettiği hadisle amel etmekte vacip olur.

Hadisçiler, hadis rivayetinde bulunan râvîlerin durumunu inceden inceye tetkik edip değerlendirmişlerdir. “Hıfz ve adaleti itibarıyla hangi râvînin nakline ne dereceye kadar itimat edilebileceği, isnadın kuvvet ve zaafı bildirir.”⁵⁸ Bu tetkik ve değerlendirmeler hadis ilminde “cerh ve ta’dil” terimleri adı altında ele alınmıştır. Şimdi bu iki kavramı kısaca açıklayalım. **Cerh:** Sözlükte elle, aletle veya dille yaralamak demektir. İstilahda ise adalet veya zabt sıfatlarının birini veya her ikisini tam olarak taşımadığını söyleyerek tenkid etmektir. Bunun sonucunda duruma göre râvînin rivayet ettiği hadis değer bulur, hadisi kabul veya reddedilir.⁵⁹ **Ta’dil:** Tezkiye etmek demektir. Râvînin adil ve zabıt olduğuna hükmederek rivayetlerinin sıhhatini ortaya koymaktır.⁶⁰

Cerh ve ta’dil bakımından râvîler, metain-i aşere denilen on noktadan tenkid edilerek ayrı ayrı lafızlarla değerlendirilirler. Bu on tenkid noktasının beş tanesi râvînin adalet vasfına, beş tanesi de zapt vasfına yöneliktir. Bunları sırayla zikredip birer cümle ile açıklamakta fayda vardır.

a) Adalet Vasfına Yönelik Ta’n Noktaları

1. “Kizbu’r-râvî: Râvînin, hadis rivayetinde yalancılığı.
2. İttihamu’-râvî bi’l-kizb: Râvînin yalancılıkla itham edilmiş olması.
3. Fısku’r-râvî: Râvînin günahkârlığı.

⁵⁶ Aydınlı, *age.*, 335; Çakan, *Hadis Usulü*, 69-70.

⁵⁷ Çakan, *Hadis Usulü*, 70.

⁵⁸ Naim, *age.*, I, 52.

⁵⁹ es-Salih, *age.*, 82, Çakan, *Hadis Usulü*, 79; Aydınlı, *age.*, 48; Cerh, ta’dil ve kavaidleri için bkz. Naim, *age.*, I, 350-389.

⁶⁰ Çakan, *Hadis Usulü*, 79; Cerh ve ta’dile yol açan sebepler için bkz. Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, TDV. Yayınları, Ankara, 2009, 167-173; Elfaz-ı cerh ve ta’dil için bkz. Naim, *age.*, I, 390-398.

4. Cehaletu'r-râvî: Râvînin tanınmaması.

5. Bid'atu'r-râvî: Râvînin ehli bidattan olması.”⁶¹

b)Zabt Vasfına Yönelik Tenkid Noktaları

1. “Kesratu'l-ğalat: Rivayette çok yanlış yapması.

2. Fartu'l-gafle: Râvînin aşırı gafil ve kapılğan olması.

3. Vehm: Hadisin senet ve metninde, doğru sanarak bazı hatalar yapmasıdır.

4. Muhalefetu's-sikat: Zayıf bir râvînin güvenilir râvîlerden birine muhalif olarak veya sika râvînin daha sika râvîlerden farklı şekilde rivayette bulunması demektir.

5. Su'ul-hıfz: Râvînin hafızasının pek parlak olmaması.”⁶²

Dolayısıyla bir râvînin güvenilir ve doğru olması ve rivayet ettiği bilgiyi iyi koruması hadisçiler için önemli bir durumdur. Yukarıda verilen bilgilere dayanarak hadis disiplini içerisinde rivayet olgusunun belli objektif kriterlerinin olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle fıkıh ve usulü açısından baktığımızda bu kriterlerin diğer ilmi alanlarla da ilişkisi açıkça ortaya çıkacaktır. Çünkü İslam dininin ikinci kaynağı olan hadis, başta fıkıh ve usuli fıkıh olmak üzere diğer İslami ilimlerle ilgisi/yakınlığı bilinmektedir.

Mesela bir usulcünün kendi teorisini temellendirmede delil göstereceği hadisin sıhhatine önem vermelidir. Çünkü usulcünün koyduğu külli kaidelere fakihler tarafından birçok fiki fûru' bina edilir. Usulcü bu titizliği göstermediği takdirde bu külli kaide bozulmuş olur. Bu da külli kaideye dayanan bütün fûru'nun heder olması demektir.

1.4.Rivayetin Keyfiyeti

Hadis ilminde, hadis öğrenme ve öğretme için kullanılan iki terim vardır: Tahammül ve eda. Bu terimleri kısaca şöyle tanımlayabiliriz:

⁶¹ Çakan, *Hadis Usulü*, 83.

⁶² Çakan, *Hadis Usulü*, 83; Ayrıca bkz. Koçyiğit, *Hadis Usulü*, 182-194; Metain-i aşere hakkında detaylı bilgi için bkz. Naim, *age.*, I, 282-333; Cerh ile ilgili bilgi için bkz, el-Bağdadi, *age.*, 117.

“Hadisleri bir şeyhten/hocadan muteber bir yolla alıp başkalarına öğretme/nakletmeye tahammül ve eda denir.”⁶³

Hadisçiler, hadis öğrenme ve öğretme için de bir takım ölçüler koymuşlardır. Yani bir hadis rivayetinin hangi şekil ve keyfiyet üzere yapılması gerektiği hakkında çalışmalar yapmışlar ve bu rivayet şekillerinin sekiz yolla yapılabileceğini belirtmişlerdir. Biz de bu rivayet şekillerini maddeler halinde zikredip kısaca açıklamaya çalışacağız.

1. “Sema’: Râvînin hadisi hocadan işitmek suretiyle alması.

2.Kıraat: Râvînin hocanın rivayet hakkına sahip olduğu bir kitabı onun karşısında okuması.

3.İcazet: Hocanın rivayet hakkına sahip olduğu hadisleri râvînin rivayet etmesine izin vermesi.

4.Münavele: Hocanın hadis kitabını râvîye elden vermesi.

5.Kitabet: Hocanın kitabını yazıp râvîye göndermesi.

6.İ’lam: Hocanın bir hadis kitabını rivayet hakkına sahip olduğunu râvîye bildirmesi.

7.Vasiyet: Seyahate çıkan veya ölmek üzere olan hocanın hadis kitabını râvîye bırakması.

8.Vicade: Râvînin, yazısını tanıdığı bir hocanın el yazısıyla yazılmış hadis kitabını veya hocanın rivayet hakkına sahip olduğunu bildiği bir kitabı elde etmesi.”⁶⁴

⁶³ Çakan, “*Hadis Usulü*,” 51; Aydın, *age.*, 21; Hadisin rivayet, keyfiyet ve adabı için bkz. Naim, *age.*, I, 450-491. Rivayet keyfiyeti için bkz. İbn Salah, el-İmam Ebu Amr Osman b. Abdırrahman eş-Şehrezuri, *Ulumu’l-Hadis*, tahk. Nuruddin İtr, Daru’l-Fiker, Dimaşk, 1998, 132; Rivayet adabı için bkz. İbn Salah, *age.*, 236.

⁶⁴ eş-Şeyh Vechu’d-Din el-Aleviyyi el-Geceratiyyi el-Hindiyyi, *Şerhu Nüzheti’n-Nazar*, Tahk. eş-Şeyh Nefis Ahmed Misbahi, Daru’l-Kütubi’l-İlmye, Beyrut, 2011, 238; Muhammed Şakir, el-‘Ellame Ahmed, *el-Ba’isu’l-Hasis Şerhu İhtisari Ulumi’l-Hadis*, Tahk. Ebu Abdırrahman Adil b. Sa’d, Daru’l-Kutubi’l-İlmye, Beyrut, 2012, 122, Et-Tahhan, Mahmud, *Teyriru’l-Mustalahi’l-Hadis*, Mektebetü’l-Mea’rif, Riyad, 2011, 196, Bu rivayet şekillerinin detaylı izahı için bkz. Efendioğlu, “*Rivayet*” XXXV,135; bkz. Çakan, *Hadis Usulü*, 51-55; es-Salih, *age.*, 81, 64-77; bkz. Yardım, *age.*, 165-172.

Bu sekiz şekilden herhangi biriyle hadis alan râvîler, hadisi bir başkasına rivayet ederken hangi metotla aldıklarını belirtmek için sembolik tabirler kullanmışlardır. Muhaddisler bu sembolik ifadelere eda siğaları demişlerdir. Bu siğaların bir kaçışunlardır: “haddesena”, “ahberena”, “enbeena”, “semi’tü”, “an”, “enne” vb.⁶⁵

1.4.1.Rivayetin Adabı

Edeb kelimesinin çoğulu olan Adab’ın, asli manası duadır. Adab; dinin gerekli gördüğü ve aklın güzel bulduğu bütün söz ve davranışları, uyulması gereken görgü kurallarını, göz önünde bulundurulması ve izlenilmesi gereken esasları ifade eder. İyiliğe ve güzelliğe yönelttiği için insanın övgüye değer özelliklerine de edep denilir.⁶⁶

“Adab kelimesi, bir iş ya da sanata, bir hal veya davranışa nispet edildiği zaman o alana ait özel kuralları ve incelikleri ve o konuda uyulması gereken dini, ahlaki ve mesleki hüküm ve esasları ifade eder.”⁶⁷

Yukarıdaki tanımda da geçtiği üzere her bir sanat ve alanın kendisine has özel kuralları vardır. Hadis ilmindeki rivayetin de kendine has bir takım kuralları vardır. Bu kurallar hadis öğrencisinin adabı ve hadis hocasının adabı diye iki bölüme ayırmak mümkündür. Şimdi bu adabı iki başlık altında kısaca değerlendirelim.

a).Hadis Öğrencisinin Adabı

1. “İyi niyetli (ihlâslı) olmak.
- 2.Hadisi ehlinden almaya çalışmak.
- 3.Öğrendiğiyle amel etmek.
- 4.Hocaya saygı göstermek.
- 5.Arkadaşlarına yardımcı olmak.
- 6.Tedrici bir metotla çalışmak.

⁶⁵ Bkz. Yardım, *age.*, 173-177.

⁶⁶ Sa’di Ebu Ceyb, *el-Kamusu’l-Fikhi Luğaten ve Istlahen*, Daru’s-Siddik ve Daru Nuri’s-Sabah, Lübnan 2011, 19; Fikret Karaman vd., “Âdâb”, 5.

⁶⁷ Fikret Karaman vd., “Âdâb”, 5.

7.Hadis usulüne önem vermek.”⁶⁸

b)Hadis Hocasının Adabı (Ahlakı)

1. “İyi niyet ve üstün ahlak sahibi olmak.
- 2.Haddini bilmek ya da ehliyetle riayet etmek.
- 3.Kendisinden daha ehil olana saygı göstermek.
- 4.Karıştırma ihtimali belirince hadis rivayetini ve okutmayı bırakma.
- 5.Hadise ve hadis meclislerine ehemmiyet vermek.
- 6.Kitap yazmak ve öteki ilmi faaliyetlerde bulunmak.”⁶⁹

1.5.Hadis

Yukarıda rivayetin tanımı, önemi, tarihi (cahiliye ve İslam dönemi), hicret öncesi ve sonrası rivayet, Rasulullah (s.a.s.) sonrası rivayet ve rivayet türleri hakkında kısaca bilgi verdik. Bunun yanında rivayet hakkında bir takım kriterler, rivayet işini yapan râvî, rivayetin keyfiyeti ve adabına da kısaca değindikten sonra şimdi de hadisin lugat ve ıstilah bakımından tanımını yapalım. Hadis’in luğat anlamı “Yeni, yeni ortaya çıkan, konuşma, kısa süren konuşma, söz, haber ve eski anlamındaki “kadimin” zıddı⁷⁰ anlamlarına gelen hadis,⁷¹ Rasulullah’a (s.a.s.) ait olduğu söylenen her türlü kavı, fiil, takrir ve hal ile ilgili haberlerdir.⁷²

Tahdis masdarından isim olup çoğulu ehadis olan hadis⁷³ ileride de işaret edeceğimiz üzere haber ve eser ile anlamdaş olduğu da söylenilmektedir.

⁶⁸ Muhammed Şakir, *age.*, 170; Çakan, *Hadis Usulü*, 47-48; et-Tahhan, *age.*, 219.

⁶⁹ Muhammed Şakir, *age.*, 164, Çakan, *Hadis Usulü*, 48-51; et-Tahhan, *age.*, 217.

⁷⁰ el-Ğavri, *age.*, II, 28; Serdar Mutçalı, “*Arapça-Türkçe Sözlük*,” Dağarcık yayınları, İstanbul, 1995, 153; Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, 9; Firuzabadi, *age.*, 214.

⁷¹ Koçyiğit, *Hadis Usulü*, 10; Fikret Karaman vd., “*Hadis*”, 215.

⁷² ed-Doktor Mustafa es-Seba’iyy, *es-Sünnetü ve Mekanetüha fi’t-Teşrii’l-İslami*, Daru ibn Hazm, Beyrut, 2010, 87; Ebu Ğudde, Abdu’l-Fettah, *Lemehatün min Tarihi’s-Sünneti ve Ulumi’l-Hadis*, Mektebetü’l-Metbua’t ü’l-İslami, Daru’l-Beşair el-İsmaili, Beyrut, 2008, 11; et-Tahhan, *age.*, 17; Aydınlı, *age.*, 93; Yeni Rehber Ansiklopedisi, Türkiye Gazetesi yayınları, İstanbul, 1993, VIII, 215; İslam Ansiklopedisi, Devlet Kitapları Müdürlüğü, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968, V, 47.

⁷³ Ebu’l-Beka, *age.*, 308; M. Yaşar Kandemir, “Hadis,” *DİA*, XV, 27; Naim, *age.*, 5.

“Hadisler, delil değeri açısından; sahih, hasen ve zayıf; kaynağı açısından merfu, mevkuf ve maktu; senet sayısı açısından, mütevatir, meşhur ve ahad (aziz, ğarib); senedinin muttasıl olup olmaması açısından, müsned, muttasıl, munkatı’, mu’dal, mürsel, muâllak, mu’an’an, müennen ve müdelles kısımlarına ayrılır.”⁷⁴

Bazı âlimler, hadis kelimesinde ki “yenilik” manasından dolayı onun kadim kelimesinin mukabili olduğunu söylemişlerdir. Bu âlimler, kadim sözüyle Kur’an-ı Kerim’i, hadis sözü ile de Rasulullah’ın (s.a.s.) sünnetini/hadisini kastetmişlerdir. Muhaddislerce hadis ve sünnetin, biri diğerinin yerinde kullanılan iki kelime olduğu kabul edilmiştir.⁷⁵

1.5.1.Hadis Kelimesinin Kur’an-ı Kerim ve Hadislerdeki Kullanımları

Yukarıda hadis kelimesinin luğavi ve ıstılahi anlamlarına kısaca değindikten sonra şimdi de hadis kelimesinin Kur’an-ı Kerim ve hadislerde zikredildiği şekil ve ifade ettiği manalara kısaca değinelim.

Hadis kelimesi Kur’an-ı Kerim’de –tespit ettiğim kadarıyla–müfred lafızla 23 yerde geçmektedir. Hadis söz konusu yerlerde söz⁷⁶, haber⁷⁷, laf⁷⁸ ve sohbet⁷⁹ anlamında kullanılmıştır.

Hadis kelimesi hadislerde de zikredilmektedir. Zira Rasulullah (s.a.s.) Kur’an-ı Kerim’i ifade ederken “*ahsenü’l-hadis*”⁸⁰ “*hayru’l-hadis*”⁸¹ “*asdeku’l-hadis*”⁸²

⁷⁴ Ebu’l-Beka, *age.*, 309, Fikret Karaman vd., “Hadis”,5.

⁷⁵ es-Salih, *age.*, 3-4, Yardım, *age.*, 29.

⁷⁶ “Allah sözün en güzelini, birbiriyle uyumlu ve bıkmaksızın tekrar tekrar okunan bir kitap olarak indirdi...” Zümer, 39/23; “...O’nun âyetlerinden sonra hangi söze inanacaklar?” Casiye, 45/6; “Eğer doğru iseler onun benzeri bir söz getirsinler.” Tur, 52/34; “Şimdi siz bu söze (Kur’an’a) mı şaşıyorsunuz?” Necm, 53/59; “Şimdi siz, bu sözü mü küçümsüyorsunuz?” Vakıa’, 56/81; “(Resûlüm!) Sen bu sözü (Kur’an’ı) yalan sayanı bana bırak (kendini üzme)...” Kalem, 68/44; “Onlar artık bundan (Kur’an’dan) sonra hangi söze inanacaklar.” Mürselat, 77/50; “...Söz bakımından Allah’tan daha doğru kim vardır!” Nisa, 4/87; “... (Bu Kur’an) uydurulabilecek bir söz değildir...” Yusuf, 12/111; “Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir söz söylemişti...” Tahrim, 66/3; “..onlar bundan başka bir söze dalıncaya (konuya geçinceye) kadar kâfirlerle beraber oturmayın...” Nisa 4/140; “...onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur...” En’am 6/68; “...O halde Kur’an’dan sonra hangi söze inanacaklar?” ‘Araf, 7/185; “Bu söze (Kur’an’a) inanmazlarsa...” Kehf, 18/6.

⁷⁷ “Orduların, haberi sana geldi mi?” Büruc, 85/17; “(Resûlüm!) Dehşeti her şeyi kaplayan kıyametin haberi sana geldi mi?” Ğaşiye, 88/1; “...Allah’tan hiçbir haberi gizleyemezler.” Nisa, 4/42; “(Habibim!) Sana Musa’nın haberi geldi mi?” Nazia’t, 79/15; “İbrahim’in ağırlanan misafirlerinin haberi sana geldi mi?” Zariyat, 51/24; “(Resûlüm!) Musa (olayının) haberi sana ulaştı mı?” Taha, 20/9.

⁷⁸ “...Allah yolundan saptırmak ve sonra da onunla alay etmek için boş lafi satın alır...” Lokman, 31/6; “...Bu adamlara ne oluyor ki bir türlü laf anlamıyorlar!” Nisa, 4/78.

⁷⁹ “...sohbete dalmayın...” Ahzab, 33/53.

tabirlerini kullanmıştır. Rasulullah'ın (s.a.s.) sözleri hakkında hadis kelimesini ilk kullanan kişi kendisi olmuştur. Nitekim Ebu Hureyre'nin “*Ya Rasulallah! Kıyamet gününde senin şefaatine nail olacak en mutlu insan kimdir*” şeklindeki sorusuna Allah Rasulü (s.a.s.) şöyle cevap verir: “*Ey Ebu Hureyre! Hadise olan merakını bildiğim için bu hadis hakkında ilk soruyu senin soracağını tahmin ediyordum*” demiştir.⁸³ Kadın sahabelerin de hadis kelimesini Rasulullah'ın (s.a.s.) döneminde kullandıklarını hadis kaynaklarından öğreniyoruz. Zira Kadın sahabeler Allah Rasulü'ne (s.a.s.) “*Senin sözünden (bi hadisike) sadece erkekler faydalanıyor*”⁸⁴ diyerek kendileriyle sohbet etmek üzere bir gün ayırmasını isterken “hadis” kelimesini kullanmışlardır.

Tıpkı sahabe gibi tabiin de hadis kelimesini kullanmışlardır. Zira tabiin büyüklerinden biri olan Mücahid'den yapılan bir rivayette şöyle demiştir: “*Medine'ye kadar İbni Ömer'e eşlik ettim. Rasulullah'tan (s.a.s.) bir hadis dışında hadis tahdis ettiğini işitmedim.*”⁸⁵ Yine tabiin büyüklerinden Ömer b. Abdülaziz, hadislerin tedvini için Ebu Bekr b. Hazm'e gönderdiği mektupta “*hadisu Rasulillah*” tabirini kullanmıştır.⁸⁶

Hadis kelimesinin lugavi ve ıstılahi anlamlarıyla Kur'an-ı Kerim ve hadislerdeki kullanımlarına kısaca değindikten sonra şimdi de hadis ile yakından ilişkisi bulunan haber ve eser kelimelerini açıklayalım.

1.6.Haber

Lügatte her hangi bir şey veya bir mesele ile ilgili olarak nakledilen bilgi manasına gelen haber⁸⁷, hadis ilminde şu manalarda kullanılmıştır:

1.Rasulullah'tan (s.a.s.) ashabından ve tabiundan gelen her türlü bilgi ve rivayettir. Buna göre merfu', mevkuf ve maktu' hadis manasındadır.

⁸⁰ Buhari Edeb, 70, İ'tisam, 2.

⁸¹ Müslim, Cum'a, 43.

⁸² Nesai, Salatü'l-İydeyn, 22.

⁸³ Buhari, ilim, 33, Rikak, 51.

⁸⁴ Buhari, İ'tisam 9.

⁸⁵ Buhari, İlim 14.

⁸⁶ Buhari, İlim 34.

⁸⁷ Koçyiğit, *Hadis Usulü*, 12; Yardım, *age.*, 36; İbn Manzur, *age.*, IV, 227; Firuzabadi, *age.*, 488.

2.Ashab ve tabiundan gelen her türlü bilgi ve rivayettir. Buna göre mevkuf ve maktu' hadis manasındadır. Bu durumda Rasulullah'tan (s.a.s.) her türlü bilgiye ise hadis denir.

3.Sadece Rasulullah'tan (s.a.s.) gelen her türlü bilgi ve rivayettir.⁸⁸ Buna göre merfu' hadis manasındadır. Horasan fakihlerinin bir kısmı bu manada kullanmışlardır. Onlar ashab ve tabiundan gelen rivayete ise eser demişlerdir.

4. “Hadis naklederken haddese ve ahbere sigası kullanmak ve böylece hadisin sema' yoluyla alınmış olduğunu açıkça belirtmektir.”⁸⁹

Ancak tarih kıssa ve benzeri bilgilerle uğraşanlara “ahbari” denmesi, bazı âlimleri sünnetle meşgul olanlara “muhaddis” adını vermek suretiyle onları tarihçilerden ayırmaya sevk etmiş, tarihçilerden gelen rivayetlerden ayırmak için de muhaddislerin rivayetlerine “hadis” demişlerdir. Buna göre haber ile hadis arasında mutlak bir umumilik ve hususilik vardır (umum husus mutlak); binaen aleyh her hadis haberdir, fakat her haber hadis değildir.⁹⁰

1.7.Eser

“Çoğulu asar olan eser ise, lügatte bir nesnenin yerinde kalan izine denir.”⁹¹ Hadis ilminde ise şu manalarda kullanılmıştır:

1.Rasulullah'ın (s.a.s.) ashabın ve tabiunun söz, fiil ve takrirleridir.⁹² Buna göre merfu',mevkuf ve maktu' hadisle eşanlamlıdır. Esere bu manayı itlak edenler, muhaddise de eseri derler.

2. Ashabın ve tabiunun söz, fiil ve takrirleridir. Horasan fakihlerinin kullanışı böyledir.

3. Rasulullah'ın (s.a.s.) ashabın söz, fiil ve takrirleridir. Ebu yusuf'un görüşü böyledir.⁹³

⁸⁸ el-Ğavri, *age.*, II, 72; et-Tahhan, *age.*, 17-18.

⁸⁹ Aydınli, *age.*, 91.

⁹⁰ es-Salih, *age.*, 10; Ebu'l-Beka, *age.*, 308.

⁹¹ et-Tahhan, *age.*, 18; Yardım, *age.*, 37; İbn Manzur, *age.*, IV, 5; Firuzabadi, *age.*, 435.

⁹² Ebu'l-Beka, *age.*, 308.

1.8.Hadisın Değeri

Hadisler, İslam dininin temel kaynaklarından olup Kur'an'dan sonra ikinci sırada yer alır. Zira Allah (c.c.), Hz. Peygamber'i (s.a.s.) Kur'an'ı tebliğ etmekle⁹⁴ görevlendirmiştir. Vahye mazhar olmuş, kendisine indirilen vahyi tebliğ etmekle görevlendirilen bir peygamber elbette heva ve hevesinden konuşmaz.⁹⁵ Yani her bir hadisi-dünyevi konulardaki içtihadî meseleler müstesna-birer vahiy ürünüdür. Ebu Davud'ta geçen bir hadise göre Rasulullah (s.a.s.) bizzat kendisi bu durumu "*Bana kitapla birlikte onun bir benzeri daha verildi*"⁹⁶ demek suretiyle bizzat kendisi açıklamıştır.

İslam âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre hadislerin lafızları Hz. Peygamber'e (s.a.s.), mana ve mefhumu ise Allah'a aittir. Bu sebeple kudsi ve nebevi hadislere vahyi-i gayri metluv ve vahyi-i hafi denilmiştir.⁹⁷ Hadis/sünnet, Kur'an'ı tebliğ etme görevini icra ederken onu anlama ve açıklamada önemli bir rol üstlenmiştir.⁹⁸ Zira ayetleri (getirdikleri hükümleri) yaşayarak tebliğ eden Hz. Peygamber (s.a.s.), mücmel olan ayetleri beyan, mutlak olanları mukayyed, amm olanı hass etmiş ve zaman zaman nesh⁹⁹ görevini de üstlenmiştir. Hatta Kur'an'ın hüküm koymadığı bir takım yerlerde hüküm koymuştur. Müslümanlar her zaman Hz. Peygamber'i (s.a.s.) kendilerine örnek ve önder ta'yin edip onun davranışlarını kendi hayatlarına aktarmışlardır. Zira Rasulullah (s.a.s.) Müslümanlar için en güzel örnektir. Bu konuda yüce Allah şöyle buyuruyor: "*Andolsun ki, Resûlullah, sizin için Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir.*"¹⁰⁰ Başka bir ayette Allah (c.c.) Müslümanların aralarında meydana gelen anlaşmazlıklarda Hz. Peygamber'i (s.a.s.) hakem ta'yin edip onun verdiği hükme gönül hoşnutluğu ile boyun eğmeleri gerektiğini, aksi takdirde iman etmiş sayılmayacaklarını¹⁰¹ belirtmiştir. Başka bir ayette de Allah ile

⁹³ el-Ğavri, *age.*, I, 144-145; Aydınlı, *age.*, 2; et-Tahhan, *age.*, 18.

⁹⁴ Maide, 5/67.

⁹⁵ Necm, 53/3.

⁹⁶ Ebu Davud, Sünnet 5.

⁹⁷ Kandemir, *age.*, 29.

⁹⁸ Nahl 16/44.

⁹⁹ el-Ellame Celalüddin Muhammed b. Ahmed eş-Şafii el-Mehelli, *Şerhu'l-Verakat fi Usuli'l-Fıkh*, Şirketü Mektebe, Mısır, 1955, 16.

¹⁰⁰ Ahzab, 33/21.

¹⁰¹ Nisa, 4/65.

Peygamber'in verdiği hükümlere Müslümanların aykırı davranma muhayerliğinin bulunmadığını¹⁰² emretmiştir.

İşte bütün bunlardan ötürü başta sahabe olmak üzere bütün Müslümanlar sünnete büyük önem vermiş ve ona ittiba etmede büyük ölçüde gayret sarf etmişlerdir. Zira Hz. Peygamber'in (s.a.s.) söz ve fiilleri Müslümanlar için büyük önem arz etmektedir. Zaten yüce Allah(c.c.) ayet-i kerimede Müslümanlara şöyle emretmektedir: *“Peygamber size ne verirse onu alın, sizi neden men ederse ondan geri durun; Allah'tan sakının, doğrusu Allah'ın cezalandırması çetindir.”*¹⁰³

1.9.Hadislerin Ezberlenmesi (Hıfz)

Hadisin tespiti ve gelişimini (hadisin intikal safhaları) genel itibariyle hıfz, kitabet, tedvin ve tasnif olmak üzere dört merhalede ele alınmaktadır. Şimdi bu kavramların her birini ayrı ayrı açıklayalım.

Hıfz: “Hadisi sağlam bir şekilde bellemek, korumak ve ezberlemek”¹⁰⁴ anlamına gelir. Hıfz dönemi risaletin başlamasıyla başlayan bir süreçtir. Zaten hıfz ve kitabet aşamaları iç içe olup sahabe ve büyük tabiinler devrini oluşturur. Müslümanlar, risaletin başlangıcından beri her zaman Kur'an-ı Kerim'e büyük önem vermiş ve onu her şeyden üstün tutmuştur. Şüphesiz bu uygulamanın temelinde de Rasulullah (s.a.s.) vardı. Zira Hz. Peygamber Kur'an'ın Müslümanlarca iyice kavranıp benimsenmesi için-aşağıda da zikredileceği üzere-hadislerin yazılmasına müsaade etmemiş ancak rivayet edilmesinde bir beis görmemiştir. Bunun neticesinde Ashab Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadislerini ezberlemeye büyük önem vermiştir.¹⁰⁵

Bu dönem insanların hafızası oldukça kuvvetliydi. Bunun yanında ezberlemeyi kolaylaştıran bir takım sebepler de mevcuttu. Bunları kısaca maddeler halinde şöyle sıralaya biliriz:

1.Rasulullah'ın (s.a.s.) sözlerinin çok uzun olmaması

¹⁰² Ahzab, 33/36.

¹⁰³ Haşr, 59/7.

¹⁰⁴ Aydınli, *age.*, 116.

¹⁰⁵ Muhammed Şakir, *age.*, 7-8.

2. Rasulullah'ın (s.a.s.) tane tane konuşması
3. Rasulullah'ın (s.a.s.) bazen sözlerini üç kere tekrarlaması¹⁰⁶
4. Rasulullah (s.a.s.) konuşurken sözlerini, kelimeleri sayılacak derecede yavaş telaffuz etmesi¹⁰⁷
5. Ashabın Rasulullah'tan (s.a.s.) öğrendiklerini hemen uygulamak suretiyle hayatlarına aktarıyor olmalarıydı ki bu yöntem sayesinde unutmak söz konusu değildir
6. Rasulullah'a (s.a.s.) ve sözlerine verilen değer. Çünkü kişi değer verdiği bir kişiyi ve sözlerini unutmak istemez. Hele bir de bu kişi Rasulullah (s.a.s.) olur ve bu sözler de dünya ve ahiret saadetiyle ilgili ise.
7. Rasulullah'ın (s.a.s.) manevi gücü. Ebû Hureyre'den (r.a.) alınan bir rivayete göre şöyle demiştir: *Yâ Rasûlallah, ben senden birçok hadîs işitiyorum da unutuyorum, dedim. "Ridânı yay" buyurdu. Yayıdım, iki eliyle bir şey avuçlayıp attı. Sonra: "Topla" diye emretti. Ridâmı topladım. İşte ondan sonra artık hiçbir şey unutmadım.*¹⁰⁸
8. "Mekke devrinde özellikle de ilk yıllarında tevhid inancıyla ilgili ayetler nazil olmaktadır. Bu sebeple de Hz. Peygamber'e (s.a.s.) çok fazla açıklama görevi düşmemekteydi. Zira O daha çok inen ayetleri okuyarak insanları İslam'a davet ediyordu."¹⁰⁹

Ashab hadisleri üç yolla öğrenebiliyordu:

1. "Müşafehe yoluyla (ağızdan)
2. Müşahede yoluyla (Hz. Peygamber'in fiil ve tasviplerini görerek)
3. Sema' yoluyla (Hz. Peygamber'den duymuş ya da onun fiillerini görmüş bir başka sahabiden işiterek)"¹¹⁰

¹⁰⁶ Buhari, İlim, 30.

¹⁰⁷ Buhari, Menakıb, 23.

¹⁰⁸ Buhari, İlim, 42.

¹⁰⁹ İsmail Lütfü Çakan, *Hadis Edebiyatı*, İFAV. İstanbul, 2009, 27.

¹¹⁰ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 28.

1.10.Hadislerin Yazılması (Kitabet)

“Rasulullah (s.a.s.) ve sahabe dönemindeki hadis yazma faaliyeti”¹¹¹ anlamına gelen kitabetü'l-ilm¹¹² ve kitabetü'l-hadis safhası her ne kadar hıfz safhasından sonra olduğu söylene de -yukarıda da değindiğimiz gibi- hıfz ve kitabet dönemi iç içe olmuştur. Ancak böyle bir ayırımı gidilmenin sebebi birbirine mütearız gibi görünen hadislerden kaynaklanmaktadır. Oysa hadisçiler bu rivayetlerin arasını -“muhtelefü'l-hadis” ilminde olduğu gibi- te'lif etmişlerdir. Şimdi birbirine mütearız gibi görünen bu rivayetlerden bir kısmını aşağıda zikrederim.

Ebu Sai'd el-Hudri'den yapılan bir rivayete göre Rasulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *“Benden bir şey yazmayın. Her kim Kur'ân'dan başka benden bir şey yazarsa onu hemen mahvetsin/silsin. Benden hadis rivayet edin, zararı yok. Ama her kim benim üzerimden -Hemmam zannederim şöyle buyurdu, demiş- kasten yalan söylese, cehennemdeki yerine hazır olsun”*¹¹³

Bu hadise baktığımızda Rasulullah (s.a.s.) hadis rivayetine, dolayısıyla ezbere izin verirken; kitabeti yasaklıyor hatta yazılanların da imha edilmesini emrediyor. Şimdi de kitabete izin verdiğine dair birkaç rivayet zikrederim.

Abdullah b. Amr'dan şöyle dediği rivayet olunmuştur:

Ben muhafaza etme düşüncesiyle Rasulullah'tan işittiklerimin hepsini yazıyordum. Kureyş (kabilesinden bazı Müslümanlar) *“Rasulullah (s.a.s.) öfkeli halinde de sakin halinde de konuşan bir insan iken sen ondan duyduğun her şeyi nasıl yazarsın?”* diyerek beni bundan men ettiler. Ben de yazmaktan vazgeçtim ve bu durumu Rasulullah'a (s.a.s.) anlattım. Parmağıyla ağzına işaret ederek: *“Sen yaz(maya devam et), varlığım elinde olan Allah'a yemin olsun ki bundan haktan başkası çıkmaz”* buyurdu.¹¹⁴

Ebu Hureyre (r.a.) şöyle demektedir: *“Peygamber'in (s.a.s.) sahâbîlerinden hadisleri benden daha fazla bilen bir kimse yoktur. Yalnız Abdullah ibn Amr*

¹¹¹ Aydınli, *age.*, 151; Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 40.

¹¹² Buhari, *İlim*, 39.

¹¹³ Müslim, *Zühd*, 72.

¹¹⁴ Ebu Davud, *İlim*, 3.

müstesnadır. Çünkü o yazardı, ben yazmazdım.”¹¹⁵

Hadisçiler bu farklı rivayetlerin arasını te’lif etmişler, bunun için de bir takım fikirler öne sürmüşlerdir. Biz de bunlara kısaca değinerek maddeler halinde sıralayacağız.

1.Sünnetin sünnetle neshedilmiş olması (önce nehiy sonra izin)

2.Yazı izninin belirli kişilerle sınırlı olması (yasağın umumi olmaması)¹¹⁶

3.Kur’an’la karışma ihtimalini ortadan kaldırmak için hadislerin Kur’an ile aynı sahifeye yazılmasının yasaklanması

4.Hadisi yazma ile uğraşmanın Kur’an ile iştiğal etmekten alıkoyma endişesi

5.Müslümanlar arasında yazı yazmasını bilenlerin -özellikle ilk yıllarda-azınlıkta olması

6.Bu dönemde hafızanın güçlü olması

7. Hadislerin ilk dönemde (kolayca ezberlenecek kadar) az olması¹¹⁷

Bu saydıklarımız arasında en çok benimsenen görüş, Kur’an’ın ihmal edilme endişesidir. Zira Hz. Ömer’in tedvin işine teşebbüs edip daha sonra bundan vazgeçmesi, özellikle-bizzat kendisinin- zikrettiği vazgeçme gerekçesi¹¹⁸ bu görüşü destekler niteliktedir.

Netice olarak hadisler, Rasulullah (s.a.s.) zamanında hem ezberlenmiş hem de -umumi ve resmi olmasa bile- yazılmıştır. Çünkü sahabenin bir kısmı öğrenmiş olduğu hadisleri yazılı metinler halinde bir araya toplayıp sahifeler meydana getirmişlerdir. Bu sahifelerin hacmi birbirinden farklı idi. Mesela Abdullah b. Amr b. el-As’ın es-Sahifetü’s-Sadika’sının, 1000 kadar hadisi ihtiva ettiği bildirilir.¹¹⁹

¹¹⁵ Buhari, İlim, 39.

¹¹⁶ Naim, *age.*, 45-46.

¹¹⁷ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 31; bkz. et-Tahhan, *age.*, 204.

¹¹⁸ Bkz. Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 33.

¹¹⁹ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 35-36.

1.11.Hadislerin Tedvini

Dağınık malzemenin bir araya toplanması anlamındaki tedvin, ıstilahta dillerde ve değişik yazı malzemeleri üzerinde dağınık halde bulunan hadis metinlerinin herhangi bir sınıflandırmaya tabi tutulmaksızın bir araya getirilmesidir. Hadislerin tedvini tamamıyla umumi ve resmi bir toplama şekli ibarettir.¹²⁰ “Hadis tarihinin ikinci aşamasını oluşturan bu faaliyet dönemi h. birinci asrın son çeyreğinden ikinci asrın ortalarına kadarki bir zaman dilimini içine alır.”¹²¹

“Resmi ve sistemli bir tedvin faaliyeti h. birinci asrın sonları ve ikinci asrın başlarında Emevî Halifesi Ömer b. Abdulaziz’in emriyle başlamıştır. Ömer b. Abdulaziz Medine valisi Ebu Bekr b.Hazm’a ve ülkenin her tarafına resmi yazı göndererek hadislerin toplanmasını emretmiştir.”¹²² Gönderdiği resmi yazıda şu ifadeler yer alır:

*“Bak Rasûlullah'ın hadisinden ne bulursan yaz. Zîrâ ben ilmin yok olmasından ve âlimlerin göçüp gitmesinden korkar oldum. Zabt esnasında Peygamber'in sözüünden başkası kabul edilmesin. Bir de (âlimlere söyleyin) ilmi ifşa etsinler (yani meydana koysunlar; gizlemesinler, herkese söylesinler). Kezâlik âlimler (muayyen yerlere) oturarak ders versinler ki bilmeyenlere öğretilmiş olsun. Zira ilim gizli bir şey hâline getirilmedikçe yok olmaz”.*¹²³

“Ömer b. Abdulaziz’in emrini ilk gerçekleştiren kişi İbn Şihab ez-Zühri’dir. Bunun sonucunda Zühri, resmi olarak hadisi ilk tedvin eden kişi olarak anılmaktadır.”¹²⁴

1.12.Hadislerin Tasnifi

“Tasnif, tef’il vezninden olup sınıflandırmak, aynı cinsten olan ya da aralarında bir araya getirilmelerini gerektiren ortaklıklar bulunan malzemeyi başkalarından ayırmak anlamındadır. Terim olarak müdevven hadis malzemesi içinde yer alan hadisleri konularına göre ayırıp belli bap veya bölümlerde toplamak demektir. Tasnif

¹²⁰ Bkz. Naim, *age.*, 37-51; Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 39-40.

¹²¹ Aydınli, *age.*, 314.

¹²² Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 41.

¹²³ Buhari, İlim, 34.

¹²⁴ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 41.

merhalesi, tedvinden hemen sonra ortaya çıkmış bir merhale olarak zikredilse de tedvin ile birlikte yürütülmüş bir çalışma dönemi olarak kabul edilir. Hadisin intikal safhaları arasında en uzun dönem tasnif dönemidir. H. II. Asrın büyük bir bölümü, III. Asır ve IV. asrın ilk yarısı bu safhaya ait olduğu kabul edilir.”¹²⁵

Tasnif, ale’r-rical ve ale’l-ebvab diye iki kısma ayrılır:

a)Tasnif Ale’r-Rical: Her bir sahabelden veya sonraki bir râvîden nakledilen hadisleri, sıhhat durumlarına bakmaksızın onun ismi altında toplayarak kitap yazmadır.

b)Tasnif Ale’l-Ebvab: “Hadisleri konularına göre sınıflandırarak kitap yazmadır.”¹²⁶

1.13. Sahihayn

Sahihayn, Arap dil kurallarına göre Sahihin tesniyesi olup Buhari ve Müslim’in kısaca sahih diye bilinen “el-Camiu’s-Sahih” isimli eserlerinin ortak adıdır.¹²⁷ “Cami’ ” olarak da bilinen bu eserler, konularına göre tasnif edilmiş olup dini konuların hemen tamamını kapsayan sekiz ana bölümü ihtiva etme özelliğine sahiptir.¹²⁸ Prof. Dr. İsmail Lütfi Çakan bu bölümlerin muhtevalarını şöyle özetler:

“İman: İnanç konularıyla (iman, islam, tevhid, i’tisam) ilgili bölümler burada yer alır.

Ahkâm ve Sünen: Taharetten vasiyete kadar ibadat ve muamelata dair konular bu bölümde verilir.

Rikâk veya Zühd: Ahlak ve nefis terbiyesi ile ilgili konular bu bölümde yer alır.

Et’ime ve Eşribe veya âdâb: Beşeri ilişkiler ve günlük hayatta herkesin normal olarak yaptığı işlerin İslami usullerini öğreten hadisler bu bölümdedir.

Tefsir: Ayetlerin değişik açılardan beyanını ortaya koyan hadisler, sûre sırasına göre bu bölümde yer alır.

Tarih-Siyer-Cihad: Devletlerarası ilişkiler, savaş-barış, Meğazî, cihad ve cihadla ilgili öteki konuların yer aldığı bölümdür.

Menâkıb: Hz. Peygamber, diğer peygamberler ve ashab-ı kiramın yaşayış ve davranışları, üstünlükleri bu bölümde yer alır.

¹²⁵ Aydınli, *age.*, 310; Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 42-43.

¹²⁶ Aydınli, *age.*, 311.

¹²⁷ Aydınli, *age.*, 269.

¹²⁸ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 78.

Fiten ve Melâhim: Geleceğe ve gelecekte olacak birtakım olaylara, kıyamet alametlerine dair konular bu bölüme dâhildir.”¹²⁹

1.13 1. Buhari ve Sahihi

a) Buhari

Muhammed b. İsmail b. İbrahim. El-Buhari h. 194 yılında Buhâra’da doğmuştur. Künyesi Ebu Abdillah’tır. Henüz on yaşlarında iken hadise karşı ilgi duyup hadis ezberlemeye başlayan buhari’ nin ders aldığı hoca sayısı bini bulmuştur. Ezberlediği hadis sayısı ise, yüz bini sahih olmak üzere toplam üç yüz bindir. Buhara yakınlarındaki Hartenk’e yerleşen Buhari, h. 256 yılında Ramazan Bayram gecesi 62 yaşında vefat etmiştir.¹³⁰

b) Sahih

Asıl ismi “el- Camiu’l-müsnedü’s-sahihu’l-muhtasar min umuri Rasulillah sallallahu aleyhi ve sellem ve sünenihi ve eyyamihi” bu eser hadis edebiyatında en çok itimad edilen kitaptır. Buhari bu eserini 600.000 hadis arasından seçerek Mescid-i Haram’da telif etmiştir. Mükerrer hadisler dahil 7275 hadisin olduğu bu eserde, mükerrerler dışında dört bine yakın hadis vardır.¹³¹

1.13.2. Müslim ve Sahihi

a) Müslim

Ebu’l-Hüseyin Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, h. 202, 204 veya 206 tarihinde nişabur’da doğmuştur. Lakabı Asâkiru’d-din olan Müslim, hem ticaret yaparak geçimini temin ediyor hem de hadisle meşgul olmuştur. Dönemin ilim merkezleri olan Hicaz, Mısır, İran, Suriye ve Türkistan’a seyahatler yapmıştır. Gezdiği yerlerdeki hadis bilginlerinden ders almıştır. Ömrünün sonlarına doğru el-Buhari ile tanışan Müslim onun ilmini takdir etmiştir. Ömrünü hadise veren İmam Müslim, bir hadisi araştırmakla meşgul iken h. 261 yılında vefat etmiştir.¹³²

b) Sahih

Adı “el-Müsnedü’s-sahih” olan eser, “Sahih-i Müslim” diye şöhret bulmuştur. Kütüb-i Sitte’nin ikinci kitabı olan bu eser İmam Müslim tarafından 300.000 hadis içinden seçilerek meydana getirilmiştir.¹³³

¹²⁹ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 78-80.

¹³⁰ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 79.

¹³¹ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 80-81.

¹³² Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 86-87.

¹³³ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 87.

2. İKİNCİ BÖLÜM

2. 1. Siyer-Meğazî

Birinci bölümde rivayet, râvî, mervî, hadis, haber, eser kelimelerinin anlamları üzerinde durmuştuk. Çalışmamız kapsamında bu kelimeler hakkında kısa bilgiler de vermiştik. Şimdi ise öncelikle “siyer-meğâzî” kelimelerinin tahlilini yapıp bu kelimelerin lugavî ve ıstılahi anlamları üzerinde duracağız. Siyer-Meğazînin Kur’an, hadis ve tarih ile ilişkilerine değineceğiz. Siyer-meğâzînin kitabeti, gelişimi, bunları etkileyen faktörler ile İslam’ı anlamada siyer-meğâzî ilimlerinin önemini beyan ettikten sonra siyer-Meğazî ilimlerinin kaynaklarını zikredeceğiz. Şimdi siyer ve Meğazî kelimelerinin lugavi ve ıstılahi anlamlarını zikretmek suretiyle ikinci bölüme başlayalım.

Siyer, sîret kelimesinin çoğuludur. Sîret, sözlükte “davranış, hal, iyi ya da kötü tutulan yol,¹³⁴ âdet,¹³⁵ hayat tarzı,¹³⁶ bir kimsenin ahlâkı, seciyesi ve hayat hikâyesi” gibi anlamlara gelir. Sîret, ecvefi ya-i olan “sare yesîru” fiilinden türemiş olan bir isimdir.¹³⁷ “Terim olarak sîret ve siyer Hz. Peygamber’in doğumundan vefatına kadar bütün hayatını, şahsiyetini, tebliğ faaliyetlerini, siyasî ve askerî mücadelelerini konu edinen bilim dalı ve bu dalda yazılan eserler için kullanılmıştır. Tarihin belli bir bölümünden bahsettiği için tarih ilmiyle; Hz. Peygamber’in (s.a.s.) söz, fiil ve takrirleriyle ilgilendiğinden dolayı da hadis ilmiyle alakalıdır.”¹³⁸

Siyer kelimesi Kur’an’da hiç geçmezken; müfredi olan sîret yalnızca bir ayette geçmektedir: “Allah, Musa’ya asâyı al ve korkma! Biz onu ilk haline dönüştüreceğiz buyurdu.”¹³⁹ Ayeti kerimede de görüldüğü gibi sîret “hal ve şekil” manasında zikredilmiştir.

¹³⁴ İbn Manzur, *age*, IV, 389-390; Firuzabadi, *age*, 528.

¹³⁵ Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, ysz., tsz., II, 418.

¹³⁶ Mustafa Zeki Terzi, “Buhârî’nin Sahih’indeki Siyer ve Meğazi Rivayetleri”, *Büyük Türk-İslam Bilgini Buhârî Sempozyumu*, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kayseri, 18-20 Haziran, 1987, 147.

¹³⁷ Luvîs Ma’lûf, *age.*, 368; *El-Mu’cemu’l-vesit*, 486.

¹³⁸ Ali Çelik, “Kur’an ve Sünnet’in Doğru Anlaşılmasında Sîret’in Önemi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 3, 2003, 6; Mustafa Fayda, “Siyer ve Meğazi” *DİA*, XXXVII, 319; Yardım, *age.*, 4; Fikret Karaman vd. “Siyer”, 597.

¹³⁹ Tâhâ 20/21.

“Siyer yalnızca Hz. Peygamber’in hayatı için kullanılan bir terim haline gelmiş, sîret ise başka şahsiyetlerin hayatlarını anlatan Sîretü’l-Hüseyn, Sîretü Ömer b. Abdilazîz, Sîretü Ahmed b. Hanbel gibi kitapların adlarında da yer almıştır. Siyer terimi aynı zamanda savaş, esirler ve ganimetler başta olmak üzere devletler hukuku dallarına giren konulara isim olarak verildiği gibi bu alanda yazılan Evzâî’nin Kitâbü Siyeri’l-Evzâî, Ebû Yûsuf’un Kitâbü’r-Red alâ Siyeri’l-Evzâî, Ebû İshak el-Fezârî’nin Kitâbü’s-Siyer ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî’nin es-Siyerü’l-Kebîr’i vb. kitapların isminde de yer almıştır. Ayrıca fıkıh kitaplarının bir bölümünün adı olmuştur.”¹⁴⁰

“Savaş yeri, savaş, savaşçı hikâyeleri ve savaş hikâyeleri”¹⁴¹ anlamındaki mağzât veya mağzâ kelimesinin çoğulu olan Meğazî¹⁴², kavram olarak Resûl-i Ekrem’in savaşlarını konu edinen ilme, gazve ve seriyyelerinin tarihine ve bu konuda yazılan kitaplara isim olmuştur.¹⁴³

Şaban Öz, siyer ve Meğazî kelimelerinin ibtidaen birbiri yerine kullanıldığını söyler. Bunun gerekçesini de Musâ b. Ukbe’nin, Meğazî olarak isimlendirilen eserinde, Resûlullah’ın bütün hayatından alıntılara yer verdiğini, sadece savaş haberleri ile ilgilenmediğini gösterir. Öz’ün kanaati, meğazî ve siyer kelimelerinin başlangıçta birbirlerinin yerine kullanıldığı, ancak zamanla anlam kayması yaşanarak meğazînin sadece Hz. Muhammed’in savaşlarına münhasır kılındığı yolundadır.¹⁴⁴ DİA’nın¹⁴⁵ “Siyer ve Meğazî” maddesinde de Meğazînin siyer kelimesinin eş anlamlısı olarak kullanıldığı zikredilmiştir. Bu durumda Meğazînin hem kendi başına hem siyerle birlikte kullanıldığı belirtilmiştir. Kanaatimizce söz konusu kelimelerin eş anlamlı olup olmadıkları veya böyle bir tartışmaya yol açan sebep, bu ilimlerin birbirinden bağımsız olarak ele alınmamalarındandır. Zira siyer ve Meğazî ilimleri birlikte bir bütünlük oluşturmaktadır. Bu ilimler işlenirken eğer bu bütünlüğe uyulmazsa eksiklik meydana gelecektir.

¹⁴⁰ Fayda, “Siyer ve Meğazî” XXXVII, 319; Fikret Karaman vd., “Siyer”, 597.

¹⁴¹ İbn Manzur, *age.*, XXV, 124; Firuzabadi, *age.*, 1698; Terzi, *agm.*, 147.

¹⁴² Âsım Efendi, *age.*, IV, 1103.

¹⁴³ Fayda, “Siyer ve Meğazî” XXXVII, 319; Luvîs Ma’lûf, *age.*, 550; *El-Mu’cemu’l-vesit*, 675; Yardım, *age.* 5; Fikret Karaman vd. “Meğazî” 418.

¹⁴⁴ Şaban Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, 23-24.

¹⁴⁵ Fayda, “Siyer ve Meğazî” XXXVII, 319.

Yukarıda “siyer-Meğazî” kelimelerinin tahlili yapıldı ve bu kelimelerin lugavi ve ıstılahi anlamları üzerinde duruldu. Şimdi ise siyer-Meğazî’nin kitabeti, gelişmesi, kitabet ve gelişmeyi etkileyen faktörler ve kaynaklarına geçilecektir. Ama bundan önce siyer-Meğazî’nin Kur’an, tarih ve hadisle ilişkisine değinilmesi gerekir. Zira-daha önce de zikredildiği gibi- tarih boyunca İslami ilimler, aralarındaki sıkı bağ nedeniyle birbirlerini ciddi manada etkilemişlerdir. Bu ilimlerin birbirlerini etkilemeleriyle sonuçlanan bu bağın nedenlerinden biri, bu ilimlerin -çoğu kez- aynı kaynaktan beslenmeleri ve söz konusu ilimlerin birlikte bir bütünlük arz etmelerindedir. Bu etkilemenin en bariz örneklerinden biri de hadis, tarih ve siyer-Meğazî arasında ortaya çıkmıştır. Hadis ve siyer-Meğazî ilimleri arasındaki bağı kuvvetlendiren etkenlerden biri de bu ilimler arasında konu, gaye, râvî tenkidi ve metodoloji¹⁴⁶ gibi ortak noktaların bulunmasıdır. Hadis ve siyer-Meğazî ilimleri arasındaki bu sıkı bağ nedeniyle aralarındaki ilişkiye değinmeden siyer-Meğazî’nin kitabeti, gelişmesi ve kaynaklarına geçmek hem eksiklik olur hem de konuya olan hâkimiyeti ortadan kaldırır. Çünkü bu ilimler -değişik yönlerden- birbirlerine kaynaklık etmiş ve birbirlerini etkilemiştir. Şimdi bu ilimlerin birbiriyle olan ilişkilerine kısaca değinilecek daha sonra siyer-Meğazî’nin kitabeti, gelişmesi ve kaynaklarına geçilecektir.

2. 2. Siyer-Meğazî ve Kur’an İlişkisi

Kur’an-ı Kerim İslami ilimlerin tümüne kaynaklık etmiştir. Çünkü Kur’an-ı Kerim bütün İslami ilimlere ilham kaynağı olmuştur. Siyer-Meğazî ve Kur’an ilişkisi ele alındığında aralarında sıkı bir bağ olduğu görülecektir. Zira Kur’an-ı Kerim’de gerek nebevî sîret gerekse Resûlullah’ın (s.a.s.) gazveleriyle ilgili azımsanmayacak kadar ayet vardır. Bu ayetler burada zikredilmeyecektir. Zira nebevî sîret hakkındaki ayetler “Siyer-Meğazî Kaynakları” başlığı altında; Meğazî ile ilgili ayetler ise üçüncü bölümün ilgili yerlerinde zikredilecektir.¹⁴⁷

Siyer-Meğazî ve Kur’an ilişkisi asla göz ardı edilemez. Zira karşımızda satırlarda yazılı olan bir vahiy var; bir de hayatın içerisinde ete-kemiğe bürünmüş, yaşayan ve konuşan bir vahiy var. Üstelik bu iki vahiy birbirinden asla ayrılamaz. Çünkü birinin

¹⁴⁶ Bilgen, *age.*, 17.

¹⁴⁷ Ayrıca bkz. “Siyer Kur’an İlişkisi” Erişim Tarihi: 11.08.2015, <http://www.siyerarastirmalari.org/siyerusulu/siyer-usulu-4.pdf>

tam anlamı ile anlaşılabilmesi için diğerine ihtiyaç vardır. Dolayısıyla siyer üzerinden Kur'an, Kur'an üzerinden de siyer okunmalıdır. Bu okuma doğru yapıldığı zaman gerek bazı ayetlerin anlaşılmasında, gerek bazı rivayetlerin kavranmasında taşların daha iyi yerine oturduğu görülecektir. Çünkü Kur'an yirmi üç yıllık nübüvvet sürecinin öz halini takdim ederken, siyer bu sürecin detaylarını nazarlara verir. Bu yönü ile de siyer Kur'an'ın, Hz. Peygamber tarafından yaşanarak tefsir edilmiş hali olur.¹⁴⁸ Özellikle Kur'an'ın en iyi bir şekilde anlaşılması için Rasulullah'a (s.a.s.) duyulan ihtiyaç ortadadır. Çünkü Kur'an'ın Münezzili/Münzili olan Allah (c.c.) ile-vahyin türlerine göre doğrudan veya dolaylı olarak muhatap olup da onun indirdiği kitabın Mübelliği ve Müfessiri olan Rasulullah (s.a.s.), onun muradını en iyi bilen kişidir. Bunun sonucunda o, verilen emri en iyi bir şekilde yerine getiren ve o emri en iyi açıklayandır. Bu gün vaaz ve irşat görevini üstlenen vaizlerin verdikleri vaazların doğru anlaşılması ve nasihatlerinin müessir olmamasının nedeni Kur'an ile siyer arasındaki bağı kuramamalarıdır. Zira Kur'an'ın tabiriyle "üsve-i hasene"¹⁴⁹ olan model bir kişinin varisleri ancak onun gibi Kur'an'ı hayatlarına aktardıkları zaman etkin olabilirler.

2. 3. Siyer-Meğazî ve Tarih İlişkisi

Hiç şüphesiz Efendimiz Hz. Muhammed'in (s.a.s.) sîreti, Müslümanların kendisiyle şereflendiği büyük İslam Tarihi hareketin temel dayanağını teşkil etmektedir. Zira Müslümanlar bu sîretten hareketle O büyük İslam tarihini tedvin etmişlerdir. Çünkü Müslümanların tarihi vakalardan tedvin ettiği ilk şey nebevi sîretle ilgili durumlardır. Ondan sonra bu tedvini günümüze kadar devam eden tarihi vakaların tedvini takip etmiştir. Dolayısıyla İslam tarihinin mihenk taşı nebevi sîrettir. Şu bir gerçektir ki rivayet ilmi, olayları gözlemlemek ve sahih ile sahih olmayı birbirinden ayırt etmek için dakik ilmi bir metot elde etmiştir. Lakin bu ilmin müntesipleri bu başarılı metodu ancak nebevi sîret sayesinde elde etmişler ve uygulamaya koymuşlardır. Çünkü bu metotlar öncelikle sîret-i nebevinin kendisine temel teşkil ettiği sünneti mutahharanın hizmetinde istihdam edilmiş; daha sonra genel olarak tarih ilmi için kullanılmıştır. Dolayısıyla nebevi sîret, Müslümanların tarih ilminin diraseti ve tedvinin girişi için önemli bir kapı görevini üstlenmektedir. Çünkü tarih ilminin rivayetleri zabt

¹⁴⁸ .“Siyer Kur'an İlişkisi” Erişim Tarihi: 11.08.2015, <http://www.siyerarastirmalari.org/siyerusulu/siyer-usulu-4.pdf>

¹⁴⁹ Ahzab,33/21.

etmek için yararlandıkları ilmi kaideler, Müslümanların ilk kaynaklarını korumak ve bu kaynaklara zarar verecek vakıalara engel olmak için icat ettikleri kaidelerin ta kendisidir.¹⁵⁰

2. 4. Siyer-Meğazî ve Hadis İlişkisi

Nebevi sîret; genel manada hadisin temelini teşkil edip ona dayanak olma görevini üstlenmektedir. Zira siyer, Hz. Peygamber'in tüm hayatını kapsar. Dolayısıyla sîret daha şümüllü ve geneldir. İşte siyer bu yönüyle sünnete dayanak olma görevini üstlenmiştir. Ancak bu sîret sıradan bir insanın sîreti değil; Hz. Peygamber'in sîretidir. O sîret ki “*And olsun ki, Resûlullah, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir.*”¹⁵¹ Ayetinde yüce Allah'ın övgüsüne mazhar olan Rasulullah'ın (s.a.s.) sîretidir. Rasulullah ise İslamî hakikatlerin tümünü hayatında mütecessid kılıp hayatın her alanındaki en yüce ahlakı kendi hayatında cem' etmiştir. Dolayısıyla sünneti mutahhara, Rasulullah'ın (s.a.s.) o güzel ahlak ve örnekliğinden sadır olmuştur. Çünkü İslam dininde edile-i şer'iyye arasında ikinci sırayı alacak kadar önemli bir konumu olan sünneti mutahhara, ancak ve ancak - Kur'an-ı Kerim'in de tabiriyle- “üsve-i hasene”¹⁵² sahibi olan model bir kişiden sadır olmalıdır.

Sonuç itibariyle net bir şekilde şunu söyleyebiliriz ki: Kur'an'ı anlayabilmek için sünneti; sünneti iyi anlayabilmek için de Hz. Peygamber'in sîretini yani onun güzide hayatını iyi öğrenmek ve anlamak gerekir.¹⁵³ Ali Çelik, Kur'an ve sünnetin doğru anlaşılmasındaki önemini şu sözleriyle ifade ediyor: “Sîret, her iki kaynağın uygulama ve yorumlanma alanı bulduğu zaman dilimi -Hz. Peygamber'in risâlet dönemi- hakkındaki bilgi boşluklarının doldurulmasında; fotoğrafın daha net bir şekilde ortaya çıkmasında büyük önem arz etmektedir. İşte bu bütünlük bize, nebevî anlatımın tarihî arka planını tanıma imkânı sağlayacaktır. Şüphesiz bu açıdan sîret önem arz

¹⁵⁰ ed-Doktor Muhammed Said Ramazan El-Buti, *Fıkhu's-Sireti'n-Nebevi Mea Mucezin Li Tarih'l-Hilafeti'r-Raşide*, Darü'l-Fiker, Dimeşk, 2014, 31,32.

¹⁵¹ Ahzab,33/21.

¹⁵² Ahzab,33/21.

¹⁵³ Çelik, “Kur'an ve Sünnet'in Doğru Anlaşılmasında Siret'in Önemi”, 8.

etmektedir.”¹⁵⁴ Dolayısıyla mü’min Kur’an, sünnet ve sîret bütünlüğüne dikkat etmeli ve her birini bu bütünlük içinde ele alıp değerlendirmelidir.

2. 5. Siyer ve Meğazî İlişkisi

Siyer ve Meğazî birbirileriyle çok yakın ilişkileri olan kavramlardır. Zira siyer Hz. Peygamber’in hayatını, şahsiyetini, tebliğ faaliyetlerini, siyasî ve askerî mücadelelerini konu edinen bilim dalıdır. Yani siyer bir bakıma Meğazîyi de içine alan geniş bir kavramdır. Dolayısıyla meğazî, siyerden daha özel bir kavramdır. Bu bağlamda bakıldığında her iki kavram arasında “umum husus mutlak” münasebeti görülür. Bu da şu anlama gelmektedir: Her Meğazî siyerdir ama her siyer Meğazî değildir. Zaman zaman Meğazî, siyer kelimesinin eş anlamlısı olarak da kullanılmıştır. Kavramlar arasındaki ilişki bu yönüyle değerlendirildiğinde ise her iki kavram arasında “müsavat” olduğu görülür. Yani her biri diğerinin yerine kullanılır.

2. 6. Siyer-Meğazînin Kitabeti ve Gelişmesi

“Genel manada siyer-Meğazî çalışmaları h. birinci yüzyılın yarısına kadar hadislerin tedviniyle birlikte iç içe yürütülmüştür.”¹⁵⁵ Ancak kapsamlı olarak nebevî sîret ve Meğazînin kitabet başlangıcı, sünnetin kitabet başlangıcından sonra meydana gelmiştir. Çünkü sünnetin kitabeti, Rasulullah (s.a.s.) hayatta iken onun izni ve hatta onun emri ile ¹⁵⁶ gerçekleşmiştir. Ancak sünnetin kitabet izni de sahabenin mu’ciz olan Kur’an ile belîğ sünnetin üslupları arasındaki farkı görüp bunları birbirine karıştırmayacak seviyeye ulaşmalarından sonra verilmiştir.¹⁵⁷ Sahabe -genel manada- hadisin rivayetine verdikleri önemi siyer-Meğazî rivayetinde de sergilemişlerdir. Sahabeden sonra gelen nesiller de görmedikleri o eşsiz peygamberin hayatını en ince ayrıntısına kadar tanımak ve bilmek istemiş ve bunun için de azami derecede çaba sarf etmişlerdir. Rahmet Peygamberini tanıma ve anlama isteği bu nesilleri- sünnet/hadis

¹⁵⁴ Çelik, “Kur’an ve Sünnet’in Doğru Anlaşılmasında Sîret’in Önemi”, 14.

¹⁵⁵ Fayda, “Siyer ve Meğazî” XXXVII, 321.

¹⁵⁶ Konuyla ilgili Abdullah b. Amr şöyle der: “Ben, muhafaza etme düşüncesiyle Rasulullah’tan işittiklerimin hepsini yazıyordum. Kureyş (kabilesinden bazı Müslümanlar) “Rasulullah (s.a.s.) öfkeli halinde de sakin halinde de konuşan bir insan iken sen ondan duyduğun her şeyi nasıl yazarsın?” diyerek beni bundan menettiler. Ben de yazmaktan vazgeçtim ve bu durumu Rasulullah’a (s.a.s.) anlattım. Parmağıyla ağzına işaret ederek; “Sen yaz(maya devam et), varlığım elinde olan Allah’a yemin olsun ki bundan haktan başkası çıkmaz” buyurdu.” Ebu Davud, İlim, 3.

¹⁵⁷ El- Buti, *age.*, 32.

cem’inde olduğu gibi- siyer-Meğazî alanındaki rivayetleri toplamaya sevk etmiştir. Kanaatimizce bir araya getirilen bu rivayetler, -hadiste olduğu gibi- Sahife ve risalelerde toplanmış olup daha sonra kendine has bir üsluba bürünerek müstakil çalışmalardaki yerini almaya başlamıştır. Böylece bu ilim dalının temeli atılmaya başlanmıştır.

2. 6. 1. Siyer-Meğazînin Kitabetini ve Gelişmesini Etkileyen Faktörler

Siyer-Meğazî ilimlerinin kitabetinin doğuşuna etki eden bir takım unsurlar vardır. Bunların başında da siyerin, sünnetin temelini teşkil etmesi ve ona dayanak olma görevini üstlenmiş olmasıdır. Zira siyer, -Rasulullah’ın tüm hayatını kapsadığı için- sünnetten daha umumdur. Bu unsurların başında gelenlerden biri de sahabenin Rasulullah’a (s.a.s.) tabi olma ve onun örnek ve model insan olma vasıflarını kendi hayatlarına aktarma isteğidir. Çünkü Kur’an-ı Kerim Müslümanlardan bunu istemiştir.¹⁵⁸ Bir diğer unsur ise sahabenin onun hadislerini sonraki nesillere bir bütün olarak aktarma çabalarıdır.¹⁵⁹ Sahabe hadisleri sonraki nesillere aktarırken onun vasıflarını ve onun dost-düşman ile olan muamelelerini de aktarmıştır. Zira onlar, Rasulullah’ın (s.a.s.) ağzından çıkan her söze önem verdikleri gibi onun davranışına ve kişiliğine de azami derecede önem vermişlerdir. Çünkü sahabe Kur’an-ı Kerim’i en iyi bir şekilde bilmenin ve anlamının yolunun Rasulullah’ı tanımak ve anlamaktan geçtiğini çok iyi biliyorlardı. Yani sahabe onun ahlakının Kur’an olduğunun¹⁶⁰ bilinç ve şuurundaydı. Evet, Kur’an’ı anlamının yolu Rasulullah’tan geçiyordu. Çünkü Kur’ân’ın tefsiri için bir ayetin hangi şartlar içerisinde ve hangi hâdiseye binâen nâzil

¹⁵⁸ Müslümanların Allah Rasulün (s.a.s.)’e tabi olmalarını isteyen ayetlerin bir kısmı şunlardır: “(Resûlüm!) Deki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir.” Âl-i İmran, 3/31; “And olsun ki Allah, Müslümanlardan bir gurubun kalpleri eğilmeye yüz tuttuktan sonra, Peygamberi ve güçlük zamanında ona uyan muhacirlerle ensarı affetti. Sonra da onların tövbelerini kabul etti. Çünkü O, onlara karşı çok şefkatli, pek merhametlidir.” Tevbe, 9/117; “De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah’ın elçisiyim. Ondan başka tanrı yoktur, O diriltir ve öldürür. Öyle ise Allah’a ve ümmî Peygamber olan Resûlüne -ki o, Allah’a ve onun sözlerine inanır iman edin ve O’na uyun ki doğru yolu bulasınız.” A’raf, 7/158. Ayrıca Rasulullah’a itaati emreden ayetler için bkz. Ali İmran, 3/32, 132; Maide, 5/92; Enfal, 8/1, 20, 46; Nur,24/54, 56; Muhammed, 47/33; Mücadele, 58/13; Teğabun, 64/12.

¹⁵⁹ Allah Rasulü (s.a.s.) hadislerin sonraki nesillere aktarılması konusunda şöyle buyurmuştur: “Allah, benden bir hadisi işitip de onu (güzelce) ezberleyip başkasına (eksiksizce) aktaran kimsenin yüzünü ak etsin. Nice fıkıh ilmine (esas teşkil eden hadislere) sahip olup da onu kendisinden daha anlayışlı bir kişiye aktaran kimseler vardır. (Bu bilgiyi aktardığı kimseler de onun inceliklerini kavrayıp halka açıklar.) Nice fıkıh ilmine (esas teşkil eden hadislere) sahip olup da (o hadislerin inceliklerine nüfuz edecek şekilde) anlayışlı olmayan kişiler de vardır.”Ebu Davud, İlim 10; Tirmizi, İlim 7.

¹⁶⁰ Müslim, Salat,139.

olduğunu bilmek için Rasulullah'ın siretini, onun risalet dönemini çok iyi bilmek gerekiyordu.

Ali b. Hüseyin'in "Kur'an sureleri öğretildiği gibi bize Nebi'nin megâzîsi de öğretiliyordu."¹⁶¹ Sözü başta sahabe ve tabiin olmak üzere Müslümanların Rasulullah'ın siyer-Meğazîsine ne kadar düşkün olduklarının delilidir. İbni Kesir'in "*es-Sîretü'n-Nebeviyye*" adlı eserinde نَعْلَم fiilinin meçhul olarak (bize öğretiliyordu) zikredilmesi önemli bir hususu daha gözler önüne sermektedir. Bundan anlaşıldığı kadarıyla büyükler (sahabe) küçüklere devamlı Rasulullah'ı anlatma derdinde idiler. Ayrıca "Kur'an sureleri öğretildiği gibi" sözünden de şu anlaşılıyor: Sahabe onu çok iyi tanıyordu. Onu tanıtırken de çok titiz davranıyordu. Zira onlar nasıl sureleri çok iyi ezberleyip eksik ve fazla olmadan sonraki nesillere aktarıyor ve hassas davranıyorlarsa, bu konuda da aynı hassasiyeti gösteriyorlardı.

Siyer-Meğazî ilimlerinin kitabetine ve araştırmalarına etki eden unsurlardan biri de kişi ve devletlerarası hukukî ihtiyaçlar ve siyasî çekişmelerdir. Konuyla ilgili Şaban Öz şöyle der:

"Siyasî ve mezhebî çekişmeler, İslâm kültür tarihinde derin izler bırakmıştır. Başlangıçta siyasî olan ihtilafların dinî bir veçheye büründürülmesi, itikadî bir takım problemlerin temelinde tarihî hâdiselerin yatması, söz konusu hâdiselerin iyi bilinmesi gerekliliğini doğurmuştur. Ayrıca her mezhebin kendi argümanlarını Rasulullah'ın sözlerinde/hareketlerinde aramaya kalkışması, her kesimden Müslümanı, Hz. Muhammed'in hayatını araştırmaya yöneltmiştir. Her ne kadar kötü niyetli bazı hareketlerin temelinde de siyasî ve mezhebî çekişmeler yatmakta ise de bu çekişmelerin siyer yazıcılığı üzerinde, gerek metodolojisinin geliştirilmesi, gerekse de yeni araştırmalara vesile olması açısından olumlu tesirleri olmuştur." Şaban Öz, siyer-Meğazî kitabetine ve araştırmalarına etki eden unsurlardan birinin de Ehl-i Kitapla yapılan münazaralar olduğunu söyler. Gereğesini de şöyle açıklar: "Fetihlerle beraber İslâm Devletinin tebaası olan gayr-i müslimlerle girişilen amansız tartışmalar, Resûlullah konusunda başvuru eserlere ihtiyacı gündeme getirmiş, bu da Müslümanların siyer çalışmalarına daha bir iştiaqla sarılmalarını sağlamıştır. Aynı şekilde Ehl-i Kitaba

¹⁶¹ El-İmam Ebu'l-Fida İsmail b. Kesir, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, tahk. Mustafa abdu'l-Vahid, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1976, II. 355.

mensup kişilerin, Müslüman olmaları ile beraber, önceki bilgi birikimlerini İslâm'a taşımaları da, siyer yazıcılığı üzerinde etkili olmuştur. Özellikle de Resûlullah'ın hayatını, Adem (a.s.) ile başlayan risâlet geleneğinin bir parçası olarak algılanmasında, söz konusu kitlenin ciddi anlamda katkısı olmuştur.”¹⁶²

Kur'ân üzerinde çalışma yapan -başta sahabe ve tabiin olmak üzere- bütün Müslümanlar, Kur'ân'ın Hz. Muhammed'in hayatından bağımsız olarak ele alınamayacağını anlamıştı. Zaten Kur'an'ın ta kendisi Kur'an ile sünnet arasındaki bağa sarahaten değinmiş ve bunların bir bütün olarak ele alınmalarını emretmiştir.¹⁶³ İşte sahabenin bu önem ve hassasiyeti -diğer konularda olduğu gibi- onları siyer-Meğazî rivayetine de sevk etmiştir.

Arapların cahiliye döneminde bir araya gelip her kabilede şairlerin kendi kabilelerini öven şiirler söylemesi ve kendi kabilelerinin meziyetlerini, başarılarını ve savaşlardaki kahramanlıklarını dile getirmek suretiyle kabilesiyle iftihar edip, karşı taraftaki kabileyi küçük düşürmeye çalışması bilinen bir gerçektir. İşte ashab böyle bir ortamda doğmuş büyümüş ve Müslüman olmuştur. Dolayısıyla siyer ve Meğazîye yönelik yapılan rivayetlere verilen ehemmiyette bu kültürün de etkili olduğu düşünülebilir. Çünkü ashab, sahip olduğu meziyetleri her zaman ön planda tutma gayreti içinde olan bir toplum içinde doğmuş, büyümüş ve Müslüman olmuştur. Ama buradaki bu sözlerden sahabede cahiliye ahlakının kalıntılarının olduğu ve devam ettiği anlamı çıkartılmamalıdır. Zira burada kastedilmek istenen, cahiliye dönemi Arapları kendi nesep ve kabilelerine düşkünlüğü ve onları her zaman yüceltme ve karşı taraftakine üstün kılma derdinde idi. Sahabe ise Kur'an-ı Kerim'i anlama ve bununla amel etme derdinde idi. Bunun için de Allah Resûlünü çok iyi bilmeleri ve onu yakından tanımaları gerekiyor oluşudur. Zaten ashab, onu tanımanın İslam'ı ve Kur'an'ı tanımak; onun yaşantısını hayata aktarmanın, Kur'an ve İslam'ın yaşantısını hayata aktarmak demek olduğunu çok iyi biliyorlardı. Bu da onlar için büyük bir meziyetti. İşte ashab,

¹⁶² ÖZ, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, 31.

¹⁶³ Allah'a ve Rasulüne itaat konusunda yüce Allah şöyle buyuruyor: “Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan ululemre (idarecilere) de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız onu Allah'a ve Resûl'e götürün (onların talimatına göre halledin); bu hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir.” Nisa, 4/59; Ayrıca bkz. Ali İmran, 3/32, 132; Maide, 5/92; Enfal, 8/1, 20, 46; Nur, 24/54, 56; Muhammed, 47/33; Mücadele, 58/13; Teğabun, 64/12.

bundan dolayı Allah Resûlüne çok düşküdü ve bu düşkünlük onları -her konuda olduğu gibi- siyer ve Meğaziye yönelik rivayetlere sevk etmiştir.

Siyer-Meğazî ilimlerinin kitabedinin doğuşuna ve gelişimine etki eden unsurları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- a)-Siyerin, sünnetin temelini teşkil etmesi ve ona dayanak olma görevini üstlenmiş olması
- b)-Rasulullah'ın (s.a.s.) örnek-model insan olması ve sahabenin ona uyma görevi
- c)-Kur'an-ı Kerim'i en iyi bir şekilde bilmek ve anlamak
- d)-Kişi ve devletlerarası hukukî ihtiyaçlar ve siyasî çekişmeler
- e)-Ehl-i kitapla yapılan münazaralar
- f)-Sonraki nesillere aktarma sorumluluđu¹⁶⁴ ve Rasulullah'a olan bağlılık
- g)-Arap kültürünün etkisi

Bütün bu unsurların bir araya gelmesiyle birlikte siyer-Meğazî, sahife/risâlelerdeki yerini almıştır. Bu da siyer yazıcılığındaki müstakil gelişmelerin işaretleri olarak kabul edilmiştir. Bu gelişmeleri sağlayanların hemen hemen tamamının aynı zamanda hadislerin yazıya geçirilmesinde aktif rol oynamış muhaddisler olması da dikkat çekici bir durumdur.¹⁶⁵ Aslında bu durum Şaban Öz'ün de deyimiyle siyer-Meğazî ve hadisin eş zamanlı olarak geliştiğinin delili olabilir.¹⁶⁶

2. 7. Siyer-Meğazî Rivayetinde İlmi Yöntem

Her ne kadar siyer, İslam tarihi için kaynak ve başlangıç noktası olsa ve kendisinden önceki tarihi olayların ve kendisinden sonra müteselsil olarak gelen vakıaların toplanmasını teşvik etse de, yine de siyer, genel manadaki tarih adı altında değerlendirilir. Siyer yazarları, siyer kitabedinde uyguladıkları yöntem, tarih kitabedinde uygulanan “konulu sistem” yöntemidir. Siyer yazarları siyer ile ilgili sabit olan olayları

¹⁶⁴ Ebu Davûd, İlim 10, Tirmizi, İlim 7.

¹⁶⁵ Fayda, “Siyer ve Meğazi” XXXVII, 321.

¹⁶⁶ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, 42.

ispat ederken, sened ve metinle ilgili olan mustalahu'l-hadis kaidelerini, râvî ve râvînin terceme-i halleri ile ilgili olan cerh ve ta'dil kaidelerini uygularlar. Yani siyer yazarları, bu kaideler süzgecinden geçirdikleri bilgileri alır ve tedvin ederler. Bunu yaparken de kendi fikirlerini, nefsanî duygularını ve çevresindeki etkenleri ve ülfîyet ettikleri şeyleri asla bu bilgilere karıştırmazlar.¹⁶⁷ İşte nebevi sîret, bu ilmi kaideler koruması altında ve tarih ilminde “konulu sistem” olarak bilinen sisteme binaen bizlere ulaşmıştır.

2. 8. Siyer-Meğazîden Sonuç, Hüküm ve Temel Prensipler Çıkarmak

Siyer-Meğazîden bir kısım hüküm ve sonuçlar çıkarmak ve bir takım temel prensipler elde etmek tarih ilminden bağımsız bir çalışmayı gerektirir. Zira böyle bir çalışma için farklı bir takım kaideler gerekir. Bu kaidelerin bir kısmı şunlardır:

- 1)-İstikra-î kıyas.
- 2)-Bütün türleriyle delalet (mütabık-ı, tezammuni ve iltizami delalet)
- 3)-Bütün yönleriyle yükümlülük/bağlayıcılık kanunu.

Bu kaidelere muvafık sîret-i nebevîden bir takım hükümler çıkartılmıştır. Bunlardan bir kısmı şunlardır:

- 1)-İtikad ve yakine dair hükümler.
- 2)-Teşri'e dayalı hükümler.
- 3)-Davranış tarzına yönelik olan hükümler.¹⁶⁸

2. 9. İslam'ı Anlamada Siyer-Meğazînin Önemi

Siyer-Meğazîyi okuma ve anlamadaki amaç yalnızca tarihi vakıaları bilmek değildir. Zira bir mü'min için bundan daha önemli bir amaç vardır. Bu da bütün İslami hakikatlerin Rasulullah'ın (s.a.s.) hayatında mütecessid olduğunu görmek ve bilmektir. Dolayısıyla bir mü'min, siyer-Meğazîyi herhangi bir tarihi olayın durumu gibi algılamamalıdır. Zira Mü'min konunun Allah Resûlü ile alakalı olduğu şuurunda olmalı

¹⁶⁷ El- Buti, *age.*, 33,34.

¹⁶⁸ El- Buti, *age.*, 34-35.

ve bu bilinçle dirasetini yapmalıdır. Bu diraseti yaparken de çalışması yukarıda zikredilen kaidelere muvafık olmalı ve yukarıdaki bir takım hükümler çikartabilmelidir.

Siyer-Meğazî dirasetindeki önemi ve amacı birkaç madde halinde şöyle sıralamak mümkündür:

1)- Rasulullah'ın (s.a.s.) hayatı ve yaşadığı çevrenin şartları içinde onun nebevi şahsiyetini anlamaktır. Çünkü onu yücelten şey yalnızca onun dâhiliği değildir. Zira O Allah'ın (c.c.) onu vahiy ile te'yid ettiği Resûlüdür. Dolayısıyla onu yücelten şeylerin başında gelen şey, onun vahye mazhar olmasıdır.

2)- Mü'min, hayatın her alanında güzel ahlak sergileyen bir yüce örnek sureti karşısında görmesi ve bunu içselleştirmek suretiyle hayatına aktarması için siyer-Meğazî dirasetini yapmalıdır. Çünkü hayatın her alanındaki en yüce ahlak Rasulullah'ın (s.a.s.) hayatında mevcuttur. Onun içindir ki yüce Allah onun hakkında şöyle buyurur: *“And olsun ki, Resûlullah, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir.”*¹⁶⁹Evet, Mü'min siyer bilgisi sayesinde Kur'an ve Sünneti daha iyi anlar ve hayatına aktarır.

3)- Mü'min siyer-Meğazî dirasetini yaparken bir diğer amacı da Kur'an-ı Kerim'i anlama ve Kur'an-ı Kerim'in gayesine ulaşmak olmalıdır. Zira siyer, Kur'an'daki birçok ayeti daha iyi anlamamız hususunda önemli bir rol üstlenmektedir. Buna örnek olarak îfk hadisesi¹⁷⁰ ve Abdullah b. Ümmü Mektum olayı¹⁷¹ zikredilebilir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetlerini Allah Resûlü'nün başından geçen olaylar tefsir etmektedir.

4)- Müslüman siyer-Meğazî dirasetini yaparken itikad, ahkâm ve ahlaka dair İslami kültür ve bilgi elde etmelidir. Allah Resûlü'nün hayatı İslam'ın bütün temel prensipleri ve ahkâmı için aydınlatıcı mütecessid bir suret teşkil etmektedir.

¹⁶⁹ Ahzab, 33/21.

¹⁷⁰ Nur, 24/11-15.

¹⁷¹ Abese, 80/1-10.

5)- Siyer, Hz. Peygamber döneminde yaşanmış olaylar olması hasebiyle bizlere ciddi manada bilgi ve tecrübe sağlıyor.¹⁷² Çünkü bizler ancak siyer sayesinde Hz. Peygamber'in dost, düşman, komşu, büyük, küçük, akraba, vatanş ve ülkelerle olan ilişkilerini öğreniyoruz. Buna örnek olarak Hudeybiye Antlaşması'nı verebiliriz. İnsani ilişkilerde ise bunun birçok örneği vardır. Yine bizler Meğazî ilmi sayesinde Hz. Peygamber'in savaş stratejisi hakkında bilgi sahibi oluyoruz. Mesela Bedir'de askerlerin bulunduğu yerin değiştirilmesi ve Uhud Savaşı için sahabe ile istişare edilmesi.

6)- Siyer-Meğazînin diraseti Müslüman muallim ve davetçi için ta'lim ve terbiye yolunda canlı bir örnek teşkil etmelidir. Zira Allah Resûlü faziletli bir muallim, nasihatçi ve terbiye edici olup davasının her aşamasında ta'lim ve terbiye için en doğru yolu kullanmada hiçbir gevşeklik göstermemiştir.¹⁷³

7)- Olayların somutlaştırılmış¹⁷⁴ ve yaşanmış bir örnekliliğini teşkil etmesi.

Yukarıda zikrettiğimiz maddelerden anlaşılacağı üzere Allah Resûlü'nün hayatı her bir Müslüman için yüce bir örnek teşkil etmektedir. Çünkü hayatın her alanına dair en yüce ahlak onda mevcuttur. Mesela bir komutan savaşta ne tür taktikler uygulayacağını, bir devlet başkanının raiyesine nasıl muamele edeceğini, bir aile reisinin aile efradına nasıl davranacağını vb. en iyi örneğini onun hayatında görecektir.

2. 10. Siyer-Meğazî Kaynakları

Daha önce de değindiğimiz gibi hadis, siyer ve Meğazî -genel olarak- ibtidaen iç içe işlenmiş ve birlikte rivayet edilmiştir. Bu da bunların aynı kaynaktan beslendiklerini göstermektedir. Zaten siyer ve Meğazî ile ilgili birçok bilgi hadisin bünyesinde bulunup bunun bir bölümünü teşkil etmektedir. Ancak daha sonra siyer ve Meğazî kendilerine has bir üslup alarak her biri müstakil bir ilim dalı haline gelmişlerdir. Bizler de buna binaen bu ilim dallarının kaynaklarını maddeler halinde zikredip her birini kısaca açıklayacağız.

¹⁷² <http://www.gençbirikim.net/kurani-anlamada-siyer-bilgisinin-onemi/> Erhan Çağdaş, Erişim Tarihi: 10.08.2015.

¹⁷³ El- Buti, *age.*, 29, 30.

¹⁷⁴ <http://www.gençbirikim.net/kurani-anlamada-siyer-bilgisinin-onemi/> Erhan Çağdaş.

2. 10. 1. Kur'an-ı Kerim

Her şeyden önce Kur'an bir öğüttür ve hidayet kaynağıdır. Bununla birlikte bütün İslamî ilimler için birinci ve en güvenilir kaynaktır. Çünkü Kur'an, korunmuş bir kitaptır.¹⁷⁵ İçinde şek ve şüphe¹⁷⁶, eğrilik¹⁷⁷ ve ihtilaf¹⁷⁸ yoktur. Onun bu denli güvenilirliği ve kaynaklığı siyer-Meğazî için de geçerlidir. Zira Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de birçok konuya değinmiştir; geçmiş ve geleceğe dönük olaylar, dünya, ahiret, helal, haram, iyilik, kötülük, yaratılış, ölüm, iman, küfür, ilim, cehalet vb. Kur'an'da zikredilen konulardan bir kısmı da Rasulullah'tır. Zira yüce Allah onu birçok ayette bize tanıtmaktadır.¹⁷⁹ Yüce Allah onu bize tanıtmakla da yetinmeyip bizden ona iman¹⁸⁰, itaat¹⁸¹ ve ittiba etmemizi de¹⁸² istiyor. Bu konulara dair ayetler Kur'an'ın siyer için başlı başına bir kaynak olduğunu gösteriyor. Zira bu ayetler Müslümanları siyeri bilmeye ve anlamaya sevk ediyor. Çünkü bilinmeyen ve tanınmayan bir kişiye sıradan bir emanet vermek için bile güven olunmazken nasıl olurda meçhul bir kişiye iman, amel ve dünya-ahiret hayatı konusunda bel bağlanır. İnsan meçhul bir kişiyi kendi canından, malından, evladından, ana-babasından ve bütün insanlardan daha çok sevebilir mi?¹⁸³ Mümkün değil. Zira insanoğlu herhangi bir insanı tanıdığı ölçüde sever veya ondan nefret eder.

¹⁷⁵ Konu ile ilgili bazı ayetler için bkz. En'am, 6/115; Yunus, 10/15-17; Hicr, 15/9; Kehf, 18/27.

¹⁷⁶ Bakara, 2/2.

¹⁷⁷ Zümer, 39/28.

¹⁷⁸ Nisa, 4/82.

¹⁷⁹ Bkz. Nisa, 4/79; Ahzab, 33/21, 40, 46; Fatır, 35/23-24; Ğâşiye, 88/21-22; Şura, 42/52; Kalem, 68/4; Tevbe, 9/128; Ayrıca Kur'an'ın Efendimizi nasıl tanıttığı konusu için Bkz.

<http://www.diyaret.gov.tr/tr/icerik/kuran-peygamberimizi-nasil-tanitiyor/6077> Erişim Tarihi: 13.08.2015.

¹⁸⁰ "... O halde Allah'a ve peygamberlerine iman edin. Eğer iman eder, takvâ sahibi olursanız sizin için de çok büyük bir ecir vardır." Ali İmran, 3/179; "Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği kitaba iman (da sebat) ediniz..." Nisa, 4/136; ayrıca bkz. Nisa, 4/170; Araf, 7/158; Hadid, 57/7, 28.

¹⁸¹ "De ki: Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez." Ali İmran, 3/32; ayrıca bkz. Ali İmran, 3/132; Maide, 5/92; Enfal, 8/1, 20, 46; Nur, 24/54, 56; Muhammed, 47/33; Mücadele, 58/13; Teğabun, 64/12

¹⁸² Müslümanların Allah Rasulüne (s.a.s.) tabi olmalarını isteyen ayetlerin bir kısmı şunlardır: "(Resûlüm!) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir." Âl-i İmran, 3/3; "And olsun ki Allah, Müslümanlardan bir grubun kalpleri eğilmeye yüz tuttuktan sonra, Peygamberi ve güçlük zamanında ona uyan muhacirlerle ensarı affetti. Sonra da onların tövbelerini kabul etti. Çünkü O, onlara karşı çok şefkatli, pek merhametlidir." Tevbe, 9/117; "De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim. Ondan başka tanrı yoktur, O diriltir ve öldürür. Öyle ise Allah'a ve ümmî Peygamber olan Resûlüne -ki o, Allah'a ve onun sözlerine inanır iman edin ve O'na uyun ki doğru yolu bulasınız." A'raf, 7/158

¹⁸³ Buhari, İman, 8.

Kur'an bize geçmiş milletler ve peygamberler tarihine ait bilgiler sunmakla birlikte Hz. Muhammed (s.a.s.) dönemindeki birçok olaya dair malumatlar da veriyor.¹⁸⁴ Bu minvalde onun hayatına ilişkin bir takım olaylardan bahseder. Bunlar ya doğrudan veya dolaylıdır. Birkaç konuyu örnekleriyle birlikte kısaca zikretmek yerinde olacaktır:

1)- Ahlakı “*Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.*”¹⁸⁵

2)- Örneklığı “*And olsun ki, Resûlullah, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir.*”¹⁸⁶

3)- Ona iman etmeyi, tabi olmayı ve itaat etmeyi¹⁸⁷

4)- Tezkiye ve ta'limi “*Nitekim kendi içinizden size ayetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size Kitab'ı ve hikmeti talim edip bilmediklerinizi size öğreten bir Resûl gönderdik.*”¹⁸⁸

5)- Peygamberliği “*De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim. Ondan başka tanrı yoktur, O diriltir ve öldürür. Öyle ise Allah'a ve ümmî Peygamber olan Resûlüne -ki o, Allah'a ve onun sözlerine inanır iman edin ve O'na uyun ki doğru yolu bulasınız.*”¹⁸⁹

6)- Rahmet olduğu “*(Resûlüm!) Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.*”¹⁹⁰

¹⁸⁴ Mehmet Şimşir, *Araştırma ve Eğitim Metodolojisi Açısından İslam Tarihinin Tanımı Sınırları ve Kaynakları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Karaman, 4.

¹⁸⁵ Kalem, 68/4.

¹⁸⁶ Ahzab, 33/21.

¹⁸⁷ “... O halde Allah'a ve peygamberlerine iman edin. Eğer iman eder, takvâ sahibi olursanız sizin için de çok büyük bir ecir vardır.” Ali İmran, 3/179; “Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği kitaba iman (da sebat) ediniz...” Nisa, 4/136; ayrıca bkz. Nisa, 4/170; Araf, 7/158; Hadid, 57/7, 28; “De ki: Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez.” Ali İmran, 3/32; ayrıca bkz. Ali İmran, 3/132; Maide, 5/92; Enfal, 8/1, 20, 46; Nur, 24/54, 56; Muhammed, 47/33; Mücadele, 58/13; Teğabun, 64/12; “(Resûlüm!) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir.” Âl-i İmran, 3/3.

¹⁸⁸ Bakara, 2/151.

¹⁸⁹ Araf, 7/158.

¹⁹⁰ Enbiya, 21/107.

7)- Şefkatli olması “*And olsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir.*”¹⁹¹

8)- Yumuşak huyluluğu “*O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet; bağışlanmaları için dua et; iş hakkında onlara danış. Kararını verdiğin zaman da artık Allah'a dayanıp güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever.*”¹⁹²

9)- Allah'ın onu yönlendirmesi “*Boş kaldın mı hemen (başka) işe koyul.*”¹⁹³ “*...Şu halde onları affet; bağışlanmaları için dua et; iş hakkında onlara danış. Kararını verdiğin zaman da artık Allah'a dayanıp güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever.*”¹⁹⁴

10)- Gizlediğini Allah'ın ortaya koyması “*(Resûlüm!) Hani Allah'ın nimet verdiği, senin de kendisine iyilik ettiğin kimseye: Eşini yanında tut, Allah'tan kork! Diyordun. Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Oysa asıl korkmana lâyık olan Allah'tır. Zeyd, o kadından ilişğini kesince biz onu sana nikâhladık ki evlâtlıkları, karılarıyla ilişkilerini kestiklerinde (o kadınlarla evlenmek isterlerse) müminlere bir güçlük olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir.*”¹⁹⁵

11)- Bilmediği şeyleri Allah'ın ona öğretmesi “*Allah'ın sana lütfu ve esirgemesi olmasaydı, onlardan bir grup seni saptırmaya yeltenmişti. Onlar yalnızca kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler. Allah sana Kitab'ı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Allah'ın lütfu sana gerçekten büyük olmuştur.*”¹⁹⁶

¹⁹¹ Tevbe, 9/128.

¹⁹² Ali İmran, 3/159.

¹⁹³ İnşirah, 94/7.

¹⁹⁴ Ali İmran, 3/159.

¹⁹⁵ Ahzab, 33/37.

¹⁹⁶ Nisa, 4/113.

12)- Tebliğ vazifesi “*Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah, kâfirler topluluğuna rehberlik etmez.*”¹⁹⁷

Kur'an Meğazîye ilişkin bilgiler de verir. Zira Kur'an'ın bir kısım ayetlerinde başta Bedir ve Uhud olmak üzere Rasulullah'ın (s.a.s.) gazveleri zikredilir.¹⁹⁸ Söz konusu ayetlerde Müslümanlar ile kâfirlerin durumu tasvir edilir. Müslümanlara melekler ile yardım edildiği, onların esirlere karşı nasıl davranmaları gerektiği ve ganimetin paylaşımı vb. konularda bilgi verilir.

Yukarıdaki -gerek metinde ve gerek dipnot bölümünde; zikredilen veya numaraları verilen- ayetler Kur'an'ın siyer-Meğazîye kaynaklık ettiğini çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Şaban Öz, Kur'ân'ın, siyer ilmine kaynaklık ettiği bölümleri şu şekilde zikreder:

- a)- “İslâm öncesi Araplar; Cahiliye Araplarının sosyal, ekonomik, dinî, fikrî hayatlarına dair bilgiler,
- b)- Resûlullah'ın şahsî ve ailevî hayatı,
- c)- Nübüvveti; Hz. Muhammed'in yapması gerekenler, uygulamaları veya uygulamalarındaki tashihler,
- d)- Savaşlar (Meğâzî),
- e)- Gayr-i Müslim toplumlarla ilişkiler; Mekke'de müşrikler, Medine'de Yahudi ve Münafıklarla olan ilişkilere dair haberler,
- f)- Komşu devletlerden haberler,

¹⁹⁷ Maide, 5/67.

¹⁹⁸ Bedir ve Uhud savaşları ile ilgili ayetler üçüncü bölümün ilgili yerinde zikredilecektir. Bedir savaşı için bkz. Ali İmran, 3/13, 173, 174; Enfal, 8/7-12,19, 41-44, 67; Sad, 38/11. Uhud Savaşı için bkz. Ali İmran, 3/120-122, 140-144, 155, 157, 165-166, 168, 172. Hendek Savaşı için bkz. Ahzap, 33/9-27; Buruc, 85/4-8. Hudeybiye Barış antlaşması için bkz. Fetih, 48/10-26; Mekke'nin fethi için bkz. Mümtehine, 60/1-3; Fetih, 48/1-3, 27; Tevbe, 9/7-16, 23-24. Huneyn Savaşı için bkz. Tevbe, 9/25-27. Tebük Seferi için bkz. Tevbe, 9/1-6, 28-29, 38-50,81-83, 90-96, 106.

g)- Hz. Muhammed'in iç dünyasına dair haberler; Kur'ân, Nebi'nin iç dünyasına dair tahliller konusunda tek kaynak mesabesinde.

h)- Hz. Muhammed'in sıfatları, özellikleri."¹⁹⁹

Öz, Kur'ân'ın bütün bunları zikrederken izlediği metodun, klasik siyer metodolojisinden farklı olduğunu belirtir. Kur'ân'ın, siyere dair bilgiler verirken izlediği belli başlı yöntemleri de şöyle zikreder:

a)- "Haber tashihi; İfk hâdisesinde olduğu gibi,

b)- Zaman, mekân ve şahıslardan müstağni anlatım,

c)- Bazen hâdiseyi özet olarak vermesi; İsrâ hâdisesi,

d)- Gerekli yerlerde ayrıntılara yer vermesi; Zeyd b. Hârise'nin haberindeki gibi,

e)- Hâdiselerin arka planını zikretmesi,

f)- Şahıs veya grupların gizlediklerini açığa çıkarması."²⁰⁰

2. 10. 2. Hadis kitapları

Hadis ve siyer-Meğazî ilimleri farklı yönlerden birbirlerine kaynaklık etmişlerdir. Zira siyerin umumi olması itibarıyla siyer, hadis ilmine kaynaklık etmiştir. Hadisin kitabetine daha önceden başlandığı için de hadis, siyer ilmine kaynaklık etmiştir. Çünkü Rasulullah (s.a.s.) daha hayatta iken hadis kitabetine başlanmıştır. Bu hadis kitabeti içinde siyer ile ilgili bilgilerin de olması kuvvetle muhtemeldir. Zira sahabe Rasulullah'ın (s.a.s.) söz, fiil ve takrirlerine verdiği önemi onun sîretine de vermişlerdir. Örneğin Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamber'in hayat tarzına harfi harfine uyar ve onun emirlerini aynen yerine getirirdi. Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra ona olan sevgisinden dolayı namaz kıldığı yerleri öğrenip oralarda namaz kılar, yürüdüğü yollarda yürür, gölgelendiği ağaçların altında oturur, kurumasınlar diye onları sulardı. Abdullah'ın bu halini görüp yadırgayanlar bile olurdu.²⁰¹ Buhari'de geçen bir hadise

¹⁹⁹ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, 39-40.

²⁰⁰ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, 40.

²⁰¹ M. Yaşar Kandemir, "Abdullah b. Ömer b. Hattab" *DİA*, I, 127.

göre Resûl-i Ekrem (s.a.s.) “*Abdullah ne iyi insan, bir de gece namazı kılsa!*” demesi üzerine, o günden itibaren gece çok az uyumuş²⁰² ve gece namazını hiç terk etmemiştir.

Şaban Öz, siyer/meğâzî ilminin başlangıçta hadis ilminin bir şubesi olmadığını bilakis hadis eserleri ile siyer eserlerin birbirlerine yakın tarihlerde ortaya çıktığını savunmaktadır. Öz; Urve, Zührî gibi ortak kaynak şahısların hem hadiste hem siyerde önemli mevkilerde bulunmaları, bu iki ilmin birinin diğerinin şubesi olduğu anlamına gelmediğini, siyer ve hadisin eş zamanlı olarak geliştiğinin delili olduğunu ileri sürer.²⁰³ Şaban Öz risale, tedvin ve tasnif dönemi açısından bu görüşünde isabet etmiş olabilir. Ama hadislerin ilk olarak kitabeti açısından değil. Zira tedvin öncesi dönemde gerek Rasulullah (s.a.s.) hayatta iken gerek onun vefatından sonra olsun siyer-meğâzî hadisin bir şubesi olmuştur. Zira hadis yazan sahabe konu ayırımı yapmaksızın Rasulullah’tan işittiği her şeyi yazıyordu. Buna örnek olarak Abdullah b. Amr b. As’ı verebiliriz.²⁰⁴ Ashab Rasulullah’tan gördüğü her şeyi uygular ve rivayet ederdi. Buna örnek olarak da Abdullah b. Ömer b. Hattab’ı örnek olarak verebiliriz.²⁰⁵ Yani risale ve tedvin öncesi siyer-Meğâzî, hadisin bir şubesi idi. Hatta bunun etkisinin tedvin sonrasında da devam ettiğini söylemek mümkündür. Zira hadis eserleri teşekkül ettikten sonra da siyer-Meğâzî ile ilgili hadisler bu eserlerin bir bölümünde yerini almıştır. Mesela Buhari ve Müslim’de “Kitabü Cihad ve Siyer” ve Buhari’de “Kitabü’l-Meğâzî” bölümleri vardır. Hadisler, hem tedvin öncesi hem de tedvin dönemi ve sonrasında siyer-Meğâzîye kaynaklık etme noktasında ikinci sıradaki yerini almıştır. Ali Çelik’in de ifade ettiği gibi “Hadis bilinmeden İslâm düşüncesinden söz edilemez.”²⁰⁶

M. Fuad Sezgin, siyer açısından hadisin kaynak olması, tarihi bakımdan önemi ve hadislerdeki rivayet zincirlerinin ehemmiyetini şu sözlerle savunur:

²⁰² Buhari, Fedailussahabe, 19.

²⁰³ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, 41-42.

²⁰⁴ Abdullah b. Amr şöyle der: “*Ben, muhafaza etme düşüncesiyle Rasulullah’tan işittiklerimin hepsini yazıyordum. Kureyş (kabilesinden bazı Müslümanlar) ‘Rasulullah (s.a.s.) öfkeli halinde de sakin halinde de konuşan bir insan iken sen ondan duyduğun her şeyi nasıl yazarsın?’ diyerek beni bundan menettiler. Ben de yazmaktan vazgeçtim ve bu durumu Rasulullah’a (s.a.s.) anlattım. Parmağıyla ağzına işaret ederek; ‘Sen yaz(maya devam et), varlığım elinde olan Allah’a yemin olsun ki bundan haktan başkası çıkmaz’ buyurdu.*” Ebu Davud, İlim, 3.

²⁰⁵ Bkz. Kandemir “Abdullah b. Ömer b. Hattab”, I, 127.

²⁰⁶ Çelik, “Kur’an ve Sünnet’in Doğru Anlaşılmasında Siret’in Önemi”, 12.

“Hadisin, tarihi bakımdan ehemmiyeti, peygamberin hayatına dair bilgimizin Kur’an’la birlikte iki mühim kaynağından birini teşkil etmesinden başka, İslam’ın ilk asırlarına ait dinî ve gayri dini haberlerin rivayet şekline hâkim olmuş bulunmasından ileri geliyor. Kur’an tefsirine dair sahabe ve tabiinin ve müteakip müfessirlerin izahlarının, ilk İslam hukukçularının fikir ve içtihatlarının, her nevi tarihî ve edebî vakaların hicrî ikinci ve üçüncü asırlarda meydana getirilen eserlere intikali umumiyetle hadislerde görülen rivayet zincirlerini ihtiva etmiştir. Bu yüzdendir ki hadise tevcih edilen tenkitler diğer sahalara da teşmil olunmuş, hassaten İslam tarihinin kaynakları üzerinde durulurken hadisin değeri münakaşa edilmiştir.”²⁰⁷

Hadis, siyer-Meğazîye kaynaklık etmekle beraber tarihten de -ihtiyaç halinde- faydalanmıştır. Zira İslami ilimlerin diğer dalları gibi hadis ve siyer-Meğazî ilimleri de birbirlerinden etkilenmiş ve istifade etmiştir. Sahavi “el-İ’lan” adlı eserinin “Faidet-üt Tarih” başlığı altında muhaddislerin tarihten azami derecede istifade ettiklerini belirtmektedir. Nitekim hadislerin senedindeki İnkita’, tedlis ve irsal gibi durumlarda râvînin şeyh ile muasır olup olmadığı tarih ile bilinmektedir.²⁰⁸ Sahavi delil olarak Hz. Aişe’nin şu sözünü de nakleder: “*Rasulullah (s.a.s.) Mekke’nin fethinden önce, meni gelmediğinde gusletmezdi. (Mekke’nin fethinden) sonra (meni gelmese de) gusletti ve bunu (gusletmeyi) emretti.*”²⁰⁹

Şaban Öz, muhaddislerin haber naklinde çok ender olarak işin tarihî boyutu ile ilgilendiklerini, hâdisenin fikhî veya ahlakî boyutuna daha çok önem verdiklerini ileri sürer. Ancak kendisi bu görüşünü ifade eden cümlelerinden sonraki paragrafta tarih ilminin muhaddisler tarafından yoğun bir şekilde kullanıldığını nakleder. Cümlenin devamında gerek sened tenkidinde, gerekse de metin tenkidinde, muhaddislerin tarihî malumattan azamî ölçüde istifade ettiklerini savunur.²¹⁰ Öz, böyle davranmak suretiyle çelişkili bir duruma düşmüştür. Konuyla ilgili şu açıklama yapılabilir: Muhaddisler hâdisenin fikhî veya ahlakî boyutuna daha çok önem vermişlerdir. Ancak bu önem hiçbir zaman onların hâdisenin tarihi boyutuyla ilgilenmelerine engel olmamıştır. Zira

²⁰⁷ M. Fuad Sezgin, “İslam Tarihinin Kaynağı Olmak Bakımından Hadisin Ehemmiyeti”, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul, 2, 1957, 19.

²⁰⁸ Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed Şemsüddin essehavi, *el-İ’lan bittevbihi limen Zemme Ehlettarih*, Müessesetürrisale, Beyrut, 1986, 20.

²⁰⁹ Essehavi, *age.*, 19

²¹⁰ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, 43.

muhaddis ihtiyaç duyulduğu vakit tarihe müracaat etmekten de geri durmamıştır. Süfyân es-Sevrî, “Râviler yalanı kullanmaya başlayınca, biz de onlar için tarihi kullandık”²¹¹ diyerek tarihin hadis açısından önemine işaret etmiştir. Yine konuyla ilgili olarak Ahmed b. Übey el-Havari, Ben Hafs b. Ğiyas’ın: “Siz şeyh hakkında töhmet ettiğiniz vakit, onu yıllarla hesaplayın” yani onun yaşını ve kendisinden hadis aldığı kişinin yaşını hesaplayın, dediğini işittim, demiştir.²¹² Sonuç olarak diyebiliriz ki hadisçiler, ihtiyaç halinde tarihi kullanmaktan geri durmamışlardır. Bunun ispatı için birçok örnek vardır.

Hadis ve siyer-Meğazî ilimleri arasındaki -farklı yönlerden- kaynaklık, etkilenme ve istifade ilişkisi yanında bu ilimler arasında kapsam ilişkisi de vardır. Ancak Şaban Öz, hadisle siyerin gerek içerik, gerekse de sunum/metot açısından birbirlerinden farklı olduklarını ve bu ilimler arasındaki ilişkinin, umum husus ilişkisi değil, bütün İslâmî ilimlerde olduğu gibi faydalanma olduğunu savunur.²¹³ Hadis ve siyer-Meğazî ilimleri arasında ortak ve farklı yönlerin²¹⁴ olduğu bir gerçektir. Ancak bu yönler söz konusu ilimler arasında umum husus ilişkisinin meydana gelmesine engel olmaz. Siyer, Rasulullah’ın tüm hayatını kapsarken hadis onun risalet dönemini kapsar. Dolayısıyla bu ilimler arasındaki ilişki, umum husus mutlak ilişkisidir.

Şaban Öz, hadis külliyyatının, siyer ilmi açısından önemini ve kaynaklık ettiği alanları genel itibariyle yedi maddede sıralamaktadır:

- a)- “Tarih kaynaklarında yer almayan bazı nüansların tespiti,
- b)- Arapların, adap, görgü, yeme-içme, evlilik gibi sosyal hayata dair alışkanlıklarının, geleneklerinin tespiti,
- c)- Sahabe menkıbelerine dair verilen ayrıntılı bilgiler,
- d)- Hukukî uygulamaların tarihî kökenlerinin tespiti,

²¹¹ el-İmam el-Hafız Ahmed b. Ali b.Sabit Ebu Bekr el-Hatib el-Bağdadi, *el-Kifaye fi İlmî’r-Rivaye*, tsz. Hasan Abdu’l-Mun’im Şelbi, Müessesetürrisale Naşirun , Dimaşk, 2013, 137.

²¹² el-Bağdadi, *age.*, 137.

²¹³ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, 43.

²¹⁴ Hadis ve siyer-meğazi ilimleri arasındaki ortak ve farklı yönler için bkz. Bilgen, *age.*, 64-85; Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, 41-43.

e)- Ekonomik(ganimet, ticaret, alış-veriş) ve dinî hayata dair(namaz, oruç, hac) Resûlullah'ın uygulamalarının tespiti,

f)- Günümüze ulaşmamış olan siyer, râvi ve müelliflerin nakillerinin tespiti,

g)- Peygamber telakkilerindeki yanlış algılamaların tashihi.”²¹⁵

Sonuç olarak siyer-Meğazî ilimleri hadisten bağımsız olarak ele alınmamalıdır. Zira bu ilimler bir bütünlük arz ettikleri için birlikte değerlendirilmelidirler. Ali Çelik, bu ilimlerin -aralarındaki farklılıklara rağmen- birilerine olan ihtiyacı şu sözlerle ifade etmektedir:

“Hadis külliyyatı, Hz. Peygamber'e ait olan ya da O'na izâfe edilen hemen her bilgiyi kendine has tertip metotları içinde muhafaza etmektedir. Bu sebepten belki tarihî bir kronolojik sıralama içinde olmasa da ama mutlaka Hz. Peygamber'e ait bir söz veya davranış biçimini, O'nun sîretiyle ilgili bir bilgiyi bizlere intikal ettirmektedirler. Bu nedenledir ki, hadis/sünnet ve sîret birbirinin mütemmimidir.”²¹⁶

2. 10. 3. Sahifeler

“Sahife, bir şahsın derlemiş olduğu az sayıdaki hadisleri ihtiva eden hadis mecmuasıdır.”²¹⁷ Hadis ve siyer-Meğazînin cem' ve tasnifinden önce hadis sahifelerinin varlığı bilinen bir gerçektir. Bunları maddeler halinde şöyle sıralamak mümkündür:

a)- Abdullah b. Amr b. As'ın Sahifesi

b)- Cabir b. Abdillan'ın Sahifesi

c)- Ali b. Ebi Talib'in Sahifesi

d)- Semure b. Cundeb'in Sahifesi

e)- Ebu Hureyre'nin Sahifesi

f)- Abdullah b. Abbas'ın Sahifesi

²¹⁵ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, 44.

²¹⁶ Çelik, “Kur'an ve Sünnet'in Doğru Anlaşılmasında Sîret'in Önemi”, 12.

²¹⁷ Aydın, *age.*, 265.

g)- Abdullah b.Ömer b. Hattab'ın Sahifesi

h)- Sa'd b. Ubade'nin Sahifesi ²¹⁸

Hadislerde resmi ve sistemli tedvin faaliyetinin h. birinci asrın sonları ve ikinci asrın başlarında Emevî Halifesi Ömer b. Abdulaziz'in emriyle başladığı bilinen bir mevzudur. Halifenin, Medine valisi Ebu Bekr b.Hazm'a gönderdiği resmi yazıda şu ifadeler yer alır:

*“Bak Rasulullah'ın hadisinden ne bulursan yaz. Zira ben ilmin yok olmasından ve âlimlerin göçüp gitmesinden korkar oldum. Zabt esnasında Peygamber'in sözünden başkası kabul edilmesin. Bir de (âlimlere söyleyin) ilmi ifşa etsinler (yani meydana koysunlar; gizlemesinler, herkese söylesinler). Kezâlik âlimler (muayyen yerlere) oturarak ders versinler ki bilmeyenlere öğretilmiş olsun. Zira ilim gizli bir şey hâline getirilmedikçe yok olmaz.”*²¹⁹ Halifenin bu emrini ilk gerçekleştiren kişi; İbn Şihab ez-Zühri'dir. Zühri'nin hem hadiste hem siyerdeki önemli mevkilerde bulunması hasebiyle hadis tedvinindeki çalışmasının siyer-Meğazîye de katkıda bulunduğuna delalet eder. Zaten Halifenin “Bak Rasulullah'ın hadisinden ne bulursan yaz...” emrinden anlaşılan şudur: Bu hadisler itikad, ahkâm, ahlak, siyer-Meğazî... hangi konuyla alakalı olursa olsun; ister ezberden, ister yazılı sahifelerden olsun toplanıp yazılsın.

Şaban Öz, siyer yazıcılığında, sahife döneminin “Risaleler Dönemi” diye de adlandırıldığını belirtir. Bu dönemin en önemli isimlerinin Urve, Zührî, Âsım b. Ömer, Şurahbîl b. Sa'd ve Abdullah b. Ebî Bekr olduğunu zikreder. Bunlar arasında ise en önemli risâle koleksiyonunun Urve ve Zührî'ye ait olduğunu kaydederken bunların her ikisinin de haber toplama konusunda büyük gayret gösterdiklerini ve kendilerinden sonra gelenlere topladıkları malzemeyi başarıyla naklettiklerini söyler.²²⁰ Dolayısıyla ortada bunca sahife varken ve önemli ölçüde risâle koleksiyonuna sahip olan ve siyerde önemli mevkilerde bulunan Urve ve Zühri'nin siyer konusunda sahifelerden yararlanmadıkları düşünülemez.

²¹⁸ Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, 41-67.

²¹⁹ Buhari, İlim, 34.

²²⁰ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, 47.

2. 10. 4. Vesikalar

Her bir belge kendi dönemine ait bilgiler verir. Zira belgeler, ele alındığı ortam, yapı, şartlar, psikolojik durum, yönetim, hukuk vb. konular hakkında bilgiler vermektedir. Siyer-Meğazî konusunda yararlanılan kaynaklar arasında vesikalar da yer alır.

“Vesîka (çoğulu vesâik) sözlükte “bir işi sağlama bağlama, sağlam delil, ahd, hüccet, senet, belge” anlamlarındadır. Geniş anlamıyla vesika “bir şeyi belgeleyen, güvence altına alan şey” demektir. Hukukî bir olayı, hukukî muameleden doğan bir hakkı, rehin, kefil, şahit tutma, yazı ile kaydetme yollarından biriyle teminat altına alma işlemine de tevsîk denir.”²²¹

Şaban Öz, Hz. Peygamber dönemindeki mevcut vesikaların içeriklerini şu şekilde zikreder:

- a)- “Resmî ve özel mektuplar,
- b)- Anlaşma metinleri,
- c)- Nüfus kayıtları,
- d)- Maaş defterleri(dîvân)
- e)- İtâ ve tayinler, emirnâmeler, tapular, borç senetleri, vergi, zekât kayıtları, vasiyetnameler,
- f)- Fetvalar ve ilmî kayıtlar,”²²²

Daha sonra Hulefâ-i Râşidîn ve Emevîler döneminde resmî ve özel vesikaların artarak devam ettiğini zikreder ve bu dönemdeki vesikaların konularını da şu altı maddede zikreder:

- a)- “Yeni anlaşmalar veya önceki anlaşmaların yenilenmesi,
- b)- İslâm’a çağrı mektupları,

²²¹ Hacer Kontbay, “Vesâik” *DİA*, XXXXIII, 64.

²²² Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, 50-51

- c)- Vali görevlendirilmesi ve tavsiyeler,
- d)- Arazi atıyyeleri,
- e)- Emân ve tavsiye mektupları,
- f)- Belirli insanlar hakkında bazı emirlerde istisnaların zikri ve cevabî mektuplar.”²²³

2. 10. 5. Şiir

Şiir, cahiliye döneminden gelen ve Arapların önemli meziyetlerinden olan bir olgu idi. Güçlü bir hafızaya sahip olan dönemin Arapları şiir ile sevdiği veya mensup olduğu kişi, toplum ve kabileyi yüceltirdi. Yine şiirle düşman olduğu veya nefret ettiği kişi, toplum ve kabileyi yermek suretiyle aşağılardı. Dolayısıyla şairlerin konumu, içinde buldukları ortama göre farklıydı. Varlıkları mensup oldukları toplum ve kabile için bir ayrıcalık ve meziyetti. Zira onlar zamanın silahı olan şiiri ezberleme ve okuma melekesine sahip kişilerdi. İslam’ın gelmesiyle birlikte Müslüman olan bu Araplar, yine bu güçlü silahla düşmanlarıyla mücadele etmiştir. Müslüman şairler bunun yanında İslam’a, Müslümanlara ve Rasulullah’a (s.a.s.) olan duygularını yine şiirle dile getirmişlerdir.²²⁴ Duyguları şiirle dile getirme yöntemi bu şekilde asırlarca devam etmiştir. Daha sonraki nesillerce her dilden birçok kaside, ilahi ve mevlitler yazılması ve okunması, bu muhabbetin sonucudur.

Şiire değinmişken Rasulullah’ın (s.a.s.) sahabe şairlerine değinmeden geçmek olmaz. Zira onlar tıpkı aşıkın mahbubunu dilinden düşürmediği gibi Rasulullah’ı şiirlerinden düşürmüyorlardı. Konuyla ilgili Hassân b. Sâbit, Kâ’b b. Züheyr ve Abdullah b. Revâha’yı kısaca burada zikredeceğiz.

Hassân b. Sâbit (ö. 60/680)

Hz. Peygamber’in şairi olarak tanınan sahabedir. Ebü’l-Velîd (Ebû Abdirrahmân) Hassân b. Sâbit b. el-Münzir el-Hazrecî el-Ensârî, Medine’de dünyaya geldi. Kendisine

²²³ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, 52.

²²⁴ Rasulullah (s.a.s.) döneminde şiir için bkz. Şevki Da’if, *Tarihu’l-Edebi’l-Arab: el-Asru’l-İslamiyye*, Daru’l-Me’arif, Kahire 2002, 46-76.

atfedilen bir rivayette Resûl-i Ekrem'den yedi sekiz yıl önce (562-563) doğduğu kaydedilmektedir.²²⁵ Hz. Peygamber'i, ashabını ve İslâm dinini müşriklerin hicivlerine karşı şiirleriyle savunduğu için “şâirü'n-nebî”, Ebü'l-Hüsâm (keskin kılıç sahibi) ve Ebü'l-Mudarrîb (iyi savaşçı) unvanlarıyla tanınmıştır. Hassân'ın Câhiliye devrinde geçen yaklaşık altmış yıllık hayatı şarabı ve şarap meclislerini tasvir etmek, ihsanlarına nâil olmak için Gassânî ve Hîre hükümdarlarını ziyaret edip onları övmek, Evs ve Hazrec arasındaki çarpışmalara katılıp kendi kabilesinin asalet, şeref ve kahramanlıklarını dile getirmekle geçti.²²⁶ Altmış yaşlarında iken İkinci Akabe Biati'nin ardından (622) Müslüman oldu. Onun İslâmiyet'i kabul etmesiyle Müslümanlar, şöhreti Hicaz bölgesini aşip diğer Arap topraklarına yayılmış olan güçlü bir şair kazanmışlardır. Hassân'ın bundan sonraki hayatı tamamıyla Resûl-i Ekrem'in yanında geçmiş, en güzel şiirlerini onun için söylemiş, artık fahriyelerinde Allah'ın Resûlü'nü savunmakla övünmüştür. Müşrikleri hicveden şiirleri Resûlullah'ın, “*Bu hicivler onlara karşı oktan daha etkili olacaktır*”²²⁷ şeklindeki iltifatına mazhar olmuştur. Hassân, Kureyşliler'den başka Kâ'b b. Eşref ve Rebî' b. Ebü'l-Hukayk gibi Yahudi şairlerine de karşılık vermiştir. Resûl-i Ekrem, Hassân'ın şahsına ve sanatına çok değer verirdi; hatta şiirlerini okuması için ona Mescid-i Nebevî'de bir minber tahsis etmişti. Hassân b. Sâbit'in, Cahiliye Dönemi'nde söylediği şiirler genellikle hiciv, methiye, fahriyye, gazel ve nesîb türündendir. İslâmî dönemde hiciv, methiye ve mersiye'nin yanı sıra Müslümanların başarı ve kahramanlıkları ile ayet ve hadislerden ilham alarak ortaya koyduğu hikmet ve darb-ı meseller de şiirlerinde önemli yer tutar. Bundan dolayı Hassân'ın şiirleri, İslâmiyet'in ve Kur'an'ın Arap edebiyatına tesirinin boyutlarını göstermesi bakımından önemli bir örnek teşkil eder.²²⁸

²²⁵ Faruk Çiftçi, “Hassân B. Sabit'in Hz. Peygamber İçin Söylediği Mersiyeler”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, 2004, 79; El-Hafız Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalâni, *Takribu't-Tehzib*, tahk. Ebu'l-Eşbal Sağır Ahmed Şağif el-Bakistani, Daru'l-Asime, tsz., 232.

²²⁶ Çiftçi, “Hassân B. Sabit'in Hz. Peygamber İçin Söylediği Mersiyeler”, 80.

²²⁷ Müslim, Fedailu's-sahabe, 157.

²²⁸ Hüseyin Elmalı, “Hassân b. Sâbit” *DİA*, XVI, 399-401; Şevki Da'if, “*Tarihu'l-Edebi'l-Arab el-Asru'l-İslamiyye*”, 77-83; El-İmam el-Allame el-Fakih el-Hafız Ebu Zekeriya Muhyiddin b. Şeref en-Nevevi, “*Tezhibu'l-Esma ve'l-Luğat*”, Daru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut, tsz., I, 156-158.

Berâ İbni Âzib şöyle dedi: Rasulullah (s.a.s.) Kurayza gününde Hassan İbni Sâbit'e hitaben: “*Şu müşrikleri hicvet (yaptıkları hıyanetleri birer birer say, dök) Şüphesiz Cibril seninle beraberdir*” buyurdu.²²⁹

“Hassân b. Sâbit, bir medih ve hiciv şairi olmakla birlikte, düşmanlarına karşı etkili hicivleriyle desteklediği Peygamber'in vefatı karşısında duyduğu acı ve hüznünü hem kendi adına hem de Müslümanlar adına şiir diline aktarmıştır.”²³⁰

Kâ'b b. Züheyr (ö. 24/645)

Müzeyne kabilesine mensup Ebû'l-Mudarrab (Ebû Ukbe) Kâ'b b. Züheyr b. Rebîa Kaşîdetü'l- Bürde'siyle tanınan muhadram şairdir. Babası muallâka şairi Züheyr, dedesi Ebû Sülmâ, kardeşi Büceyr, oğlu Ukbe, torunları Avvâm ve Kureyd, halaları Hansâ ile Sülmâ da şair idiler. Medine döneminin ilk zamanlarında çevresinden birçok kişi Müslüman olduğu halde Kâ'b ve diğer bazı şairler İslâm dinini ve Hz. Peygamber'i hicvetmeye devam ettiler. Kâ'b, İslâmiyet'i kabul eden kardeşi Büceyr'i bundan vazgeçirmek için Resûl-i Ekrem'i de hicvettiği bir şiir söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Kâ'b'ın öldürülmesini istedi. Kâ'b, kabilesi Müzeyne'nin himayesine sığındıysa da kabilesi onu reddetti. Kardeşi Büceyr'in, Müslüman olduğu takdirde bağışlanacağını bildirmesi üzerine Müslüman olmaya karar veren Kâ'b,²³¹ “630 yılında Medine'ye giderek Resûlullah'ın huzurunda ensar ve muhacirlerden oluşan topluluğun önünde İslâm'ı kabul etti ve orada meşhur kasidesi “Bânet Süâd”ı okudu. “Muhakkak ki Peygamber kendisiyle aydınlanan, Allah'ın çekilmiş yalın kılıçlarından bir kılıçtır” beytini söylediğinde Resûl-i Ekrem duygulanarak üzerindeki Yemen hırkasını (bürd) Kâ'b'ın omuzlarına attı. Şairin kasidesi bundan dolayı Kaşîdetü'l-Bürde adıyla meşhur oldu.”²³²

²²⁹ Buhârî, Bedü'l-halk, 6, Meğâzî, 30, Edeb, 91; Müslim, Fedailü'ssahabe, 153

²³⁰ Çiftçi, “Hassân B. Sabit'in Hz. Peygamber İçin Söylediği Mersiyeler”, 87; Hassân b. Sabit'in mersiyelerini ve Türkçe çevirilerini görmek için bkz. Çiftçi, “Hassân B. Sabit'in Hz. Peygamber İçin Söylediği Mersiyeler”, 87-95; Ayrıca Hassân b. Sâbit'in Hemziyye'si ve anlamı için bkz. Hasan Taşdelen, “İslâm'ın İlk Dönemine Ait Bir Hiciv Örneği: Hassân b. Sâbit'in Hemziyye'si” *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c, 18, s, 1, 2009, 307-316.

²³¹ Nevevi, *age.*, II, 67.

²³² Ahmet Savran, “Kâ'b b. Züheyr” *DİA*, XXIV. 7; Da'if, *Tarihu'l-Edebi'l-Arab el-Asru'l-İslamiyye*, 83-88.

Abdullah b. Revâha (ö. 8/629)

Mûte Savaşı'nda şehit düşen ve üçüncü kumandan olan Ebû Muhammed Abdullah b. Revâha, şair sahabedir. Kendisi Hazrec kabilesinin Benî Hâris kolundan Revâha b. Sa'lebe'nin oğludur. Muhadramûn şairlerinden olup sanatını yalnız Hz. Peygamber'i ve İslâm dinini savunmak, müşrikleri hicvetmek yolunda kullanmıştır. Abdullah b. Revâha okuma yazma bilmesi, hassas bir şair, hatip ve aynı zamanda mahir bir muharip olması, yüksek cesaret ve şecaate, ayrıca ileri derecede züht ve takvaya sahip bulunması gibi hasletlerinden dolayı Hz. Peygamber'in özel teveccüh ve itimadını kazanarak ashâb-ı kirâm arasında temayüz etmiş ve önemli görevler yüklenmiştir. Hicretin sekizinci yılında (629) Mûte seferine çıkan ordunun başına, Hz. Peygamber tarafından, kumandan vekilinin de ölmesi üzerine komutayı ele almak üzere üçüncü kumandan adayı olarak tayin edilen Abdullah b. Revâha, Zeyd b. Hârise'nin ve onun arkadaşından Ca'fer b. Ebû Tâlib'in şehit düşmeleri üzerine sancağı almış ve o da şehit olmuştur.²³³

Hz. Peygamber'in Ahzâb (Hendek) Savaşı sırasında hendeğin topraklarını taşıyanlara yardım ederken, toza bulanmış vaziyette ashabla birlikte Abdullah b. Revâha'nın şu şiirini söylediği rivayet edilmektedir:

“Vallahi, Allah bize hidayet etmemiş olsaydı hidayete eremezdik

Ne zekât verir ne namaz kılardık

Kâfirler bize saldırdılar

Onlar fitne çıkarmak istediklerinde biz bundan çekindik

Bizden yardım istendiğinde geldik

Yardım isterken de bize güvenin

Yâ Resûlullah, sana canımız feda olsun, kusurlarımızı bağışla

Yâ Rabbi, düşmanla karşılaştığımızda ayaklarımızı yerinde tut

²³³ Sargon Erdem & Hulusi Kılıç, “Abdullah b. Revâha” *DİA*, I, 129-130; Nevevi, *age.*, I. 265.

Ve üzerimize sabr-u sebat ihsan et

Biz senin fazl-u kereminden müstağni değiliz.”²³⁴

2. 10. 6. Sözlü Kaynaklar

“Sözlü kaynaklar, menşe’i belli olan veya olmayan, fakat ağızdan ağza söylenerek gelen tarihî şiirler, hikâyeler, efsaneler, destanlar, menkıbeler vs. dir.”²³⁵ Cahil insan mensup olduğu millet, ırk, cemaat, meşrep vb. kesimler hakkındaki meziyetler ile övünür ve övünülecek durumları bilmek, bildiklerini sonraki nesillere anlatmak ve unutturmamak için azami derecede çaba sarf eder. Konuyla ilgili yüce Allah şöyle buyurur: “*Dinlerini parçalayan ve bölük bölük olanlardan (olmayın. Bunlardan) her fırka, kendilerinde olan ile böbürlenmektedir.*”²³⁶ Mutedil bir Müslüman da sahip olduğu güzel ahlakı korumak ve ortaya çıkan inancına muhalif durumlara karşı koymak için çaba gösterir. Zira -özellikle yeni nesiller tarafından- ortaya çıkan İslam’a aykırı her davranışa şuurlu bir Mü’min müdahale eder ve etmelidir. Bu müdahale esnasında onlara atalarının ahlakının bu olmadığını hatırlatır ve onlara öncekilerin yaşantılarından güzel örnek davranışları anlatır. Yani sözlü kaynağı kullanmak suretiyle yeni nesle geçmişinden bilgiler aktarır.

Çocukluk dönemimizde büyükler zaman zaman bir araya gelir sohbet ederlerdi. Bu sohbetleri esnasında benim görmeden vefat etmiş çevremizde tanınan ve rahmetle yâd edilen kişiler hakkında “rahmetli şöyleydi, rahmetli şunu yapardı, bunu ederdi...” diye bahsettikleri zaman; hemen heyecanlanır, o kişi hakkında merakım artar ve onu daha çok tanımak isterdim. Bunun için de o kişileri daha iyi tanımak için mecliste olanlara sorular sorardım. Yeterli bilgi almadığım takdirde onları daha yakından tanıyan yaşlılara gider ve beni mutmain edecek malumata kavuşana kadar onlardan istifade etmeye çalışırdım. Peki sıradan bir takım insanları bu kadar merak edip de onu daha iyi tanımak için bu kadar çaba sarf eden sıradan bir insanın durumu böyleyse. Acaba bütün âlemlere rahmet olarak gönderilmiş²³⁷ olan Rasulullah’ı (s.a.s.) görmemiş ve onu malından, canından, ana-babasından, bütün insanlardan ve sahip lup değer verdiği her

²³⁴ Velid Kassâb, *Dîvânü ‘Abdillâh b. Revâha ve dirâse fi sîretihî ve şî‘rih*, Daru’l-Ulum, Riyad, 1981, 139-140.

²³⁵ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, 58.

²³⁶ Rum, 30/32.

²³⁷ Enbiya, 21/107

şeyden daha çok seven²³⁸ tabiin ve sonraki nesillerin durumu ne olabilir? Onlar mahbuplarını tanımak ve bilmek için neler yapmıştır? Onların Rasulullah'ı (s.a.s.) görenlerden veya onun hakkında bilgi sahibi olanlardan hiç sormadıkları düşünülebilir mi? Mümkün değil. Onlar o yüce Peygamberin kıyafetini, boyunu, kilosunu, rengini, kokusunu, her şeyini merak etmişler, her şeyi sormuşlar ve merak ettikleri her bir şeyi de öğrenmişlerdir. Buna karşılık ilk nesiller de emaneti sonrakilere aktarma²³⁹ şuurunda olup onların sorularını ne eksik ne de fazla, bilgileri ölçüsünde cevaplamışlardır. Böylece sözlü kaynak da siyer-Meğazî ilmine kaynaklık etmiştir.

Mesela Ali b. Hüseyin'in "Kur'an sureleri öğretildiği gibi bize Nebî'nin megâzisi öğretiliyordu."²⁴⁰ sözü, onlardan önceki neslin Rasulullah'a ne kadar düşkün olduklarını, onu unutmamak ve unutturmamak için ellerinden gelen her şeyi yaptıklarını ortaya koymaktadır.

Burada gerek şiir ve gerekse sözlü rivayetlerde güvenin olamayacağı düşüncesinde olanlar olabilir. Zira eksik veya fazla hatta uydurma bilgiler olabilir kaygısı onları bu düşünceye sevk edebilir. Bu düşüncelerinde haklı da olabilirler. Ancak şunu hemen belirtelim; Burada söz konusu olan kişi bizzat kendisinin hakkında yalan uyduranları cehennem ile tehdit eden²⁴¹ Allah Resûlüdür. Dolayısıyla bu tehdit onun hakkında yanlış konuşmaya yeltenenler için bir mekanizma görevi üstlenmektedir. Tabi ki art niyetli veya bu tehdide aldırış etmeyen imanı zayıf kişiler de olmuştur. Buna bir örnek olarak Gıyas b. İbrahim en- Nehai'yi zikredebiliriz. Zira Gıyas, bir gün Halife Mehdi'ye gider ve onu güvercinlerle oynadığını görür. Bunun üzerine halifeyi memnun etmek ve ondan bir şeyler koparmak için Rasulullah'ın hadisine "cenah" kelimesini de ekleyerek şöyle zikreder: "Yarış ancak ok, deve, at ve güvercinlerde olur" Bunun üzerine halife "onu bu (yalanı uydurmaya) ben sevk ettim" der ve güvercinlerin tümünün kesilmesini emreder. Gıyas'ı da oradan kovar.²⁴² Alimler böyle kişiler için de bir çok tedbirler almışlardır. Bu tedbir ve önlemler sonucunda yalan ve yanlış bilgileri tespit edip ayıklamışlardır.

²³⁸ Buhari, İman, 8.

²³⁹ Ebu davud, İlim 10, Tirmizi, İlim 7.

²⁴⁰ İbn Kesir, *age.*, II. 355.

²⁴¹ Müslim, Zühd, 72.

²⁴² Tahhan *age.*, 114.

2. 10. 7. Özel Sîret Kitapları

Sîret kitapları denilince, Hz. Peygamber'in hayatını tarihî kronoloji içinde doğumundan vefatına kadar belli bir tertip içinde ele alan kitaplar anlaşılmalıdır. İlk sîret kitapları -genellikle el-Meğazî ismi ile te'lif edilmişlerdir- Hz. Peygamber'in hayatını bütün incelikleriyle gözlemlemiş olan ashabın sağ olduğu, tabiîler devrinde, erken denilebilecek bir dönemde yazılmış olmaları hasebiyle, ilmî değere hâizdirler.²⁴³ Konuyla ilgili akla gelen ilk eserler; İbn İshak'ın "es-Sîretü'n-Nebeviyye" si; İbn Hişam'ın "Sîretü İbn Hişam" ı ve İbn Sa'd'ın "Ettabakatü'l-Kübra" sıdır.

²⁴³ Çelik, "Kur'an ve Sünnet'in Doğru Anlaşılmasında Sîret'in Önemi", 12.

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 1. Sahîhayn'deki Siyer-Meğazî Rivayetleri

Hz. Peygamber (s.a.s.) birçok gazveye katılmıştır. İleriki sayfalarda bu gazvelerin sayısı ve isimleri hakkında bilgi verilecektir. Müslümanlar Mekke döneminde oldukça zayıftılar. Her gün çeşitli işkence ve zulümlerle karşı karşıya kaldılar. Hatta Allah Rasulü (s.a.s.) bile bir takım eziyetlere maruz kalmıştır. Ayrıca onu öldürme girişiminde bile bulunulmuştur. Müslümanlara uygulanan zulümler hergeçen gün artarak devam etmiştir. Öyle ki Müslümanlara-alışveriş ve evlilik yapılmayacak diye-boykot bile uygulanmıştır. Hatta Müslümanlar bu dönemde ilk şehitlerini-Yasir ailesi-vermiştir. Ama bütün bunlara rağmen Müslümanlar savaşa başvurmamış ve inandıkları değerlerden zerre kadar taviz vermemişlerdir. Nihayet hicret izni verilince Müslümanlar hem Allah'ın (c.c.) emrini ifa etmek hem de bunca zulümden kurtulmak için Medine'ye hicret etmişlerdir. Hem de bütün bağ bahçe ve evini yurdunu bırakıp biran bile tereddüt etmeden. Birileri "Müslümanlar bu dönemde zaten zayıftılar savaşacak güçleri yoktu" diye bir itirazda bulunabilir. Bu itiraz belki bir yönüyle doğrudur. Ancak Müslümanların savaşmalarını ve düşmanlarını öldürmelerini yalnızca güç ve kuvvetli olmalarına bağlamak doğru değildir. Bu düşüncedeki insanlara en iyi cevap Mekke'nin fethidir. Zira fetih esnasında gerek hicretten önce gerek hicretten sonra olsun Müslümanlara bunca zulmü reva gören Mekke'deki herkes bağışlandı ve affedildi. Alah Rasulü (s.a.s.) "*Kim Ebû Süfyân'ın evine girerse o emindir! Kim silâhı bırakırsa o da emindir! Kim kapısını kaparsa o da emindir*"²⁴⁴ buyurmuştur. Müslümanlar bu kadar kuvvetli olmalarına rağmen Mekkeli müşriklerden intikam alma girişiminde bulunmamışlardır. Yine Müslümanların müşriklerle yaptıkları savaşların hemen hemen hepsinde hem sayı olarak hem de silah ve teçhizat bakımından onlardan azdılar ve zayıftılar. Buna rağmen hiçbir savaştan geri kalmamışlardır.

Tarih boyunca gerek camiamızdan-bunlar da ya cahilliklerinden ya da artniyetli olmalarından-ve gerekse dışardan olsun İslam'a karşı çeşitli yönlerden birçok çirkin kampanyalar süregelmiştir. Bunlardan biri de savaşın ve köleliğin İslam'a hass bir durum olduğu iddiasıdır. Yukarıda yaptığımız açıklamalar gösterdiği Müslümanların kudretli, düşmanlarının ise zayıf oldukları bir durumda bile düşmana eman verilmiştir.

²⁴⁴ Müslim, Cihad ve Siyer, 86.

Ayrıca savaş İslam'dan önce de var olan bir olguydu. Zira Bakara Sûresi'nin 246. ayeti ve sonraki ayetler, İsrail Oğulları'nın ısrarla Peygamberleri Şemuyel'den (a.s.) savaş için kendilerine bir hükümdar vermesini istediklerini ihbar eder. Konuyla ilgili ayetlerin bir kısmı şunlardır:

“Musa'dan sonra İsrailoğullarının ileri gelenlerini görmedin mi? Peygamberlerinden birine, “Bize bir hükümdar gönder de Allah yolunda savaşalım” demişlerdi. “Ya savaş size farz kılındığında gitmeyecek olursanız?” demişti. “Memleketimizden ve çocuklarımızdan uzaklaştırıldığımıza göre niye Allah yolunda savaşmıyalım?” demişlerdi. Ama savaş onlara farz kılınınca, az bir kısmı müstesna yüz cevirdiler. Allah zalimleri bilir. Peygamberleri onlara “Allah size şüphesiz, Talut'u hükümdar olarak gönderdi” dedi. “Biz hükümdarlığa ondan layık iken ve ona malca da bir bolluk verilmemişken bize hükümdar olmağa o nasıl layık olabilir?” dediler, “Doğrusu Allah size onu seçti, bilgice ve vücutça gücünü artırdı” dedi. Allah mülkü dilediğine verir. Allah her şeyi ihata eden ve her şeyi bilendir.”²⁴⁵

Muhammed Hamidullah, Hinduist hukukun savaşı yasaklamadığını ve Tevrat'ta Hz. Musa'nın savaşlarının anlatıldığını söyler. Hoca, Aziz Luka'nın Hz. İsa'nın “Lakin üzerlerine kral olmamı istemeyen o düşmanlarımı buraya getirin ve önümde öldürün” sözünü aktardığını belirterek Hz. İsa'nın da savaşı yasaklamadığını kaydeder. Sözlerinin devamında papalar tarafından düzenlenen Haçlı Seferlerinin Hristiyanların kutsal savaşlarından ibaret olduğunu zikreder.²⁴⁶

Giriş mahiyetinde olan bu açıklamalardan sonra şimdi bu bilgiler ışığında Rasulullah'm (s.a.s.) katıldığı gazalardan konumuzla ilgili olanların hadis ve tarih kitaplarında nasıl anlatıldığına geçelim.

3. 2. Rasulullah'm Katıldığı Gazalar

İbn Sa'd, et-Tabakatü'l-Kübra adlı eserinde belirttiğine göre Rasulullah'm (s.a.s.) bizzat kendisinin katıldığı gazvelerin sayısı yirmi dokuzdur. Bunların dokuzunda savaşmıştır: Bedir, Uhud, el-Mureyse, el-Hendek, Kurayza, Hayber, Mekke'nin Fethi,

²⁴⁵ Bakara, 2/246-247.

²⁴⁶ Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, trc., Nazire Erinç Yurter, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015, 7-8.

Huneyn ve Taif. Bunlar, rivayetlerin hakkında ittifak ettiği gazvelerdir. Bazı rivayetlerde Rasulullah'ın (s.a.s.) Beni el-Nadir, Vadi'l-Kura ve el-Ğabe'de de savaştığı zikredilir.²⁴⁷

Buhari'de geçen bir hadise göre Rasulullah'ın (s.a.s.) katıldığı gazvelerin sayısı on dokuzdur. Söz konusu olan hadis Buhari'de şöyle geçiyor:

Ebû İshâk Amr ibn Abdillâh es-Subey'î şöyle demiştir:

“Ben Zeyd ibn Erkam'ın yanında idim. Kendisine:

— Peygamber (s.a.s.) gazvelerden kaçında bizzat bulunup harbetti? Diye soruldu.

Zeyd ibn Erkam:

— On dokuz gazvede, diye cevâb verdi. Sonra Zeyd'e:

— Sen kaç gazvede Peygamber'in beraberinde gaza ettin? Denildi.

O da:

— On yedi, dedi. Ben:

— Bunların hangisi ilk gazve idi? dedim. Zeyd ibn Erkam:

— Useyre yâhud Uşeyre gazvesi, dedi.

*Râvî Şu'be: Ben Katâde'ye bu ismi zikrettim de, o “Uşeyr” şeklinde söyledi, demiştir*²⁴⁸

Yukarıda zikredilen rivayete göre, Rasulullah'ın(s.a.s.) ilk katıldığı gazve, “Uşeyr” dir. İbn Sa'd'ın et-Tabakatü'l-Kübra ve İbn Hişam'ın es-Siretü'n-Nebeviyye

²⁴⁷ Muhammed b. Sa'd b. Meni' ez-Zühri, *et-Tabakatü'l-Kübra*, Daru'l-İhya et-Turas el-Arabi, Beyrut, 1996, II, 251.

²⁴⁸ Buhari, Meğazi, 1.

adlı eserlerinde ve Buhari'nin İbn İshak'tan yaptığı bir rivayette Rasulullah'nın (s.a.s.) ilk yaptığı gazve el-Ebva'dır.²⁴⁹ Buharideki rivayet şöyledir:

Muhammed ibn İshâk: “*Peygamber (s.a.s.)'in ilk gazası Ebvâ, sonra Buvât, sonra Uşeyre'dir, demiştir.*”²⁵⁰

Biz de gerek Buharî'de gerekse İbn Sa'd ve İbn Hişam'ın eserlerindeki rivayetlere dayanarak birinci sırada el-Ebva Gazvesini zikretmek suretiyle gazvelere geçelim.

3. 2. 1. el-Ebva Gazvesi

Medine'de yerine Sa'd b. Ubade'yi bırakarak el-Ebva gazvesi için yola çıkan Rasulullah (s.a.s.), kendisinin katıldığı ilk gazaydı. Rasulullah'nın (s.a.s.) beyaz sancağını Hamza b. Abdi'l-Muttalib taşıyordu. Bu gazada ki ordu yalnızca Muhacirlerden oluşuyordu. Yani aralarında ensardan kimse yoktu. Rasulullah (s.a.s.) Bedir savaşına kadar Ensardan kimseyi savaşa göndermemiştir. Çünkü Ensar, Rasulullah'ı (s.a.s.) kendi yurtlarında korumayı şart koşmuşlardır.²⁵¹ El-Ebva gazasına aynı zamanda Veddan gazası da denilir. El-Ebva ile Veddan arasında ki mesafe altı mildir.²⁵² Rasulullah'nın da (s.a.s.) katıldığı el-Ebva gazvesi hicretinin on ikinci ayının başlarında Safer ayında gerçekleşmiştir.²⁵³ Rasulullah (s.a.s.) Kureyş kervanının yolunu kesmek ve Beni Demre için bu gazaya çıkmıştı ama el-Ebva'ya ulaştığında kimseyle karşılaşmadı.²⁵⁴ Rasulullah (s.a.s.) bu gazada Beni Demre ile bir anlaşma yaptı. Bu anlaşmayı onlar adına liderleri olan Maşî b. Amr ed-Demiri yaptı.²⁵⁵ Rasulullah (s.a.s.) bunu bir belgeye yazdı. Buna göre: -Ed-Demiriler Rasulullah'nın (s.a.s.) aleyhinde birlik oluşturmayacaklar,-Ed-Demiriler Rasulullah'nın (s.a.s.) hiçbir düşmanına yardım etmeyecekler. Kesir b. Abdillâh el-Müzeni, babasından o da dedesinden şöyle ihbar etmiştir: “Rasulullah (s.a.s.) ile birlikte gazveye katıldık, Rasulullah'nın (s.a.s.) katıldığı

²⁴⁹ Bkz. İbn Sa'd, *age.*, II, 251-252; el-İmam Ebu Muhammed Abdülmelik b. Hişam b. Eyyub el-Himyeri, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, ta'lik., ve tahr., Ömer Abdüsselam Tedmuri, Daru'l-Kitabi'l-Arabiyyi, Beyrut, 1998, II, 234.

²⁵⁰ Buhari, Meğazi, I.

²⁵¹ İbn Sa'd, *age.*, II, 251.

²⁵² İbn Sa'd, *age.*, II, 251.

²⁵³ İbn Sa'd, *age.*, II, 251.

²⁵⁴ İbn Sa'd, *age.*, II, 252; İbn Hişam, *age.*, II, 234.

²⁵⁵ İbn Sa'd, *age.*, II, 252; İbn Hişam, *age.*, II, 234.

ilk gazve el-Ebva'dır.”²⁵⁶ Rasulullah (s.a.s.) Demirilerle anlaşma yaptıktan sonra Medine'ye döndü. Medine'den çıkışından dönüşüne kadarki zaman on beş gün sürmüştü²⁵⁷

Değerlendirme

Yukarıda yapılan karşılaştırmalı çalışmada görüldüğü üzere el-Ebva gazvesi hakkında bilgi olarak Buhari'de geçen yalnızca bir rivayet vardır. O rivayette, Ebva gazasının Rasulullah'ın (s.a.s.) ilk gazasının olduğunu belirten rivayettir. Diğer bilgilerin siyer-Meğazî türü eserlerden elde edildiği görülmektedir. Bu bilgiler özetle şunlardır:

Rasulullah'ın (s.a.s.) Medine'de yerine kimi bıraktığı, sancağını kimin taşıdığı, bu gazadaki ordunun yalnızca Muhacirlerden oluştuğu ve bunun nedeni, Ebva gazasının farklı isimleri, vukubulduğu tarih, sebebi, bu gaza sonucunda Beni Demre ile yapılan anlaşma, bu anlaşmada koşulan şartlar ve bu anlaşma metninin bir kâğıda yazılması.

Burada şu uyarıyı da yapmadan geçmek doğru olmaz. Ebva gazvesi hakkında Sahihaynde yalnızca bir rivayetin olması bütün konularda durumun böyle olduğunu göstermez. Çünkü Sahihayn'de birçok konunun ana hatları ortaya konulmuştur. Bunun yanında ayrıntılara ise çok az yer verilmiştir. Bu durum hadis kaynaklarının muhtevası gereği, olayı oldukça sade bir şekilde rivayet etmeleri, tarihçiler gibi olaylarda sebep-sonuç, kronoloji, yer ve zaman mefhumlarına girmemelerinden kaynaklanmaktadır.²⁵⁸

3. 2. 2. Buvat Gazvesi

Rasulullah (s.a.s.), Medine'de yerine Sa'd b. Muaz'ı bırakıp iki yüz kişilik bir grupla yola çıktı. Beyaz sancağı Sa'd b. Ebi Vakkas taşıyordu.²⁵⁹ Et-Tabakatü'l-Kübra'daki rivayete göre Rasulullah (s.a.s.), Medine'de yerine Sa'd b. Muaz'ı bırakmış ama İbn Hişam'ın Sire'sinde ise bu kişi es-Saib b. Osman b. Mezun'dur.²⁶⁰ Rasulullah'ın (s.a.s.) Katıldığı Buvat gazvesi, hicretinin on üçüncü ayının başlarında

²⁵⁶ İbn Sa'd, *age.*, II, 252.

²⁵⁷ İbn Sa'd, *age.*, II, 252.

²⁵⁸ Bilgen, *age.*, 176.

²⁵⁹ İbn Sa'd, *age.*, II, 253. İbn Hişam, *age.*, II, 240.

²⁶⁰ İbn Hişam, *age.*, II, 240.

Rebiu'l-Evvel ayında gerçekleşmişti.²⁶¹ Rasulullah'ın (s.a.s.) bu seferdeki amacı içlerinde Ümeyye b. Halef el-Cumehi'nin de bulunduğu yüz kişilik bir muhafız grubun kontrolü altında hareket eden 2500 develik kureyş kervanın yolunu kesmekti.²⁶² Rasulullah (s.a.s.) Buvat'a ulaştığında kimseyle karşılaşmadı ve Medine'ye geri döndü.²⁶³

Değerlendirme

Buvat Gazvesi konusunu karşılaştırmalı olarak yaptığımız bu çalışmada görüldüğü gibi, Sahihayn'de bu gaza hakkında hadis yoktur. Siyer-Meğazî türü eserlerde ise bazı bilgiler mevcuttur. Bu bilgiler özetle şunlardır:

Buvat gazasında Rasulullah'ın (s.a.s.) kimi yerine vekil tayin ettiği, kaç kişilik bir orduyla bu sefere çıktığı, sancağını kimin taşıdığı, Buvat'ın bulunduğu mevki, Buvat ile Medine arasındaki mesafenin ne kadar olduğu, Buvat gazasının tarihi, amacı ve sonucu.

3. 2. 3. Safevan Gazvesi

Safevan gazvesi İbn Hişam'a göre, Rasulullah (s.a.s.) Uşeyr gazasından dönüp Medine'de yaklaşık on gün kaldıktan sonra meydana gelmiştir.²⁶⁴ Safevan Gazvesine Bedru'l-Ula gazası da denilmiştir.²⁶⁵ Safevan gazvesi İbn Hişam'a göre, Rasulullah (s.a.s.) Uşeyr gazasından dönüp Medine'de yaklaşık on gün kaldıktan sonra meydana gelmiştir.²⁶⁶ İbn Sa'd'a göre ise, hicretinin on üçüncü ayının başlarında Rebiu'l-Evvel ayında (Hicri 2/623) gerçekleşmiştir.²⁶⁷ Safevan Gazvesinin sebebi, Kürz b. Cabir el-Fihri'nin el-Cemma mevkiinde Medinelilerin otlamakta olan hayvanlarına saldırmış ve sürüp götürmüş olmasıdır. Bu baskın üzerine Rasulullah (s.a.s.) Medine'de yerine Zeyd b. Harise'yi vekil ta'yin ederek el-Fihriyi yakalamak için yola çıkmıştır. Bu sefer esnasında Rasulullah'ın (s.a.s.) beyaz sancağını Ali b. Ebi Talib taşımıştır.²⁶⁸

²⁶¹ İbn Sa'd, *age.*, II, 253; İbn Hişam, *age.*, II, 240.

²⁶² İbn Sa'd, *age.*, II, 253.

²⁶³ İbn Sa'd, *age.*, II, 253.

²⁶⁴ İbn Hişam, *age.*, II, 243.

²⁶⁵ İbn Hişam, *age.*, II, 243.

²⁶⁶ İbn Hişam, *age.*, II, 243.

²⁶⁷ İbn Sa'd, *age.*, II, 253.

²⁶⁸ İbn Sa'd, *age.*, II, 253; İbn Hişam, *age.*, II, 243.

Rasulullah (s.a.s.) Bedir tarafında Safevan denilen bir vadiye kadar gitti ancak el-Fihriyi bulamadı. Bunun üzerine Medine'ye geri dönmüştür.²⁶⁹

Değerlendirme

Safevan Gazvesi konusunu karşılaştırmalı olarak yaptığımız bu çalışmada görüldüğü gibi, Sahihayn'de bu gaza hakkında hadis yoktur. Siyer-Meğazî türü eserlerde ise yaptığımız araştırmalar neticesinde bazı bilgilere ulaştık. Bu bilgiler özetle şunlardır:

Safevan gazasının farklı isimleri, tarihi, sebebi, sonucu, el-Cemma'nın bulunduğu mevki, Rasulullah'ın (s.a.s.) sancağını kimin taşıdığı ve Medine'ye kimi yerine vekil tayin ettiği.

3. 2. 4. Zi'l-Uşeyr Gazvesi

Zi'l-Uşeyr Gazvesi, Rasulullah'ın (s.a.s.) hicretinin on altıncı ayının başlarında Cumade'l-Ahire ayında gerçekleşmiştir.²⁷⁰ Zi'l-Uşeyr Gazvesi'nin sebebi, Rasulullah'ın (s.a.s.) içinde Kureyşin malları olan bir kervanın Mekke'den ayrılıp Şam'a doğru gitmekte olduğu haberini almasıdır. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.s.) Medine'de yerine Ebu Seleme b. Abdi'l-Esed el-Mehzumiyyi vekil tayin ederek Muhacirlerden yüz elli –başka bir rivayette iki yüz- kişiden müteşekkil bir birlik ile bu kervanın yolunu kesmek için yola çıktı. Bu gazada Rasulullah'ın (s.a.s.) beyaz sancağını Hamza b. Abdilmuttalib taşıyordu. Bu gazada Ashabın beraberinde otuz deve bulunuyordu ve Ashab, bu develere nöbetleşe biniyorlardı.²⁷¹ Rasulullah (s.a.s.) Zi'l-Uşeyr'e kadar gitti. Oraya vardığında kervanın birkaç gün önce geçmiş olduğu haberini aldı. Bunun üzerine Medine'ye geri dönmüştür. Rasulullah (s.a.s.) bu gazada Beni Müdlic ve müttefiği olan Beni Demrete ile bir dostluk ve ittifak anlaşması da yapmıştır.

²⁶⁹ İbn Sa'd, *age.*, II, 253; İbn Hişam, *age.*, II, 243.

²⁷⁰ İbn Sa'd, *age.*, II, 253.

²⁷¹ İbn Sa'd, *age.*, II, 253.

Zi'l-Uşeyr'de Rasulullah (s.a.s.) Ali b. Ebi Talib'i toprak içinde uzanmış uyurken görünce "Bu ne hal Ebu Turab otur" deyince o da kalkıp oturdu. Böylece Ebu Turab onun künyesi oldu.²⁷²

Değerlendirme

Zi'l-Uşeyr Gazvesi konusunu karşılaştırmalı olarak yaptığımız bu çalışmada görüldüğü gibi, Sahihayn'de bu gaza hakkında hadis yoktur. Siyer-Meğazî türü eserlerde ise yaptığımız araştırmalar neticesinde bazı bilgilere ulaştık. Bu bilgiler özetle şunlardır:

Zi'l-Uşeyr gazvesinin tarihi, sebebi, sonucu, Zi'l-Uşeyr'in bulunduğu mevki, Rasulullah'ın (s.a.s.) yerine kimi vekil tayin ettiği, sancağını kimin taşıdığı, bu sefere çıkan ordunun kaç kişilik bir birlik olduğu, yanlarında kaç devenin bulunduğu, Rasulullah'ın (s.a.s.) Hz. Ali'ye niçin "Ebu Turab" dediği ve bu sefer sonucunda Beni Müdlic ve müttefiği olan Beni Demrete ile bir dostluk ve ittifak anlaşması yapıldığı.

3. 2. 5. Bedir Gazvesi

Bedir Gazvesi İslam tarihinde Müslümanların savaştığı ve galip geldiği ilk büyük savaştır. Şüphesiz Bedir Gazvesi hem başlangıç hem de sonuç bakımından Müslümanlar için oldukça önemlidir. Zira Müslümanlar Mekke'de hem sayı olarak çok az, hem de kuvvet bakımından oldukça zayıf idiler. Bunun sonucunda her gün şiddete maruz kalmış ve zulme uğramışlardır. Yüce Allah hicret iznini verdikten sonra Müslümanlar her şeyini geride bırakmak suretiyle Medine'ye hicret etmişlerdir. Muhacirler her şeylerini geride bıraktıkları için Medine'de birçok zorlukla karşı karşıya kalmışlardır. Muhacir ile Ensar arasında kardeşlik kurulmasıyla birlikte ensar elindeki kardeşiyle bölüşmüştür. Bu paylaşma muhaciri bir nebze de olsun rahatlatsa da Ensarın da bir takım sıkıntılarla karşılaşmasına sebep olmuştur. Bütün bu zorluk ve sıkıntılara rağmen hiç kimse halinden şikayetçi değil; bilakis herkes Allah Rasülü ile birlikte olmanın hazzı içerisinde çok mutlu idiler. Medine'ye hicretten sonra her geçen gün Müslümanların sayısı artmış ve daha çok güçlü olmuşlardır. Ayrıca çevredeki kabilelerle dostluk anlaşmaları yapılması suretiyle de bir tür güven te'sis edilmiştir.

²⁷² İbn Sa'd, *age.*, II, 253; İbn Hişam, *age.*, II, 241-242.

Dolayısıyla Müslümanlar-her ne kadar sayı ve teçhizat bakımından onlardan az olsalar da-artık müşriklerin kervan yolunu kesebilecek ve onlarla savaşabilecek cesaret ve kuvvete erişmişlerdi. Savaş son bulduğunda müşriklerden 70 kişi ölmüş, 70 kişi de esir alınmıştı. Savaşın Müslümanların lehinde sonuçlanması onlar için önemli bir kazanım olmuştur. Zira Mekke'li müşriklerin güçsüz-kuvvetsiz ve köle olarak gördükleri insanlarla artık başa çıkamıyorlar. Ayrıca kendileri o zayıf duruma düşmüşlerdir. Bu durum çevrede geniş yankı bulmuştur. Bunun sonucunda müşrikler ciddi manada hayal kırıklığına uğramıştır. Müslümanlar ise bu başarı nedeniyle önemli bir itibar elde etmiş ve çevresine gücünü ispatlamıştır. Bunun sonucunda çevresiyle çok daha önemli anlaşmalar düzenlemiştir.

Bu kısa açıklamadan sonra şimdi Bedir Gazvesiyle ilgili rivayetlere geçelim.

Rasulullah (s.a.s.) hicretinin on dokuzuncu ayın başında Ramazan ayının on ikinci gününde cumartesi günü muhacir ve ensar ile birlikte çıktı. O güne kadar ensardan kimse savaşa katılmamıştı.²⁷³ Bedir savaşı Rasulullah'ın (s.a.s.) hicretinin on dokuzuncu ayın başında ve Ramazan'dan on yedi gün geçmiş olup Cuma sabahı başladı.²⁷⁴ Rasulullah (s.a.s.) önceden Kureyşin ticaret kervanının Şam'a doğru gideceği bilgisini almış ve bu ticaret kervanının yolunu kesmek için Zî'l-Uşeyr'e kadar gitmişti. Ancak kimseyle karşılaşmadan geri dönmüştü. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.s.) Kureyşin ticaret kervanının Şam'dan dönmesini (Medine'de) beklemeye koyuldu. Bu bekleyiş esnasında Rasulullah (s.a.s.) Talha b. Ubeydillah et-Teymi'yi ve Said b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl'i kervanın durumunu araştırmak için gönderdi. İkiisi el-Havra'da et-Tecbar denilen yere ulaştılar ve Keşd el-Cuheni'ye gittiler. Keşd, kervan geçene kadar onları barındırıp durumlarını gizledi. Daha sonra Keşd onlarla birlikte çıkıp onları koruyup Za'l-Merve'ye ulaşmalarını sağladı. Bu kervan Şam'dan dönünce Rasulullah (s.a.s.) yola çıktı. Onlar takip edildiklerini anlayınca sahil yoluna girip hızlıca gece gündüz gittiler. Talha ve Said Rasulullah'a (s.a.s.) kervanın durumunu bildirmek için Medine'ye geldiklerinde Rasulullah'ın (s.a.s.) onları gönderdikten on gün sonra Medine'den ayrılmış olduğunu öğrendiler.²⁷⁵

²⁷³ İbn Sa'd, *age.*, II, 253-255.

²⁷⁴ İbn Hişam, *age.*, II, 268; İbn Sa'd, *age.*, II, 258.

²⁷⁵ İbn Sa'd, *age.*, II, 253-255.

Muhammed Hamidullah, Bedir Savaşı'nın sebeplerini şöyle zikrediyor:

“Bir yanda Kureyşliler, Mekkeli hemşehrilerine İslam'ı kabul ettikleri için acımasızca işkence ettiler; onları hicret etmeye zorladılar; Mekke'den ayrılanların mallarını gaspettiler; sonuç alınamasa da, muhacirlerin sığındıkları ülkelerin yönetici ve diğer güçlü kimselerine-önce Habeşistan'a sonra Medine'ye-onların iadesi ve yeniden memleketlerine gönderilmeleri için siyasal baskı uyguladılar; diğer yandan Müslümanlar, Hicret'ten sonra Medine'de yağmalanan mallarına karşılık, ekonomik baskı uyguluyor, Kureyş kervanlarının kontrol ve etkileri altındaki topraklardan geçişlerini yasaklayarak misillemede bulunuyorlardı. Bütün bunlar, Kureyşlilerce saldırgan bir savaşın başlatılması için yeterli nedenlerdi.”²⁷⁶ Rasulullah (s.a.s.) Müslümanların kendisiyle birlikte savaşa çıkmalarını teşvik edip şöyle buyurdu: “Kureş kervanı geliyor ve bu kervanda kureyşin malları vardır. Umulurki Allah o malları size ganimet kılar.” Bunun üzerine gidecek olanlar hızlıca hazırlandı. Ancak geride birçok kişi de kaldı. Geride kalanlar azarlanmadı çünkü Rasulullah (s.a.s.) savaş amacıyla çıkmamıştı. Yalnızca kervanın yolunu kesmek için çıkmışlardı.²⁷⁷ Sahabenin bindiği develerin sayısı yetmiş adet olup bunlara nöbetleşe biniyorlardı. Yanlarında iki tane de at vardı biri Mikdad b. Amr el-Behrani'in diğeri de Mersed b. Ebi Mersed el-Ğenevi'nin atıydı. İbn Hişam'ın belirttiğine göre Müslümanların yanında üç at vardı ve bu atların isimlerini sahiplerinin isimleriyle birlikte vermektedir: Mersed b. Ebi Mersed el-Ğenevi'nin atı: es-Sebel, Mikdad b. Amr el-Behrani'nin atı: Beğzece diğer adı Sebhe ve Zübeyr b. Avvam'ın atı: el-Ye'sub'dur.²⁷⁸ Bazı sebeplerden dolayı sekiz kişi Bedir'e gidememişti. Rasulullah (s.a.s.) onlar için de ganimetten pay ayırdı. Bunlardan üçü muhacirlerdendi: Osman b. Affan, Rasulullah (s.a.s.) onu hasta olan eşi, Rasulullah'ın da kızı olan Rukiyye'nin başında bırakmıştı. Talha b. Ubeydillah ve Said b. Zeyd. Rasulullah (s.a.s.) onları Kervanın durumunu öğrenmeleri için öncü olarak göndermişti.²⁷⁹ Beş kişi de ensardandı: Ebu Lübabe b. Abdi'l-Münzir, Rasulullah (s.a.s.) onu Medine'de vekil bırakmıştı. Asım b. Adiy el-Aclani, Rasulullah (s.a.s.) onu el-Aliyye ehline vekil bırakmıştı.

²⁷⁶ Hamidullah, *age.*, 37-38.

²⁷⁷ İbn Sa'd, *age.*, II, 254; İbn Hişam, *age.*, II, 250.

²⁷⁸ İbn Hişam, *age.*, II, 307; İbn Sa'd, *age.*, II 253-255.

²⁷⁹ İbn Sa'd, *age.*, II, 254.

el-A'liye; Kuba, Hatme, Vail, Vakif, Benu Ümeyye b. Zeyd, Kurayze ve en-Nedir'den oluşmaktadır.²⁸⁰ Haris b. Hatib el-Amri, Rasulullah (s.a.s.) onu er-Ravha'dan Beni Amr b. Avf'a bir iş için göndermişti. Haris b. El-Samme, er-Ravha mevkiinde geri çevrilmişti. Havvat b. Cübeyr, O da geri çevrilmişti. İhtilafsız bunlar Yemanidir. Bunların hepsi görevleri olup ganimette hakkı olan kimselerdi.²⁸¹

Said b. Zeyd'in Bedr'e katılmayıp bedri sayıldığını belirten bir hadis Buhari'de geçmektedir. Biz yalnızca konumuzla ilgili olan bölümünü burada zikredeceğiz.

Yahya ibn Saîd Nâfi'den tahdîs etti ki, *“İbn Ömer(r.a.)'e (cennetle müjdeli on kişiden biri olan) Saîd ibn Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl(in bir cuma günü hasta olduğu) zikredildi. Bu Saîd (başka bir vazifede olduğu için Bedir'de hazır bulunamamış, fakat Bedir'de bulunanlarla beraber pay alıp) Bedri olmuş idi...”*²⁸²

Abdullah b. Ka'b şöyle demiştir: *“Ben babam Ka'b ibn Mâlik'ten (r.a.) işittim, şöyle diyordu: Ben Tebûk gazasından başka Rasûlullah'ın yaptığı gazalardan hiçbirinde Rasûlullah'tan geri kalmadım, Şu kadar var ki, ben Bedir gazvesinde geri kalıp ona katılmadım. Fakat Bedir'den geri kalıp ona katılmayanlar itâb edilmedi. Çünkü Rasûlullah bu sefere ancak Kureyş kervanını karşılamak isteğiyle çıkmıştı. Nihayet Allah, müslümânlarla onların düşmanlarını, ummadıkları bir zamanda harbetmek üzere bir yere getirdi.”*²⁸³

3. 2. 5. 1. Bedir Gazvesinde Küçük Yaştakilerin Geri Çevrilmesi ve Müşriklerin takip edildiklerini anlayıp tedbir alması

Rasulullah (s.a.s.) askerlerini Ebi İneb kuyusunda ikame ettirip sahabilerine bakıp küçük olanları geri çevirdi. Daha sonra üç yüz beş kişi ile yola çıktı. Muhacirler yetmiş dört kişi olup diğerleri ensardandı.²⁸⁴

Şu'be, Ebû İshâk'tan tahdîs etti ki, el-Berâ ibn Âzib (r.a.): (Bedir harbi zamanında) *“ben ve İbn Ömer küçük sayıldık, demiştir.”*²⁸⁵ Müşrikler daha şam'da iken

²⁸⁰ İbn Sa'd, *age.*, II, 258.

²⁸¹ İbn Sa'd, *age.*, II, 254.

²⁸² Buhari, Meğazi, 10.

²⁸³ Buhari, Meğazi, 3, Vasiyyet 16; Müslim, Salat, 74, Tevbe, 53.

²⁸⁴ İbn Sa'd, *age.*, II, 254.

Rasulullah'ın (s.a.s.) onları gözlediği haberini almışlardı. Bu haber üzerine Müşrikler, Şam'dan ayrıldıklarında, Zamzam b. Amr'ı kureşlileri durumdan haberdar etmesi için Mekke'ye gönderdiler.²⁸⁶ Mekkeliler haberi alır almaz yanlarına def ve şarkı söyleyen cariyeler de alıp kervanı korumak için yola çıktılar.²⁸⁷ Kureyşliler, Kervanı korumak için Mekke'den çıktıkları zaman, Fırat b. Heyyan el-İcli'yi kureyşlilerin Mekke'den ayrıldığını haber vermesi için Ebu Süfyan' a gönderdiler. Fırat, Ebu Süfyan'a kavuşup haber verdikten sonra Ebu Süfyan ona gitme demesine rağmen onu dinlemeyip oradan ayrılıp Cuhfe'de müşriklere yetişip onlarla birlikte gitti ve Bedir gününde birkaç yerinden yaralanıp koşarak oradan ayrıldı. Ebu Süfyan b. Harb kervanı alıp yola çıktı. Medine'ye yaklaştığında, şiddetli bir korkuya kapılıp Bedr'e gelene kadar Zamzam'a ve müşrik topluluğunu bekleyerek yavaş yavaş geldi.²⁸⁸ Ebu Leheb b. Abdilmuttalib dışında kureyş eşrafından kimse geride kalmamıştı. Ebu Leheb, El-Asi b. Hişam b. El-Muğire'yi dört bin dirhem borcu karşılığında kendi yerine Bedr'e gönderdi. Çünkü kureyşliler iki şık arasında bırakılmıştı: Ya bizzat kendisi orduya katılacaktı ya da yerinde birini gönderecekti.²⁸⁹

Ebu Süfyan takip edilme korkusu içinde Mecdi b. Amr'a sorarak: "Sen Muhammed'in gözcülerinden kimseyi gördün mü?" Daha sonra sözlerine şöyle devam etti: "Vallahi Mekkeli kureyşliler mallarının yarısını hatta daha fazlasını bizimle gönderdiler." Bunun üzerine Mecdi şöyle cevap verdi: "Vallahi Ben, dikkatimi çeken iki süvariye gördüm." Deyip onların develerinin durduğu yeri göstererek "Şu yere geldiler." Dedi. Ebu Süfyan oraya gelip develerin dışkısını ufaladı ve dışkının nemli olduğunu gördü ve şöyle dedi: "Bu hayvanlar Medine'nin yemini yemişler, bu adamlar Muhammed'in gözcüleridir." Daha sonra Bedir'i sol tarafında bırakıp kervanın yönünü sahile çevirip süratle orayı terk etti.²⁹⁰ Kureyşliler Mekke'den ayrılmışlardı. Ebu Süfyan, kervanı kurtardıklarını haberdar etmesi için Kays b. İmrii'l-Kaysı onlara gönderdi ve onların geri dönmelerini istedi. Ama kureyşliler geri dönmediler. Ebu Cehl b. Hişam şöyle dedi. "Vallahi biz Bedir'e gitmeden geri dönmeyeceğiz." Elçi, el-Hedde

²⁸⁵ Buhari, Meğazi, 6.

²⁸⁶ İbn Sa'd, *age.*, II, 255; İbn Hişam, *age.*, II, 252.

²⁸⁷ İbn Sa'd, *age.*, II, 255.

²⁸⁸ İbn Sa'd, *age.*, II, 255.

²⁸⁹ İbn Hişam, *age.*, II, 252-253.

²⁹⁰ İbn Hişam, *age.*, II, 261; İbn Sa'd, *age.*, II, 255.

mevkiinde Ebu Süfyan'a kavuştu ve kureyşlilerin geri dönmeyip bilakis yoluna devam ettiklerini söyledi. Bunun üzerine Ebu Süfyan "Kavmime yazık oldu. Bu Amr b. Hişam'ın (Ebu Cehl b. Hişam) işidir." dedi.²⁹¹ Beni Zühre, Cuhfe mevkiinde kureşlilerden ayrılıp geri döndü. Onların geri dönmesinde, Ehnes b. Şerik es-Sekafi'nin onlara işaret etmesinin etkisinin olduğu söylenir. Çünkü Ehnes onların müttefiki olup sözü kabuledilen birisiydi. O gün Beni Zühre yüz kişiydi. Bazı kişilerin dediğine göre ise onların sayısı üç yüz kişiydi. Ehnes'in asıl ismi Übey'dir. Beni Zühre ile birlikte geri dönünce, müşrikler ona "hanese bihim" (onlarla birlikte geri döndü /geride kaldı) dediler. Bunun üzerine ona Ehnes ismi verildi.²⁹²

Beni Adiy b. Ka'b da kureşlilerle beraberdi, dar bir patıkaya vardıklarında, sabah erkenden sahil yolunu tutup Mekke'ye geri döndüler. Yolda -bir rivayete göre ez-Zehran geçişinde- Ebu Süfyan'la karşılaştılar Ebu Süfyan: "Ey Beni Adiy! Siz nasıl döndünüz. Ne kervanla birlikte ne de kureyş ordusuyla." Beni Adiy şöyle dediler: "Sen kureyşlilerin geri dönmeleri için haber gönderdin." Böylece müşriklerden Beni Zühre ve Beni Adiy'den hiç kimse Bedir'de hazır bulunmadı.²⁹³

3. 2. 5. 2. Bedir Harbi'ne Katılan Müslimanlar ve Müşriklerin Sayısı

Affan b. Müslim, Ebu'l-Velid et-Tayalisi ve Vevb b. Cerir b. Hazım, ihbar edip şöyle demişler: Bize Şu'be, Ebi İshak'tan o da el-Bera'dan ihbar edip onun şöyle dediğini ihbar etmiştir: Bedir günü muhacirlerin sayısı altmışın üzerindeydi. Ensar ise, iki yüz kırkın üzerindeydi.²⁹⁴ Siretu İbn İshak'ta zikrolunduğuna göre, seksen üç kişi muhacirlerden, altmış bir kişi Evs'ten ve yüz yetmiş kişi Hazreç'ten olmak üzere Bedir'e katılanların sayısının toplamı üç yüz on dört kişiydi.²⁹⁵

Bedir savaşına katılan Müslümanların sayısı hakkındaki rivayetler az bir farkla da olsa muhtelifdir. Kanaatimize göre bu ihtilafın nedeni, kimi râvîler yalnızca savaşa bilfiil katılmış kişilerin sayısını söylemelerinden kaynaklanmaktadır. Kimisi de savaşa bilfiil

²⁹¹ İbn Hişam, *age.*, II, 261; İbn Sa'd, *age.*, II, 255.

²⁹² İbn Sa'd, *age.*, II, 255.

²⁹³ İbn Sa'd, *age.*, II, 255.

²⁹⁴ İbn Sa'd, *age.*, II, 258.

²⁹⁵ Muhammed b. İshak b. Yesar, *Siretü İbn İshak el-Müsemmatü bi-Kitabi'l-Mübtedei ve'l-Meb'asi ve'l-Meğazi*, tahk. ve ta'lik, Muhammed Hamidullah, Hayra Hizmet Vakfı Neşriyat Müdürlüğü, Konya, 1981, 288.

katılmış kişilerin sayısıyla birlikte geride kalmış izinli ve kendilerine ğanimetten pay ayrılmış kişileri ve küçük sayılıp da yolda geri çevrilenleri de saymış olmalarından kaynaklanmıştır. Allah (c.c.) en iyi bilendir.

Şimdi Bedir savaşına katılan Müslümanların sayısı hakkında hadis kaynaklarındaki rivayetleri zikrelelim:

Vehb ibn Cerîr, Ebû İshâk'tan tahdîs etti ki, el-Berâ ibn Âzib (r.a.): *“Bedir harbi günü ben küçük sayıldım, İbn Ömer de küçük sayıldı. Bedir günü Muhacirler altmış küsur kişi, Ensâr da iki yüz kırk küsur kişi idiler, demiştir.”*²⁹⁶

Ebû İshâk dedi ki: *“Ben el-Berâ'dan(r.a.) işittim, şöyle diyordu: Bana Bedir'de hazır bulunanlardan olan Muhammed'in sahâbîleri tahdîs ettiler ki, onlar, Tâlût'un Ürdün Nehri'ni kendisiyle beraber geçen sahâbîlerinin sayısı kadar, yâni üç yüz on küsur kişi imişler.*

*El-Berâ (devamla): Hayır vallahi Tâlût ile beraber nehri yalnız mü'min olan geçti, demiştir.”*²⁹⁷

El-Berâ (r.a.) şöyle demiştir: *“Biz Muhammed'in sahâbîleri, Bedir sahâbîlerinin sayısı, Tâlût'la beraber Filistin Nehri'ni geçen Tâlût'un sahâbîlerinin sayısı üzeredir. Tâlût'la beraber o nehri ancak mü'min olan üç yüz on küsur kişi geçmiştir, diye konuşur idik.”*²⁹⁸

Muhammed ibnu Fulayh ibn Süleyman, Mûsâ ibn Ukbe'den tahdîs etti ki, İbn Şihâb (Rasûlullah'ın gazvelerini zikrettikten sonra): *“İşte bunlar Rasûlullah'ın gazveleridir, demiş, akabinde Bedir'de öldürülenler hakkında Rasûlullah'ın söylediği sözü şöyle zikretmiştir: Rasûlullah (s.a.s.) onların cesedlerini kuyuya atarken, onlara hitaben:*

—“Sizler Rabbinizin va'dettiği şeyi gerçek buldunuz mu?” buyurdu.

Abdullah ibn Ömer şöyle dedi: Rasûlullah'ın sahâbîlerinden bâzı insanlar:

²⁹⁶ Buhari, Meğazi, 6.

²⁹⁷ Buhari, Meğazi, 6.

²⁹⁸ Buhari, Meğazi, 6.

— *Yâ Rasûlallah! Ölmüş olan insanlara mı nida ediyorsun? Dediler.*

Rasûlullah da:

— *“Sizler benim söylediğim sözleri onlardan daha iyi işitir değilsiniz” buyurdu.*

Ebû Abdillâh el-Buhârî şöyle dedi: *“Kendisi için pay ayrılan Kureyşliler'den Bedir'de hazır bulunan kimselerin toplamı seksenbir kişidir. Urvetu'bnu'z-Zubeyr şöyle der idi: ez-Zubeyr: (Bedir'de hissen ve hükmen hazır bulunanların) payları taksim edilip ayrıldı. Bunlar Kureyş'ten yüz kişi idiler, dedi ve Allah en bilendir.”*²⁹⁹

Hişam b. Urve, babasından, o da ez-Zübeyr'den şöyle ihbar etmiştir: *“Bedir günü Muhacirler için yüz pay ayrıldı.”*³⁰⁰ Bedir'e katılan Müşriklerin ordusu dokuz yüz elli kişilik bir birlikti. Atları da yüz taneydi.³⁰¹

3. 2. 5. 3. Rasulullâh'ın Savaş Taktikleri

Rasulullâh (s.a.s.), Besbes b. Amr ve Adiy b. Ebi'z-Zeğan'ı düşman müşriklerin durumunu öğrenmeleri için gözetleyici olarak önden gönderdi. Bunların ikisi de Cuheyne kabilesinden olup ensarın müttefikiydiler. Bedir kuyusuna kadar gidip müşriklerin durumu hakkında bilgi toplayıp tekrar Rasulullâh'a (s.a.s.) geri döndüler.³⁰² Rasulullâh (s.a.s.) Bedir'e geldiğinde, Sahabe ona müşriklerin yolda olduklarını haber verdi. Bunun üzerine Rasulullâh (s.a.s.) sahabe ile istişare yaptı. Mikdad b. Amr el-Behrani şöyle dedi: *“Seni hak ile gönderene yemin ederim ki eğer sen bizimle Berki'l-Ğimad'a gidecek olursan, oraya ulaşana kadar seninle geleceğiz.”*³⁰³

Rasulullâh (s.a.s.) Ensarın da görüşünü öğrenmek istiyordu. Çünkü Ensar ilk defa Rasulullâh (s.a.s.) ile birlikte savaşa çıkıyordu. Daha önce de belirtmiştik ki Ensar, Rasulullâh'ı (s.a.s.) kendi yurtlarında korumayı şart koşmuşlardı.³⁰⁴ Bunun için Rasulullâh (s.a.s.) Ensarın da görüşünü sordu. Sa'd b. Muaz ayağa kalkıp *“ensar adına ben konuşacağım Ya Rasûlallah”* diye söz alıp şöyle devam etti. *“Ya Nebiyellâh! Nasıl*

²⁹⁹ Buhari, Meğazi, 12.

³⁰⁰ Buhari, Meğazi, 12

³⁰¹ İbn Hişam, *age.*, II, 260; İbn Sa'd, *age.*, II, 256.

³⁰² İbn Sa'd, *age.*, II, 253-255.

³⁰³ İbn Sa'd, *age.*, II, 255; İbn Hişam, *age.*, II, 257.

³⁰⁴ Bkz. İbn Sa'd, *age.*, II, 251.

bilirsen öyle yap. Seni hak dinle gönderen Allah'a yemin olsun ki, sen bize şu denizi gösterip dalarsan, biz de seninle birlikte dalarız. Bizden bir kişi dahi geri kalmaz.” Bunun üzerine Rasulullah (s.a.s.) “Allah'ın bereketi ile yürüyün! Çünkü Allah iki taifeden birini (ya kervan veya Kureyş ordusu) bana va'd etmiş. Vallahi kureyşin tek tek düşüp uzanacağı yerleri şimdiden görür gibiyim.” dedi.³⁰⁵

Târik ibn Şihâb (el-Becelî el-Ahmesî) şöyle demiştir: “*Ben İbn Mes'ûd'an (r.a.) işittim, o şöyle diyordu: Ben Mıkdâd ibnu'l-Esved'in ağzından gayet kesin bir söz söylediğine şahid oldum ki, o sözün sahibi olmak bana, ona kıyâs olunabilen her kıymetli sözden daha sevimlidir. Mıkdâd, müşrikler üzerine hareket etmeye çağırıyor ve Peygamber'in huzuruna gelerek:*

—*Biz Mûsâ kavminin (Mûsâ Peygamber'e karşı) " Sen ve Rabbin gidin savaşın, doğrusu biz burada oturacağız ”³⁰⁶ dedikleri gibi söylemeyiz. Lâkin biz senin sağında, solunda, önünde, arkanda düşmanla çarpışırız! Dedi.*

İbn Mes'ûd (r.a.): Mıkdâd'ın bu (ateşli) sözü üzerine Peygamber'in (s.a.s.) yüzünün parladığını ve Mıkdâd'ın sözünün O'nu sevindirdiğini gördüm, demiştir.³⁰⁷

3.2. 5. 4. Peygamber'in (s.a.s.) (Bedir Harbinden Önce) Bedir'de Öldürülecek Olan Kimseleri Zikredip Söylemesi

Abdullah b. Mes'ûd, Sa'd ibn Muâz el-Ensârî'den şöyle tahdîs etmiştir: “*Sa'd ibn Muâz, Mekkeli Umeyye ibn Halef'in samîmî dostu idi. Umeyye ticâret için Şam'a giderken Medine'ye uğradığında, Sa'd ibn Muâz'a misafir olur, Sa'd da Mekke'ye uğradığında Umeyye ibn Halef'in konağına iner, ona misafir olurdu. Rasûlullah Medine'ye hicret edip gelince Sa'd ibn Muâz, umre yapmak için Mekke'ye gitti ve Mekke'de Umeyye'ye inip ona misafir oldu da, ona hitaben:*

—*Benim için Harem'in tenhâ bir saatini gözetle de ben Ka'be'yi rahatça tavaf edeyim, dedi.*

³⁰⁵ İbn Hişam, *age.*, II, 258; İbn Sa'd, *age.*, II, 255.

³⁰⁶ Maide 5/24.

³⁰⁷ Buhari, Meğazi, 4, Tefsir, 4.

Bu istek üzerine Umeyye, Sa'd'ı, gündüzün yarısına yakın olan kuşluk vaktinde Ka'be'ye çıkardı. Umeyye, Sa'd'la beraber bulunduğu bu sırada onlara Ebû Cehl kavuştu ve:

—Yâ Ebâ Safvân! Beraberinde bulunan bu adam kimdir? Diye sordu.

Oda:

—Bu Sa'd ibn Muâz'dır, dedi.

Bunun üzerine Ebû Cehl, Sa'd'a hitaben:

—Dikkat et, ben seni görüyorum ki, sen Mekke'de emniyet içinde Ka'be'yi tavaf ediyorsun. Hâlbuki siz (Medîneliler), o dînlerini değiştirenleri (yâni Muhammed ile sahâbîlerini) sığındırdınız ve onlara nusrat ve yardım etmekte olduğunuzu söylüyorsunuz. Şunu iyi bil ki vallahi sen eğer Ebû Safvân Umeyye ibn Halefin beraberinde bulunmayaydın salimen ailene dönemezdin, dedi.

Sa'd ibn Muâz da Ebû Cehl'e karşı sesini yükselterek: Dikkat et, vallahi eğer sen beni bu tavaftan men' edersen, ben de sana karşı bundan daha şiddetlisini yapar, senin Medine üzerinden geçen ticâret yolunu keser ve seni ondan elbette men' ederim, dedi.

Bunun üzerine Umeyye, Sa'd'a hitaben:

—Yâ Sa'd! Bu Mekke vâdîsi-ahâlîsinin seyyidi olan Ebu'l-Hakem'e (yâni Ebû Cehl'e) karşı sesini yükseltme! Dedi.

Sa'd bunun üzerine Umeyye'ye:

— Yâ Umeyye! Sen de (Ebû Cehl'i koruyarak) beni tutma, bırak. Vallahi ben Rasûlullah'tan işittim ki, kendilerinin seni öldüreceklerini söylüyordu, dedi.

Umeyye:

—Onlar beni Mekke'de mi öldürecekler? Dedi. Sa'd:

—Bilmiyorum, dedi.

Umeyye bu sözden dolayı şiddetli bir şekilde korktu. Umeyye bu korku ile ailesinin yanına dönünce karısına hitaben:

— *Yâ Ümme Safvân! Medîneli dostum Sa'd'ın bana ne dediğini bildin mi? dedi.*

Karısı:

— *O sana ne dedi? Diye sordu. Umeyye:*

— *Sa'd, Muhammed'in sahâbilerine, kendilerinin beni öldüreceklerini haber verdiğini söyledi. Ben de ona: Mekke'de mi öldürecek? Dedim. Sa'd: Bunu bilmiyorum dedi.*

Ve Umeyye konuşmasını şöyle sürdürdü:

— *Vallahi ben Mekke'den dışarı çıkmam, dedi.*

Bir müddet sonra Bedir günü olduğu (yânî olacağı) zaman Ebû Cehl, insanların bu sefere çıkmalarını istedi ve:

— *Muâviye'nin mahiyetinde gelmekte olan kervanınıza yetişin, dedi.*

Umeyye, Mekke'den Bedir'e çıkmak istemedi. Ebû Cehl, Umeyye'ye geldi de:

— *Yâ Ebâ Safvân! Sen Mekke vâdîsi halkının seyyidi olduğun hâlde insanlar senin harbden geri kaldığını görünce seninle beraber geri kalırlar, dedi ve Ebû Cehl bu sözleri söylemekte devam ve ısrar etti.*

Bunun sonunda Umeyye:

— *Sana gelince, sen benim Mekke'den çıkmam hususunda ısrarınla bana galebe ettin. (Bir tehlike hissettiğim zaman binip kaçmak için) vallahi ben Mekke'nin en hızlı koşan devesini bu sefer için muhakkak satın alacağım, dedi.*

Sonra Umeyye (deveyi satın almasının ardından) karısına:

— *Yâ Ümme Safvân, benim sefer hazırlığımı yap! Dedi. Karısı da ona:*

— *Yâ Ebâ Safvân! Sen Yesribli kardeşin Sa'd'ın sana vaktiyle söylediği sözü unutmuş hâldesin dedi.*

O:

— *Hayır! (ben o sözü unutmuş değilim, lâkin) ben onların beraberinde ancak yakın bir yere kadar yürümek istiyorum, dedi.*

Ebû Safvân Umeyye ibn Halef, Bedir'e doğru yola çıkınca artık konakladığı her bir konak yerinde muhakkak devesini yanında bağlayıp hazır bulundurmaya başladı. Ve yolculuğunu bu suretle devam ettirdi. Nihayet Azîz ve Celîl olan Allah, onu Bedir'de Öldürdü.³⁰⁸

3. 2. 5. 5. Müslümanların ve Müşriklerin Sancakları ve Parolaları

Rasulullah (s.a.s.) Bedir gününde üç sancak bağladı. En büyük sancak Rasulullah'ın (s.a.s.) sancağı olup muhacirlerden Mus'ab b. Umeyr taşıyordu. Hazreclilerin sancağını, Hubbab b. El-Münzir taşıyordu. Evslilerin sancağını ise Sa'd b. Mu'az taşıyordu.³⁰⁹ Rasulullah (s.a.s.) muhacirlerin parolasını “Ya Beni Abdirrahman” Hazreclilerin parolasını “Ya Beni Abdillah” Evslilerin parolasını da “Ya Beni Ubeydillah” diye belirlemişti. Bedir günü bütün Müslümanların parolasının “Ya Mansur emit” olduğu da söylenmiştir.³¹⁰ İbn Hişam'ın eserinde zikrolunduğuna göre Bedir'de Müslümanların parolası “ehed ehed” idi³¹¹ 1 Müşriklerin de üç sancağı vardı. Biri Ebi Aziz b. Umeyr'de, biri Nedr b. El-Haris'te, diğeri de Talha b. Ebi Talha'daydı. Bunların üçü de Beni Abdi'd-Dar'dan idiler.³¹²

3. 2. 5. 6. Rasulullah'ın (s.a.s.) Bedir'e Gelmesi ve Müşriklerin Sayısını Tahmin Etmesi

Rasulullah (s.a.s.) Cuma gecesi Bedir'e yakın bir yerde indi. O zaman Ramazan'dan on yedi gün geçmişti. Rasulullah, (s.a.s.) Ali, Zübeyr, Sa'd b. Ebi Vakkas ve Besbes b. Amr'ı müşriklerin durumunu öğrenmeleri için suyun başına gönderdi.

³⁰⁸ Buhari, Meğazi, 2, Menakıb, 25.

³⁰⁹ İbn Sa'd, *age.*, II, 255-256.

³¹⁰ İbn Sa'd, *age.*, II, 255-256.

³¹¹ İbn Hişam, *age.*, II, 276.

³¹² İbn Sa'd, *age.*, II, 255-256.

Bunlar gittiklerinde müşriklerin sucularıyla karşılaştılar, onları yakalayıp Rasulullah'ın (s.a.s.) huzuruna getirdiler. Bu arada müşrikler de Rasulullah'ın (s.a.s.) geldiğini ve sucuları aldığını öğrendiler ve askerlerinde dalgalanma oldu. Rasulullah (s.a.s.) suculara: "Kureşliler nerede?" Sucular: "Şu görünen kum tepesinin ardındalar." Rasulullah (s.a.s.): "Onlar ne kadar?" Sucular: "Çok" Rasulullah (s.a.s.): "Sayıları ne kadar?" Sucular: "Bilmiyoruz." Rasulullah (s.a.s.): "Kaç deve kesiyorlar?" Sucular: "Bir gün on bir gün dokuz." Rasulullah (s.a.s.): "Müşrikler dokuz yüz ile bin arasındadır." Dedi. Müşrikler o zaman dokuz yüz elli kişi olup, atları da yüz taneymiş.³¹³ 1 Kureşliler, vadinin yukarı tarafına indiler su kuyuları ise vadinin aşağı tarafında bulunuyordu. Vadi kup kuruydu Allah (c.c.) oraya bulutları gönderdi Rasulullah (s.a.s.) ve Ashabın bulunduğu bölgeyi ıslatıp onları yürümekten alıkoymazken, kureşlilere o kadar çok yağdı ki onlar yağmur esnasında yürümeye güç yettirmediler. Rasulullah da (s.a.s.) Bedir'e en yakın olan suya gelene kadar acele etti.³¹⁴

Bedir'de Müslümanlar Medine tarafında, müşrikler ise Mekke tarafında idiler. Konuya ilişkin bir Ayeti Kerimede Yüce Allah şöyle buyuruyor:

*"Hatırlayın ki, (Bedir savaşında) siz vâdinin yakın kenarında (Medine tarafında) idiniz, onlar da uzak kenarında (Mekke tarafında) idiler. Kervan da sizden daha aşağıda (deniz sahilinde) idi. Eğer (savaş için) sözleşmiş olsaydınız, sözleştiğiniz vakit hususunda ihtilâfa düşerdiniz. Fakat Allah, gerekli olan emri yerine getirmesi, helâk olanın açık bir delille (gözüyle gördükten sonra) helâk olması, yaşayanın da açık bir delille yaşaması için (böyle yaptı). Çünkü Allah hakkıyla işitendir, bilendir."*³¹⁵ Vadi kup kuruydu, Allah (c.c.) oraya bulut gönderdi. Bulut vadiyi ıslattı, mü'minleri yürümekten alı koymazken müşriklere o kadar çok yağdı ki yerlerinden kalkıp hareket etmeye güç yettirmediler, oysa aralarında yalnızca bir kum tepesi vardı. O gece müslümanları bir uyuklama yakaladı.³¹⁶

Ashabı Kiram Bedir savaşı'nda hafif bir uykuya dalmıştır. Bunun hikmeti-Ayet-i Kerime'den anladığımız kadarıyla-Müslümanlarda bir çeşit güven ve sükûnetin sağlanmasıdır. Konuya ilişkin Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:

³¹³ İbn Hişam, *age.*, II, 260; İbn Sa'd, *age.*, II, 256.

³¹⁴ İbn Hişam, *age.*, II, 262-263.

³¹⁵ Enfal, 8/42.

³¹⁶ İbn Hişam, *age.*, II, 263; İbn Sa'd, *age.*, II, 256.

“Allah kendi katından bir güven işareti olarak sizi hafif bir uykuya daldırmıştı. Sizi arıtmak, sizden şeytan vesvesesini gidermek, kalblerinizi pekiştirmek ve sebatınızı artırmak için gökten size su indirmişti.”³¹⁷ Hubbab b. el-Münzir: “Ya Rasulallah! Bu durduğun mekân uygun değildir. Kureş kavminin en yakınındaki suyun başına gidip konalım. Ben orayı ve su kuyularını bilirim. Orada suyu bol ve tatlı olan bir kuyu bilirim. Üzerine bir havuz yapar, ondan içer ve müşriklerle savaşırız geriye kalan bütün kuyuları da kapatırız.” Dedi. Cebrail (a.s.) Rasulallah’a (s.a.s.) gelip “Doğru olan görüş, Hubbab’ın işaret ettiğidir.” Dedi. Rasulallah (s.a.s.) hemen ayağa kalkıp Hubbab’ın dediği gibi yaptılar.³¹⁸

Rasulullah (s.a.s.) için yapraksız hurma dalından bir gölgelik yapıldı. Rasulallah (s.a.s.) ve Ebu Bekr es-Sıddik içeri girdiler, Sa’d b. Mu’az da kılıcını kuşanıp gölgeliğin kapısında nöbet bekledi.³¹⁹ Sabah olunca, müşrikler henüz savaş yerine gelip inmeden Rasulallah (s.a.s.), sahabeyi harp nizamına koydu. Müşrikler çıkıp geldiklerinde Rasulallah (s.a.s.), sahabeyi saflara koyuyor elindeki ok ile işaret ederek geride kalana “ileri çık” ileride durana da “geri git” diyerek safları düzeltiyordu.³²⁰

Ebû Useyd (r.a.) şöyle demiştir: “*Rasûlullah (s.a.s.) Bedir günü bize: "Düşmanlar size yaklaştıkları, yâni size kalabalık geldikleri zaman onlara ok atınız da (uzaktalarken atmayıp) oklarınızı kendi yanlarınızda alıkoyunuz buyurdu.*”³²¹ Müşrikler, Umeyr b. Vehb el-Cumehi’ye: Git Muhammed’i ve ashabını bizim için gözetle. Dediler. Umeyr, vadiye yönelip yukarı çıktı ve daha sonra geri dönüp geldiğinde şöyle dedi: Onlar için ne bir yardım var ne de pusu kuracak kimse. Grup üç yüz kadardır eğer bu sayıyı geçecek olsa da çok azdır. Yanlarında yetmiş deve iki de at vardır.³²²

³¹⁷ Enfal, 8/11.

³¹⁸ İbn Hişam, *age.*, II, 263; İbn Sa’d, *age.*, II, 256.

³¹⁹ İbn Sa’d, *age.*, II, 256; İbn Hişam, *age.*, II, 263.

³²⁰ İbn Sa’d, *age.*, II, 256.

³²¹ Buhari, Meğazi, 10, Cihad ve Siyer, 78.

³²² İbn Hişam, *age.*, II, 265; İbn Sa’d, *age.*, II, 256.

3. 2. 5.7. Savaşın Başlaması

Bedir savaşı Rasulullah'ın (s.a.s.) hicretinin on dokuzuncu ayın başında ve Ramzan'dan on yedi gün geçmiş olup Cuma sabahı başladı.³²³ Umeyr b. Vehb, Müslümanların gücünü yoklamak için ortaya çıktı ama Müslümanlar yerlerinde sabit durdular saflarını bozmadılar. Amir b. El-Hadremi, Müslümanlar üzerine şiddetle yürüdü ve savaş çıktı. Müslümanlardan ilk ortaya çıkan, Ömer b.el-Hattab'ın kölesi Mihce' idi. Amir b.el-Hadremi onu öldürdü. Müslümanlardan ilk öldürülen o oldu. Ensardan ilk öldürülen, Haris b.Süraka'dır. Hibban b. Arafe'nin onu öldürdüğü söylenir. Ensardan ilk öldürülen kişinin Umeyr b. El-Humam olduğu da söylenmiştir. Onu da Halid b. el-E'lem el-Ukayl öldürmüştür.³²⁴ İbn İshak şöyle demiştir: Ukaşe b. Mihsan Bedir gününde kılıcı elinde parçalanana kadar savaştı sonra Rasulullah'a (s.a.s.) geldi. Rasulullah (s.a.s.) ona bir ağaç parçası verdi ve şöyle dedi: "ya Ukaşe al bununla savaş." Ukaşe Rasulullah'tan (s.a.s.) ağaç parçasını aldı sallayınca elinde uzun boylu, sağlam ve beyaz bir kılıca dönüştü. Müslümanlar galip olana kadar Ukaşe bu kılıçla savaştı. Bu kılıca yardım/yardımcı anlamında "a'vn" ismi verildi. Ukaşe, Rasulullah (s.a.s.) ile birlikte katıldığı bütün savaşlara bu kılıçla katıldı ve nihayet bu kılıçta elinde iken Ridde'de Tuleyha b. Huveylid el-Esedi tarafından öldürüldü.³²⁵ Şeybe b. Rabi'a, Utbe b. Rabi'a ve Velid b. Utbe meydana çıktılar ve Müslümanları mübarezeye çağırdılar. Bunun üzerine ensardan üç kişi onların karşısına çıktı, bunlar, Benu Afra; Mua'z, Mua'vviz ve Avf Benu'l-Haris'tirler. Müslümanların müşriklerle karşılaştıkları ilk savaşta ensarın savaşması Rasulullah'ın (s.a.s.) hoşuna gitmedi. Bu yiğitliğin ve kahramanlığın kendi kavminden amcaoğullarından olmasını istedi ve bu üç ensara dönmelerini emretti onlar da saflarına geri döndüler Rasulullah da (s.a.s.) onlara hayır duası etti.

Daha sonra müşrikler şöyle nida ettiler: Ya Muhammed! Bizim kavmimizden bize denk olanları karşımıza çıkar. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.s.) şöyle dedi: "Ya Beni Haşim! Kalkın, Allah'ın Peygamberinizi gönderdiği hak ile savaşın. Çünkü onlar Allah'ın nurunu söndürmek için Kendi batıllarıyla gelmişler." Bu emir üzerine Hamza b. Abdilmuttalib, Ali b. Ebi Talib ve Ubeyde b. El-Haris b. el-Muttalib b. Abdimenaf

³²³ İbn Hişam, *age.*, II, 268; İbn Sa'd, *age.*, II, 258.

³²⁴ İbn Sa'd, *age.*, II, 257-258; İbn Hişam, *age.*, II, 269.

³²⁵ İbn Hişam, *age.*, II, 278.

ayağa kalktılar ve ileri yürüdüler. Üçünün de başında miğfer vardı. Utbe: “konuşun da sizi tanıyalım.” Dedi. Hamza: “Ben Hamza b. Abdilmuttalib, Allah’ın ve Rasulullah’ın arslanıyım.” Dedi. Utbe: “Şerefli dengimizsin, ben de mütttefiklerin arslanıyım. Bu yanındakiler kimlerdir.” Dedi. Hamza: “Bunlar, Ali b. Ebi Talib ve Ubeyde b. El-Haris’tir” demesi üzerine, Ubeyde, “ikisi de şerefli dengimizdirler” dedi ve oğluna: “Kalk Ya Velid” dedi. Velid’in karşısına Ali b.Ebi Talib çıktı ve karşılıklı iki darbeden sonra Ali onu öldürdü. Sonra Utbe ayağa kalktı. Onun karşısına Hamza çıktı ve karşılıklı iki darbeden sonra Hamza onu öldürdü. Daha sonra Şeybe ayağa kalktı ve onun karşısına Ubeyde b.el-Haris çıktı. Ubeyde o zaman sahabenin en yaşlısı idi. Şeybe, Ubeyde’nin ayağına kılıçla vurup, kasını kesti. Hamza ve Ali Şeybe’ye saldırarak onu öldürdüler.³²⁶

Ebû İshâk şöyle demiştir: “*Bir adam el-Berâ ibn Âzib'e:*

— *Alî Bedir'de hazır bulundu mu? Diye sordu; ben de işitiyordum.*

El-Berâ (r.a.):

— *Evet! Alî Bedir'de üst üste iki zırh giyerek düşman ile cenkleşmek için ortaya çıktı (ve düşmanını yendi), dedi.*³²⁷

Ebû Miclez, Kays ibn Ubâd'dan tahdîs etti ki, Alî ibn Ebî Tâlib:

— *Ben kıyamet gününde Rahmân'ın huzurunda müşriklerle muhakeme olmak üzere duruşmak için ilk diz çöken kimse olacağım, demiştir.*

Ve bu hadîsin râvîsi Kays ibn Ubâd: “İşte Rableri hakkında tartışmaya giren iki taraf...”³²⁸ âyeti, ilk İslâm harbinin şu ilk mubârizleri hakkında inmiştir, demiş ve şöyle ilâve etmiştir: Onlar Bedir günü iki saff arasında tek başına kıtal için ortaya çıkan kimselerdir: Hamza, Alî, Ubeyde yâhud Ebû Ubeyde ibnu'l-Hâris; (diğer tarafta:) Şeybe ibn Rabîa, Utbe ibn Rabîa, el-Velîd ibn Utbe.³²⁹

³²⁶ İbn Hişam, *age.*, II, 267; İbn Sa'd, *age.*, II, 257.

³²⁷ Buhari, Meğazi, 8.

³²⁸ Hacc 22/19.

³²⁹ Buhari, Meğazi, 8.

Ma'mer ibn Râşid Hişâm'dan tahdîs etti ki, babası Urve ibnu'z-Zubeyr şöyle demiştir: “Zubeyr'de üç kılıç darbesi vardı. Bunlardan biri omuz kökünde idi.

Urve dedi ki: Ben çocuk iken bu kılıç darbelerinin çukurluğu içine parmaklarımı sokar, oynardım.

Urve dedi ki: Bu yaraların ikisi Bedir gününde vurulmuş, birisi de Yermûk günü vurulmuştu.

Urve dedi ki: Kardeşim Abdullah ibnu'z-Zubeyr şehîd edildiği zaman Abdulmelik ibn Mervân bana:

—Yâ Urve! Zubeyr'in kılıcını tanıyor musun? Dedi. Ben:

—Evet! Tanıyorum, dedim. Abdulmelik:

—O kılıçta ne vardı? Dedi. Ben:

— O kılıcın ağzında bir kırık vardı ki, bu, Bedir günü kırılmıştı, dedim.

Abdulmelik;

—Sen doğru söyledin, dedi de Nâbiğâ'nın şu beytini okudu:

Lâ aybe fihim gayre enne suyûfehüm Bihinne fulûlun min kırâ'î'î-ketâibi

Sonra Abdulmelik o kılıcı Urve'ye geri verdi.

Hişâm: Biz o kılıca aramızda üçbin (dirhem) kıymet takdir ettik. Onu vârislerimizden biri aldı. Ben onu kendim almış olmamı çok arzu ederdim, demiştir.³³⁰

3. 2. 5. 8. Beklenen Yardım: Meleklerin İnmesi

Benzeri görülmedik gayet şiddetli bir rüzgâr çıktı. Sonra geçip gitti. Arkasından ikinci bir rüzgâr çıktı. O da geçip gitti. Daha sonra üçüncü bir rüzgâr daha çıktı ve o da geçip gitti. Birincisinde Cebrail (a.s.) bin melek ile Rasulullah'nın (s.a.s.) yanına geldi. İkincisinde Mikail (a.s.) bin melek ile Rasulullah'nın (s.a.s.) sağına geldi.

³³⁰ Buhari, Meğazi, 8, Fedailu's-Sehabe, 13.

Üçüncüsünde İsrâfil (a.s.) bin melek ile Rasulullah'ın (s.a.s.) soluna geldi. Melekler alaca atlara binmiş başlarında nurdan yeşil, sarı ve kırmızı sarıklar bulunup sarıkların uçlarını arkalarına salıvermişlerdi. Atlarının altında yün vardı. Rasulullah (s.a.s.) ashabına “Melekler kendilerini işaretlemişler siz de kendinizi işaretleyiniz.” dedi.³³¹ Ebu Davud el-Mazini şöyle demiştir: Ben Bedir günü müşriklerden birisini vurmak için takib ediyordum kılıcım henüz ona değmeden başı kopup yere düşüyordu. Anladım ki bir başkası onu vurdu.³³²

İbn Abbâs (r.a.) Peygamber'in(s.a.s.) Bedir günü: “*İşte şu Cibril'dir. Atının başını tutmuş, harb silâhı üzerindedir*” buyurduğunu tahdîs etmiştir.³³³

İbn Abbâs (r.a.) şöyle demiştir: Peygamber (s.a.s.) Bedir günü:

“Yâ Allah! Bize olan yardım ahdini ve zafer va'dini (bunların gerçekleşmesini) istiyorum. Yâ Allah, eğer (bu İslâm cemiyetinin helâkını) istersen yeryüzünde artık ibâdet edilmeyecek” diye duâ etti.

Ebü Bekr, Peygamber'in elini tuttu da:

—Yâ Rasûlallah, bu duâ sana yeter, dedi. Akabinde Rasûlallah:

—“Toplulukları dağıtılacak, yüzgeri edileceklerdir.”³³⁴ âyetini okuyarak çadırdan dışarı çıktı.³³⁵

Allah (c.c.), Rasulullah'a (s.a.s.) yaptığı yardım ahdini ve zafer va'dini Bedir'de gerçekleştirmiştir. Zira Yüce Allah binlerce melek habibinin yardımına göndermiştir. Hiçbir zaman onu yalnız bırakmamıştır. Yüce Allah Müslümanlara savaş iznini vermesi ve onlara yaptığı yardımı Ayeti Kerimelerde şöyle beyan ediyor:

“Haksızlığa uğratılarak kendilerine savaş açılan kimselerin karşı koyup savaşmasına izin verilmiştir. Allah onlara yardım etmeğe elbette Kadir'dir.”³³⁶

³³¹ İbn Sa'd, *age.*, II, 256.

³³² İbn Hişam, *age.*, II, 275.

³³³ Buhari, Meğazi, 11,17.

³³⁴ Kamer 54/45.

³³⁵ Buhari, Meğazi, 4, Cihad ve siyer, 89; Müslim, Cihad ve Siyer, 58; İbn Hişam, *age.*, II, 269.

³³⁶ Hac, 22/39.

“Onlar burada takım takım bozguna uğramış perişan bir ordudur.”³³⁷

And olsun ki, siz düşkün bir durumda iken, Bedir'de, Allah size yardım etmişti; Allah'tan sakının ki şükredebilesiniz. İnananlara: “Rabbinizin size gönderilmiş üç bin melekle yardım etmesi size yetmeyecek mi?” diyordun. Evet, eğer sabrederseniz, sakınırsanız ve onlar da hemen üzerinize gelirlerse Rabbiniz size, nişanlı beş bin melekle imdat edecektir. Allah bunu, ancak size müjde olsun ve böylece kalbleriniz yatışsın diye yapmıştır. İnkâr edenlerin bir kısmını kesmek veya ümitsiz olarak geri dönecek şekilde bozguna uğratmak için gereken yardım, ancak Güçlü ve Hâkim olan Allah katından olur.³³⁸

Enfal Suresi'nde de meleklerin müminlere yardım ettiği zikredilir. Yüce Allah müşrikleri vurma talimatını meleklerle veriyor. Melekler müşrikleri öldürdükleri içindir ki Allah *“Onları siz öldürmediniz fakat Allah öldürdü.”* Diye buyuruyor. Konuyla ilgili ayetlerde Yüce Allah şöyle buyurur:

Allah bu iki taifeden birini (ya kervan veya Kureyş ordusu) size vadetmişti; siz, kuvvetsiz olanın size düşmesini istiyordunuz. Oy sa, suçluların hoşuna gitmese de, hakkı ortaya çıkarmak ve batılı tepelemek için, Allah sözleriyle hakkı ortaya koymak ve inkârcuların kökünü kesmek istiyordu. Rabbinizin yardımına sığınyordunuz. O, “Ben size, birbiri peşinden bin melekle yardım ederim” diye cevap vermişti. Allah bunu ancak bir müjde olması ve kalblerinizin yatışması için yapmıştı. Yardım ancak Allah katındandır. Doğrusu Allah güçlüdür, hâkimdir. Allah kendi katından bir güven işareti olarak sizi hafif bir uykuya daldırmıştı. Sizi arıtmak, sizden şeytan vesvesesini gidermek, kalblerinizi pekiştirmek ve sebatınızı artırmak için gökten size su indirmişti. Rabbin meleklerle, “Ben sizinleyim, inananları destekleyin” diye vahyetti. “Ben inkâr edenlerin kalblerine korku salacağım, artık vurun onların boyunları üstüne, vurun her parmağına” dedi. Bu, onların Allah'a ve Peygamberine karşı koymalarındandır. Kim Allah'a ve peygamberine karşı koyarsa, bilsin ki, Allah'ın cezası şiddetlidir. İşte bunu tadın, inkâr edenlere cehennem azabı da vardır. Ey İnananlar! Savaş için ilerlerken, inkâr edenlerle toplu halde karşılaştığınızda onlara arkanızı dönmeyin. Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilmek veya bir başka topluluğa katılmak maksadı dışında, o

³³⁷ Sad, 38/11.

³³⁸ Al-i İmran, 3/123-127

*gün arkasını düşmana dönen kimse Allah'dan bir gazaba uğramış olur. Onun varacağı yer cehennemdir. Ne kötü bir dönüştür! Onları siz öldürmediniz fakat Allah öldürdü. Attığın zaman da sen atmamıştın, fakat Allah atmıştı. Allah bunu, inananları güzel bir imtihana tabi tutmak için yapmıştı. Doğrusu O işitir ve bilir. İşte bu, Allah'ın inkârcuların düzenini zayıflatıp yok etmesidir. Ey inkârcular! Zafer istiyorsanız, işte zafer geldi (aleyhinize çıktı). Peygambere karşı gelmekten vazgeçerseniz sizin iyiliğinize olur, yok tekrar dönerseniz biz de döneriz; topluluğunuz çok da olsa size hiçbir fayda vermez. Allah inananlarla beraberdir.*³³⁹

Yukarıdaki ayetlerde müminlerin yardımcısının Yüce Allah olduğu, onlara yardım vadettiği ve vadettiği yardımı da yaptığını da görüyoruz. Şimdi aktaracağımız ayetlerde de müşriklerin dostunun şeytanın olduğu ve onları en zor durumlarda nasıl da yüzüstü bırakıp kaçtığını göreceğiz. Yüce Allah şöyle buyurur:

*Şeytan onlara işlediklerini güzel gösterdi ve “Bugün insanlardan sizi yenecek kimse yoktur; doğrusu ben de size yardımcıyım” dedi. İki ordu karşılaşınca da, geri dönüp, “Benim sizinle ilgim yok; doğrusu sizin görmediğinizi ben görüyorum ve şüphesiz Allah'tan korkuyorum, Allah'ın azabı şiddetlidir” dedi. İkiyüzlüler ve kalblerinde hastalık bulunanlar “Müslümanları dinleri aldattı” diyorlardı; oy sa, kim Allah'a güvenirse bilmelidir ki Allah güçlüdür, hâkimdir. Melekler, inkâr edenlerin yüzlerine ve sırtlarına vurarak, “Yakıcı azabı tadın, bu, kendi ellerinizle yaptığınızın karşılığıdır” diyerek canlarını alırken bir görseydin! Yoksa Allah kullara asla zulmetmez.*³⁴⁰

Sonuç olarak da karşı karşıya gelen bu iki grubun bizim için ibretlik bir tablo olduğunu Yüce Allah şöyle buyurur:

*Karşı karşıya gelen iki topluluğun durumlarında sizin için ibret vardır; biri Allah yolunda savaşanlardır, diğeri inkârcılardır ki, bunlar karşı tarafı gözleriyle kendilerinin iki misli görüyorlardı. Allah dilediğini yardımıyla destekler. Bunda görebilenler için ibret vardır.*³⁴¹

³³⁹ Enfal, 8/7-19.

³⁴⁰ Enfal, 8/48-51.

³⁴¹ Al-i İmran, 3/13

3. 2. 5. 9. Ebû Cehl'in Öldürülmesi

Abdurrahmân ibn Avf (r.a.) şöyle demiştir: *Ben Bedir (harbi) günü harb saffında idim. Dönüp baktım ki, sağımda ve solumda yaşları küçük iki genç duruyor. Ben onların durumlarından emin olmamış gibiydim. Derken onlardan biri kendi arkadaşının haberi olmadan bana gizlice:*

— *Ey amca! Bana Ebû Cehl'i göster, dedi.*

Ben de ona:

— *Ey kardeşim oğlu, sen Ebû Cehl'i ne yapacaksın? Dedim.*

Oda:

— *Ben Allah'a ahd verdim: Eğer onu görürsem öldüreceğim yâhud da onun önünde öleceğim, dedi.*

Diğer genç de, yine arkadaşından gizli olarak, bana birincisinin

Söylediği gibi söyledi.

Abdurrahmân dedi ki: Böyle (tecrübesiz) iki genç kişi arasında bulunmam, yâni onların durumları beni sevindirmedir. Ben o iki gence Ebû Cehl'i işaret edip gösterdim. Onlar derhâl iki doğan kuşu gibi Ebû Cehl'in üzerine hücum ettiler, nihayet onu kılıçlarıyla vurup öldürdüler. Bu iki genç, Afra kadının oğulları Muâz ve Muavviz idiler.³⁴²

Enes ibn Mâlik (r.a.) şöyle demiştir: Peygamber (s.a.s.):

— *“Ebû Cehl ne yaptı (ne oldu)? Kim bakar anlar?” buyurdu, İbn Mes'ûd: (Ben bakar anlarım, diyerek) gitti. Ve Ebû Cehl'i,*

Afra kadının iki oğlu (Muâz ve Muavviz) vurmuşlar da nihayet onu ölüm hâlinde buldu. İbn Mes'ûd:

— *Â sen misin Ebû Cehl? (Vuruldu mu?) dedi.*

³⁴² Buhari, Meğazi, 10; Müslim, Cihad ve Siyer, 42; İbn Hişam, *age.*, II, 277.

Enes dedi ki Sonra İbn Mes'ûd, Ebû Cehl'in sakalından yakaladı. Ebû Cehl:

—Sizin öldürdüğünüz kişinin fevkinde bir kimse var mıdır? Yâhud:

— Kendi kavminin öldürdüğü kişinin üstünde bir kimse var mı ' Râvî Ahmed ibn Yûnus: Sen Ebû Cehl misin? Şeklinde söylemiş.³⁴³

3. 2. 5. 10. Bedir'de Müslümanlardan Şehid Olanlar

Bedir'de Müslümanlardan on dört kişi şehid oldu: Muhacirlerden altı, ensardan da sekiz kişi. İbn Sa'd 13 kişinin isimlerini şöyle zikreder: Ubeyde b. El-Haris b. el-Muttalib b. Abdimenaf, Umeyr b. Ebi Vakkas, Akil b. Ebi'l-Bukeyr, Ömer b. El-Hattab'ın kölesi; Mihce', Safvan b. Beyda, Sa'd b. Hayseme, Mübeşşir b. Abdi'l-Münzir, Harise b. Suraka, Afra'nın iki oğlu: Avf ve Mua'vviz, Umeyr b. El-Humam, Rafi' b. Mua'lla ve Yezid b. El-Haris b. Füşum.³⁴⁴ İbn İshak şehit olan ondört kişiyi isimleri ve kabileleriyle birlikte zikr edilmektedir. Ayrıca bunlardan kimlerin muhacir ve kimlerin de ensardan olduğunu da ayırır ve kimin hangi kabileye mensub olduğunu da kaydeder:

Kureyşli Müslümanlardan (Muhacir) Şehit Olanlar

1. Beni el-Muttalib b. Abdimentaftan:

a) Ubeyde b. El-Haris b. El-Muttalib b. Abdimenaf'tır. Bacağı, Utbe b. Rabia b. Abdi Şems tarafından kesilmiş ve es-Safra mevkiinde vefat etmiştir.

2. Beni Zühre b. Kilabdan:

a) Umeyr b. Ebi Vakas b. Uheyb b. Abdi Menaf b. Zühre.

b) Zu'ş-Şimaleyn, Amr b. Nedle'nin kölesidir.

3. Beni Adiy b. Ka'b'dan:

a) Amir b. El-Bekiy.

b) Ömer b. El-Hattab'ın kölesi Mihce'.

³⁴³ Buhari, Meğazi, 8; Müslim, Cihad ve Siyer, 118; İbn Hişam, *age.*, II, 277.

³⁴⁴ İbn Sa'd, *age.*, II, 257.

4.Beni'l-Haris b. Fihr'den:

a)Safvan b.Beyda.³⁴⁵

Ensardan Şehit Olanlar

1.Beni Amr b.Avf'tan:

a)Sa'd b.Hayseme.

b)Mübeşşir b. Abdi'l-Münzir b.Dinar.

2.Beni'l-Haris b. El-Hazrec'ten:

a)Yezid b. El-Haris. Kendisine "Feshem" denilirdi.

3.Beni Seleme kabilesinin Beni Hiram b. Ka'b b. Ğanem b. Ka'b b. Seleme kolundan:

a)Umeyr b. El-Himam.

4. Beni Habiyb b. Abdi Harise b. Malik'ten:

a) Rafi' b.el-Mualla.

5.Beni en-Neccar Kabilesinin Beni Adiy b. En-Neccar kolundan:

a)Harise b. Sürake b.el-Haris.

6.Beni Ğanem b.Malik b. En-Neccar'dan:

a)Avf b. El-Haris b.Sevad.

b)Muavviz b. El-Haris b.Sevad. Bunların ikisi de Afranın çocuklarıdır.³⁴⁶

Enes ibn Mâlik (r.a.): *Ebû Zeyd (Kays ibn Seken) hiçbir çocuk ve torun bırakmadan öldü; o, Bedri idi, demiştir.*³⁴⁷

³⁴⁵ İbn İshak, *age.*, 288.

³⁴⁶ İbn İshak, *age.*, 289; İbn Hişam, *age.*, II, 345, 346.

³⁴⁷ Buhari, Meğazi, 12.

3. 2. 5. 11. Bedir’de Müşriklerden Öldürülenler

Bedir’de müşriklerden yetmiş kişi öldürüldü. Bunlardan bir kısmı şunlardır: Rabia’ b. Abdişems’in iki oğlu: Şeybe ve Utbe, Velid b. Utbe, el-As b. Sa’id b. El-As, Ebu Cehl b. Hişam, Ebu’l-Behteri, Hanzala b. Ebi Süfyan b. Harb, el-Haris b. Amir b. Nevfel b. Abdimenaf, Tu’eym b. Adiy, Zem’a b. El-Esved b. El-Muttalib, Nevfel b. Huveylid,-Adeviyye’nin oğludur- en-Nedr b.el-Harise es-Sefra veya el-Esil denilen yerde ölmüştür. Ukbe b. Ebi Mua’yt es-Sefra veya Irku’z-Zebiye denilen yerde ölmüştür.(Öldürülen bu iki kişinin öldükleri yerlerin ihtilafı, İbn Sa’d ve İbn Hişam’da ki farklılıktan kaynaklanmaktadır) el-As b. Hişam b. El-Muğire,-Ömer b. El-Hattab’ın dayısıdır- Ümeyye b. Halef, Ali b. Ümeyye b. Halef, Münebbih b. El-Haccac ve Ma’bed b.Vehb.³⁴⁸

Vahşî b. Harb el-Habeşî: “*Hamza b. Abdilmuttalib, Bedir gününde Tueyme ibn Adiy ibni'l- Hiyâr'ı öldürdü, demiştir.*”³⁴⁹

Abdurrahmân ibn Avf (r.a.) şöyle demiştir: “*(Mekke'deki malımı ve ailemi muhafaza etmesi için) ben Umeyye ibn Halefe bir mektûb yazıp (onunla karşılıklı) ahidleştim. Nihayet Bedir günü olunca...*

*Râvî Abdurrahmân ibn Avf, hadîsin burasına ulaşınca Umeyye'nin ve oğlunun oradaki öldürülüşünü zikretmiştir. Bu öldürme öncesinde Bilâl (Umeyye'yi kaçıyor görünce: Bu Umeyye ibn Haleftir, yakalayınız!) eğer Umeyye bu defa kurtulursa, ben kurtulmam, demiştir.*³⁵⁰

Abdullah ibn Mes’ûd(r.a.)’dan (o şöyle demiştir): “*Peygamber (s.a.s.) Mekke'de iken Ve'n-Necmi Sûresi'ni okudu da, bu sûrenin sonunda secdeye vardı.*

Berberinde bulunanlar da (mü'min müşrik) hep secdeye vardılar, yalnız bir ihtiyar vardı ki, o bir avuç toprak alıp onu alnına yükseltti ve:

—*Bu kadarı bana yeter, dedi.*

³⁴⁸ İbn Sa’d, *age.*, II, 257; İbn Hişam, *age.*, II, 285, 347-354.

³⁴⁹ Buhari, Meğazi, 3, 23.

³⁵⁰ Buhari, Meğazi, 8, Vekalet, 2

*Abdullah: Yemîn olsun o kimseyi ben, sonra Bedir'de kâfir olarak öldürülmüş gördüm, demiştir.*³⁵¹

Urve şöyle demiştir: ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm (r.a.) şöyle dedi: “*Bedir günü ben, Ubeyde ibn Saîd ibn Âs'a kavuştum. O baştan ayağa kadar zırhlanmış ve silâhlanmıştı. Onun yalnız iki gözü görünüyordu. Ona Ebû Zâti'l-Keriş künyesi verilirdi. O bana:*

— *Ben Ebû Zâti'l-Keriş'im! diye meydan okudu.*

*Ben de hemen harbemle*³⁵² *ona saldırdım ve harbemi onun gözünün içine soktum, Ubeyde hemen öldü.*

Hişâm ibn Urve dedi ki: “*Bana ez-Zubeyr'in şöyle dediği haber verildi: Yemîn olsun ben ayağımı onun üstüne koydum. Sonra harbemi olanca kuvvetimle çekip çıkardım. Fakat harbemin iki tarafı eğilmişti.*”

Urve ibnu'z-Zubeyr dedi ki: “*(Bu harbe kıymetli bir harb hâtırası olduğu için) sonra onu Rasûlullah (s.a.s.) ez-Zubeyr'den ariyet olarak istedi; Zubeyr de O'na verdi. Rasûlullah vefat ettiğinde, Zubeyr onu geri aldı. Sonra o harbeyi Ebû Bekr istedi, Zubeyr ona da verdi. Ebû Bekr vefat edince Zubeyr onu tekrar geri aldı. Bu defa o harbeyi Ömer istedi, Zubeyr ona da verdi. Ömer vefat edince, onu yine kendisi aldı. Sonra o harbeyi Osmân istedi; Zubeyr ona da verdi. Osmân şehîd edilince harbe, Ali'ye ve sonra oğullarına geçti. Abdullah ibnu'z-Zubeyr onu Ali'nin çocuklarından isteyip aldı ve Abdullah ibnu'z-Zubeyr öldürülünceye kadar onun yanında bulunmuştur.*”³⁵³

Hicretten önce Müslüman olmuş köleler vardı. Ancak Rasulullah (s.a.s.) Medine'ye hicret edince, bu kölelerden bir kısmı aileleri ve kabileleri tarafından Mekke'de hapsedilip meftun edildiler ve onlar da küfre döndüler. Daha sonra bu köleler kavimleriyle birlikte Bedir'e gelip savaştılar ve orada öldürüldüler.³⁵⁴ Yüce Allah Ayet-i Kerime'de onlar hakkında şöyle buyurmuştur:

³⁵¹ Buhari, Meğazi, 8, Sücudu'l-Kur'an, 1; Müslim, Mesacid, 105.

³⁵² Harbe: Mızrak, kargı; mızrak ucu; süngü, kasatura. Mutçalı, *age.*, 158.

³⁵³ Buhari, Meğazi, 12.

³⁵⁴ İbn İshak, *age.*, 290; İbn Hişam, *age.*, II, 282-283.

“Kendilerine yazık edenlerin melekler canlarını aldıkları zaman onlara: “Ne yaptınız bakalım?” deyince, “Biz yeryüzünde zavallı kimselerdik” diyecekler, melekler de: “Allah'ın arzı geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!” cevabını verecekler. Onların varacakları yer cehennemdir. Orası ne kötü dönülecek yerdir!”³⁵⁵

3. 2. 5. 12. Peygamber'in (s.a.s.) Kureyş Kâfirlerinden Şeybe İbn Rabîa, Utbe Ve Ebû Cehl İbn Hişâm Aleyhine Beddua Etmesi Ve Bunların Helak Olmaları

Abdullah ibn Mes'ûd (r.a.) şöyle demiştir: “Peygamber (s.a.s.) Ka'be'ye doğru yöneldi de Kureyş'ten şu birkaç kişi aleyhine: Şeybe ibn Rabîa, Utbe ibn Rabîa, el-Velîd ibn Utbe ve Ebû Cehl ibn Hişâm aleyhine beddua etti.

İbn Mes'ûd: Ben Allah'a şehâdet ederim ki, bu kimselerin dördünü de Bedir sahasında yere serilmiş gördüm; o gün havası sıcak bir gün olduğundan, güneş onların renklerini siyaha değiştirmişti,” demiştir.³⁵⁶

3. 2. 5. 13. Kureyş Şeriflerinden Yirmi Dört Kişinin Cesedlerinin Gömülmesi ve Rasulullah'ın Onlara Hitap Etmesi

İbn Hişâm'da Rasulullah'ın (s.a.s.) şöyle söylediği rivayet edilmiştir: “Ey kuyu ehli (kuyu içindekiler)! Siz Peygamberinizin ne kadar kötü kabilesiydiniz. Beni yalanladınız insanlar beni tasdik etti. beni yurdumdan çıkardınız insanlar beni korudu. Benimle savaştınız insanlar bana yardım etti. Rabbinizin size vaad ettiği şeyi hak olarak gördünüz mü...”³⁵⁷

Katâde şöyle demiştir: Bize Enes ibn Mâlik (r.a.), Ebû Talha'dan şöyle zikretti: “Peygamber (s.a.s.) Bedir günü harb sonunda Kureyş şeriflerinden yirmidört kişinin cesedlerinin bir araya toplanmasını emretti de, bunlar Bedir kuyularından pis olan ve pis şeyleri içine alan bir kuyuya atıldılar. Peygamber düşman bir kavme gâlib olunca, onun açık bir sahasında üç gece kalmak âdetinde idi. Bedir harbinin üçüncü günü olunca da Peygamber, devesinin getirilmesini emretti. Yol ağırlığı deveye yüklenip

³⁵⁵ Nisa, 4/97.

³⁵⁶ Buhari, Meğazi, 7, Vüdu, 69; Müslim, Cihad ve Siyer, 110.

³⁵⁷ İbn Hişâm, *age.*, II, 281.

bağlandı. Sonra Peygamber yürüdü, sahâbîleri de kendisinin ardı sıra yürüdüler. Sahâbîler birbirlerine:

—Herhalde Peygamber bâzı ihtiyâcı için gitmektedir sanıyoruz, dediler.

Nihayet Peygamber, öldürülen Kureyş ileri gelenlerinin atıldıkları kuyunun bir tarafında durdu da onları kendi adlarıyla ve babalarının adlarıyla şöyle çağırmağa başladı:

—“Yâ Fulân oğlu Fulân, yâ Fulân oğlu Fulân Siz Allah'a ve Rasûlü 'ne itaat etmiş olsaydınız, itaatınız sizleri sevindirir miydi? (Ey öldürülenler!) Biz, Rabb'imizin bize va'dettiği nusrat ve zaferi muhakkak surette gerçek bulduk. Siz de (bâtil) rabbinizin va'dettiği nusrat ve zaferi gerçek buldunuz mu?” buyurdu.”

Râvî Ebû Talha dedi ki: Ömer:

— “Yâ Rasûlallah! Kendilerinde ruhları bulunmayan şu cesedlere ne söylüyorsun? Dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.):

—“Muhammed'in nefsi elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, benim söylemekte olduğum sözleri sizler onlardan daha iyi işittir değilsiniz” buyurdu.”

Katâde: “Allah onları ayıplamak, küçültmek, azâb etmek ve kaçırdıkları fırsatlara yanmaları, yaptıkları zulümlere pişmanlık duymaları için, Bedir kuyusundaki cesedlere Peygamber'in hitabesini işittirecek derecede hayât vermiştir, demiştir.”³⁵⁸

Amr ibn Dînâr, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan tahdîs etti ki, İbn Abbâs (r.a.) “Allah'ın verdiği nimeti nankörlükle karşılayanları ve milletlerini helak olacakları yere, yaslanacakları cehenneme götürenleri görmüyor musun?”³⁵⁹ Tefsiri hakkında:

— “O ni'meti küfre değiştirenler vallâhî Kureyş kâfirleridirler,” demiştir.

Amr ibn Dînâr da:

³⁵⁸ Buhari, Meğazi, 8, Cihad ve Siyer, 185; Müslim, Cennet, 78; İbn Hişam, *age.*, II, 280.

³⁵⁹ İbrahim 14/28-29.

— “Onlar Kureyş'tir, Muhammed (s.a.s.) ise Allah'ın ni'metidir. Kureyş kendilerine tâbi' olan kavimlerini Bedir günü helak yurduna, yâni cehenneme sokmuşlardır,” demiştir.³⁶⁰ İbn Hişam'da belirtildiğine göre Ümeyye b. Halef kuyuya atılmamış. Vucudu üzerinde ki zırhı dolduracak şekilde şişmiş Sahabe ona varıp salladıklarında vucudu olduğu yere dağılmış. Sahabe de onu olduğu yere bırakıp üzerini toprak ve taşlarla kapatmışlardır.³⁶¹

3. 2. 5. 14. Bedir'de Müşriklerden Esir Alınanlar

Bedir'de müşriklerden öldürülenler kadar esir alınanlar da olmuştur. Bunlardan bir kısmı şunlardır: Nevfel b. El-Haris b. Abdilmuttalib, Akil b. Ebi Talib, Ebu'l-As b. Er-Rabi', Adiy b. El-Hiyar, Ebu Aziz b. Umeyr, el-Velid b. El-Velid b. El-Muğire, Abdullah b. Übeyy b.Halef, Ebu İzze Amr b. Abdillan el-Cumehi eş-Şair, Vehb b. Umeyr b. Vehb el-Cumehi, Ebu Vidae' b. Dubeyre es-Sehmi ve Suheyl b. Amr el-As, U'kbe b. Ebi Muayt, en-Nedr b. El-Haris.³⁶²

3. 2. 5. 15. Ganimetlerin Bölüşürülmesi

Rasulullah (s.a.s.) ensardan Abdullah b. Ka'b el-Maziniyi ganimetlerin başında görevli kıldı. Allah Rasulü (s.a.s.) ganimetleri Seyer denilen bir yerde Bedir'de hazır bulunan Müslümanlara ve O'nun (s.a.s.) izniyle geride kalan sekiz kişiye eşit bir şekilde bölüşürdü. Rasulullah (s.a.s.) Müslümanlarla birlikte kendi payını da aldı. Payı arasında Ebu Cehl'in devesi olan Mihriya da vardı. Rasulullah (s.a.s.), Münebbih b. El-Hacac'a ait olan zü'l-Fikar adındaki kılıcı da ganimet olarak almıştır.³⁶³

Allah (c.c.) ganimetler hakkındaki hükmünü de ortaya koymuştur. Allah Müslümanlara hitaben şöyle buyuruyor:

*“Elde ettiğiniz ganimetleri temiz ve helal olarak yiyin; Allah'tan sakının, doğrusu Allah bağışlar ve merhamet eder.”*³⁶⁴

³⁶⁰ Buhari, Meğazi, 8, Tefsir, 3.

³⁶¹ İbn Hişam, *age.*, II, 280.

³⁶² İbn Sa'd, *age.*, II, 257-258; İbn Hişam, *age.*, II, 284, 354-357.

³⁶³ İbn Sa'd, *age.*, II, 258; İbn Hişam, *age.*, II, 285.

³⁶⁴ Enfal, 8/69.

Zuhrî şöyle demiştir: “Bize Alî ibnu'l-Hüseyin haber verdi; ona da babası Hüseyin ibn Alî aleyhimu's-selâm şöyle haber vermiştir: Babası Alî ibn Ebî Tâlib şöyle demiştir: Bedir günündeki ganîmetten benim nasîbim olarak yaşı kemâle ermiş bir devem vardı. Peygamber (s.a.s.) de o gün Allah'ın kendisine fey' olarak verdiği ganîmetlerden olan "Beşte bir"den, bana başka bir deve daha vermişti...³⁶⁵

İsmâil ibn Ebî Hâlid Kays ibn Ebî Hâzım'dan (şöyle dediğini) işitmiştir: "Bedir'de hazır bulunanların (her birine verilen) mal atıyyesi (yıllık) beşbin beşbin idi".

Ömer (halifeliği zamanında):

— Ben Bedir'de hazır bulunanlara elbette onlardan sonra gelenler üzerinde fazla atıyye vereceğim” demiştir.³⁶⁶ Rasulullah (s.a.s.) askerlerin elindeki malların bir araya toplanmasını emretti. Müslümanlar ğanîmet konusunda ihtilafa düştüler. Ğanîmeti toplayan Müslümanlar: Bu bizim hakkımızdır. Dediler. Düşmanla savaşıp onları takip edenler ise: Vallahi biz olmasaydık siz bu mallara kavuşamazdınız. Çünkü biz düşmanı meşgul ederken siz ğanîmetleri topladınız. Dediler. Rasulullah'ı (s.a.s.) koruyan Müslümanlar da: Vallahi sizler bu ğanîmetleri almada bizden daha layık değilsiniz. Çünkü biz düşmanla savaşmaya kalkıştığımızda Allah onların boynunu vurmakla bize ihsanda bulundu. Ganîmetleri bizden engelleyecek kimsenin bulunmadığı bir zamanda almayı düşündük ama düşmanın Rasulullah'a (s.a.s.) saldırmasından korktuğumuz için yapmadık. Onun yanında yer aldık. Dediler.³⁶⁷

3. 2. 5. 16. Allah'ın Humus Hakkındaki Hükümü

Sözlükte “beşte bir” anlamına gelen humus kelimesi, İslâm hukuku literatüründe ganîmetlerden ve bu hükümde olan mallardan kamu adına, belirli alanlarda sarfedilmek üzere alınan beşte birlik (yüzde yirmilik) payı ifade eder.³⁶⁸ Ganîmet malındaki Humus ve sarfedileceği yerler hakkında Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:

“Eğer Allah'a ve hakkı batıldan ayıran o günde, iki topluluğun karşılaştığı günde kulumuza indirdiğimize inanıyorsanız, bilin ki, ele geçirdiğiniz ganîmetin beşte biri

³⁶⁵ Buhari, Meğazi, 12; Müslim, Eşribe, 1.

³⁶⁶ Buhari, Meğazi, 12.

³⁶⁷ İbn Hişam, *age.*, II, 283.

³⁶⁸ H. Yunus Apaydın, “Humus” *DİA*, XVIII, 336.

Allah'ın, Peygamber'in ve yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır. Allah her şeye Kadir'dir.”³⁶⁹

3. 2. 5. 17. Esirlerin Durumu

Kureyşliler öldürülen yakınları için ağlayınca birbirlerine şöyle söylediler: Böyle yapmayın (ağlamayın) eğer Muhammed ve Sahabesi bu halinizi duysalar sizinle alay ederler. Esirler için birilerini gönderip de acele etmeyin ki Muhammed ve Ashabı fazla fidye istemesinler.³⁷⁰

Bedir Savaşı'nda müşriklerden öldürülenler kadar esir alındı. Ancak yakalanan müşrikleri öldürmediği için Yüce Allah Peygamberini azarlamıştır. Konuyla ilgili Ayette Şöyle buyuruyor:

*“Yeryüzünde savaşırken, düşmanı yere sermeden esir almak hiçbir peygambere yaraşmaz. Geçici dünya malını istiyorsunuz, oysa Allah ahireti kazanmanızı ister. Allah Güçlü'dür, Hakîm'dir. Daha önceden Allah'tan verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldıklarınızdan ötürü size büyük bir azab erişirdi.”*³⁷¹

*“Elinizde bulunan esirlere, “Allah kalblerinizde bir iyilik bulursa, size sizden alınan daha hayırlısını verir, sizi bağışlar, Allah bağışlayandır, merhamet edendir” de. Esirler sana hıyanet etmek isterlerse, bilsinler ki esasen daha önce de Allah'a hıyanet etmişlerdi, Allah bundan ötürü onları yenmen için sana imkân verdi. Allah Bilendir, Hâkim'dir.”*³⁷²

Esirlerin fidyesi dört bin, üç bin, iki bin ve bin dirhem arasında olup kişilerin durumuna göre değişiyordu. Malı/parası olmayan kişileri de, Rasulullah (s.a.s.) minnet olarak serbest bırakıyordu. Beni Abdi'ş-Şems b. Abdi Menaf'tan; Ebu'l-As b. Ebi er-Rabi' b. Abdi'l-Uzza b. Abdi Şems, Beni Mahzum b. Yakaza'dan; el-Muttalib b.Hantab b. El-haris b. Ubeyd b. Amr b.Mahzum ve Ebu İzze el-Cumehi onlardan bazılarıdır.³⁷³ 1 Esirler arasında Ebu Vidae b. Dubare es-Sehmi de vardı. Rasulullah (s.a.s.) onun

³⁶⁹ Enfal, 8/41.

³⁷⁰ İbn Hişam, *age.*, II, 289.

³⁷¹ Enfal, 8/67-68.

³⁷² Enfal, 8/70-71.

³⁷³ İbn Sa'd, *age.*, II, 258; İbn Hişam, *age.*, II, 300-301.

hakkında şöyle buyurdu: “Onun Mekke’de akıllı, tüccar ve zengin bir oğlu vardır, yakında babasının serbest bırakılmasını talep etmek için gelecektir.” Kureyşliler fidye konusunda acele etmeyin dedikleri için, Muttalib b. Ebi Vidae gece gizliden yola çıkıp Medine’ye vardı ve babasını dört bin dirhem karşılığında alıp geri döndüler.³⁷⁴

Esirler arasında Süheyl b. Amr da vardı, onu, Beni Salim b. Avf’ın kardeşi Malik b. Ed-Dühşum esir almıştı. Ömer b.el-Hattab, Rasulullah’a (s.a.s.) şöyle söyledi: “Ya Rasulullah bana izin verin ben Süheyl b. Amr’ın ön dişlerini çekeyim, dilini sarkıtayım da hiçbir zaman hiçbir yerde senin aleyhinde hatiplik yapmasın.” Rasulullah (s.a.s.) “Onu bu şekilde cezalandırmam. Aksi takdirde -Nebi olmama rağmen- Allah da beni cezalandırır.” Dedi. Başka bir rivayette Rasulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Süheyl’in, senin zem etmeyeceğin bir makama ulaşması umulur.” Daha sonra kureyşliler esirlerini kurtarmak için adam gönderince, Mikrez b.Hafs b. El-Ehyef de Süheyl b. Amr’ı almak için geldi. Mikrez: Süheyl’i serbest bırakın, fidyesini getirene kadar beni esir alın dedi. Bunun üzerine Sahabe Süheyl’i serbest bıraktı ve onun yerine Mikrez’i hapsedtiler.³⁷⁵

Esir alınanlardan biri de Amr b. Ebi süfyan’dı. Amr’ı Ali b. Ebi Talib esir almıştı. Sa’d b. en-Nu’man b. Ekkal, (Beni Amr b. Avf’ın kardeşidir) Neki’ denilen bir yerde ikame etmekteydi. Sa’d kureyşlilerden şöyle bir ahd almıştı: Her kim hac veya umre için Mekke’ye gelirse ona iyilikten başka muamele edilmeyecek. Sa’d Mekke’de hapsedileceğini tahmin etmediği için umre yapmak amacıyla Mekke’ye gitmişti. Ebu Süfyan b.Harb Sa’d’ın üzerine hücum etti ve onu oğlu karşılığında habsetti. Beni Amr b. Avf, Rasulullah’a (s.a.s.) gelip olan biteni Rasulullah’a (s.a.s.) anlattılar ve Sa’d’ın serbest bırakılması için Amr b. Ebi Süfyan’ı istediler. Rasulullah da (s.a.s.) istediklerini yaptı. Amr’ı Ebi Süfyan’a gönderdiler Ebi Süfyan da Sa’d’ı serbest bıraktı.³⁷⁶

Rasulullah (s.a.s.) henüz kendisine Risalet görevi verilmeden önce kızı Zeyneb’i Ebi’l-As ile evlendirmişti. Risaletten sonra Zeynep iman etti ama Ebi’l-As iman etmedi. Bu durumda İslam ikisinin arasını ayırmış bulunuyordu. Lakin Rasulullah (s.a.s.)

³⁷⁴ İbn Hişam, *age.*, II, 290.

³⁷⁵ İbn Hişam, *age.*, II, 290-291.

³⁷⁶ İbn Hişam, *age.*, II, 292-293.

Mekke’de onları ayırmaya güç yettiremiyordu. Daha sonra Kureyşliler Bedir’e gelince Ebi’l-As b. Er-Rabi’ de onlarla geldi ve Bedir’de esir alındı.³⁷⁷

Rasulullah’ın (s.a.s.) kızı Zeynep de Ebi’l-As’ın serbest bırakılması için boynunda ki gerdanlığı çıkarıp Medine’ye göndermişti. Bu gerdanlığı Zeyneb’e evlendiği sırada annesi Hatice vermişti. Rasulullah (s.a.s.) gerdanlığı görünce çok duygulandı ve şöyle dedi: “Eğer uygun görürseniz Zeyneb’in esirini Salıveriniz, bedelini de geri çeviriniz.” Sahabe de “tamam ya Rasulallah” deyip Ebi’l-As’ı serbest bırakıp gerdanlığı da geri çevirdiler.³⁷⁸

Rasulullah (s.a.s.) Ebu’l-As’ı serbest bırakacağı zaman ondan kızı Zeyneb’i Medine’ye göndereceğine dair söz almıştır. Rasulullah (s.a.s.) Zeyd b.Harise ve Ensardan bir kişiyi Zeyneb’i almaları için Mekke’ye doğru göndermiştir.³⁷⁹

3. 2. 5. 18. Bedir Ehlerinden Oldukları (Buhari’de) Zikredilen Kimselerin İsimleri

1. *“Peygamber (s.a.s.) Muhammed ibn Abdillah el-Hâşimî.*

2. *Ebû Bekr es-Siddik Abdullah ibn Osmân el-Kuraşî. Sonra:*

3. *Iyâs ibnu Bukeyr.*

4. *Ebû Bekr'in azadlısı Bilâl ibnu Rabâh el-Kuraşî.*

5. *Hamza ibnu Abdilmuttalib el-Hâşimî.*

6. *Kureyş'in yeminli dostu Hâtıb ibnu Ebî Beltea.*

7. *Harise ibnu'r-Rabi el-Ensârî. Bedir günü öldürüldü. Bunun adı Harise ibnu Surâka'dır. Bu harb için çıkanlardan değildi, küçük olduğu için gözcülerden idi.*

8. *Hubeyb ibnu Adiy el-Ensârî.*

9. *Huneys ibnu Huzâfe es-Sehmî.*

³⁷⁷ İbn Hişam, *age.*, II, 292-293.

³⁷⁸ İbn Hişam, *age.*, II, 292-293.

³⁷⁹ İbn Hişam, *age.*, II, 292-293.

10. *Rifâa ibnu Râfi el-Ensârî.*
11. *Rifâa ibnu Abdilmunzir.*
12. *Ebû Lubâbe el-Ensârî.*
13. *Ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm el-Kuraşî.*
14. *Zeyd ibnu Sehl.*
15. *Ebû Talha el-Ensârî.*
16. *Ebû Zeyd el-Ensârî.*
17. *Sa'd ibnu Mâlik ez-Zuhrî.*
18. *Sa'd ibnu Havle el-Kuraşî*
19. *Saîd ibnu Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl el-Kuraşî*
20. *Sehl ibnu Huneyfin el-Ensârî.*
21. *Zuheyr ibnu Râfi' el-Ensârî ve kardeşi:*
22. *Muzahhir ibnu Râfi' el-Ensârî.*
23. *Abdullah ibnu Osmân ibni Ebî Kuhâfe el-Kuraşî.*
24. *Abdullah ibnu Mes'ûd el-Huzelî.*
25. *Utbe ibnu Mes'ûd el-Huzelî.*
26. *Abdurrahmân ibn Avf ez-Zuhrî.*
27. *Ubeyde ibnu'l-Hâris el-Kuraşî*
28. *Ubâde ibnu's-Sâmit el-Ensârî.*
29. *Ömer ibnu'l-Hattâb el-Adevî.*

30. Osmân ibnu Affân el-Kuraşî. Peygamber (s.a.s.) onu, hasta bulunan kızının yanında geri bıraktı, fakat onun için Bedir ganimetinden payını ayırdı.

31. Alî ibnu Ebû Talib el-Hâşimî.

32. Amr ibnu Avf; Beni Âmir ibn Lueyy'in yeminli dostu

33. Ukbe ibnu Amr el-Ensârî.

34. Âmir ibnu Rabîa el-Anezî.

35. Âsim ibnu Sabit el-Ensârî.

36. Uveym ibnu Sâide el-Ensârî.

37. Itbân ibnu Mâlik el-Ensârî.

38. Kudâme ibnu Maz'ûn.

39. Katâde ibnu'n-Nu'mân el-Ensârî.

40. Muâz ibnu Amr ibni'l-Cemûh.

41. Muavviz ibnu Afra ve kardeşi:

42. Muâz ibnu Afra.

43. Mâlik ibnu Rabîa Ebû Useydin el-Ensârî.

44. Murâre ibnu'r-Rabî' el-Ensârî.

45. Ma'n ibnu Adiy el-Ensârî.

46. Mistah ibnu Usâse ibn Abbâd ibni'l-Muttalib ibni Abdi Menâf.

47. Mikdâd ibnu Amr el-Kindî, Zuhre oğulları'nın yeminli dostu.

48. Hilâl ibnu Umeyye el-Ensârî -Allah onlardan razı olsun.³⁸⁰

³⁸⁰ Buhari, Meğazi, 13.

Bedr'e katılmış olan sahabilerden bazılarının isimleri bir kısım hadislerde zikredilerek Bedri oldukları belirtilmiştir. Farklı konularda varid olmalarına rağmen bu hadislerde yer yer Bedir ehlinden olan ashabın isimleri geçtiğinde bedir ehlinden olduğu özellikle vurgulanmıştır. Bu hadislerin konumuzla ilgili olan kısımları aşağıda zikredilecek, ilgisi olmayan kısımları ise zikredilmeyecektir.

Yahya, Muâz ibn Rifâa ibn Râfi'den tahdîs etti. *“Rifâa, Bedir'de hazır bulunanlardan idi...”*³⁸¹

Ebû İdrîs Âizu'llah ibnu Abdillâh şöyle haber vermiştir: *“Bedir'de hazır bulunmuş olan Ubâdetu'bnû's-Sâmit: Rasûlullah (s.a.s.) Akabe'de bize: “(...şartları üzerine) bana bey'at ediniz” buyurdu, demiştir.”*³⁸²

Âişe (r.anha) şöyle demiştir: *“Ebû Huzeyfe -ki bu Ebu Huzeyfe Rasûlullah ile beraber Bedir gazvesinde hazır bulunan Kimselerden idi- Salim ibn Ma'kıl'ı oğul edinmiş ve aynı zamanda Salim'e, kardeşi Velîd ibn Utbe ibn Rabîa'nın kızı Hind'i nikâh etmişti...”*³⁸³

İbn Abbâs (r.a.) şöyle demiştir: *“Bana Rasûlullah'ın dostu arkadaşı olan Ebû Talha (r.a.) haber verdi ki, bu Ebû Talha, Rasûlullah'ın beraberinde Bedir'de hazır bulunmuştur. Rasûlullah (s.a.s.): “İçinde köpek ve suret bulunan hiçbir eve melekler girmez” buyurmuştur.*

İbn Abbâs: *“Rasûlullah, içlerinde ruhlar bulunan canlı timsâllerini, heykellerini kasediyor, demiştir.”*³⁸⁴

Sufyân ibn Uyeyne şöyle dedi: *“Bu hadîsi Abdurrahmân ibnu'l-Isbahânî bizim için rivayetinin sonuna ulaştırdı -yâhud ma'nâ şöyledir: Bu hadîsi bize Abdurrahmân ibnu'l-Isbahânî yazılı olarak gönderdi-. Kendisi bunu Abdullah ibnu Ma'kıl el-Muzeni'den işitmiştir: Alî ibn Ebî Tâlib (r.a.), Sehl ibn Huneyf in cenaze namazını (beş tekbîrle) kıldırda da:*

³⁸¹ Buhari, Meğazi, 11.

³⁸² Buhari, Meğazi, 12, İman, 11; Müslim, İmare, 42.

³⁸³ Buhari, Meğazi, 12.

³⁸⁴ Buhari, Meğazi, 12, Bedu'l-Halk, 17; Müslim, Libas ve Zinet, 81.

—Çünkü bu zât Bedir'de hazır bulundu, dedi.³⁸⁵

Abdullah'ın oğlu Salim, babası Abdullah ibn Ömer'den (r.a.) şöyle tahdîs ederken işitmiştir: “Ömer ibnu'l-Hattâb, kızı Hafsa, Huneyys ibn Huzâfe es-Sehmî'den dul kaldığı zaman -ki bu Huneyys, Rasûlullah'ın sahâbîlerinden idi; Bedir'de hazır bulunmuş ve (yaralanıp) Medîne'de vefat etmiş idi-...³⁸⁶

Abdullah ibn Yezîd, Ebû Mes'ûd el-Bedrî'den işitti ki, Peygamber (s.a.s.): “Kişinin kendi ailesi ferdleri üzerine yaptığı harcaması (kendisi lehine) bir sadakadır” buyurmuştur.³⁸⁷

Zuhrî şöyle demiştir: Ben Urve b.Zubeyr'den işittim. O, Ömer b. Abdilazîz'e emirliği zamanında şöyle tahdîs ediyordu: “El-Mugîre ibn Şu'be, Muâviye tarafından Küfe emîri iken ikindi namazını geri bırakmış, yanına Bedir'de hazır bulunmuş olup Zeyd ibn Hasen'in (ibn Alî ibn Ebî Tâlib) dedesi olan Ebû Mes'ûd Ukbetu'bnu Amr el-Ensârî girmiş ve ona hitaben şunları söylemiştir:

—(Yâ Mugîre!) Kesin olarak bilmişsindir ki, Cibril inip namazı kıldı, Rasûlullah (s.a.s.) da (ardında sırayla) beş vakit namazı kıldı. Sonra Cibril: “İşte bunlarla emrolundun” dedi.

Urve dedi ki: Beşîr ibnu Ebî Mes'ûd, babası Ebû Mes'ûd Ukbe'den işte böyle tahdîs ederdi.³⁸⁸

Ebû Mes'ûd el-Bedrî (r.a.) şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a.s.): “el-Bakara Sûresi'nin sonundan iki âyet vardır ki onları her kim bir gecede okursa, bu iki âyet ona yetişir” buyurdu...³⁸⁹

İbn Şihâb şöyle demiştir: “Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî' haber verdi ki, Peygamber'in sahâbîlerinden ve Ensâr'ın Bedir'de hazır bulunanlarından olan Itbân ibn Mâlik, Rasûlullah'a(s.a.s.) geldi.³⁹⁰

³⁸⁵ Buhari, Meğazi, 12.

³⁸⁶ Buhari, Meğazi, 12, Nikah, 33, 36, 46.

³⁸⁷ Buhari, Meğazi, 12, İman, 41; Müslim, Zekat, 48.

³⁸⁸ Buhari, Meğazi, 12, Mevakitü's-Salat, 1.

³⁸⁹ Buhari, Meğazi, 12.

Ez-Zuhrî şöyle demiştir: “*Bana Abdullah ibnu Âmir ibn Rabîa -ki bu zât Adiyy oğulları'nın en büyüğü idi ve babası Âmir, Bedir'de Peygamber'in beraberinde hazır bulunmuştu- şöyle haber verdi: Ömer ibnu'l-Hattâb (Osmân ibn Maz'ûn'un kardeşi olan) Kudâme ibn Maz'ûn'u Bahreyn üzerine vâlî olarak ta'yîn etmiştir. Bu Kudâme de Bedir'de hazır bulunmuştu. Kudâme, Abdullah ibn Ömer ile kızkardeşi Hafsa'nın -Allah onlardan razı olsun- dayılarıdır.*”³⁹¹

Zuhrî'ye de Salim ibn Abdillâh haber verip şöyle demiştir: “*Râfi' ibnu Hadîc, Abdullah ibn Ömer'e, iki amcasının (Zuheyr ile Muzahhir'in) Bedir'de hazır bulduklarını haber vermiştir. Bu ikisi (yânî Zuheyr ile Muzahhir), Râfi' ibn Hadîc'e: Rasûlullah (s.a.s.) tarlaları kiraya vermekten nehyetti, diye haber vermişlerdir.*”³⁹²

Husayn ibn Abdirrahmân şöyle demiştir: “*Ben Abdullah ibn Şeddâd ibni'l-Hâdi el-Leysî'den işittim. O şöyle dedi: Ben Rifâatu'bnu Râfi' el-Ensârî'yi gördüm, o Bedir'de hazır bulunmuştur.*”³⁹³

El-Mısver ibnu Mahrame şöyle haber vermiştir: “*Ensâr'dan Amr ibnu Avf -ki bu zât Âmir ibn Lueyy oğullarının yemînli dostu idi ve Bedir'de hazır bulunmuştu- şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.s.) harb etmeksizin Bahreyn ahâlisiyle bir barış anlaşması yapmış ve Bahreynliler üzerine el-Âlâ ibnu'l-Hadramî'yi emîr ta'yîn eylemişti...*”³⁹⁴

Nâfi' şöyle demiştir: “*Abdullah ibnu Ömer (r.a.) bütün yılanları öldürür idi. Nihayet Ebû Lubâbe el-Bedrî, kendisine: Peygamber (s.a.s.) evlerdeki (beyaz yâhud ince yâhud küçük ve zehirsiz) yılanları öldürmekten nehyetti hadîsini söyleyince, onları öldürmekten kendini tuttu.*”³⁹⁵

Kindeli Mıkdâd ibn Amr, Zuhre oğulları'nın andlaşmış dostu ve Bedir'de Rasûlullah'ın beraberinde hazır bulunmuş bir zâttır. İşte bu Mıkdâd, Rasûlullah'a hitaben:

³⁹⁰ Buhari, Meğazi, 12.

³⁹¹ Buhari, Meğazi, 12.

³⁹² Buhari, Meğazi, 12.

³⁹³ Buhari, Meğazi, 12.

³⁹⁴ Buhari, Meğazi, 12.

³⁹⁵ Buhari, Meğazi, 12.

—“Şöyle bir mes'ele hakkında ne dersin: Ben kâfirlerden bir kişi ile karşılaşır vuruşsam da o benim iki elimden birisini kılıcıyla vurup koparsa, sonra benden kaçır bir ağaca sığınsa da: Ben Allah için müslümân oldum (La ilahe illellâh) dese, ben onu tevhîd kelimesini söyledikten sonra öldürebilir miyim yâ Rasûlallah? Dedi.

Rasûlullah da:

—“Hayır! Onu öldürme” buyurdu. Bunun üzerine Mıkdâd:

—Yâ Rasûlallah! O benim iki elimden birisini kesti, kopardı da, tevhîd kelimesini elimi kopardıktan sonra söyledi, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.):

—“Sakin onu öldürme! Eğer öldürürsen, o senin onu öldürmezden evvelki vaziyetindedir. Sen de onun söylediği tevhîd kelimesini söylemesinden evvelki vaziyetindesin (çünkü kanın kısas ile mübâh olmuştur)” buyurdu.³⁹⁶

Ubeydullah ibn Abdillah'tan (o, şöyle demiştir): “Bana İbnu Abbâs, Ömer'den(r.a.) şöyle tahdîs etti: Peygamber (s.a.s.) vefat ettiği zaman ben Ebû Bekr'e (Ebû Ubeyde'yi kasederek):

—Bizimle Ensâr kardeşlerimizin yanına yürü! Dedim.

Akabinde Ensâr'dan Bedir'de hazır bulunmuş olan iki sâlih kimseye kavuştuk. Ben bu kavuşmayı Urvetu'bnu'z-Zubeyr'e tahdîs ettim. O:

—Bu iki kişi Uveyym ibnu Sâide ile Ma'n ibnu Adıyy'dir, dedi.”³⁹⁷

Zuhrî Muhammed ibn Cubeyr ibn Mut'im'den haber verdi ki, babası Mut'im ibn Adıyy:

—“Ben bir akşam namazında Peygamber'in Tûr Sûresi'ni okuduğunu işittim. İşte bu, îmânın kalbimde sabit oluşunun evvelidir, demiştir.

³⁹⁶ Buhari, Meğazi, 12.

³⁹⁷ Buhari, Meğazi, 12.

Yine ez-Zuhrî'den; o da Muhammed ibn Cubeyr'den; o da babası Mut'im'den: Peygamber (s.a.s.) Bedir esirleri hakkında:

—“Eğer Mut'im ibn Adiyy sağ olsaydı, sonra şu kokmuş cifeler hususunda şefaath edip benimle konuşsaydı, hiç şübhesiz ben bunları Mut'im'e (diri diri ve kurtuluş fidyesi olmaksızın) bağışlardım” buyurmuştur.

Ve yine el-Leys ibn Sa'd da Yahya ibn Saîd'den; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den söyledi ki, o (Osmân'ın Öldürülmesini kasederek):

—“Birinci fitne vukû'a geldi de Bedir sahâbîlerinden kimseyi bırakmadı. Sonra ikinci fitne, yâni Harre vukû'a geldi. Hudeybiye sahâbîlerinden kimseyi bırakmadı. Sonra üçüncü fitne vukû'a geldi, o da insanlarda akıl ve kuvvet bırakmadı, demiştir.”³⁹⁸

İbn Hişam'da Bedr'e katılan Sahabilerin isimleri, mensub oldukları kabileler ve bazıları hakkında kısmi bilgilerle birlikte zikredilmektedir. Bu bilgiler çok fazladır. Bu durum yüksekisans tezi açısından uygun olmadığından burada zikretmeyeceğiz.³⁹⁹

3. 2. 5. 19. Bedir Harbinde Hazır Bulunanların Üstünlüğü

Muâz ibn Rifâa, Bedir ehlinden olan babası Rifâa ibn Râfi' ez-Zurakî'den(r.a.) haber verdi ki, o şöyle demiştir: Bedir harbi sırasında bir ara Cibrîl aleyhi's-selam, Peygamber (s.a.s.)'e geldi de:

— “İçinizdeki Bedir mücâhidlerini ne mertebe sayarsınız?” diye sordu.

Peygamber:

—“Biz onları müslümânların en faziletli olanlarından sayarız!” dedi, yâhud buna benzer bir söz söyledi.

Cibrîl:

—“Biz de meleklerden Bedir'de hazır bulunanları böylece meleklerin hayırlısı sayarız” dedi.⁴⁰⁰

³⁹⁸ Buhari, Meğazi, 12, Ferdu'l-Humus, 16.

³⁹⁹ Bkz.İbn Hişam, *age.*, II, 321-345.

Humeyd et-Tavîl şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'ten (r.a.) işittim, şöyle diyordu: “*Harise ibn Surâka el-Ensârî, Bedir günü çocuk olduğu hâlde (havuzdan su içerken İbnu'l-Araka tarafından bir ok atılarak) vuruldu. Akabinde annesi (ki, Enes'in halasıdır) onu Peygamber'e getirdi de:*

—*Yâ Rasûlallah! Hârise'nin benim yanımdaki derecesini bilmektesin. Eğer oğlum Harise cennette ise ölümüne sabreder ve sevabımı Allah'tan beklerim. Şayet onun menzili diğerinde (yâni cehennemde) olursa, yapacağım işi görürsün, dedi.*

Bunun üzerine Peygamber (s.a.s.):

—*“Yazık sana, sen aklını mı kaçırdın? Bir tek cennet mi var? Şübhesiz birçok cennetler vardır. Ve şübhesiz senin oğlun Harise, Firdevs cennetindedir” buyurdu.⁴⁰¹*

Alî (r.a.) şöyle demiştir: “*Rasûlullah (s.a.s.) beni, Ebû Mirsed'i ve ez-Zubeyr'i gönderdi. Hepimiz süvârî idik. Rasûlullah:*

—*“Gidiniz, tâ Hâh bustânına kadar ilerleyiniz. Orada müşriklerden bir kadın vardır. Kadının yanında Hâtıb ibn Ebî Beltea'dan Mekke müşriklerine yazılmış bir mektûb vardır. (Onu bana getiriniz)” buyurdu.*

Nihayet biz o kadına Rasûlullah'ın dediği yerde, kendisine âid bir deve üzerinde giderken yetiştik. Kadına:

—*Mektubu çıkar, dedik. Kadın:*

—*Bizim yanımızda hiçbir mektûb yoktur, diye inkâr etti. Biz; o bindiği deveyi çöktürdük ve mektubu aradık. Fakat hiçbir mektûb göremedik. Biz kadına:*

—*Rasûlullah yalan söylememiştir. Çaresiz sen ya mektubu çıkaracaksın, yâhud da biz senin elbiselerini soyup bulacağız, dedik.*

Kadın bizdeki ciddîliği görünce, elini izârının bağına uzattı, mektûb kadının beli üzerindeki bir beze bağlanmış hâldeydi. Kadın onu çıkardı. Akabinde biz o yazılı sahîfeyi Rasûlullah'a getirdik...

⁴⁰⁰ Buhari, Meğazi, 11.

⁴⁰¹ Buhari, Meğazi, 9, Cihad ve Siyer, 14.

Ömer:

—*Yâ Rasûlallah! Bu zât Allah'a, Rasûlüne ve mü'minlere hainlik yapmıştır; onun için beni bırak da boynunu vurayım, dedi.*

Peygamber (s.a.s.), Hâtıb'a hitaben:

—*“Senin yaptığın bu işe sevk eden nedir?” buyurdu. Hâtıb:*

—*Vallahi bende Allah'a ve Rasûlü'ne mü'min olmamak yoktur. Ben sâdece Mekkeliler yanında Allah'ın bununla ailemi ve malımı himaye edeceği bir el (bir minnetdârlık) olmasını istedim. Senin yanındaki Muhacir sahâbîlerden herbirinin Mekke'de ailesini ve malını koruyacak hısımları vardır; (benim ise kimsem yoktur, ben onlarla sâdece anlaşmalı bir kimseyim; Kureyş'ten değilim), dedi.*

Hâtıb'ın bu savunması üzerine Peygamber:

—*“Hâtıb doğru savunma yaptı, ona hayırdan başka birşey söylemeyin!” buyurdu.*

Fakat (bir türlü öfkesi geçmeyen) Ömer:

—*Muhakkak o Allah'a, Rasûlü'ne ve mü'minlere hainlik yapmıştır. Beni serbest bırak da onun boynunu vurayım, dedi.*

Bunun üzerine Peygamber:

—*“Hâtıb Bedir ehlinden değil mi?” buyurdu da şöyle devam etti: “Belki Allah, Bedir ehline (yânî onların o günkü yüksek cihâdlarına) muttali' olmuştur da: İstedığınızı yapın, cennet sizlere vâcib olmuştur: yâhud da: Ben sizlere mağfiret etmişimdir, buyurmuştur” dedi.*

Bunun üzerine Ömer'in iki gözü yaş akıttı da:

—*Allah ve Rasûlü en bilendir, dedi.*⁴⁰²

⁴⁰² Buhari, Meğazi, 9, Cihad ve Siyer, 141; Müslim, Fedailü's-Sahabe, 161

Abdullah ibni'l-Hâris'in âzâdlısı olan Mıksem, İbn Abbâs'tan tahdîs ediyor, İbn Abbâs'tan şöyle derken işittiğini söylüyordu: “Mü'minlerden (özürsüz) Bedir harbine çıkmayıp oturanlarla, Bedir harbine çıkanlar müsâvî olmazlar.”⁴⁰³

Yûnus ibn Yezîd tahdîs edip şöyle demiştir: *Ben ez-Zuhrî'den işittim, şöyle dedi: Ben Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den, Alkame ibn Vakkas'tan, Ubeydullah ibn Abdillâh'tan, Peygamber'in zevcesi Âişe'ye (r.anha) iftira edilmesi hadîsini işittim. Bunların hepsi bana o hadîsten bir parça tahdîs ettiler. Âişe Söyle demiştir: Ben, Ebû Ruhm'un kızı ve Mıstah'ın anası (Selmâ) ile haceti yerine getirme mahalline yönelip giderken, onun ayağı çarşafına takılıp düştü. Bunun üzerine Selmâ kadın:*

—Mıstah helak olsun! Diye oğluna beddua etti.

Ben:

—Ne fena söyledin, Bedir'de hazır bulunan bir kişiye söviyormusun? Dedim...

Âişe iftira hadîsinin tamâmını zikretti.⁴⁰⁴

3. 2. 5. 20. Rasulullah'ın Medine'ye Dönmesi ve (s.a.s.) kızı Rukiyye'nin Defnedilmesi

Rasulullah (s.a.s.) Zeyd b. El-Harise'yi, Rasulullah'ın (s.a.s.) ve Müslümanların selamette olduklarını ve Allah'ın (c.c.) Rasulullah'ı (s.a.s.) Bedir'de muzaffer kıldığını ve müşriklerden kalan malları da ona ganimet kıldığını haber verip müjdelemesi için Ehli's-Safile'ye/Medinelilere gönderdi. Abdullah b. Revaha'yı da, el-Aliye'ye göndererek oranın ehlini de bu şekilde müjdelemesini istedi.⁴⁰⁵ 1 Rasulullah (s.a.s.) Ramazan'ın akabinde veya Şevval'ın başında Bedir'den Medine'ye döndü.⁴⁰⁶

Rasulullah (s.a.s.) er-Ravha'ya vardığında Müslümanlar onu ve yanındaki sahabeyi karşılayıp tebrik ettiler. Rasulullah (s.a.s.) esirlerden bir gün önce Medine'ye

⁴⁰³ Buhari, Meğazi, 5, Tefsir, 18.

⁴⁰⁴ Buhari, Meğazi, 12; Müslim, Tevbe, 56.

⁴⁰⁵ İbn Hişam, *age.*, II, 284; İbn Sa'd, *age.*, II, 258.

⁴⁰⁶ İbn İshak, *age.*, 290.

vardı. ⁴⁰⁷Zeyd b. Harise, Medine'ye vardığında Rasulullah'ın kızı Rukiyye de el-Baki' mezarlığında defnediliyordu. ⁴⁰⁸

3. 2. 5. 21. Bedir Gazvesinin Sonucu

Bedir savaşı Rasulullah'ın (s.a.s.) hicretinin on dokuzuncu ayın başında ve Ramzan'dan on yedi gün geçmiş olup Cuma sabahı meydana gelmiştir. Sahabenin bindiği develerin sayısı yetmiş adet olup bunlara nöbetleşe biniliyordu. Yanlarında iki tane de at vardı. Biri Mikdad b. Amr el-Behrani'in diğeri de Mersed b. Ebi Mersed el-Ğenevi'nin atıydı. Bazı sebeplerden dolayı sekiz kişi savaşa gidememişti. Rasulullah (s.a.s.) onlar için de ganimetten pay ayırmıştır. Bunlardan üçü muhacirlerden, beşi de ensardandı. Rasulullah (s.a.s.) askerlerini Ebi İneb kuyusunda ikame ettirip sahabilerine bakıp küçük olanları geri çevirdi. El-Berâ ibn Âzib ve İbn Ömer küçük sayılanlar arasında idi. Kureyş eşrafından Ebu Leheb b. Abdilmuttalib dışında kimse geride kalmamıştı. Ebu Leheb, El-Asi b. Hişam b. El-Muğire'yi dört bin dirhem borcu karşılığında kendi yerine savaşa göndermiştir. Müşrikler, Bedir savaşına giderken Beni Zühre ve Beni Adiy b. Ka'b yarı yolda kureşlilerden ayrılıp Mekke'ye geri dönmüşlerdir. Bedir savaşına katılan Müslümanların sayısı hakkında ihtilaf vardır: Bir rivayette Bedir günü Muhacirlerin altmış küsur kişi, Ensârın da iki yüz kırk küsur kişi olduğu söylenmiştir. Bir diğeri rivayette ise Müslümanların sayısının, Tâlût'un Ürdün Nehri'ni kendisiyle beraber geçen sahâbîlerinin sayısı kadar, yânî üç yüz on küsur kişi olduğudur. İbn Sa'd'ın belirttiğine göre, Bedir günü muhacirlerin sayısı altmışın üzerindeyken, Ensârın sayısı, iki yüz kırkın üzerindeydi. Siretu İbn İshak'ta zikrolduğuna göre, seksen üç kişi muhacirlerden, altmış bir kişi Evs'ten ve yüz yetmiş kişi Hazreç'ten olmak üzere Bedir'e katılanların sayısının toplamı üç yüz on dört kişiydi. Bedir'e katılan Müşriklerin ordusu dokuz yüz elli kişilik bir birlikti. Atları da yüz taneydi. Bedir'de Müslümanların üç sancağı vardı: Muhacirlerin sancağını Mus'ab b. Umeyr taşıyordu. Hazreclilerin sancağını, Hubbab b. El-Münzir taşıyordu. Evslilerin sancağını ise Sa'd b. Mu'az taşıyordu. Bedir savaşında Müslümanların parolaları da vardı: Muhacirlerin parolası "Ya Beni Abdirrahman", Hazreclilerin parolası "Ya Beni Abdillah", Evslilerin parolası da "Ya Beni Ubeydillah" idi. Bedir günü bütün

⁴⁰⁷ İbn Hişam, *age.*, II, 285-286.

⁴⁰⁸ İbn Sa'd, *age.*, II, 258; İbn Hişam, *age.*, II, 284.

Müslümanların parolası ise “Ya Mansur emit” oduğu da söylenmiştir. Müşriklerin de üç sancağı vardı. Biri Ebi Aziz b. Umeyr’de, biri Nedr b. El-Haris diğeri de Talha b. Ebi Talha’daydı. Üçü de Beni Abdi’-d-Dar’dan idiler. Müslümanlardan ilk öldürülen kişinin Ömer b.el-Hattab’ın kölesi Mihce’ olduğu söylenmiştir. Amir b.el-Hadremi onu öldürmüştür. Ensardan ilk öldürülen kişi, Haris b.Süraka olmuştur. Hibban b. Arafe’nin onu öldürdüğü söylenmiştir. Ensardan ilk öldürülen kişinin Umeyr b. El-Humam olduğu da söylenmiştir. Onu da Halid b. El-E’lem el-Ukayl öldürmüştür. Bedir savaşında müşriklerden Şeybe b. Rabi’a, Utbe b. Rabi’a ve Velid b. Utbe meydana çıkmışlar ve Müslümanları mübarezeye çağırmışlardır. Bunun üzerine karşılıklarına Hamza b. Abdilmuttalib, Ali b. Ebi Talib ve Ubeyde b. El-Haris b. el-Muttalib b. Abdimenaf karşılıklarına çıkmışlardır. Velid’in karşısına Ali b.Ebi Talib çıktı ve karşılıklı iki darbeden sonra Ali onu öldürmüştür. Sonra Utbe ayağa kalktı. Onun karşısına Hamza çıktı ve karşılıklı iki darbeden sonra Hamza onu öldürmüştür. Daha sonra Şeybe ayağa kalktı ve onun karşısına da Ubeyde b.el-Haris çıkmıştır. Ubeyde o zaman sahabenin en yaşlısı idi. Şeybe, Ubeyde’nin ayağına kılıçla vurup, kasını kesmiştir. Hamza ve Ali Şeybe’ye saldırarak onu öldürmüşlerdir. Bedir savaşında Allah (c.c.) üç bin melek Müslümanlara yardım etmiştir. Bedir’de Müslümanlardan on dört kişi şehid düşmüştür. Müşriklerden ise yetmiş kişi öldürülmüştür. Rasulullah’ın (s.a.s.) emriyle Kureyş şeriflerinden yirmidört kişinin cesedleri bir araya toplandı ve bunlar Bedir kuyularından pis olan ve pis şeyleri içine alan bir kuyuya atılmıştır. İbn Hişam’da belirtildiğine göre Ümeyye b. Halef kuyuya atılmamıştır. Vucudu üzerinde ki zırhı dolduracak şekilde şişmişti. Sahabe ona varıp salladıklarında vucudu olduğu yere dağılmıştır. Sahabe de onu olduğu yere bırakıp üzerini toprak ve taşlarla kapatmışlardır. Bedir’de müşriklerden esir alınanlarda olmuştur. Bu esirlerden bir kısmının isimleri Sîyer-Meğazî eserlerinde zikredilmiştir. Esirlerin fidyesi dört bin, üç bin, iki bin ve bin dirhem arasında olup kişilerin durumuna göre değişiyordu. Parası olmayan kişileri de, Rasulullah (s.a.s.) minnet olarak serbest bırakmıştır. Beni Abdi’ş-Şems b. Abdi Menaf’tan; Ebu’l-As b. Ebi er-Rabi’ b. Abdi’l-Uzza b. Abdi Şems, Beni Mahzum b. Yakaza’dan; el-Muttalib b.Hantab b. El-haris b. Ubeyd b. Amr b.Mahzum ve Ebu İzze el-Cumehi onlardan bazılarıdır. Bedir’de müşriklerden ganimet olarak ele geçirilen mallar da Seyer denilen bir yerde Bedir’de hazır bulunan Müslümanlara ve Rasulullah’ın (s.a.s.) izniyle geride kalan sekiz kişiye eşit bir şekilde bölüştürülmüştür. Rasulullah’ın (s.a.s.) payı arasında

Ebu Cehl'in devesi olan Mihriya ve Münebbih b. El-Hacac'a ait olan zü'l-Fikar adındaki kılıcı da vardı. Rasulullah (s.a.s.) Bedir zaferini Medinelilere müjdelemek için önden müjdeciler göndermiştir: Zeyd b. El-Harise'yi, Ehli's-Safile'ye/Medinelilere, Abdullah b. Revaha'yı da, el-Aliye'ye göndermiştir. Rasulullah (s.a.s.) Ramazan'ın akabinde veya Şevval'ın başında Bedir'den Medine'ye dönmüştür. Rasulullah (s.a.s.) er-Ravha'ya vardığında Müslümanlar onu ve yanındaki sahabeyi karşılayıp tebrik etmişlerdir. Rasulullah (s.a.s.) esirlerden bir gün önce Medine'ye gelmiştir.

Değerlendirme

Karşılaştırmalı olarak yapılan bu çalışmamızda görüldüğü gibi temel hadis kaynaklarından baz olarak ele aldığımız Buhari ve Müslim'de Bedir Gazve'si hakkındaki bilgilere bakıldığında, konuyla ilgili bir şablon oluştuğu görülecektir. Örneğin; Bedir Savaşı'na katılanların sayısı, isimleri, geride kalanların sayısı, niçin azarlanmadıkları, iki ordunun durdukları yer, yapılan mübareze, öldürülen ve esir alınan müşriklerin durumu ve ganimet bunlardan birkaçıdır. Malum olduğu üzere biz bu çalışmamızı hadis kaynaklarından Buhari ve Müslim ile sınırlandırdığımızı belirtmiştik. Dolayısıyla siyer ve Meğazî hakkında bunlarda olmayıp ta diğer hadis kaynaklarında birçok bilginin olabileceği gözönünde bulundurulmalıdır. Ancak yine de hadis kaynaklarına birer tarihi kaynak gözüyle bakmamak gerekir. Zira Hadis kaynakları, birer tarihi kaynak gibi her hangi bir olayı ele alırken sebep-sonuc, kronoloji, yer ve zaman mefhumlarına riayet etmemişlerdir. Tabi bu durum hadisin değerini düşürdüğü anlamına gelmez. Zira hadis kaynaklarının-diğer ilmi alanlarda olduğu gibi- siyer ve Meğazî başta olmak üzere tarih ilmine kaynaklık ettiğini unutmamak gerekir.

Muhaddisler, sebep-sonuç vb. mefhumlardan ziyade kendilerinin belirledikleri şartlara uyan hadisleri alırken uymayanları almamışlardır. Tabi bu da, şartlarına uyan tüm hadisleri almışlar anlamında değildir. Nitekim yazılan müstedrekler⁴⁰⁹ bunun göstergesidir. Hatta İ. Lütfü Çakan, sadece Buhari ve Müslim'e yazılmış sekiz on kadar müstedrek olduğunu kaydetmektedir.⁴¹⁰ Ayrıca bu sözlerimizden, muhaddislerin bütün sahih hadisleri aldığı ve geriye kalan sahih hadisleri de müstedrek müelliflerinin aldığı;

⁴⁰⁹ Müstedrek: "Bir hadis kitabı yazarının ölçülerine uyduğu halde kitabına almadığı hadislerin bir başkası tarafından bir araya toplanması neticesinde meydana gelen yeni eserdir." Aydın, *age.*, 224; Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 139.

⁴¹⁰ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 139-140.

artık geriye başka sahih hadis kalmayıp diğer kaynaklardaki rivayetlerin zayıf veya uydurma olduğu anlamı çıkartılmamalıdır. Zira bir muhaddisin sıkı şartlarına uymayan hadisleri tümünden reddetmek doğru değildir. Acizâne kanaatime göre tarihi bir vakıa hakkındaki hadisleri, itikadi bir mesele hakkındaki hadisler gibi sıkı şartlara tabi tutmak doğru değildir. Eğer bu sıkı şartlara uyan rivayetler varsa elbette çok güzel olur. Ancak bu seviyede sahih rivayet olmadığı takdirde itikadi meselelerde olduğu gibi tümünden reddetmek yanlış olur. Çünkü tarihi bir vakıa kesinlikle itikadi bir durum gibi değildir. Tarihi bir vakıadan ziyade ameli bir konuda bile itikadi bir mesele gibi ille de mütevatir haber olma şartı yoktur. Hatta âlimlerden bir kısmı fezaili amelde zayıf hadisle amel edilebileceğini söylemişlerdir. Tabi bu sözümüzden de itikadi olmayan herhangi bir durumda neredeyse itibar edilmeyecek kadar çok zayıf veya uydurma olan bir rivayetle amel edilebilir şeklinde bir sonuç çıkartılmamalıdır. Yine bu sözümüzden tarihi bir vakıanın önemsiz ve çok sıradan bir şey olduğu anlaşılmalıdır. Zira birçok konuda tarihi vakıalar belirleyici rol üstlenir. Mesela nasih ve mensuh meselesi. Amacımız sadece tarihi bir durumun itikadi bir mesele gibi olamayacağını-itikadi ile amelinin bir olmadığı gibi-vurgulamaktır. Yoksa tarihinin değerini düşürmek değildir. Hatta sözlerimize dikkatlice bakıldığında tarihin önemine vurgu yaptığımız görülecektir.

Buhari ve Muslim'in Bedir gazası ile ilgili rivayetleri incelediğinde, bu rivayetleri farklı farklı yerlerde naklettikleri görülür. Ancak onlar yine de konuyla ilgili rivayetlerin çoğunu "Kitabu'l-Cihad ve Siyer" ve "Kitabu'l-Meğazî" bölümlerinde toplamışlardır. Onlar, bu bölümlerde rivayetleri art arda zikretmeleri suretiyle her ne kadar olaya vükufiyet bakımından-kısmen de olsa-bütüncül bakabilme fırsatı vermişlerse de, onlardan bir tarihçinin davranışını beklememek gerekir. Zira kronoloji ve sebep-sonuç ilişkisine riayet, ancak bir tarihçinin işidir. Dolayısıyla Buhari ve Muslim de Bedir Gazve'si konusunda bu ilişkilere riayet etmemişlerdir.

Kaynak olarak yararlandığımız siyer-Meğazî türü eserlerde rastladığımız bazı bilgiler, Buhari ve Müslim'de yoktur. Bu bilgilerin başlıklarını şöyle zikredebiliriz:

Bedir Gazvesi'nin tarihi, Bedir Gazvesi'nin sebebi, Rasulullah'ın (s.a.s.) Müslümanları teşvik etmesi, Müslümanların binekleri, geride kalan izinli sekiz kişi, Ebu Süfyan'ın takip edildiğini öğrenip Mekke'ye haber salması ve Kureyşlilerin yola çıkması, Kuyşlilerin Ebu Süfyan'a haber göndermesi, Kureyş eşrafından geride

kalanlar, kervanın yol değiştirmesi, Ebu Cehl'in savaş için direktmesi, Kureyşlilerden çözümlerin yaşanması, Müşriklerin sayısı, Rasulullah'ın gözcüleri, Rasulullah'ın (s.a.s.) Sahabeyle istişare yapması, Müslümanların sancakları, Müslümanların parolaları, Müşriklerin sancakları, Rasulullah'ın (s.a.s.) Bedir'e gelmesi ve Müşriklerin sayısını tahmin etmesi, Müslümanlar ile kureyşlilerin durdukları yerler, Hubbab b. el-Münzir'in görüşü, Rasulullah (s.a.s.) için gölgelik yapılması, Rasulullah'ın (s.a.s.) Sahabeyi harp nizamına koyması, Müşriklerin istihbarat toplaması, savaşın başlaması, Muhacir ile Ensardan ilk şehitler, Ukaşe b. Mihsan'ın kılıcının hikâyesi, Bedir'de Müslümanlardan şehid olanlar, Ümeyye b. Halef'in cesedi, Bedir'de Müşriklerden esir alınanlar, ganimetler hakkındaki ihtilaf, ganimetlerin bölüştürülmesi, esirlerin fidyesinin miktarı, esirlerden Ebu Vidae, esirlerden Süheyl b. Amr, esirlerden Amr b. Ebi Süfyan, esirlerden Rasulullah'ın damadı Ebu'l-As, Rasulullah'ın kızı Zeyneb'in gerdanlığı, Ebu'l-As'ın şartlı serbest bırakılması, müjdecilerin önden gitmeleri, Rasulullah'ın (s.a.s.) kızı Rukiyye'nin defnedilmesi, Medine'ye dönüş ve Rasulullah'ın (s.a.s.) karşılanması.

3. 2. 6. Beni Kaynuka Gazvesi

Beni Kaynuka kabilesi Abdullah b. Übey b. Selül'ün müttefiki olan bir kabileydi. Kuyumculukla uğraşır ve Yahudilerin en cesaretli kabilesiydi.⁴¹¹ Yahudilerden Müslümanlara ilk ihanet eden, savaş açan ve kalelerine sığınarak kendilerini koruyan kabile, Beni kaynuka'dır.⁴¹² Beni Kaynuka kabilesi Rasulullah (s.a.s.) ile anlaşma yapmışlardı. Ancak Bedir hadisesi olduğu zaman içlerindeki azgınlığı ve kıskançlığı dışa vurdular. Yapılan anlaşma ve yardımlaşmayı terk ettiler. Bunun üzerine Allah (c.c.) Peygamberine Enfal Suresinin 58. Ayetini indirdi: *“Eğer bir topluluğun anlaşmaya hıyanet etmesinden korkarsan, sen de onlara karşı anlaşmayı bozarak aynı şekilde davran. Doğrusu Allah hainleri sevmez.”*⁴¹³

Bu sebeple Rasulullah (s.a.s.): “Beni Kaynuka'nın bir kötülük yapacağından korkuyorum” dedi ve inen Ayet üzerine Beni Kaynuka'ya savaş açmak için harekete

⁴¹¹ İbn Sa'd, *age.*, II, 263.

⁴¹² İbn Sa'd, *age.*, II, 263; İbn Hişam, *age.*, III, 9; İbn İşhak, *age.*, 295.

⁴¹³ Enfal, 8/58.

geçti. O gün Rasulullah'ın (s.a.s.) beyaz sancağını Hamza b. Abdilmuttalib taşıyordu.
414

Beni Kaynuka gazasının sebeplerinden biri de şudur: Araplardan bir kadın Beni Kaynuka çarşısında eşyasını sattıktan sonra oradaki bir kuymcuda oturdu. Yahudiler bu kadının yüzünü açmaya çalıştılar ama kadın izin vermedi. Bunun üzerine kuyumcu, kadının eteğini sırtına ilişti. Kadın ayağa kalkınca avreti açıldı. Bunu gören Yahudiler de gülmeye başladılar. Kadın bağırınca Müslümanlardan biri kuyumcu yahudiye saldırıp onu öldürdü. Yahudiler de bu Müslümana saldırıp onu öldürdüler. Öldürülen bu müslümanın yakınları da Müslümanlardan yardım istediler. Böylece Müslümanlarla Yahudiler arasında savaş çıktı.⁴¹⁵ Beni Kaynuka gazvesi, hicretin yirminci ayı Şevval ayının yarısında cumartesi günü gerçekleşmiştir. Rasulullah (s.a.s.) Medine'de yerine Ebu Lübabe b. Abdi'l-Münzir el-Amri'yi vekil tayin edip Beni Kaynuka üzerine yürümüş ve onları Zi'l-Kade ayına kadar 15 gün boyunca abluka altına almıştır.⁴¹⁶

3. 2. 6. 1. Beni Kaynuka Hakkında İnen Ayet

Beni Kaynuka kabilesi, Rasulullah (s.a.s.) ile bir anlaşma yapmışlardı. Ancak onlar Müslümanların Bedir savaşında galip gelmelerini hazmedemediler ve bu galibiyeti kıskandılar. Gizledikleri düşmanlıklarını açığa vurdular. Cesaretlerine de güvenen bu topluluk, yaptıkları anlaşmayı bozdular. Bunun sonucunda Yüce Allah da Peygamberine anlaşmayı bozma emrini verdiği Enfal Suresinin 58. Ayetini indirdi. Ayeti Kerimede Allah (c.c.) şöyle emrediyor:

“Eğer bir topluluğun anlaşmaya hıyanet etmesinden korkarsan, sen de onlara karşı anlaşmayı bozarak aynı şekilde davran. Doğrusu Allah hainleri sevmez.”⁴¹⁷

⁴¹⁴ İbn Sa'd, *age.*, II, 264.

⁴¹⁵ İbn Hişam, *age.*, III, 9-10.

⁴¹⁶ İbn Sa'd, *age.*, II, 263.

⁴¹⁷ Enfal, 8/58.

3.2.6.2. Rasulullah'ın Beni Kaynuka'ya Hitap Etmesi ve Onların Rasulullah'a Verdikleri Cevap

Beni Kaynuka'nın yaptıkları anlaşmayı bozmaları ve Müslüman kadına yaptıkları üzerine, Rasulullah (s.a.s.) Beni Kaynuka'yı bir araya toplayıp şöyle hitap etti: "Ey yahudi topluluğu! Kureyşlilerin başına gelenin aynısından başınıza gelmemesi için Allah'tan korkun. Müslüman olun. Siz benim Peygamber olduğumu biliyorsunuz ve siz bunu hem kitabınızda hem de Allah'ın size verdiği ahidte görüyorsunuz." Onlar da: Ya Muhammed! Sen bizi kavmine benzetiyorsun. Sen muharebe nedir bilmeyen kimselerle çarpışıp galip gelmene aldanıp güvenme! Eğer bizimle çarpışmayı göze alırsan, o zaman bizim nasıl adamlar olduğumuzu anlarsın. Dediler.⁴¹⁸ Beni Kaynuka'nın müttefiği olan Abdullah b. Übey Beni Kaynukanın serbest bırakılması için Rasulullah'a (s.a.s.) gelip şöyle dedi: Ya Muhammed benim dostlarıma (müttefiklerime) iyilikte bulun. Rasulullah (s.a.s.) onun sözlerini duymamazlıktan geldi. Bunun üzerine Abdullah b. Übey tekrar: Ya Muhammed benim dostlarıma (müttefiklerime) iyilikte bulun. Dedi. Rasulullah (s.a.s.) bu sefer yüzünü çevirdi. Abdullah b. Übey, elini Rasulullah'ın (s.a.s.) yakasına uzatıp Rasulullah'ın (s.a.s.) zırhından tuttu. Israr etmeye devam etti. Rasulullah (s.a.s.) bu duruma çok kızdı ve şöyle dedi: "Sana yazıklar olsun bırak beni." Abdullah b. Übey: Hayır vallahi müttefiklerime iyi davranmadıkça seni bırakmıyacağım. Dedi, Rasulullah da (s.a.s.): "Onları bırakın Allah onlara ve onlarla beraber ona da (Abdullah b. Übey) lanet etsin" dedi. Böylece Rasulullah (s.a.s.) onları öldürmekten vazgeçti. Medine'den sürülmelerini emretti. Rasulullah (s.a.s.) onları Medine'den çıkartma görevini Ubade b. Es-Samit'e verdi. Böylece onlar Ezruat'a ulaştılar ve orada da çok az bir süre kaldılar.⁴¹⁹ Ubade b. Samit Beni Kaynuka'nın müttefiği idi. Rasulullah (s.a.s.) Beni Kaynuka ile savaşaacağı zaman Abdullah b. Übey b. Selül'ün Beni Kaynuka'dan yana yer aldığını gören Ubade b. Samit, Rasulullah'a (s.a.s.) gelip şöyle dedi: Ya Rasulullah! Ben Allah'ı, onun Rasulünü ve Mü'minleri dost ediniyorum; bu kâfirlerin dostluğunu ve müttefikliğini terk ediyorum.⁴²⁰

⁴¹⁸ İbn Hişam *age.*, III, 10; İbn İshak, *age.*, 294.

⁴¹⁹ İbn Sa'd, *age.*, II, 264; İbn Hişam, *age.*, III, 10; İbn İshak, *age.*, 295.

⁴²⁰ İbn Hişam *age.*, III, 10-11; İbn İshak, *age.*, 295.

3. 2. 6.3. Beni Kaynuka Hakkında Verilen Hüküm

Peygamber (s.a.s.), Allah'ın (c.c.) onların kalbine korku atana dek onları şiddetli bir şekilde kuşattı. Daha sonra Rasulullah'ın (s.a.s.) hükmüne razı oldular: Malları Rasulullah'ın (s.a.s.), eşleri ve evlatları ise kendilerinin olacaktı. Daha sonra Rasulullah (s.a.s.) onların ellerinin bağlanmasını emretti ve bağlandılar. Bu görevi de Beni Silm kabilesinden Münzir b. Kudame es-Silmi'ye verdi.⁴²¹ Rasulullah (s.a.s.) onların teçhizatlarından Revha, Beyza ve Ketum (Uhut'ta kırılmıştır) adında üç yay, biri Sağdiyye diğeri de Fizza adında iki zırh, üç kılıç ve üç mızrak almıştı. Müslümanlar, Beni Kaynuka'nın kalelerinde çok sayıda teçhizat ve kuyumculuk aletleri buldular. Rasulullah (s.a.s.) Ganimetlerden kendi payını ve humusu aldıktan sonra geriye kalan beşte dördünü ashabına dağıttı. Böylece bu humus taksimatı Bedir'den sonra ilk olarak bu gazada yapıldı. Rasulullah (s.a.s.) Beni Kaynukanın mallarını toplatma görevini Muhammed b. Mesleme'ye vermişti.⁴²²

3. 2. 6.4. Abdullah B. Übey ve Ubade B. Samit Hakkında İnen Ayetler

“Ey iman edenler! Yahudileri ve hıristiyanları dost edinmeyin. Zira onlar birbirinin dostudurlar (birbirinin tarafını tutarlar). İçinizden onları dost tutanlar, onlardandır. Şüphesiz Allah, zalimler topluluğuna yol göstermez. Kalblerinde hastalık bulunanların: “Başımıza bir felâketin gelmesinden korkuyoruz” diyerek onların arasına koştuğularını görürsün. Umulur ki Allah bir fetih, yahut katından bir emir getirecek de onlar, içlerinde gizledikleri şeyden dolayı pişman olacaklardır. (O zaman) iman edenler: “Bunlar mıdır sizinle beraber olduklarına bütün güçleriyle yemin edenler? diyeceklerdir. Onların bütün yaptıkları boşa gitmiştir de kaybedenlerden olmuşlardır. Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, sevdiği ve kendisini seven müminlere karşı alçak gönüllü (şefkatli), kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirecektir. (Bunlar) Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar (hiçbir kimsenin kınamasına aldırılmazlar). Bu, Allah'ın, dilediğine verdiği lütfudur. Allah'ın lütfü ve ilmi geniştir. Sizin dostunuz (veliniz) ancak Allah'tır, Resûlüdür, iman edenlerdir; onlar ki Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı

⁴²¹ İbn Sa'd, *age.*, II, 264.

⁴²² İbn Sa'd, *age.*, II, 263-264.

kılar, zekâtı verirler. Kim Allah'ı, Resûlünü ve iman edenleri dost edinirse (bilsin ki) üstün gelecek olanlar şüphesiz Allah'ın tarafını tutanlardır."⁴²³

3. 2. 6. 5. Beni Kaynuka Gazvesinin Sonucu

Rasulullah (s.a.s.) Beni Kaynuka kabilesini on beş gün boyunca ablukaya alması ve Allah'ın (c.c.) onların kalbine korku atması neticesinde, Beni Kaynuka Rasulullah'ın (s.a.s.) hükmüne razı oldular. Rasulullah'ın (s.a.s.) Beni Kaynuka hakkında düşündüğü hüküm onların öldürülmesi idi. Ancak Beni Kaynuka'nın müttefiği olan Abdullah b. Übey, onlar için Rasulullah'a (s.a.s.) müracaat etti. Bu müracaat neticesinde Rasulullah (s.a.s.) Beni Kaynuka'yı öldürmekten vazgeçti. Malları Müslümanların, eşleri ve evlatları ise kendilerine ait olma şartı ile onların Medine'den sürülmelerini emretti. Beni Kaynuka Medine'den sürüldükten sonra Müslümanlar onların kalelerinde çok sayıda teçhizat ve kuyumculuk aletleri buldular. Rasulullah (s.a.s.) Ganimetlerden kendi payını ve humusu aldıktan sonra geriye kalan beşte dördünü ashabına dağıttı. Rasulullah'ın (s.a.s.) aldığı ganimetler arasında üç yay, iki zırh, üç kılıç ve üç mızrak vardı.

. Değerlendirme

Beni Kaynuka Gazvesi konusunu karşılaştırmalı olarak yaptığımız bu çalışmada görüldüğü gibi, Sahihayn de bu gaza hakkında hadis yoktur. Siyer-Meğazî türü eserlerde ise bazı bilgiler mevcuttur. Bu bilgiler özetle şunlardır:

Müslümanlara ihanet eden Yahudilerin ilki Beni Kaynuka olduğu, Beni Kaynuka'nın kuyumculukla uğraştığı ve Yahudilerin en cesaretli kabilesi olduğu, Beni Kaynuka gazası'nın, onların yapılan anlaşmayı terk etmeleri ve Müslüman bir kadının örtüsüne el uzatmalarının sebep olduğu, Beni Kaynuka gazası'nın tarihi, Rasulullah'ın Beni Kaynuka'ya hitap etmesi ve onların Rasulullah'a verdikleri cevap, Abdullah b. Übey'in Beni Kaynuka için arabuluculuk yapması, Rasulullah'ın Beni Kaynuka hakkında verdiği hüküm, Ubade b. Samit'in sözleri, Beni Kaynuka'nın mallarının ganimet olarak alınması.

⁴²³ Maide, 5/51-56.

3. 2. 7. Sevik Gazvesi

Sevik Gazvesi hicretin 22. Ayında 5 zi'l-hicce Pazar günü gerçekleşmiştir.⁴²⁴ Müşrikler Bedir savaşından Mekke'ye döndüklerinde, Ebu Süfyan b. Harb, Hz. Muhammed ve arkadaşlarından intikam almadan yıkanmayacağına ve koku sürmeyeceğine ant içmişti. Ebu Süfyan yeminini yerine getirmek için 200, bir başka rivayete göre ise 40 süvariyle birlikte Necdiye'ye doğru yola koyuldu. Geceleyin Beni Nadir kabilesine gittiler. Sonra Müslümanlar hakkında malumat almak için Huyey b. Ahtab'ın kapısını çaldılar Huyey korkudan onlara kapısını açmadı. Daha sonra Sellam b. Mişkem'in kapısını çaldılar. Sellam, onlara kapıyı açtı ve onları ağırladı. Onlara ekmek yedirdi ve içki ikram etti. Sonra da Rasulullah (s.a.s.) hakkında malumat verdi. Sellam, döneminde Beni Nedir kabilesinin lideri ve hazinelerinin sahibiydi.⁴²⁵

Seher vakti girdiğinde Medine'ye üç mil uzaklıkta bulunan Uraz adındaki mevkiye kadar sokulan Ebu Süfyan b. Harb ve arkadaşları, burada bulunan evleri, hurmalıkları ve samanı ateşe verdiler. Tarlasında çalışan ensardan bir Müslümanı ile işçisini birlikte öldürdüler. Bunları yapmakla sözünü (yeminini) yerine getirdiğini zanneden Ebu Süfyan, süratle oradan uzaklaşıp Mekke'ye dönmüştür.⁴²⁶ Rasulullah (s.a.s.) baskını haber alır almaz Medine'de yerine Ebu Lübabe Beşir b. Abdi'l-Münzir el-Amriyi vekil tayin etti. Sonra Ensar ve Muhacirlerden 200 kişiyle birlikte müşrikleri takibe koyuldu. Rasulullah (s.a.s.) Karkaratü'l-Kudr'a kadar gitti ama kimseyle karşılaşmadan beş gün sonra Medine'ye geri dönmüştür.⁴²⁷

Müşrikler güya yeminlerini yerine getirmek için çıktıkları bu seferde, yanlarında yiyecek olarak kavrulmuş buğday ununu (sevik) getirmişlerdi. Müşrikler baskından sonra korkuya kapılıp kaçtılar. Kaçarken beraberinde getirdikleri sevik'i, ağırlık yaptığı ve hızlarını yavaşlattığı düşüncesine kapıldılar. Bunun sonucunda sevik'i torbalarıyla birlikte atmış ve hızla uzaklaşmışlardır. Müslümanlar da olay yerine geldiklerinde bu Sevik torbalarını toplayıp almışlar. Böylece SevikGaza'sı adını buradan almıştır.

⁴²⁸Rasulullah (s.a.s.) Karkaratü'l-Kudr'a kadar gitti ama kimseyle karşılaşmadan beş

⁴²⁴ İbn Sa'd, *age.*, II, 264; İbn Hişam, *age.*, III, 6-7; İbn İshak, *age.*, 291.

⁴²⁵ İbn Sa'd, *age.*, II, 264; İbn Hişam, *age.*, III, 6-7; İbn İshak, *age.*, 291.

⁴²⁶ İbn Sa'd, *age.*, II, 264; İbn Hişam, *age.*, III, 6-7; İbn İshak, *age.*, 291.

⁴²⁷ İbn Sa'd, *age.*, II, 264; İbn Hişam, *age.*, III, 6-7; İbn İshak, *age.*, 291.

⁴²⁸ İbn Sa'd, *age.*, II, 264; İbn Hişam, *age.*, III, 6-7; İbn İshak, *age.*, 291.

gün sonra Medine'ye geri dönmüştür. Müslümanlar Rasulullah (s.a.s.) ile birlikte döndüklerinde Rasulullah'a (s.a.s.) sordular: Ya Rasulallah bizim bu seferimiz gaza sayılır mı? Rasulullah (s.a.s.): "Evet" cevabını verdi.⁴²⁹

3. 2. 7. 1. Sevik Gazvesinin Sonucu

Medine'ye üç mil uzaklıkta bulunan Uraz adındaki mevkiye kadar sokulan Ebu Süfyan b. Harb ve arkadaşları, burada bulunan evleri, hurmalıkları ve samanı ateşe vermişler. Ancak bütün bunlar müşriklerin öfkelerinin dinmesine yetmemiştir. İntikam hırsıyla yürekleri kavrulan müşrikler, tarlasında çalışan ensardan bir Müslüman ile işçisini birlikte öldürmüşler. Daha sonra korkuya kapılıp hızla oradan uzaklaşmışlardır. Bunun haberini alan Rasulullah (s.a.s.) Ebu Süfyan b. Harb'ı ve arkadaşlarını yakalamak için Ensar ve Muhacirlerden oluşan 200 kişilik bir birlikle yola çıkmıştır. Karkaratü'l -Kudr'a kadar giden Rasulullah (s.a.s.) kimseyle karşılaşmadan beş gün sonra Medine'ye geri dönmüştür.

Değerlendirme

Sevik Gazvesi konusunu karşılaştırmalı olarak yaptığımız bu çalışmada görüldüğü gibi, Sahihayn'de bu gaza hakkında hadis yoktur. Siyer-Meğazî türü eserlerde ise bazı bilgiler mevcuttur. Bu bilgiler özetle şunlardır:

Sevik Gazvesi'nin ne zaman gerçekleştiği, Ebu Süfyan b. Harb ve arkadaşlarının Uraz mevkiinde bulunan evleri, hurmalıkları ve samanı ateşe verdikleri, tarlasında çalışan ensardan bir Müslüman ile işçisini birlikte öldürmeleri, Sevik Gazvesi'nin sebebi, Sevik Gazvesi'ne niçin "Sevik" denildiği, Müslümanların Medine'ye dönüşü ve dönüş esnasında Ashabın Rasulullah'a (s.a.s.) bu seferlerinin gaza sayılıp sayılmayacağını sormaları ve Rasulullah'ın da onlara verdiği cevap.

3. 2. 8. Karkaratü'l-Kudr Gazvesi

Karkaratü'l-Kudr gazvesinin bir diğer adı da Kararatü'l-Kudr Gazvesidir.⁴³⁰ Karkaratü'l-Kudr gazası, hicretin 23. Ayı Muharrem ayının yarısında meydana gelmiştir.⁴³¹

⁴²⁹İbn Sa'd, *age.*, II, 264; İbn Hişam, *age.*, III, 6-7; İbn İshak, *age.*, 291-292.

Rasulullah'a (s.a.s.) Karkaratü'l-Küdr'da Beni Süleym ve Gatafan kabilelerinden bir topluluğun bulunduğu haberi geldi bunun üzerine Rasulullah (s.a.s.) Medine'de yerine Abdullah b. Ümmi Mektum'u vekil tayin ederek Ashabdan 200 kişilik bir grupla söz konusu mevkiye doğru hareket etmiştir. Bu gazada Rasulullah'ın (s.a.s.) sancağını Ali b. Ebi Talib taşımıştır. Rasulullah (s.a.s.) o sahada kimseyi bulamayınca Ashabından bir grubu vadinin üst kısmına göndererek iki gruba ayrıldılar. Vadi içinde tekrar bir araya geldiklerinde, içlerinde Yesar adında bir çocuğun da bulunduğu bir grup çobana rastladılar. Bu çocuğa sözkonusu kişiler sorulduğunda Yesar şöyle demiştir: Benim onlardan haberim yok. Herkes suyun olduğu yere gitti biz de burada gözden uzak develerin önünde kaldık. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.s.) develeri ele geçirip Medine'ye doğru yola çıktı. Rasulullah'ın (s.a.s.) bu seferi 15 gün sürmüştür.⁴³² Rasulullah (s.a.s.) Karkaratü'l-Küdr'da kimseyi bulamayınca ganimat olarak ele geçirdikleri develeri alıp Medine'ye doğru yola çıkmıştır. Medine'den üç mil uzak Sırar denilen yerde ganimetleri taksim ettiler. Ganimet 500 deveden ibaretti. Rasulullah (s.a.s.) humusu çıkardıktan sonra geriye kalan 400 deveyi her bir kişiye iki deve olmak üzere Sahabeye taksim etmiştir.⁴³³Yapılan ganimet taksimatında Yesar, Rasulullah'ın (s.a.s.) payına düşmüştü. Onu namaz kılariken gören Rasulullah (s.a.s.) azad etmiştir.⁴³⁴

3. 2. 8.1. Karkaratü'l-Kudr Gazvesinin Sonucu

Rasulullah (s.a.s.) Karkaratü'l-Küdr'da Beni Süleym ve Gatafan kabilelerinden bir topluluğun bulunduğu haberini almıştı. Bunun üzerine Allah Rasulü (s.a.s.) Ashabdan 200 kişilik bir grupla söz konusu mevkiye doğru hareket etmiştir. Oraya vardıklarında, içlerinde Yesar adında bir çocuğunda bulunduğu bir grup çobanla karşılaşmışlardır. Bu çobanlar düşmana ait develeri güdüyorlardı. Rasulullah (s.a.s.) söz konusu mevkide düşman kuvvetleriyle karşılaşmamıştır. Bunun üzerine çobanların gütmekte oldukları develeri ganimet olarak almış ve Medine'ye dönmüştür. Bu develerin sayısı beş yüz adetti. Rasulullah (s.a.s.) develerin humusunu aldıktan sonra geriye kalan dört yüz deveyi savaşa katılan Ashaba dağıtmıştır. Yesar adındaki bu

⁴³⁰ İbn Sa'd, , *age.*, II, 264.

⁴³¹ İbn Sa'd, , *age.*, II, 264-265.

⁴³² İbn Sa'd, , *age.*, II, 264-265.

⁴³³ İbn Sa'd, , *age.*, II, 264-265.

⁴³⁴ İbn Sa'd, , *age.* II, 264-265.

çocuk Rasulullah'ın (s.a.s.) payına düşmüştür. Rasulullah da (s.a.s.) o'nu özgürlüğüne kavuşturmuştur.

Değerlendirme

Karkaratü'l-Kudr Gazvesi konusunu karşılaştırmalı olarak yaptığımız bu çalışmada görüldüğü gibi, Sahihayn'de bu gaza hakkında hadis yoktur. Siyer-Meğazî türü eserlerde ise bazı bilgiler mevcuttur. Bu bilgiler özetle şunlardır:

Karkaratü'l-Kudr gazvesinin tarihi, Karkaratü'l-Kudr'un bulunduğu mevki, Karkaratü'l-Kudr gazvesinin sebebi, Karkaratü'l-Kudr'da Beni Süleym ve Gatafan kabilelerinden bir topluluğun bir araya geldiği bilgisinin Rasulullah'a (s.a.s.) ulaşması, Rasulullah'ın (s.a.s.) Ashabla birlikte yola çıkması, o alanda deve güden bir grup çobandan başka kimseyle karşılaşmadığı, bu develerin ganimet olarak alınıp taksim edildiği, Rasulullah'ın (s.a.s.) payına Yesar adında bir kölenin düştüğü ve Rasulullah'ın (s.a.s.) onu özgürlüğüne kavuşturduğu ve Medine'ye döndüğü.

3. 2. 9. Gatafan Gazvesi

Gatafan Gazvesinin bir diğer ismi de Zi Emer gazvesidir.⁴³⁵ Gatafan gazası hicretin 25. Ayı; Rebiü'l-Evvel ayında gerçekleşmiştir.⁴³⁶ Beni Muharib kabilesinden Dü'sur b. Haris adında bir kişi, Beni Se'leb ve Beni Muharib'den bir grubu Zi Emer denilen bir mevkide toplamıştır. Rasulullah'a (s.a.s.) karşı harekete geçme hazırlığına girişmiştir. Bu hazırlığın bilgisi Rasulullah'a (s.a.s.) ulaşmıştır. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.s.), yerine Osman b. Affan'ı vekil bırakıp, aralarında atlıların da bulunduğu 450 kişilik bir grupla Rebiü'l-Evvel ayının 12'sinde, Necd tarafında Nuhayl'in bir bölgesi olan Gatafan'a (Zi Emer) doğru yola çıkmıştır. Müslümanlar, Zi'l-Kassa mevkiinde Beni Se'leb'den Cebbar adında bir kişiyi yakalamışlar ve Rasulullah'ın (s.a.s.) huzuruna getirmişlerdir. Cebbar Rasulullah'a (s.a.s.) onlar hakkında bilgi vererek şöyle söylemiştir: Onlar senin geldiğini duyunca tepelerin

⁴³⁵ İbn Sa'd, , *age.*, II, 266; İbn Hişam, , *age.*, III, 8; İbn İshak, , *age.*, 293.

⁴³⁶ İbn Sa'd, , *age.*, II, 266.

zirvesine çıktılar. Senin karşına asla çıkmayacaklar.” Rasulullah (s.a.s.) Cebbar’ı İslam’a davet etmiş O da icapet edip Müslüman olmuştur.⁴³⁷

Rasulullah (s.a.s.) düşmanın tepelere gizlendiğini görünce, burada bir süre ikamet etmiştir. Bu esnada yağmur yağmış ve Rasulullah’ın (s.a.s.) elbiseleri ıslanmıştır. Rasulullah (s.a.s.) elbiselerini çıkarıp kurutmak için bir ağacın üstüne sermiş ve ağacın altına uzanmıştır. Bir anda Dü’sur b. Haris elinde kılıç ile Rasulullah’ın (s.a.s.) başucunda durmuş ve şöyle seslenmiştir: “Bu gün seni benden kim kurtaracak.” Rasulullah (s.a.s.): “Allah” demiş. Cebrail onun göğsüne vurup itmiş ve kılıcı elinden düşmüştür. Rasulullah (s.a.s.) onun kılıcını almış ve ona şöyle seslenmiştir: “Peki şimdi kim seni benden kurtaracak!” Dü’sur: “Hiç kimse Eşhedü enla ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Rasulullah.” Dedikten sonra kavmine giderek onları İslam’a davet etmiştir. Rasulullah’ın (s.a.s.) Medine’den ayrılması 11 gün sürmüştür.⁴³⁸

Dü’sur b. Haris elinde kılıç ile Rasulullah’ın (s.a.s.) boş bulunduğu bir anda başucuna dilmiş ve onu öldürmeye kalkışmıştır. Onun hakkında şu Ayet’in indiği söylenmiştir:

“Ey İnananlar! Allah'ın üzerinize olan nimetini anın: Hani bir topluluk size tecavüze kalkışmıştı da Allah onlara mani olmuştu. Allah'tan sakının, inananlar Allah'a güvensinler.”⁴³⁹

3. 2. 9. 1. Gatafan Gazvesinin Sonucu

Beni Muharib kabilesinden Dü’sur b. Haris’in, Beni Se’leb ve Beni Muharib’den bir grubu Zi Emer denilen bir mevkide toplamıştır. Müslümanlara karşı bir saldırı hazırlığı içine girmiştir. Bu hazırlık bilgisi Rasulullah’a (s.a.s.) ulaşmıştır. Bunun üzerine O da aralarında atlıların da bulunduğu 450 kişilik bir grupla Necd tarafında Nuhayl’in bir bölgesi olan Gatafan’a (Zi Emer) doğru yola çıkmıştır. Müslümanlar, Zi’l-Kassa mevkiinde Beni Se’leb’den Cebbar adında bir kişiyi yakalamışlar ve ondan bilgi vermesini istemişlerdir. Cebbar, Onların tepelerin zirvesine çıktığını söylemiştir. Rasulullah (s.a.s.) Cebbar’ı İslam’a davet etmesi üzerine Cebbar da icapet edip

⁴³⁷ İbn Sa’d, , *age.*, II, 266; İbn Hişam, , *age.*, III, 8; İbn İshak, , *age.*, 293.

⁴³⁸ İbn Sa’d, , *age.*, II 266-267.

⁴³⁹ Maide, 5/11.

Müslüman olmuştur. Rasulullah (s.a.s.) yağân yağmur sonucunda elbiselerini çıkarıp kurutmak için bir ağacın üstüne sermiştir. Ağacın altına uzanmış dinlenmekte olan Rasulullah'a (s.a.s.) suikast düzenleyen Dü'sur b. Haris'i Rasulullah (s.a.s.) Allah'ın yardımıyla ele geçirmeyi başarmıştır. Dü'sur'u İslama davet etmesi üzerine O da kelime-i şehadet getirerek Müslüman olmuştur. Sonra kavmine giderek onları İslam'a davet etmiştir. Rasulullah'ın (s.a.s.) Medine'den ayrılması 11 gün sürmüştür.

Değerlendirme

Gatafan gazvesi konusunu karşılaştırmalı olarak yaptığımız bu çalışmada görüldüğü gibi, Sahihayn'de bu gaza hakkında hadis yoktur. Siyer-Meğazî türü eserlerde ise bazı bilgiler mevcuttur. Bu bilgiler özetle şunlardır:

Gatafan gazvesi'nin farklı isimleri, Gatafan gazvesinin tarihi, Gatafan gazvesinin sebebi, Beni Muharib kabilesinden Dü'sur b. Haris adında bir kişi, Beni Se'leb ve Beni Muharib'den bir grubu Zi Emer denilen bir mevkide topladığı, Rasulullah'ın (s.a.s.) bu bilgiyi alması üzerine 450 kişilik bir grupla Rebiü'l-Evvel ayının 12'sinde Necd tarafında Nuhayl'in bir bölgesi olan Gatafan'a (Zi Emer) gitmesi, Zi'l-Kassa mevkiinde Beni Se'leb'den Cebbar adında bir kişinin yakalanması, Cebbarın düşman hakkında bilgi vermesi ve Müslüman olması, Rasulullah'ın (s.a.s.) yağân yağmur sonucunda elbiselerini çıkarıp kurutmak için bir ağacın üstüne sermesi, ağacın altına uzanmış dinlenmekte olan Rasulullah'a (s.a.s.) Dü'sur b. Haris'in suikast düzenlemesi, Rasulullah'ın (s.a.s.) Allah'ın yardımıyla Dü'sur'u ele geçirmesi, Dü'sur'u İslama davet etmesi, Onun da kelime-i şehadet getirerek Müslüman olması, sonra kavmine giderek onları İslam'a davet etmesi.

3. 2. 10. Beni Süleym Gazvesi

Beni Süleym Gazvesinin ismi İbn Hişam'da “Ğazvetü'l-Fur' Min Buhran” olarak zikredilir İbn İshak'ta ise “Ğazvetü Buhran” olarak geçmektedir.⁴⁴⁰ Beni Süleym gazvesi, H. 27. Ayı Cumade'l-Ula'nın altısında el-Furu'un bir bölgesi olan Buhran mevkiinde vüku bulmuştur. Bu savaş Müslümanlar ile Beni Süleym arasında olmuştur.

⁴⁴⁰ İbn Hişam, *age.*, III, 8; İbn İshak, *age.*, 294.

⁴⁴¹ Rasulullah (s.a.s.), Beni Süleym'den çok sayıda kişinin Buhran mevkiinde toplandığı haberini almıştır. Bunun üzerine, Medine'de yerine İbn Ümmi Mektum'u bırakıp Sahabeden 300 kişilik bir grupla yola çıkmıştır. Hızlı bir şekilde Buhran'a doğru ilerleyen Rasulullah (s.a.s.), oraya vardığında düşmanın konakladığı yeri terk etmiş olduğunu görmüştür. Böylece Rasulullah (s.a.s.) medine'den ayrıldıktan 10 gün sonra düşmandan kimseyle karşılaşmadan geri dönmüştür. ⁴⁴²

3. 2. 10. 1. Beni Süleym Gazvesinin Sonucu

Rasulullah (s.a.s.), Beni Süleym'den çok sayıda kişinin Buhran mevkiinde toplandığı haberini alması üzerine, Sahabeden 300 kişilik bir grupla yola çıkmıştır. Hızlı bir şekilde Buhran'a doğru ilerleyen Rasulullah (s.a.s.), oraya vardığında düşmanın konakladığı yeri çoktan terk etmiş olduğunu görmüştür. Rasulullah (s.a.s.) medine'den ayrıldıktan 10 gün sonra düşmandan kimseyle karşılaşmadan Medine'ye geri dönmüştür.

Değerlendirme

Gatafan gazvesi konusunu karşılaştırmalı olarak yaptığımız bu çalışmada görüldüğü gibi, Sahihayn'de bu gaza hakkında hadis yoktur. Siyer-Meğazî türü eserlerde ise bazı bilgiler mevcuttur. Bu bilgiler özetle şunlardır:

Beni Süleym gazvesinin farklı isimlerinin bulunduğu. Bu isimlerin “Ğazvetü'l-Fur' Min Buhran”, “Ğazvetü Buhran” olduğu, Beni Süleym gazvesinin h. 27. ayı Cumade'l-Ula'nın altısında el-Füru'un bir bölgesi olan Buhran mevkiinde Beni Süleym ile olduğu, Beni Süleym'den çok sayıda kişinin Buhran mevkiinde toplandığı bilgisinin Rasulullah'a (s.a.s.) ileildiği ve bunun üzerine Rasulullah (s.a.s.) Sahabeden 300 kişilik bir grupla yola çıktığı, Rasulullah'ın (s.a.s.) söz konusu mevkiye vardığında düşmanın konakladığı yeri çoktan terk etmiş olduğu, Rasulullah'ın (s.a.s.) medine'den ayrıldıktan 10 gün sonra düşmandan kimseyle karşılaşmadan Medine'ye geri döndüğü.

⁴⁴¹ İbn Sa'd, *age.*, II, 267; İbn Hişam, *age.*, III, 8; İbn İshak, *age.*, 294.

⁴⁴² İbn Sa'd, *age.*, II, 267; İbn Hişam, *age.*, III, 8; İbn İshak, *age.*, 294.

3. 2. 11. Uhud Gazvesi

İbn Sa'd'a göre Uhud Gazvesi Rasulullah'ın (s.a.s.) h. 32. Ayı Şevval ayının yedisi cumartesi günü gerçekleşmiştir.⁴⁴³ İbn Hişam ve İbn İshak'a göre ise hicretin üçüncü senesi, şevval ayının ortası, cumartesi günü olmuştur.⁴⁴⁴ Bedir'e katılan müşrikler büyük bir bozguna uğradıktan sonra Mekke'ye dönmüşlerdir. Zira Müşriklerden kimisinin babası, kimisinin çocukları ve kimisinin de kardeşleri öldürülmüştü. Döndüklerinde Ebu Süfyan önderliğindeki ticaret kervanının Daru'n-Nedve önünde beklediğini gördüler. Bunu gören müşriklerden Abdullah b. Ebi Rabia, İkrime b. Ebi Cehl, Safvan b. Ümeyye ve diğer Kureyşliler Ebu Süfyan'a ve bu ticaret kervanında malları bulunan kişilere gidip "Şüphesiz Muhammed sizi yalnız bıraktı ve sizin erkeklerinizi en iyilerinizi öldürdü. O halde bize yardımcı olun da biz bu ticaret kervanındaki mallar ile Muhammed'e karşı bir ordu hazırlayalım ve ondan intikamımızı alalım" dediler. Ebu Süfyan: "Herkesten önce ben kabulediyorum ve Benu Abdi Menaf da benim görüşümdedirler" dedi. Bunun üzerine ticaret mallarını sattılar ve malların sermayesini sahiplerine teslim edip kârını da dinara çevirdiler.⁴⁴⁵ Mekkeli kureyşliler mallarının yarısını hatta daha fazlasını Ebu Süfyan ile birlikte ticaret için Şam'a göndermişlerdi. Bu ticaret kervanı bin deve den müteşekkil olup üzerindeki mallar ise 500 bin dinar değerindeydi.⁴⁴⁶

Müşrikler Çevredeki bütün Arapların hepsine elçilerini gönderip kendilerine yardım etmelerini talep ettiler. Müşriklerin yanında yer alan Araplar müşriklerle birleştiler ve savaşa hazırlandılar.⁴⁴⁷

Müşriklerin çevredeki Araplara kendilerine yardım etmeleri için gönderdikleri elçilerin ve gönderildikleri kabilelerden bir kısmı şunlardır: Ebu İzze Amr b. Abdillah el-Cumehi, Tihame'de bulunan Beni Kinane'ye, Müsafi' b. Abdi Menaf b. Vehb b. Huzafe b. Cumeh, Beni Malik b. Kinane'ye gidip savaşa katılmalarını talep ettiler. Ayrıca bu faaliyeti yürütürken şiirleriyle onları savaşa teşvik ediyorlardı.

⁴⁴³ İbn Sa'd, *age.*, II, 267;

⁴⁴⁴ İbn İshak, *age.*, 303; İbn Hişam, *age.*, III, 64.

⁴⁴⁵ İbn Sa'd, *age.*, II, 267; İbn Hişam, *age.*, III, 23-24; İbn İshak, *age.*, 301-302.

⁴⁴⁶ İbn Sa'd, *age.*, II, 267.

⁴⁴⁷ İbn Sa'd, *age.*, II, 268.

⁴⁴⁸Müşriklerden Uhud'a katılanlardan bazıları şunlardır: Ordunun komutanı da olan Ebu Süfyan b. Harb, Utbe'nin kızı Hind ile birlikte katıldı. İkrime b. Ebi Cehl, Ümmü Hâkim bint Haris b. Hişam b. Muğire ile birlikte katıldı. Haris b. Hişam b. Muğire, Fatıma bint Velid b. Muğire ile birlikte katıldı. Safvan b. Ümeyye. Berze bint Mes'ud b. Ömer b. Umeyr es-Sekafi ile birlikte katıldı. Berze, Abdullah b. Safvan b. Ümeyye'nin annesidir. Amr b. As, Ümmü Abdillâh b. Amr Reyta bint Münebbih b. Haccac ile birlikte katıldı. Talha b. Ebi Talha ve Ebu Talha Abdullah b. Abdiluzza b. Osman b. Abdiddar, Ümmü Ebi Talha Sülafe bint Sa'd b. Şehid el-Ensari ile birlikte katıldı. Müsafi', Cülas ve Kilab. Bunlar ve babaları Uhud'da öldürüldüler. Mus'ab b. Umeyr'in annesi olan Hunas bint Malik b. Mudarreb, oğlu Ebu Aziz b. Umeyr ile birlikte katıldı. Amra bint Alkame. ⁴⁴⁹

Daha önce Bedir esirleri arasında olan Ebu İzze, hem fakir hem de çoluk çocuk sahibi biriydi. Rasulullah'a (s.a.s.) gelip: "Allah sana rahmet eylesin. Ben çoluk çocuk sahibi fakir biriyim. Bana minnet edip de beni serbest bıraksan" demişti. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.s.) ona ihsanda bulunup onu Müslümanlar aleyhinde bulunmamak şartıyla serbest bırakmıştı. Daha sonra Uhud günü geldiğinde, Safvan b. Ümeyye, Ebu İzze'ye gelip "Ya Eba İzze sen şairsin o halde bizimle çık ve dilinle bize yardım et" dedi. Ebu İzze "Muhammad bana minnet edip beni serbest bıraktı. Ben onun aleyhinde olamam" dedi. Bunun üzerine Safvan b. Ümeyye "Hayır bizimle savaşa çık eğer sağ dönersen, seni zengin kılacak miktarda sana mal veririm. Yok! Eğer öldürülürsen, kızlarımı kızlarımdan ayırmam. Kızlarım için ne varsa onlar için de o vardır" dedi. Bunun üzerine Ebu İzze Tihame'ye gidip orada bulunan Beni Kinane'yi şiirleriyle savaşa çağırmıştır. ⁴⁵⁰

Mekke'de Vahşi adında bir köle vardı. Habeş usulüne göre kargı atmakta oldukça maharetli ve becerikli idi. Tesbit ettiği hedefe isabet edemediği pek az olurdu. Kureyş ordusu Mekke'den ayrılmadan önce idi. Efendisi Cübeyr b. Mut'im kölesi vahşi'yi yanına çağırmış ve: "Orduya katıl. Eğer Muhammed'in amcası Hamza'yı amcam

⁴⁴⁸ İbn Hişam, *age.*, III, 24; İbn Sa'd, *age.*, II, 268.

⁴⁴⁹ İbn Hişam, *age.*, III, 25; İbn İshak, *age.*, 302-303.

⁴⁵⁰ İbn Hişam, *age.*, III, 24; İbn İshak, *age.*, 302.

Tu'ayme b. Adiy yerine öldürürsen hür ve azadsın" demşti. Bedir'de babası öldürülen Ebu Süfyan'ın karısı Hind de bunun için Vahşi'ye birçok mükâfatlar va'd etmişti.⁴⁵¹

Mekkeli Müşrikler var güçleriyle savaş hazırlığı yapıyorlardı. Bir yandan savaşa asker bulmak için çevredeki kabilelere elçiler gönderiyorlardı. Bir yandan da savaşa finansman kaynak ayarlıyorlardı. Ancak unuttukları bir şey vardı: Her şeye gücü yeten, her şeyi gören ve işiten Allah (c.c.). Zira Yüce Allah müşriklerin mallarını savaş için harcadıklarını ve onların hazin sonlarını Peygamberine bildirdi. Ayrıca müşriklerin mağlup olacağını ve küfründe ısrar edenlerin nihai emirde Cehennem'de toplanacaklarını vahiy etti. Konuyla ilgili ayette Yüce Allah şöyle buyuruyor:

*"Şüphesiz ki inkâr edenler mallarını, (insanları) Allah yolundan alıkoymak için harcıyorlar. Daha da harçayacaklar. Ama sonunda bu, onlara yürek acısı olacak ve en sonunda mağlûp olacaklardır. Kâfirlikte ısrar edenler ise cehenneme toplanacaklardır."*⁴⁵² Mekke'de olan Abbas b. Abdi'l-Muttalib, Kureyşlilerin savaş hazırlığı yaptıklarını ve müşriklerle ilgili bütün bilgileri bir mektuba yazıp Rasulullah'a (s.a.s.) gönderdi. Kureyşlilerin savaş hazırlığı yaptıklarını duyan Medine'deki münafık ve Yahudiler ürktüler.⁴⁵³

3. 2. 11. 1. Kureyş Ordusunun yola Çıkması

Kureyşliler 3000 kişilik bir orduyla yola çıktılar. Bu orduda Yedi yüz zırlı, iki yüz da atlı asker ve üç bin de deve vardı. Ebu Amir el-Fasık da kendi kavminden elli kişilik bir grupla Müşriklere katılmıştı. Ebu Amir'in eski ismi er-Rahib idi. Askere moral vermek, Bedir'de öldürülen müşrikleri hatırlatmak, onları harbe teşvik etmek ve heyecanlarını devamlı diri tutmak için on beş kişilik kadın grup da orduya katılmıştı.⁴⁵⁴ Müşrikler Zü'l-Hüleyf'e geldiklerinde orada inip bir miktar dinlendiler. Bu arada Kureyş ordusunun savaş için yola çıktığını ve Medine üzerine yürüdüğünü de herkes

⁴⁵¹ İbn Hişam, *age.*, III, 24-25; İbn İshak, *age.*, 302.

⁴⁵² Enfal, 8/36.

⁴⁵³ İbn Sa'd, *age.*, II, 268.

⁴⁵⁴ İbn Sa'd, *age.*, II, 268.

duymuştur.⁴⁵⁵ Müşrikler Çarşamba günü Uhud'a gelp inmişlerdir. Perşembe ve Cuma günlerini de orada geçirmişlerdir.⁴⁵⁶

3. 2. 11. 2. Rasulullah'ın Rüyası ve Rüyasını Ta'bir Etmesi

Rasulullah'ın (s.a.s.) rüyası hakkındaki rivayet İbn Sa'd'ın et-Tabakatü'l-Kübra adlı eserinde biraz farklı zikredilmiştir. Zira rivayete göre Rasulullah (s.a.s.) Cuma gecesi bir rüya görmüştür. Rüyasında kendisinin sağlam bir zırh içinde olduğunu görmüştür. Kılıcı Zü'l-Fikar'ın ağzında ise, bir gediğin açıldığını (çatlaklığın olduğunu) görmüştür. Boğazlanmış bir sığır ve ardından da bir koç görmüştür. Rasulullah (s.a.s.) uyandığında bu rüyasını Ashabına anlatmıştır. Rüyasını anlattıktan sonra da kendisi rüyasını şöyle te'vil etmiştir: “Sağlam zırh Medine'dir. Kılıcım Zü'l-Fikar'ın ağzında bir gediğin açılması benim bir zarara uğrayacağıma işarettir. Boğazlanmış sığır, Ashabımdan bir kısmının şehit edileceğine işarettir. Onun arkasından bir koçun getirilmesine gelince, o askeri bir birliğin lideridir. İnşallah Allah onu öldürecektir.”⁴⁵⁷

İbn Hişam'ın dediğine göre Rasulullah (s.a.s.) rüyasının bir kısmını şöyle ta'bir etmiştir: “Kılıcım Zü'l-Fikar'ın ağzında bir gediğin açılması, benim ehli beytimden bir kişinin öldürülmesine delalet ediyor”⁴⁵⁸

Ebû Mûsâ'dan (r.a.): *“el-Buhârî yâhud şeyhi Muhammed ibnu'l-Âlâ: Peygamber'den söylediğini, yâni hadîsi Peygamber'e yükselttiğini zannediyorum, demiştir. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Ben rü'yâmda şöyle gördüm: Ben bir kılıç salladım, akabinde kılıcın göğsü kırıldı. İşte bu, Uhud günü musibete uğrayan müminlerdir. Sonra ben o kılıcı başka bir defa daha salladım. Bu sefer kılıç olduğundan daha güzel bir hâle döndü. Bu da Allah'ın fetih ve mü'minlerin birleşip toplanmaları nev'inden getirmiş olduğu güzel sonuçlardır. Ben yine ru'yâda birtakım sığırlar gördüm. Allah hayırdır (yâni Allah'ın yapması hayırdır). Gördüm ki o sığırlar, Uhud günü şehîd edilen mü'minlermiş”*⁴⁵⁹

⁴⁵⁵ İbn Sa'd, *age.*, II, 268.

⁴⁵⁶ İbn İshak, *age.*, 303.

⁴⁵⁷ İbn Sa'd, *age.*, II, 268; İbn Hişam, *age.*, III, 26; İbn İshak, *age.*, 303.

⁴⁵⁸ İbn Hişam, *age.*, III, 26.

⁴⁵⁹ Buhari, Meğazi, 26, Menakıb, 25; Müslim, Rü'ya, 20.

Rasulullah'ın (s.a.s.) rüyası hakkındaki rivayet İbn Sa'd'ın et-Tabakatü'l-Kübra adlı eserinde biraz farklı zikredilmiştir. Zira rivayete göre Rasulullah (s.a.s.) Cuma gecesi bir rüya görmüştür. Rüyasında kendisinin sağlam bir zırh içinde olduğunu görmüştür. Kılıcı Zü'l-Fikar'ın ağzında ise, bir gediğin açıldığını (çatlaklığın olduğunu) görmüştür. Boğazlanmış bir sığır ve ardından da bir koç görmüştür. Rasulullah (s.a.s.) uyandığında bu rüyasını Ashabına anlatmıştır. Rüyasını anlattıktan sonra da kendisi rüyasını şöyle te'vil etmiştir: "Sağlam zırh Medine'dir. Kılıcım Zü'l-Fikar'ın ağzında bir gediğin açılması benim bir zarara uğrayacağıma işaretler. Boğazlanmış sığır, Ashabımdan bir kısmının şehit edileceğine işaretler. Onun arkasından bir koçun getirilmesine gelince, o askeri bir birliğin lideridir. İnşallah Allah onu öldürecektir." ⁴⁶⁰

İbn Hişam'ın dediğine göre Rasulullah (s.a.s.) rüyasının bir kısmını şöyle ta'bir etmiştir: "Kılıcım Zü'l-Fikar'ın ağzında bir gediğin açılması, benim ehli beytimden bir kişinin öldürülmesine delalet ediyor" ⁴⁶¹

Rasulullah (s.a.s.) Fezale'nin çocukları olan Enes ve Mü'nis'i müşriklerin durumunu öğrenmeleri için gözcü olarak göndermiştir. Rasulullah (s.a.s.) onları Perşembe gecesi Şevval'ın beşinci gecesinde göndermişti. Enes ve Mü'nis müşrikler hakkında bilgi toplayıp geri döndüklerinde Rasulullah'ı (s.a.s.) bilgilendirmişlerdir. O'na müşriklerin deve ve atlarını Uraz'daki ekinlere saldıklarını ve mahvettiklerini zikretmişler. Rasulullah (s.a.s.) bu sefer de Hubab b. Münzir b. Cemuh'u istihbarat toplaması için müşriklerin olduğu yere gönderdi. Hubab müşrikler hakkında istihbarat elde ettikten sonra dönmüştür. Onların sayısının tahminen ne kadar olduğu bilgisini Rasulullah'a (s.a.s.) bildirmiştir. ⁴⁶²

Sa'd b. Mu'az, Üseyd b. Huzayr ve Sa'd b. Ubade birkaç kişiyle birlikte Cuma gecesi (perşembeyi cumaya bağlayan gece) mescidin içinde Rasulullah'ın (s.a.s.) kapısında nöbet tutmuşlardır. Cuma gecesi Medine de sabaha kadar nöbetçilerle korunmuştur. ⁴⁶³

⁴⁶⁰ İbn Sa'd, *age.*, II, 268; İbn Hişam, *age.*, III, 26; İbn İshak, *age.*, 303.

⁴⁶¹ İbn Hişam, *age.*, III, 26.

⁴⁶² İbn Sa'd, *age.*, II, 268.

⁴⁶³ İbn Sa'd, *age.*, II, 268.

3. 2. 11. 3. Rasulallah'ın Savaş Hakkında Sahabeyle İstişare Etmesi

Rasulullah (s.a.s.) gördüğü rüyasına binaen Medine'yi içerden müdafaa etmekten yanaydı. Ayrıca Sahabenin de bu görüşü tercih etmelerini istiyordu. Yine de Sahabeyle istişare etti. Yapılan istişare sonucunda Muhacir ile Ensarın önde gelenleri ve Abdullah b. Übey Rasulallah'ın (s.a.s.) görüşünü tercih ettiler. Abdullah b. Übey: “Ya Rasulellah! Medine'de kalalım. Düşmanı dışarıda karşılamıyalım. Vallahi biz ne zaman düşmanı Medine dışında karşılamak için Medine'den çıkmışsak, yenilmişizdir. Ne zaman da biz düşmanı Medine' de beklemiş ve düşman Medine'ye girmişse biz galip gelmişizdir. Bırak onları ya Rasulellah. Eğer onlar (müşrikler) durdukları yerde duracaklarsa dursunlar. Bu iyi bir şerhdir. Dönecek olurlarsa, istediklerini elde etmeden ve amacına ulaşmadan geldikleri gibi de dönerler. Eğer onlar Medine'ye girecek olurlarsa erkekler onlarla yüzyüze savaşır, kadınlar ve çocuklar da damlardan onlara taş atarlar. Onlar da hüsrana uğramış bir vaziyette geldikleri gibi dönerler. Bunun üzerine Rasulallah (s.a.s.) Sahabeye şöyle söyledi: “Ohalde Medine'de bekleyin. Eğer Medine'ye girecek olurlarsa Medine'de onlarla savaşırız. Kadın ve çocukları sağlam binalara götürün.” Ancak Bedir gazasında bulunmamış olan genç Sahabiler Rasulallah'tan (s.a.s.) Medine dışına çıkıp düşmanı dışarıda karşılamayı ve şehadeti arzuladıklarını belirtip şöyle söylediler: “Ya Rasulellah bizi düşmanımızın karşısına çıkar. Çıkarmazsan onlar bizim zayıf ve korkak olduğumuzu sanırlar. Vallahi onlar cahiliye döneminde bile buraya girmemişlerdir. İslam döneminde nasıl olurda girerler” Bunun üzerine Rasulallah (s.a.s.): “Siz bilirsiniz.” dedi.⁴⁶⁴

Rasulullah (s.a.s.), Sahabeden ekseriyetinin düşmanı Medine dışında karşılamak arzu ve görüşünde olduğunu gördü. Bunun üzerine düşmanı şehir dışında karşılamaya karar verdi. Rasulallah (s.a.s.) daha sonra Cuma namazını kıldırdıktan sonra Sahabeye nasihat edip şöyle dedi: “Azim ve gayretli olun, cihada katılın. Sabırlı olduğunuz medetçe Allah'ın yardımını sizinledir. Düşmanınıza karşı hazırlık yapın.” Bunun üzerine sahabe ferahladı ve sevinç duydu. Daha sonra Rasulallah (s.a.s.) ikinci namazını kıldırdı ve bu arada herkes hazırlanmış ve toplanmıştı. Rasulallah (s.a.s.), Ebu Bekir ve Ömer

⁴⁶⁴ İbn Sa'd, *age.*, II, 268, 272; İbn Hişam, *age.*, III, 26; İbn İshak, *age.*, 303.

ile birlikte eve gittiler. Ebu Bekir ve Ömer Rasulullah'ın zırhını giyinmesine ve hazırlanmasına yardımcı olmuşlardır.⁴⁶⁵

Rasulullah (s.a.s.) Zırhını kuşanırken Sahabe de mescidin önünde saflara dizilmiş vaziyette Rasulullah'ın (s.a.s.) çıkmasını bekliyorlardı. Bu sırada Sa'd b. Muaz ve Üseyd b. Huzayr Sahabeye şöyle seslendiler: “Medine'den çıkmak istemediği halde, siz çıkması için Rasulullah'ı (s.a.s.) zorladınız ve ısraredip durdunuz. Halbu ki ona emir gökten iner. O halde siz bu işi ona bırakınız.” Cuma günü Ensardan Malik b. Amr adında bir sahabe vefat etmişti, Rasulullah (s.a.s.) Onun cenaze namazını kıldırdı ve zırhını giyinmiş, kılıcını kuşanmış halde evinden çıktı. Medine dışında düşmanı karşılamak fikrinde olanların tümü pişmanlık duymuşlardı. Rasulullah'a (s.a.s.) şöyle söylediler: “Ya Rasulellah sana asla muhalefet etmeyiz. Nasıl diliyorsan öyle yap” Rasulullah (s.a.s.) onlara şöyle cevapta bulundu: “Bir Peygambere zırhını giydikten sonra, düşmanla çarpışmadan ve Allah onunla düşmanları arasında hükmünü vermeden zırhını sırtından çıkarmak yakışmaz. O halde size emrettiğim şeyleri yapmaya bakınız. Allah'ın ismini anarak gidiniz. Sabır ve sebat gösterdiğiniz müddetçe, Allah size yardım edecektir.”⁴⁶⁶

3. 2. 11. 4. İslam Ordusunun Yola çıkması

Rasulullah (s.a.s.) Medine'de yerine Abdullah b. Ümi Mektum'u vekil tayin ettikten sonra atına binmiş, yayını omzuna asmış ve mızrağını eline almış vaziyette Ashabından bin kişilik bir orduyla yola çıkmıştır. Sa'd b. Mu'az ve Sa'd b. Ubade zırlı bir vaziyette Rasulullah'ın (s.a.s.) önünden giderken, diğer Sahabiler de Rasulullah'ın (s.a.s.) sağında ve solunda savaşa gitmişlerdir. Bu savaşta Sahabeden yalnızca yüz kişi zırhlı idi.⁴⁶⁷ 1 Rasulullah (s.a.s.) üç mızrak istedi. Bu mızraklara üç sancak bağladı. Evslilerin sancağını Üseyd b. Huzayr'a, Hazreçlilerinkini Hubbab b. Münzir'e, diğer bir rivayete göre ise Sa' b. Ubade'ye vermiştir. Kendi Sancağını (Muhacirlerin) ise Ali b. Ebi Talib'e, diğer bir rivayete göre ise Musa'b b. Umer'e vermiştir.⁴⁶⁸

⁴⁶⁵ İbn Sa'd, *age.*, II, 268.

⁴⁶⁶ İbn Sa'd, *age.*, II, 268; İbn Hişam, *age.*, III, 27; İbn İshak, *age.*, 302.

⁴⁶⁷ İbn Sa'd, *age.*, II, 268.

⁴⁶⁸ İbn Sa'd, *age.*, II, 268.

Rasulullah (s.a.s.) Bedir’de olduğu gibi Uhud Savaşın’da da yaşı Küçük olupta savaşa katılan çocukları geri çevirmiştir. Bunların isimleri şöyledir: Üsame b. Zeyd, Abdullah b. Ömer b. Hattab, Zeyd b. Sabit, Bera b. Azib, Amr b. Hazm, Üseyd b. Züheyr. Daha sonra Rasulullah (s.a.s.) Hendek savaşında bunlara savaşıma izni vermiştir. Çünkü bu geri çevrilen Ashab, o vakit on beş yaşına girmiş gençler olmuşlardır.⁴⁶⁹

Rasulullah (s.a.s.) yaşı Küçük olupta savaşa katılan çocukları geri çevirirken, Semure b. Cündeb el-Fezariyy ve Rafi’ b. Hadic’i geri çevirmemiştir. Bunların herikisi de o vakit on beş yaşlarında idiler. Rasulullah (s.a.s.) onları geri çevirdiğinde Ashabdan “Ya Rasulellah Rafi’ güzel ok atar” diyenler olmuştur. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.s.) Rafi’e izin vermiştir. Yine Ashabdan “Ya Rasulullah (s.a.s.) Semure Rafi’i güreşte yeniyor” diyenler de olunca Rasulullah (s.a.s.) Semure’ye de savaşıma izni vermiştir.⁴⁷⁰

Uhud’a katılıp şehit olanlardan biride Beni Se’lebe b. Fityon’dan olan Muhayrik’tır. Uhud günü geldiğinde Yahudilere “Ey Yahudi cemaatı! Vallahi siz Muhammed’in Peygamber olduğunu, ona yardım etmenin üzerinize düşen bir vazife ve yerine getirmanız gereken bir hak olduğunu peki âla bilirsiniz” dedi. Yahudiler “Bu gün Cumartesi günüdür” dediler. Bunun üzerine Muhayrik “Sizin için Cumartesi yoktur” dedi. Kılıcını ve teçhizatını aldı “Eğer bugün öldürülürsem, mallarımın hepsi Muhammed’indir. O dilediğini yapmaya serbesttir” dedikten sonra Rasulullah’a (s.a.s.) vardı ve şehid olana kadar çarpıştı. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.s.) “Muhayrik Yahudilerin en hayırlısıdır” demiştir.⁴⁷¹

İslam ordusu Şeyheyn tepesine (diğer bir rivayette Seniyetü’l- Veda’ tepesi) kadar gitti Rasulullah (s.a.s.) dönüp arkaya baktığında silahlı ve kalabalık bir birlik gördü. “Kimdir bunlar” diye sordu. Sahabe: “Abdullah b. Übey’in Yahudi müttelikleridir.” Diye cevap verdiler. Rasulullah (s.a.s.): “Bunlar Müslüman olmuşlar mı?” Sahabe: “Hayır Ya Rasulellah.” Cevabını vermesi üzerine Şöyle buyurdu: “Onlara geri dönmelerini söyleyin çünkü biz şirk ehline karşı şirk ehlinden yardım istemeyiz”⁴⁷²

⁴⁶⁹ İbn Hişam, *age.* III, 29.

⁴⁷⁰ İbn Hişam, *age.*, III, 29.

⁴⁷¹ İbn Hişam, *age.*, III, 51.

⁴⁷² İbn Sa’d, *age.*, II, 268-274; İbn Hişam, *age.*, III, 27; İbn Hişam, *age.*, III, 27.

Rasulullah (s.a.s.) cumartesi gecesini Şeyheyn tepesi Beni Neccar yurdunda geçirmiştir. Akşam vakti girdiğinde Hz. Bilal ezan okudu. Rasulullah (s.a.s.) Sahabeyle birlikte akşam namazını kıldı. Bu arada Muhammed b. Mesleme kumandasındaki elli kişilik bir devriye birliğini de orduyu muhafaza altında bulundurmak ve etrafı kontrol etmekle vazifelendirdi.⁴⁷³

Müşrikler Rasulullah'ın (s.a.s.) Şeyheyn tepesine indiğini ve orada istirahata çekildiğini görünce, onlar da istirahat etmek için bir araya toplanmışlardır. Orduyu muhafaza altında bulundurmak ve etrafı kontrol etmek için atlı bir devriye birliğini de oluşturmuşlardır. Bu birliğin başına da İkrime b. Ebi Cehl'i kumandan ta'yin etmişlerdir.⁴⁷⁴ Rasulullah (s.a.s.) Ebu Hasme el-Haris'inin kılavuzluğunda sabaha doğru erkenden yola çıkmıştır. Uhud'a vardığında sabah namazı vakti girmişti. Hz. Bilal'e emretti de ezan okudu ve kamet getirdi. Rasulullah (s.a.s.) Ashabıyla birlikte saflar halinde sabah namazını kılmışlardır. Rasulullah (s.a.s.) bulunduğu yerden müşrikleri de rahatlıkla görebiliyordu.⁴⁷⁵

Artık savaş zamanı yaklaşmış ve her iki ordu karşı karşıya gelmişlerdi. Herbiri harp nizamiyla meşgul oluyordu. Tam da bu sırada oraya kadar istemiyerek gelen Abdullah b. Übey ortaya atılarak: "Muhammed, rey ve görüş sahibi olmayan gençlerin sözünü dinledi. Benim sözümü dinlemedi. Ey insanlar biz ne diye kendimizi burada öldürtelim" deyip kavminden ve münafıklardan üç yüz kadar askerle birlikte geri dönmüştür.⁴⁷⁶

Beni Selime'nin kardeşi Abdullah b. Amr b. Haram, münafıkların peşine düşüp onlara: "Allah aşkına kendi kavminizi ve Peygamberinizi düşmanın hazır bulunduğu bu vakitte yalnız bırakmayın" dedi. Onlar da: "Sizin savaşacağınızı bilsek sizi böyle yüzüstü bırakıp gitmeyiz. Ancak savaş olacağını sanmıyoruz" dediler. Abdullah, münafıkların dönmekte kararlı olduklarını görünce onlara şöyle seslendi: "Ey Allah'ın

⁴⁷³ İbn Sa'd, *age.*, II, 269.

⁴⁷⁴ İbn Sa'd, *age.*, II, 269.

⁴⁷⁵ İbn Sa'd, *age.*, II, 269.

⁴⁷⁶ İbn Sa'd, *age.*, II, 269; İbn Hişam, *age.*, III, 27; İbn İshak, *age.*, 303-304.

düşmanları! Allah sizi rahmetinden uzaklaştırsın. Yakında Allah Peygamberini sizden müstağni kılacaktır.⁴⁷⁷

Münafıklar müşriklerle karşı karşıya gelince Müslümanları yalnız bırakıp geri dönmüşlerdir. Bunun üzerine Müslümanlar münafıkların durumu hakkında ihtilafa düşmüşlerdir. Konuyla ilgili hadis ve ayet şöyledir:

Zeyd ibn Sabit (r.a.) şöyle demiştir: “Peygamber (s.a.s.) Uhud gazvesine çıktığı zaman (Medîne ile Uhud arasındaki Şevt bustânında) beraberinde yola çıkmış olanlardan birtakım insanlar geri döndüler. Peygamber'in sahâbileri iki fırka oldular. Bir fırka: Biz bu geri dönen münafıklarla harb ederiz, diyor; diğer fırka da: Biz (onlar müslümân oldukları için) onlarla harb etmeyiz, diyordu. Bu görüş ayrılığı üzerine şu âyet indi:

“Ey müslümanlar! Münafıklar hakkında iki fırka olmanız da niye? Allah onları, yaptıklarından dolayı başaşağı etmiştir. Allah'ın saptırıldığını siz mi yola getirmek istiyorsunuz? Allah'ın saptırıldığı kimseye sen hiç yol bulamayacaksın.”⁴⁷⁸

Hz.Peygamber de (s.a.s.): “Medîne Taybe'dir; ateş gümüşün pisliklerini giderdiği gibi Medîne de günâhları dışarıya atar” buyurdu.⁴⁷⁹

Câbir ibn Abdillah (r.a.) şöyle demiştir: “Şu “O zaman içinizden iki zümre za'f göstermişti...” (Sizden iki takım bozulup geri çekilmek üzere idi; oysa Allah onların dostu idi, inananlar yalnız Allah'a güvensinler)⁴⁸⁰ âyeti, biz Ensâr topluluğu hakkında, yânî Hazrec'den Benû Selime ve Evs'ten Benû Harise toplulukları hakkında inmiştir. Ben, Yüce Allah “oysa Allah onların dostu idi” buyurup dururken, bu âyetin bu sebeble inmemiş olmasını arzu etmem.”⁴⁸¹

⁴⁷⁷ İbn Hişam, *age.*, III, 27.

⁴⁷⁸ Nisa, 4/88.

⁴⁷⁹ Buhari, Meğazi, 17, Ebvabu Fedaili Ebvabi'l-Medine, 10; Müslim, Hac, 490.

⁴⁸⁰ Ali İmran, 3/122.

⁴⁸¹ Buhari, Meğazi, 18, Tefsir, 8; Müslim, Fedailü's-Sahabe, 171.

3.2.11.5. Rasulullah'ın Orduyu Harp Nizamına koyması ve Savaş Talimatını Vermesi

Münafıklar Müslümanları düşmana karşı yüzüstü bırakıp geri dönmüşlerdi. Onların geri dönmesi üzerine Müslümanlardan yalnızca yedi yüz kişilik bir ordu kalmıştı. Rasulullah (s.a.s.), ordunun arkası Uhud'a, yönü ise Medine'ye dönük bir vaziyette onları nizami bir şekilde saflara koymuştu. Sonra da Müslümanlara şu emri verdi: “Ben savaş emri vermedikçe hiç biriniz savaşmasın”. Kendisi de üzerine iki zırh giyinmiş ve başına miğfer takmış vaziyette ordunun başında bekliyordu.⁴⁸²

Uhud savaşının yapıldığı yerde Ordunun sol tarafında Ayneyn tepesi bulunuyordu. Rasulullah (s.a.s.) bu tepeye elli muharipten oluşan bir okçu müfrezesini vaziyet almak üzere vazifelendirmişti. Başlarına da Abdullah b. Cübeyr'i tayin etmişti. Vazifeleri: Uhud ile Ayneyn tepesi arasındaki geçidi muhafaza etmek, düşmanın buradan İslam ordusunu arkadan sarmasına fırsat vermemektir. Rasulullah (s.a.s.) Okçulara şu kesin emri vermişti: “Bizim arkamızı kollayınız. Gelen atlıları oklarla geri püskürtün. Düşmanı yendiğimizi görseniz de size haber vermedikçe/ adam göndermedikçe yerlerinizden asla ayrılmayınız. Düşmanın bizi mağlup ettiğini görseniz de, yine kesinlikle yerinizden asla ayrılmayınız. Kuşların cesetlerimizi kapıştığını görseniz dahi, ben size adam göndermedikçe asla yerinizden ayrılmayınız”⁴⁸³

El-Berâ b. Âzib (r.a.) şöyle demiştir: “Biz o gün, yânî Uhud günü müşriklerle karşılaştık. Peygamber (s.a.s.) okçulardan ibaret olan bir askerî birliği yerlerine oturttu, başlarına da Abdullah b. Cubeyr'i kumandan ta'yin etti ve onlara:

—“Bizim düşmanlara gâlib geldiğimizi görseniz de yerlerinizden ayrılmayın, düşmanların bize gâlib geldiklerini görseniz de yine yerlerinizden ayrılmayın, bize yardım da etmeyin (yânî hiçbir surette mevziinizi terketmeyin) emrini verdi.

Biz düşmanlarla karşılaşp harbe girişince, müşrikler bozularak kaçtılar, hattâ ben kadınları bacaklarından örtülerini kaldırmışlar ve ayaklarındaki halkaları meydana çıkmış olarak dağda sür'atle yürüyüp kaçarlarırken gördüm. Bu sırada müslümânlar:

⁴⁸² İbn Sa'd, *age.*, II, 269; İbn Hişam, *age.*, III, 29; İbn İshak, *age.*, 305.

⁴⁸³ İbn Sa'd, *age.*, II, 269-273; İbn Hişam, *age.*, III, 29; İbn İshak, *age.*, 305.

—*Ganîmet alın! Ganimet alın! Demeye başladılar. Bu durumda Abdullah ibnu Cubeyr:*

—*Peygamber (s.a.s.) benden yerlerinizden ayrılmama ahdi aldı, dedi.*

Mahiyyetindeki okçular dayatınca yüzleri döndürüldü (yânî şaşırıp nereye gideceklerini bilemediler). Akabinde müslümânlardan yetmiş kişi şehîd edildi.⁴⁸⁴

Rasulullah (s.a.s.) okçulardan seçtiği elli kişilik birliğe hiçbir şekilde tepeden inmemelerini emrettiği halde. Okçular bir anlık emri unutmalarından olacakki yerlerini terketmişlerdir. Bu konuya ilişkin Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Peygamber arkanızdan sizi çağırırken, kimseye bakmadan kaçıyordunuz; kaybettiğinize ve başınıza gelene üzülmeyesiniz diye, Allah sizi kederden kedere uğrattı. Allah, işlediklerinizden haberdardır.”⁴⁸⁵

Ebû İshâk dedi ki: *“Ben el-Berâ b. Âzib’den(r.a.) işittim, şöyle dedi: Rasûlullah’ın (başlıktaki âyette bildirilen) bu çağrısı Uhud günü piyadelerin arka tarafına yerleştirdiği ve Abdullah ibn Cubeyr’in kumandasına verdiği okçulara âid idi. Onların bâzısı bozulmuşlar olarak kaçtıkları zaman, Rasûlullah (s.a.s.), onların arkalarından “Ey Allah’ın kulları, bana geliniz! Ey Allah’ın kulları, bana geliniz Her kim dönüp gelirse ona cennet vardır!” diye onları çağırıyordu⁴⁸⁶*

Okçular muhtemelen bir anlık dalgınlık veya unutkanlıklarından mevzilerini terketmişlerdir. Yoksa Ashab hiçbir surette Rasulullah’ın emrinden çıkmamıştır. Elbette bu olaydan hadis ve sünnete itaatsizliğin sonucu açısından çıkaracağımız birçok dersler vardır. Bu ayrıca ele alınması gereken bir mevzudur. Ancak bu savaşta müşriklere fırsat vermenin ve galibiyeti elden kaçırmamanın tek müsebbibi olarak oradaki yerlerini terkeden okçuları göstermek yanlıştır. Zira Allah bir şeyi irade edip takdir etmişse mutlaka esbaplar oluşacak ve Allah’ın takdir ettiği şey gerçekleşecektir.

Ayrıca Hadisi Şeriflerde Hz.Âdem ile Hz. Mûsâ Peygamberlerin Azîz ve Celîl olan Allah’ın huzurunda birbirlerine karşı hüccet getirip çekişecekleri zikredilir. Bu

⁴⁸⁴ Buhari, Meğazi, 17, Cihad ve Siyer, 164; İbn Sa’d, *age.*, II, 269-273

⁴⁸⁵ Ali İmran, 3/153.

⁴⁸⁶ Buhari, Meğazi, 20, Cihad ve Siyer, 164.

Hadise baktığımızda meramımız daha net bir şekilde ortaya çıkacaktır. Söz konusu rivayet şöyledir:

Tâvûs ibn Keysân Ben, Ebû Hureyre'den (r.a.) işittim, dedi ki: *“Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Âdem ile Mûsâ birbirlerine karşı hüccet getirip çekiştiler. Mûsâ, Âdem'e:*

—Yâ Âdem! Sen bizim babamızdın. Sen bizi cennetten çıkardığın için, bizleri mahrumiyet ve zarara düşürdün! Dedi,

Âdem de ona:

—Yâ Mûsâ! Sen, Allah'ın kelâmı ile seçip mümtaz kıldığı ve lehine eliyle yazıp çizdiği Musa'sın. Öyle iken sen, Allah'ın beni yaratmasından kırk sene evvel üzerime takdir buyurduğu bir işten dolayı beni kınıyor musun? Dedi”

Bunu ta'kîben Peygamber: “Böylece Âdem, Musa'ya delil ve burhan ile gâlib oldu. Âdem Musa'ya delil ve burhanla gâlib oldu” cümlesini üç kere söyledi.”⁴⁸⁷

Meleklerin Bedir Savaşı'nda Müslümanlara yardım ettiklerini “Bedir Gazvesi” başlığı altında zikretmiştik. Uhud Savaşı'nda da melekler hazır bulunmuştur. Konuyla ilgili bir rivayette şöyle zikredilmiştir:

Abdullah ibn Abbâs (r.a.) şöyle demiştir: *“Peygamber (s.a.s.) Uhud gününde: “İşte şu atının başını tutmuş (harekete hazır) bulunan Cibril'dir, üstünde de harb cihazı vardır” buyurdu.”⁴⁸⁸*

3. 2. 11. 6. İki Ordu Karşı Karşıya

Müşrik birlikleri Müslümanlara dönük bir vaziyette saflara girdiler. Ordunun güvenliğini sağlayan iki yüz kişilik atlı bir birlik de vardı. Sağ taraftaki atlıların başında Halid b. Velid, sol taraftakilerin başında ise İkrime b. Ebi Cehl duruyordu. İbn Sa'd'ın et-Tabakatü'l-Kübra adlı eserinde ise iki farklı rivayet var: Atlıların başında Safvan b. Ümeyye bulunuyordu. Diğer bir rivayete göre ise Amr b. As idi. Yüz kişilik okçu

⁴⁸⁷ Buhari, Kader, 11.

⁴⁸⁸ Buhari, Meğazi, 17, 11.

birliğinin başında ise Abdullah b. Ebi Rabia bulunuyordu. Sancaklarını da Talha b. Ebi Talha taşıyordu. Ebi Talha'nın ismi, Abdullah b. Abdi'l-Uzza b. Osman b. Abdiddar b. Kusay'dır.⁴⁸⁹ Rasulullah (s.a.s.) Ashaba sordu: "Müşriklerin sancağını kim taşıyor?" Ashab: "Abduddar" cevabını verince Rasulullah (s.a.s.). "Biz bu görevi yapmayı onlardan daha çok hak ediyoruz" dedikten sonra "Musa'b b. Umeyr nerede?" diye seslendi. Mus'ab "Buradayım" demesi üzerine Rasulullah (s.a.s.) "sancağı al" dedi Mus'ab b. Umeyr sancağı alıp Rasulullah'ın önüne geçti.⁴⁹⁰

Savaşı ilk başlatan kişi, Ebu Amir el-Fasık'tır. Ebu Amir'e, cahiliye zamanında er-Rahib denilirdi. Sonra Rasulullah (s.a.s.) ona Fasık ismini verdi. Kendi kavminden elli kişilik bir grupta ortaya atılıp "ben Ebu Amir" diye seslendi. Müslümanlar: "Hoş gelmiyesin ya Fasık hiç te ehil bir yere gelmedin" dediler. Daha sonra Ebu Amir'in grubu ile Müslümanlar birbirlerine taşla saldırdılar. Taki Ebu Amir'in grubu kaçana kadar. Bunun üzerine müşrik kadınlar defler eşliğinde Bedir'de öldürülen müşrikleri hatırlatan ve müşrikleri savaşa teşvik eden beyitler söylemeye başladılar. Daha sonra her iki ordu birbirlerine tam yaklaştılar. Müslüman okçular atlı müşriklere ok atmaya başlaması üzerine Hevazinler geri döndü.⁴⁹¹

Müşriklerin sancaktarı Talha b. Ebi Talha kendinden emin ve mağrurane bir eda ile seslendi: "Benimle kim mübareze yapar" karşısına Ali b. Ebi Talib çıktı ve ikisi iki ordu arasında çarpıştılar. Ali b. Ebi Talib hasmına şiddetli bir kılıç darbesi indirdi. Başını çenesine kadar yarıp ikiye ayırdı. Talha yere yıkılınca Ali b. Ebi Talib geri döndü. Kureyş sancaktarı ve birliğin komutanı Talha'nın yere serilmesine Rasulullah (s.a.s.) çok sevindi. Sevincinden tekbir getirdi. Onunla birlikte Müslümanlar da tekbir getirdiler.⁴⁹² İbn Hişam'ın belirttiğine göre Uhud günü şöyle bir ses duyuldu: "Zülfikar gibi kılıç, Ali gibi yiğit bulunmaz."⁴⁹³

Saatlerce savaş meydanında bekleyen Müslümanların heyecanı zirveye ulaşmış ve artık düşmanla çarpışmak istiyorlardı. Müslümanlar, müşrik birliklerin üzerine Şiddetli bir saldırı düzenlediler. Bu arada müşriklerin sancağını Osman b. Ebi Talha aldı. Hamza

⁴⁸⁹ İbn Sa'd, *age.*, II, 269; İbn Hişam, *age.*, III, 29.

⁴⁹⁰ İbn Sa'd, *age.*, II, 269.

⁴⁹¹ İbn Sa'd, *age.*, II, 269; İbn Hişam, *age.*, III, 30; İbn İshak, *age.*, 306.

⁴⁹² İbn Sa'd, *age.*, II, 269

⁴⁹³ İbn Hişam, *age.*, III, 64.

b. Abdilmuttalib Osman'ın üzerine yürüdü ve omzuna kılıçla vurup kolunu kesti. Bu sefer müşriklerin sancağını Ebu Sa'd b. Ebi Talha aldı. Onu da Sa'd b. Ebi Vakkas öldürdü. Sa'd'ın attığı ok onun boğazına saplandı ve dilini çıkarmış bir vaziyette canverdi. Ebu Sa'd öldürülünce Kureyş sancağını Müsafi b. Talha b. Ebi Talha aldı. Onu da Asım b. Sabit b. Ebi'l-Ekleh attığı bir okla öldürdü. Ondan sonra Müşriklerin sancağını Haris b. Talha b. Ebi Talha aldı ve Asım b. Sabit onu da bir okla öldürdü. Haris'ten sonra Müşriklerin sancağını Kilab b. Talha b. Ebi Talha aldı. Onu da Zübeyr b. Avvam öldürdü. Bu sefer Müşriklerin sancağını Cülas b. Talha b. Ebi Talha aldı. Onu da Talha b. Ubeydillah öldürdü. Daha sonra Kureyş sancağını Erta b. Şurahbil aldı. Onu da Ali b. Ebi Talib öldürdü. Daha sonra Kureyş sancağını Şurayh b. Kariz aldı, O da öldürüldü ama kimin öldürdüğü bilinmiyor. Ondan sonra Müşriklerin sancağını, Müşriklerin kölesi Suab aldı ve O da öldürüldü. Onu öldüren kişi hakkında üç farklı rivayet vardır: Sa'd b. Ebi Vakkas, Ali b. Ebi Talib ve Kuzman. Kuzman olduğunu söyleyen rivayet daha sağlamdır.⁴⁹⁴

Kureyşlilerin son sancaktarı Beni Ebi Talha'nın Habeşli kölesi Suab olmuştur. Suab iki kolu kesilene kadar elinde sancakla savaştı. Yere düşen sancağı almak için eğildi ve sancağı boynu ile göğsü arasında sıkıştırarak kaldırdı. Suab öldürülene kadar sancağı bu şekilde taşıdı. Daha sonra yere düşen sancağı kimse almaya cesaret edemedi. Amra bint Alkame el-Harisiyye, sancağı aldı kaldırdı. Bunun üzerine Kureyşliler sancağın etrafında toplandılar.⁴⁹⁵

Haris b. Süveyd b. Samit, münafık biriydi. Uhud günü Müslümanlarla birlikte savaş için çıktı. Savaşın başlamasıyla Haris, Müslümanlardan Mucezzir b. Ziyad el-Beleviyyi ve Kays b. Zeyd'i şehidedip Kureyşliler safına geçti. Savaştan sonra da onlarla birlikte Mekke'ye gitti. İbn Hişam'da ki başka bir rivayete göre, Haris sadece Mucezzir b. Ziyad'ı öldürmüştür. Çünkü İbn İshak Kays b. Zeyd'i Uhud Şehidleri arasında zikr etmemiştir. Mucezzir'i öldürme nedeni ise, daha önceden Evs ile Hazrec arasında oluşan savaşların birinde Mucezzir, Haris'in babası Süveyde'yi vurmasıdır. Haris daha önceki bir intikam duygusuna kapılıp ihaneti göze almıştır.⁴⁹⁶ Rasulullah (s.a.s.) Haris'i öldürmesi için Ömer b. Hattab'a emir verdi. Ama Ömer fırsatını bulup

⁴⁹⁴ İbn Sa'd, *age.*, II, 269-270.

⁴⁹⁵ İbn Hişam, *age.*, III, 41.

⁴⁹⁶ İbn Hişam, *age.*, III, 51-52.

öldüremedi. Daha sonra bir ara Rasulullah (s.a.s.) Ashabında bir grup ile birlikte iken, Haris b. Süveyde Medine'nin bazı duvarlarında görüldü. Rasulullah (s.a.s.) onu öldürmesi için Osman b. Affan'a emir verdi. Osman da onun boynunu vurmuştur.⁴⁹⁷

Beni Saide'nin kardeşi Ebu Düçane Simak b. Haraşe, cesur bir savaşçı idi. Savaş olduğu zaman gayet kendinden emin bir şekilde savaşırdı. Kırmızı bir sarığı vardı. Onu bağladığı zaman insanlar onun savaşaacağını anlardı. Rasulullah (s.a.s.) elinde bir kılıçla Ashaba. “bu kılıcı hakkını vermek üzere kim alır” diye sordu. Birçok Sahabi almak için ileri atıldı. Ama Rasulullah (s.a.s.) hiç birine vermedi. Sonra Ebu Düçane ayağa kalkıp “Bunun hakkı nedir ya Rasulellah” diye sordu. Rasulullah (s.a.s.) “Hakkı, eğilip bükülünceye kadar onu düşmana sallamandır” dedi. Bunun üzerine Ebu Düçane “Ya Rasulellah! Ben onu, hakkını yerine getirmek üzere alıyorum” dedi. Rasulullah da (s.a.s.) kılıcı ona verdi. Ebu Düçane Rasulullah'nın (s.a.s.) elinden kılıcı alınca, sarığını başına bağladı ve müşriklere doğru çalımlı çalımlı yürümeye başladı. Rasulullah (s.a.s.) Ebu Düçane'nin çalımlı yürüyüşünü görünce şöyle buyurdu. “Bu yürüyüş öyle bir yürüyüşdür ki, Allah onu şu yerin (harp halinin) dışında hiçbir zaman sevmez” Ebu Düçane var gücüyle düşman saflarına dalıp savaşmaya başladı.⁴⁹⁸

Ebu Düçane Rasulullah'nın (s.a.s.) önünde adeta bir kalkan gibi duruyordu. Rasulullah'nın (s.a.s.) üzerine kapanmış bir vaziyette dururken oklar peşpeşe onun sırtına geliyordu.⁴⁹⁹ İbn Hişam'ın belirttiğine göre Zübeyr b. Avvam şöyle demiş: “Ben Rasulullah'tan (s.a.s.) kılıcı istedim bana vermedi de Ebu Düçane'ye verdi. Bunun üzerine kendi kendime dedim ki ben kureyşten biriyim. Üstelik bir de Rasulullah'nın (s.a.s.) halası Safiyye'nin oğluyum. Ebu Düçane'den önce kalkıp Rasulullah'tan kılıcı istedim bana vermedi de ona verdi. Vallahi ben Ebu Düçane'yi takip edeceğim. Hele bakayım ne yapıyor. Sonra onu takip etmeye koyuldum. Ebu Düçane kırmızı sarığını çıkarıp başına bağladı. Ensar şöyle söylediler: “Ebu Düçane ölüm sarığını bağladı” Ebu Düçane şiirler söyleyip ilerledi. Kim önüne çıkıyorsa öldürüyordu.

Müşriklerden biri vardı ki Müslümanlardan kimseyi yaralı bırakmıyordu. (Yakaladığımı) mutlaka öldürüyordu. Ebu Düçane ve (sözünü ettiğim) bu müşrik

⁴⁹⁷ İbn Hişam, *age.*, III, 52.

⁴⁹⁸ İbn Hişam, *age.*, III, 30-32; İbn İshak, *age.*, 305.

⁴⁹⁹ İbn Hişam, *age.*, III, 45; İbn İshak, *age.*, 307.

savaştıkça birbirlerine yaklaştılar. Ben, ikisini karşı karşıya getirmesi için Allah'a dua ettim. Ve nihayet karşılaştılar. İkisi vuruşmaya başladılar. Müşrik savaşı, Ebu Dücane'ye bir darbe indirdi de Ebu Dücane Kalkanıyla kendini korudu. Kendini toparlayan Ebu Dücane, bir hamle yapıp kılıcıyla şiddetli bir şekilde hasmına saldırdı. Ona indirdiği darbe neticesinde onu öldürdü. Sonra kılıcını Hind bint Utbe'nin başınının üstüne kaldırdı. Vurmadan tekrar geri çekti. Niçin vurmadığını da Allah ve Rasulü bilir.”⁵⁰⁰

Ebu Dücane, Hind bint Utbe'ye kaldırdığı kılıcı niçin vurmadığını şöyle anlatıyor: “Bir kişi insanları tırmalayarak, yüzlerine vurarak onları savaşa teşvik ediyordu. Onu görünce öldürmeyi kastedtim. Kılıcımı kaldırdım da bir çılgılık koptu. Baktım ki bu bir kadındır. Rasulullah'ın (s.a.s.) kılıcına hürmetimden bir kadına vurmam istemedim.”⁵⁰¹

İslam gelmeden önce Evs ile Hazrec arasında meydana gelen savaşlar meşhurdur. İşte bu savaşların birinde Mucezzir, Haris'in babası Süveyde'yi öldürmüştü. Haris b. Süveyd de daha önceki bu intikam duygusuna yenilmiş ihaneti göze almak suretiyle Uhud'da bir fırsatını bulup Mucezzir b. Ziyad'ı öldürmüştür. Savaştan sonra da müşriklerle birlikte Mekke'ye gitmiştir. Daha sonra Haris Mekke'den Kardeşi Cülas b. Süveyd'e mektup yazıp tevbe etmek ve kavmine dönmek istediğini bildirmiştir. Bunun üzerine Allah (c.c.) şu Ayet-i Kerimeyi indirdi: “*İnandıktan, peygamberin hak olduğuna şehadet ettikten, kendilerine belgeler geldikten sonra inkar eden bir milleti Allah nasıl doğru yola eriştirir? Allah zalimleri doğru yola eriştirmez*”⁵⁰²

3. 2. 11.7. Düşman Ordusunun Bozguna Uğraması

Müşrikler sancaktarların bir bir yere serildiğini görünce artık kimse sancağı almaya cesaret edemedi. Bunun sonucunda gerisin geriye kaçmaya başladılar. Müşrik kadınlar da defler çalıyor, şarkılar söylüyor ve paniğe kapılıp kaçan askerleri geri çağırıyorlardı. Ancak cesaretini kaybetmiş müşrikler kaçmaya devam ediyorlardı.

⁵⁰⁰ İbn Hişam, *age.*, III, 32.

⁵⁰¹ İbn Hişam, *age.*, III, 33.

⁵⁰² Ali İmran, 3/86.

Müslümanlar da onları kovalıyor, ulaştıklarını vuruyorlardı. Müşrik birliklerin dağılması üzerine Müslümanlar ganimetleri de toplamaya başladılar.⁵⁰³

3. 2. 11. 8. Harbin Seyrini Değiştiren Üzücü Hadise ve İslam Ordusunun Dağılması

Müşrik birliklerin dağıldığını gören Ayneyn tepesindeki okçulardan çoğu inmek istedi. Ama komutanları Abdullah b. Cübeyr ve arkadaşlarından on kişiden daha az bir grupla orada kalmayı tercih ettiler. Abdullah, “ben Rasulullah’ın (s.a.s.) emrini asla umursamamazlık etmem” dedikten sonra, inmek isteyen arkadaşlarına nasihat etti. Rasulullah’ın (s.a.s.) emrini onlara hatırlattı. Ama onlar inmekte kararlıydılar. Çünkü onlara göre savaş bitmişti. Burada beklemeleri boşunaydı. Bu okçular, Abdullah’a “Rasulullah bunu kasetmemişti. Baksanıza müşrikler hezimete uğradılar. Biz burada neyi bekliyoruz?” dedikten sonra yerlerinden ayrıldılar ve aşağıdaki askerlere karışıp onlarla birlikte düşmanı kovalayıp ganimetleri toplamaya başladılar.⁵⁰⁴

Birçok okçunun yerlerini terk etmeleriyle İslam ordusunun arka cephesi müdafaasız kalmıştı. Tepenin boş kaldığını ve çok az kişinin orada beklediğini gören harp dahîsi ve Kureyş ordusunun süvari kumandanı Halid b. Velid, hemen atlarla saldırıya geçti. Ardından İkrime b. Ebi Cehl de onu takip etti. Tepede bekliyen okçulara saldırıp onları öldürdükten sonra, Müslüman saflarına arkadan saldırdılar.⁵⁰⁵

Arkadan gelen hücum ani ve beklenmedik bir anda olmuştu. Müslümanlar, düşman bozguna uğrayıp gitti diye gayet rahat iken her şey birden değişiverdi. Bu arada İblis (Allah’ın laneti onun üzerine olsun) “Muhammed öldürüldü” diye seslendi. Bunun üzerine Müslüman safları bozguna uğradı. Birbirine girdiler. Öyleki bu dehşet ve acele esnasında farkına varmadan birbirleriyle bile çarpıştılar. Müşrikler “Ey Uzza, Ey Hübel” diye parolalarını seslendirip toparlandılar ve Müslümanlardan birçok kişiyi öldürdüler. İslam ordusu bir türlü toparlanamadı. Bunun sonucunda İster istemez dağılmak zorunda kalmıştır.⁵⁰⁶

Âişe (r.anha) şöyle demiştir: “Uhud günü olduğu zaman müşrikler bozulunca Allah’ın la’neti üzerine olası İblis, müslümânlara:

⁵⁰³ İbn Sa’d, *age.*, II, 270.

⁵⁰⁴ İbn Sa’d, *age.*, II, 270; İbn İshak, *age.*, 306-307.

⁵⁰⁵ İbn Sa’d, *age.*, II, 270.

⁵⁰⁶ İbn Sa’d, *age.*, II, 270; İbn Hişam, *age.*, III, 41; İbn İshak, *age.*, 307.

—Ey Allah'ın kulları, arka tarafınızda bulunanlarınızdan sakının! Diye bağırdı.

Bu bağırma üzerine müslümân ordusunun öncüleri, arkalarında bulunanları müşriklerden sanarak geriye döndüler. Akabinde öncüler ve arkalarından gelenler birbirlerini öldürmeye giriştiler. Bu sırada Huzeyfe ibnu'l-Yemân bir de baktı ki, babası Yemân'ı müslümanlar müşriklerden sanarak öldürmekteler. Bu anda Huzeyfe:

—Ey Allah'ın kulları! Bu babamdır, bu babamdır; onu öldürmeyin! Dedi.

Urve dedi ki: Âişe şöyle dedi: Allah'a yemîn ederim ki, müslümânlar ondan ayrılmadılar ve nihayet onu öldürdüler, Huzeyfe, müslümânların bir yanlılıkla babasını öldürmelerine karşı yalnız:

*Sizi Allah mağfiret etsin. O, acıyanların en acıyıcısıdır.*⁵⁰⁷ Demek le yetindi.

*Urve dedi ki: “Vallahi Huzeyfe Azîz ve Celîl olan Allah'a kavuşuncaya kadar, babasını öldüren için yaptığı duâ ve istiğfardan olan hayrın bakiyyesi, yânî üzüntüsü Huzeyfe'de devam edip durmuştur.”*⁵⁰⁸

İbn Sa'd'ın et-Tabakatü'l-Kübra adlı eserinde belirtildiğine göre şeytan Uhud günü “Muhammed öldürüldü” diye bağırdı. Bu sesi duyan Ashab Rasulullah'ı aramaya koyuldular. Rasulullah'ı arayanlardan biri de Ka'b b. Malik idi. Ka'b o anı şöyle anlatır: “Ben Rasulullah'ı miğferin altından ışık saçan (gözlerini gördüm de) gözlerinden tanıdım. (görür görmez) en yüksek sesimle: Ey Müslümanlar topluluğu! Size müjdeler olsun işte Rasulullah diye bağırdım. Rasulullah da bana sus diye işarette bulundu.” İslam ordusu dağılmış ve her biri bir yöne kaçıyordu. Rasulullah'ın (s.a.s.) yanında ise on dört kişilik bir grup Sahabe kalmıştı. Dolayısıyla Rasulullah (s.a.s.), müşriklerin onu ve yanındaki Ashabın yerini tespit edip de onları zor durumda bırakmamaları için Ka'b'a yerlerini göstermemeleri için sus diye işarette bulunuyordu.⁵⁰⁹ Yaşanan bu durum üzerine Allah (c.c.) şu Ayet-i Kerimeyi indirdi: “*Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler geçmişti. Ölür veya öldürülürse geriye mi*

⁵⁰⁷ Yusuf, 12/92.

⁵⁰⁸ Buhari, Meğazi, 18, Bedü'l-Halk, 11; İbn Sa'd, *age.*, II, 272.

⁵⁰⁹ İbn Sa'd, *age.*, II, 272; İbn Hişam, *age.*, III, 46; İbn İshak, *age.*, 309.

döneceksiniz? Geriye dönen, Allah'a hiçbir zarar vermez. Allah şükredenlerin mükâfatını verecektir”⁵¹⁰

İbn Hişam'ın belirttiğine göre Ümmü Umare Nüseybe bint Ka'b el-Mazini Uhud günü savaşmıştır. Ümmü Sa'd bint Sa'd b. Rabiyye şöyle demiştir: “Ben Ümmar'e gittim ve ‘teyzeciğim Uhud'taki durumunu anlatsana’ dedim. Ümmü Umare: ‘elimde su kırbaşıyla sabah erkenden çıktım ve savaşın durumu ne oldu diye bakmaya gittim. İlk etapta galib olanlar Müslümanlardı. Sonra Müslümanlar dağıldığı sırada ben Rasulullah'ın (s.a.s.) yanına vardım ve savaşmaya başladım. Ben yaralanıncaya kadar bir yandan elimde kılıçla düşmanı Rasulullah'tan (s.a.s.) uzaklaştırıyordum bir yandan da ok atıyordum.’ dedi.” Ümmü Sa'd, Ümmü Umare'nin omzunda çukurlaşmış ve kurumuş bir yara görünce “Sana kim vurdu?” diye sorunca Ümmü Umare “İbn Kamia vurdu. Allah onu zelil etsin. İnsanlar Rasulullah'tan (s.a.s.) uzaklaşınca İbn Kamia yüzünü bize dönmüş: ‘Bana Muhammed'i gösterin. Eğer O kurtulursa ben kurtulmam’ diyerek (bize doğru) geldi. Ben, Mus'ab b. Umeyr ve Rasulullah'ın (s.a.s.) yanındakilerle birlikte onun karşısına çıktık. Bana bir darbe vurması neticesinde bu yara oluştu. Ben de ona darbeler indirdim ama Allah'ın düşmanı iki zırh giymişti” dedi.⁵¹¹

Rasulullah (s.a.s.) Uhud'a gittiğinde Ebu Huzeyfe Yeman (Huseyl b. Cabir) ve Sabit b. Vakş, tepelerde kadınlar ve çocuklarla birlikte kaldılar. Her ikisi de yaşlanmıştı. Biri diğerine “Neyi bekliyorsun. Vallahi bizim ömrümüz çok az kalmıştır. Biz niçin kılıçlarımızı alıp Rasulullah'ın yanına gitmiyoruz. Umulurki Allah Rasulullah'ın yanında bize şehadet nasib eder” dediler ve kılıçlarını alıp gittiler. Sabit b. Vakş Müşrikler tarafından öldürüldü. Hüseyl b. Cabir ise tanınmadığı için yanlışlıkla Müslümanlar tarafından öldürülmüştür. Çünkü Müslümanlar bu iki Sahabenin savaşa dâhil olduklarını bilmiyorlardı. Huzeyfe ne kadar da babamdır demişse de yetişememiştir. Rasulullah (s.a.s.) Huzeyfe'ye diyet ödemeyi irade etti. Ama Huzeyfe bunu Müslümanlara sadaka olarak verdi. Huzeyfe'nin bu davranışı onun Rasulullah'ın yanındaki değerini arttırmıştır.⁵¹²

⁵¹⁰ Ali İmran, 3/144.

⁵¹¹ İbn Hişam, *age.*, III, 45.

⁵¹² İbn Hişam, *age.*, III, 50.

Uhud günü Hind ve diğer müşrik kadınlar, Müslümanların cesedlerine vardılar ve cesedlerin kulak ve burunlarını keserek eziyet etmeye başladılar. Hatta Hind bununla da hırsını alamayıp kestiği burun ve kulaklardan kendisine gerdanlık ve halhal yapmıştır. Bunu yapmakla da hızını alamayan Hind, Hz. Hamza'nın göğsünü yarmış ve ciğerini parçalayıp çiğnemiştir. Her ne kadar yutmak için uğraş sarf etmişse de buna güç yettirememiş ve tekrar dışarı atmıştır. Sonra yüksek bir taşın üzerine çıkan Hind en yüksek sesiyle şiirler okumaya başlamıştır.⁵¹³

Nereden geldiği bilinmeyen yabancı biri vardı. Kuzman adındaki bu kişi ne zaman ismi Rasulullah'ın (s.a.s.) yanında zikredilse Rasulullah (s.a.s.) “O Cehennem ehliendir” demiştir. Sahabiler bunun sırrını bir türlü çözemiyorlardı. Uhud savaşı gelip çattığında Kuzman yine şiddetli bir şekilde savaşıyordu. Öyle ki yalnız başına müşriklerden yedi veya sekiz kişi öldürmüştür. Aldığı yaralar neticesinde düşen Kuzman, Beni Züfir'ün kapısına getirildi. Müslümanlar ona “Ey Kuzman vallahi sen bugün imtihan olundun. Sana müjdeler olsun” dediler. Kuzman “Ne diye beni tebrik ve tebşir ediyorsunuz? Vallahi ben yalnızca kendi kavmimin itibarı, şan ve şerefi için savaştım. Eğer bu amacım olmasaydı savaşmazdım” demiştir. Yaraların ağrısı şiddetlenince, ok kılıfından aldığı bir okla kendisini intihar etmiştir.⁵¹⁴ İbn Hişam'ın belirttiğine göre Ebu Hureyre Ashaba “Bana söyleyin bakalım, hiç namaz kılmadan cennete girmiş olan adam kimdir?” dedi. Ashab bilmedikleri için “O kimdir” diye sorunca Ebu Hureyre “Üseyrim” diye cevap vermiştir. Üseyrim, Beni Abdi'l-Eşhel'den olup Amr b. Sabit b. Vakş'tır. Rasulullah (s.a.s.) Uhud'a gideceği zaman Üseyrim de Müslüman oldu. Üseyrim kılıcını aldı savaşa gitti. Yaralanıp düşene kadar savaştı. Beni Abdi'l-Eşhel'den bazıları savaşta kendilerinden öldürülenlerin cenazelerini ararken, Üseyrim'le karşılaştılar. Bir birlerine “Vallahi bu Üseyrim'dir. Bunun burada ne işi var? O bu işe (İslam'a/savaşa) karşıydı. Biz geldiğimizde onu gerimizde bırakmıştık” dediler. Sonra ona “Ya Amr! Seni buraya getiren nedir? Kavmine olan muhabetin mi yoksa İslam'a olan rağbetin mi?” dediler. Üseyrim “İslam'a olan rağbetimdir. Allah'a ve Rasulüne inandım ve Müslüman oldum. Sonra kılıcımı aldım Rasulullah ile birlikte savaşa çıktım ve vurulana kadar savaştım” dedi. Sonra da Müslümanların

⁵¹³ İbn Hişam, *age.*, III, 53-54; İbn İshak, *age.*, 312.

⁵¹⁴ İbn Hişam, *age.*, III, 51.

kucağında/ellerinde Allah'ın rahmetine kavuşmuştur. Sonra da kavminden olanlar Rasulullah'a (s.a.s.) gelmişler ve bu durumu kendisine zikretmişlerdir. Rasulullah (s.a.s.). "O cennet ehliendir" diye karşılık vermiştir. ⁵¹⁵ Sahabenin kahramanca savaşıp Allah Rasulünü canları pahasına koruduklarını hadisi şeriflerde görüyoruz;

Saîd ibnu'l-Müseyyeb şöyle demiştir: "*Ben Sa'd ibnu Ebî Vakkas'tan işittim, şöyle diyordu: Peygamber (s.a.s.) Uhud günü ok kabındaki oklarını çıkarıp bana verdi de: "At (yâ Sa'd) babam anam sana feda olsun!" dedi*⁵¹⁶

Saîd ibnu'l-Müseyyeb şöyle demiştir: "*Ben Sa'd ibn Ebî Vakkas'tan (r.a.) işittim: Peygamber (s.a.s.) Uhud günü benim için babasını ve anasını feda etmekte birleştirdi,"* diyordu.⁵¹⁷

Abdullah ibn Şeddâd'dan: Alî ibn Ebî Tâlib (r.a.) şöyle demiştir: "*Ben, Rasulullah'ın (s.a.s.), hiçbir kimseye feda etmek üzere babasını ve anasını birleştirdiğini işitmedim, yalnız Sa'd ibn Mâlik (yânî Ebû Vakkas) müstesna. Çünkü ben, muhakkak olarak Peygamber'in Uhud günü: "Yâ Sa'd, babam anam sana feda olsun, at!" buyurduğunu işittim.*"⁵¹⁸

Ebû Osmân Abdurrahmân en-Nehdî: "*Kendilerinde mukatele yapılan bu harb günlerinin bâzı saatlerinde Rasulullah'ın (s.a.s.) yanında Talha ile Sa'd ibn Ebî Vakkas'tan başka kimse kalmamıştır, demiştir.*"

*Bu bilgi, Talha ile Sa'd'ın hadîslerinden alınmıştır.*⁵¹⁹

Muhammed b. Yûsuf şöyle demiştir: "*Ben es-Sâib ibnu Yezîd'den işittim, şöyle dedi: Ben Abdurrahmân ibnu Avf, Talha b. Ubeydillah, el-Mıkdâd ibnu'l-Esved ve Sa'd ibn Ebî Vakkas'la sohbet edip beraber bulundum. Bunların hiçbirinin Peygamber'den*

⁵¹⁵ İbn Hişam, *age.*, III, 52-53.

⁵¹⁶ Buhari, Meğazi, 18, Fedailü's-Sahabe, 15; Müslim, Fedailü's-Sahabe, 42; İbn Hişam, *age.*, III, 45; İbn İshak, *age.*, 307

⁵¹⁷ Buhari, Meğazi, 18, Fedailü's-Sahabe, 15; Müslim, Fedailü's-Sahabe, 42.

⁵¹⁸ Buhari, Meğazi, 18, Cihad ve Siyer, 80; Müslim, Fedailü's-Sahabe, 41.

⁵¹⁹ Buhari, Meğazi, 18, Fedailü's-Sahabe, 14; Müslim, Fedailü's-Sahabe, 47.

hadîs tahdîs ettiğini işitmedim. Yalnız Talha'dan Uhud gününü tahdîs ederken işittim.”⁵²⁰

Kays ibn Ebî Hazım: *“Ben Uhud günü Talha'nın çolak olan elini gördüm. Talha, bu kesik eliyle Uhud günü Peygamber'i koruyordu, demiştir.”*⁵²¹ Rasulullah (s.a.s.), okları bitene kadar attı. Daha sonra elindeki yayı Katade'ye verdi. Katade'ye atılan oklardan biri gözüne isabet etti. Bunun sonucunda gözü yanağı üzerine sarkıldı. Rasulullah (s.a.s.) mübarek eliyle Katade'nin gözünü tekrar yerine koydu. Katade'nin gözü eskisinden daha güzel oldu ve daha keskin gördü. ⁵²² İbn Hişam'ın belirttiğine göre Rasulullah (s.a.s.) şöyle demiştir: *“Herkim yeryüzünde yürüyen bir şehid görmek istiyorsa, Talha b. Ubeydillah'a baksın”* ⁵²³

Enes ibn Mâlik (r.a.) şöyle demiştir: *“Uhud günü olup da insanlar Peygamber'in yanından dağıldıkları zaman Ebû Talha, Peygamber'in önünde kendi kalkanını Peygamber'e siper yaparak, oradan hiç ayrılmadı. Ebû Talha ok yayını çok sert çeken bir atıcı idi. Uhud günü o, elinde iki yâhud üç yay kırdı. Yanından ok dolu kabı ile geçen kimse olurdu da Peygamber ona: “Ok kabını Ebû Talha'ya boşalt!” derdi.*

Enes dedi ki: “Peygamber yükselir, askere bakarsa hemen Ebû Talha:

—Babam anam Sana feda olsun, yükselme! Düşman oklarından bir okun Sana isabet etmesinden korkarım. İşte göğsüm senin göğsüne siperdir! Derdi.”

*Yine Enes dedi ki: “Yemîn olsun ki, ben o tehlikeli Uhud gününde Ebû Bekr'in kızı Âişe'yi ve anam Ümmü Suleym'i gördüm. Bunların her ikisi de eteklerini çemreyip sıvamışlar, ben onların bacaklarındaki halhalları görüyordum. Onlar su kırbaclarını taşıyorlar ve onları yaralı askerlerin ağızlarına boşaltıyorlardı. Yemîn olsun o gün Ebû Talha'nın elinden iki yâhud üç defa kılıcı düşmüştü”*⁵²⁴

Câbir ibn Abdillah (r.a.) şöyle demiştir: *“Bir er kişi Uhud günü Peygamber'e (s.a.s.):*

⁵²⁰ Buhari, Meğazi, 18, Cihad ve Siyer, 26.

⁵²¹ Buhari, Meğazi, 18, Fedailü's-Sahabe, 14.

⁵²² İbn Hişam, *age.*, III, 45-46; İbn İshak, *age.*, 307-308.

⁵²³ İbn Hişam, *age.*, III, 43.

⁵²⁴ Buhari, Meğazi, 18, Cihad ve Siyer, 65; Müslim, Cihad ve Siyer, 136.

— Ben öldürülürsem, benim nerede olacağımı bana haber ver! Dedi.

Peygamber:

—“Cennette (olursun)” buyurdu.

Bunun üzerine o kişi, elindeki yemekte olduğu hurmaları hemen yere attı ve sonra harbe girişti de şehîd oluncaya kadar vuruştı.”⁵²⁵

Rasulullah (s.a.s.) attığı harbe ile Ümeyye’yi öldürmüştü. Bunun hakkında Allah (c.c.) Ayet-i Kerimede şöyle buyurmuştur: “Attığın zaman da sen atmamıştın, fakat Allah atmıştı.”⁵²⁶

Humeyd et-Tavîl, Enes ibn Mâlik’ten(r.a.) şöyle tahdîs etti: “*Enes ibn Mâlik’in amcası Enes ibnu'n-Nadr, Bedir harbinde hernasılsa bulunamamıştı. Bundan dolayı kendisi:*

—*Ben, Peygamber'in ilk harbinde bulunamadım. Vallahi eğer Allah beni Peygamber'in beraberinde müşriklerle yapılacak harb meydanında hazır bulundurursa, yapacağım yiğitlik çalışmalarımı, kahramanlık faaliyetlerimi Allah elbette herkese gösterecektir, derdi.*

Enes ibnu'n-Nadr Uhud harbine katıldı, orada insanlar bozulunca:

— *Yâ Allah, şunların, yâni müslümânların yaptıkları bozgunculuktan Sana karşı özür beyân edip kabulünü isterim. Şu müşriklerin yaptıkları cinayetlerden de Sana sığınırım, dedi ve kılıcı ile müşriklere doğru ilerledi.*

Bu sırada Sa'd ibn Muâz'a rastgelip, ona:

— *Ey Sa'd, nereye çekiliyorsun? Muhakkak ki, ben cennetin kokusunu Uhud Dağı'nın önünde buluyorum, deyip çarpışmaya geçti ve harb meydanında yiğitlik hârikaları gösterdi; sonunda şehîd edildi.*

⁵²⁵ Buhari, Meğazi, 17; Müslim, İmare, 143.

⁵²⁶ Enfal, 8/17.

İbnu'n-Nadr'in cesedi tanınmadı. Nihayet onu kızkardeşi (er-Rubeyy' bintu'n-Nadr) vücudundaki bir ben'den yâhud parmak uçlarından tanıyabildi. Enes ibnu'n-Nadr'in vücûdunda büyük küçük seksenden fazla mızrak, kılıç ve ok yarası sayılmıştı.” Ahzab Suresi'nin 23. Ayeti onun hakkında nazilolmuştur.⁵²⁷

Hârice ibn Zeyd ibn Sabit babası Zeyd ibn Sâbit'ten şöyle derken işitmiştir: “Ben Kur'ân'ın sahîfelerini Mushaf'a yazdığımız sıra el-Ahzâb Sûresi'nden bir âyeti kaybettim. Ben o âyeti Rasûlullah okurken işitip durduğum hâlde yazılı olarak bulamamıştım. Biz o âyeti araştırdık ve nihayet onu, -Rasûlullah'ın şâhidliğini iki şâhid yerine tuttuğu Huzeyme ibn Sabit el-Ensârî'nin yanında bulduk: “İnananlardan, Allah'a verdiği ahdi yerine getiren adamlar vardır. Kimi, bu uğurda canını vermiş, kimi de beklemektedir. Ahdlerini hiç değiştirmemişlerdir.”⁵²⁸

En son biz bu âyeti de (hey'etin kararıyla tevatürü sabit olduğu için) Mushaf'taki sûresine koyduk.”⁵²⁹

“Muhammed öldürüldü” diye bir söylenti oluşunca, Ömer b. Hattab, Talha b. Ubeydillah, Muhacir ve Ensardan oluşan bir grup artık savaşı bırakmışlardı. Enes b. Malik'in amcası Enes b. Nadr, savaşı bırakan bu sahabelere gelip “niçin savaşmıyorsunuz” dedi. Onlar da “Rasulullah (s.a.s.) öldürüldü” dediler. Bunun üzerine Enes şöyle söyledi: “O halde siz Rasulallah'tan (s.a.s.) sonra yaşayıp ta ne yapacaksınız. Kalkın siz de Rasulallah'ın (s.a.s.) öldüğü dava üzerine ölün” dedi. Daha sonra Enes öldürülene kadar çarpıştı. O nun ismi daha sonra Enes b. Malik'e verilmiştir.⁵³⁰ Enes b. Nadr Uhud'da yetmiş yerden yara almıştı. Öyleki vücudu tanınmayacak hale gelmişti. Onun cesedini kız kardeşi tanıyabilmişti. Cesedini, parmaklarından teşhis etmişti.⁵³¹

Rasulullah (s.a.s.): “Sa'd b. Rabiyy'e kim bakacak? Acaba Sa'd diriler içindedir yoksa ölüler içindedir” dedi. Bunun üzerine Ensardan biri “ben bakarım Ya Rasulellah!” dedi ve Sa'd'ı aramaya koyuldu. Onu ölüler arasında yaralı bir vaziyette ve can

⁵²⁷ Buhari, Meğazi, 17, Cihad ve Siyer, 12; Müslim, İmare, 148.

⁵²⁸ Ahzab, 33/23.

⁵²⁹ Buhari, Meğazi, 17, Cihad ve Siyer, 12.

⁵³⁰ İbn Hişam, *age.*, III, 46; İbn İshak, *age.*, 309.

⁵³¹ İbn Hişam, *age.*, III, 46; İbn İshak, *age.*, 309.

çekişirken gördü. Ensardan Sa'd'ı aramaya giden kişi derki: Ben Sa'd'a "Rasulullah (s.a.s.) senin ölüler arasındamı yoksa diriler arasındamı olduğunu öğrenmem için bana emir verdi" bunun üzerine Sa'd "Ben ölüler içindeyim. Rasulullah'a (s.a.s.) benden selam ilet ve deki Sa'd size şöyle diyordu: "Allah bir Peygambere ümmetine karşılık verdiği en hayırlısını bizim yerimize sana versin." Benden kavmine selam söyle ve onlara deki Sa'd size şöyle diyordu: "Peygamberinize bir zarar erişirde sizden hala kırılan bir göz varsa Allah katında sizin için bir özür yoktur" Bunları dedikten sonra biraz zaman geçti vefat etti. Ben de geldim bu dediklerini Rasulullah'a (s.a.s.) anlattım.

532

Adamın biri Ebu Bekr es-Siddik'a geldiğinde küçük bir kızın Ebu Bekr'in göğsüne çıktığını, Ebu Bekr'in de onu kucakladığını ve öptüğünü görünce sordu: "Bu çocuk kimdir?" Ebu Bekr: "Bu çocuk, benden daha hayırlı Sa'd b. Rabiyy'in kızıdır. Sa'd Bedr'e katılmış ve Uhud'da şehid düşmüştür" demiştir.⁵³³

Amr b. Cemuh'un ayağında şiddetli bir aksaklık (topallık) vardı. Uhud günü geldiğinde, bu haliyle savaşa gitmek istedi. Amr'ın aslan gibi dört tane oğlu vardı ve bu oğulları Rasulullah (s.a.s.) ile her savaşa katılıyorlardı. Oğulları ona "Alah (c.c.) seni ma'zur görmüştür" dediler ve ona engel olmak istediler. Amr Rasulullah'a (s.a.s.) geldi "Oğullarım benim sizinle birlikte savaşa çıkmama karşıdırlar. Vallahi ben cennette bu topal ayağımla yürümek istiyorum." Dedi. Rasulullah (s.a.s.) ona "Allah seni ma'zur görmüş, cihad sana farz değildir" dedi sonra çocuklarına "Siz de babanıza engel olmayınız. Umulur ki kendisine şehadet nasib olur" dedi. Rasulullah (s.a.s.) ile birlikte çıkan Amr, savaşta şehid olup muradına ermiştir.⁵³⁴ Abdurrahman b. Avf, Uhud'da yirmi yerinden fazla yara almıştı. Bunların çoğu ayağına isabet etmiş ve ayağı topal olmuştu. Aldığı darbelerden biri de dudağına isabet etmiş ve ön dişi kırılmıştı.⁵³⁵

3. 2. 11. 9. Rasulullah'ı (s.a.s.) Koruyan Melekler

Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a.) şöyle demiştir: "Ben Uhud günü Rasûlullah'ı, yanında iki kişi olduğu hâlde gördüm. Bu iki kişi Rasûlullah'ı savunmak için harb ediyorlardı,

⁵³² İbn Hişam, *age.*, III, 57; İbn İshak, *age.*, 313-314.

⁵³³ İbn Hişam *age.*, III, 57-58.

⁵³⁴ İbn Hişam, *age.*, III, 53

⁵³⁵ İbn Hişam, *age.*, III, 46.

üzerlerinde beyaz elbiseler vardı. Bunlar Âdemoğullarının en şiddetli çarpışması gibi savaşıyorlardı. Ben bu iki kişiyi ne Uhud'dan önce, ne de sonra gördüm.⁵³⁶

3. 2. 11. 10. Raslullah'ın (s.a.s.) Şi'b'e Çıkması

Müslümanlar Rasulullah'ı (s.a.s.) görünce, Onu alıp Şi'b'e doğru çıktılar. Rasulullah'ın (s.a.s.) yanında Ebu Bekr es-Sıddık, Ömer b. Hattab, Ali b. Ebi Talib, Talha b. Ebi Talib, Talha b. Ubeydillah, Zübeyr b. Avvam ve Haris b. Samit'in de içlerinde bulunduğu bir grup Müslüman vardı. Müşriklerden Ebu Amir, Müslümanların farkına varmadan içine düşmesi için birkaç tane çukur kazmıştı. Rasulullah (s.a.s.) Şi'b'e doğru çıkarken o çukurlardan birine düştü. Ali b. Ebi Talib Rasulullah'ın (s.a.s.) elini tutup çekti, Talha b. Ubeydillah ise aşağıdan Rasulullah'ı (s.a.s.) kaldırdı ve böylece Rasulullah (s.a.s.) düzlüğe çıkmıştır. Malik b. Sinan, Ebi Said el-Hudri'nin babası, Rasulullah'ın (s.a.s.) yüzündeki kanı emip yutmuştur. Bunu gören Rasulullah (s.a.s.): “Kanım kanına dokunan (karışan) kimseye cehennem ateşi erişmez” dedi.⁵³⁷ Übey b. Halef, Bedir günü esir düşmüştü. Fidyelerini ödeyip gideceği zaman, Rasulullah'a (s.a.s.): “Benim yanımda bir at var. Hergün ona saf darı yediriyorum. Bir gün gelir onun sırtında olduğum halde seni öldüreceğim” demişti. Bunun üzerine Rasulullah da (s.a.s.). “İnşaallah seni o atın sırtında öldüreceğim” demişti. İbn Hişam ve İbn İshak'taki bilgilere göre Rasulullah (s.a.s.) ile Übey arasındaki bu konuşma Mekke'de olmuştur.

Nihayet Uhud günü geldiğinde, Rasulullah (s.a.s.) Şi'b'e vardığında, Übey b. Halef atını hızlı bir şekilde Rasulullah'ın bulunduğu yöne doğru sürüyordu. Übey yaklaşınca Sahabe önüne çıkmak istemiş. Rasulullah (s.a.s.) onlara “bırakın gelsin” demiştir. Rasulullah (s.a.s.) Haris b. Samit'in elindeki mızrağı alıp kalkmış ve Übey b. Halef'e fırlatmıştır. Übey atından düşmüş ve yuvarlanmaya başlamıştır. Mızrak Übey'in kaburgalarına isabet etmiş ve bir kaburgası kırılmıştı. Übey yaralı bir şekilde arkadaşlarının yanına dönmüştür. Müşrikler onu taşıyıp götürmüşler. Ama Übey ağrısına ve sızısına dayanamıyordu. Arkadaşları onun nasıl bir darbe aldığını bilmedikleri ve yaranın da içerden olup dışarıdan bir şey görünmediği için ona “senin bir şeyin yok, durumun iyidir” diyorlardı. Übey, onlara “O (Rasulullah) bana ‘ben seni öldüreceğim inşaallah’ demişti. Vallahi eğer O üzerime tükürse dahi beni öldürür”

⁵³⁶ Buhari, Meğazi, 18, Libas, 24; Müslim, Fedail, 46.

⁵³⁷ İbn Hişam, *age.*, III, 43-47; İbn İshak, *age.*, 310.

demıştır. Übeyy bu acılara daha fazla dayanamamış ve yolda ölmüştür. Daha sonra arkadaşları onu defnetmişler.⁵³⁸

3. 2. 11. 11. Rasulullah'ın Önünde Şehit Düşen Kahramanlar

Müşrikler Rasulullah'a (s.a.s.) saldırınca, Rasulullah (s.a.s.) "Bizim önümüzde kim savaşır?" demıştır. Bunun üzerine Ziyad b. Sikkin, bir başka rivayette ise Umara b. Yezid b. Sikkin ve Ensardan beş kişinin de bulunduğu bir grup Sahabe ile birlikte müşriklerle savaşmışlar. Teker teker şehit düşmüşlerdir. En son Ziyad veya Umara kalmıştı. O da yaralanıp yere yıkılıncaya kadar Rasulullah'ın (s.a.s.) önünde kahramanca çarpışmıştır. Müslümanlardan bir grup yetişip Müşrikleri Ziyad veya Umara'dan uzaklaştırmıştır. Rasulullah (s.a.s.) "Onu bana yaklaştırın" demiş. Ashab onu Rasulullah'ın (s.a.s.) yanına getirmişler. Rasulullah (s.a.s.) onun başını ayağının üstüne koymuş. Yanağı Rasulullah'ın (s.a.s.) ayağı üzrindeyken vefat etmiştir.⁵³⁹

Enes b. Mâlik'den nakledildiğine göre "*Resûlullah (s.a.s.) Uhud (harbi) günü Ensardan yedi, Kureyş'ten iki kişi arasında yalnız bırakılmış. Müşrikler kendisini kuşatınca : "Bunları bizden kim püskürtecek ki, cennet onun ola!" Yahut: "Cennette o benim refikim ola?" buyurmuş. Bunun üzerine Ensardan bir zât ilerleyerek çarpışmış ve öldürülmüş. Sonra kendisini yine kuşatmışlar. Ve (tekrar): "Bunları bizden kim püskürtecek ki, cennet onun ola!" Yahut: Cennette o benim refikim ola?" buyurmuş. Ve (yine) Ensardan bir zât ilerleyerek çarpışmış, neticede Öldürülmüş. Bu minval üzere devamlı yedi kişi (nin hepsi) Öldürülmüş. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) iki arkadaşına "Arkadaşlarımıza insaf etmedik!" buyurmuşlar.*"⁵⁴⁰

3. 2. 11. 12. Rasulullah'ın (s.a.s.) Durumu

İslam ordusu dağılınca Rasulullah'ın yanında yedisi Muhacirlerden (içlerinde Ebu Bekir de vardı) yedisi de Ensardan olmak üzere Sahabeden toplam on dört kişilik bir birlik tek kalmıştı. Bu zor durumda Rasulullah (s.a.s.) elindeki oklar bitene kadar atmıştır. Oklar bitince de taş atmıştır. Bu bir avuç mücahid ise, canını dişine takarak müşriklerden gelen oklara, mızrak ve kılıç darbelerine göğüslerini germişlerdir.

⁵³⁸ İbn Sa'd, *age.*, II, 272; İbn Hişam, *age.*, III, 47; İbn İshak, *age.*, 310.

⁵³⁹ İbn Hişam, *age.*, III, 44; İbn İshak, *age.*, 307.

⁵⁴⁰ Müslim, Cihad ve Siyer, 100.

Vücutlarını siper ederek Kâinatın Efendisini korumaya çalışmışlardır. Bu çarpışma hengâmesinde Rasulullah'ın (s.a.s.) Rabaiye dişi kırılmıştır. Ayrıca iki yanağı ve alını da aldığı darbeler sonucu yaralanmıştır. Bu arada İbn Kaima adlı müşrik Rasulullah'a (s.a.s.) saldırıp yüzünün sağ tarafına bir kılıç darbesi indirmiştir. Talha b. Ubeydillah elini Rasulullah'a siper etmiş ve aldığı darbeler neticesinde eli çolak kalmıştır. İbn Kaima, bu darbeleriyle Rasulullah'ı öldürdüğünü sandığı için bir yaygara koparmıştır. Bunu duyan Müslümanlar korkuya kapılmışlar ve kırılma noktasına gelmişlerdir.⁵⁴¹

İbn Sa'd'ın et-Tabakatü'l-Kübra adlı eserindeki bir başka rivayette şöyledir: "Rasulullah'ın (s.a.s.) dişini şehit eden ve başını yaran kişi, Utbe b. Ebi Vakkas'tır. Ebi Huzeyfe'nin azadlı kölesi olan Salim, Rasulullah'ın (s.a.s.) yüzündeki kanları yıkarken Rasulullah da (s.a.s.) şöyle diyordu: "Bunu Peygamberlerine yapan bir kavim nasıl kurtulur"⁵⁴² Bunun üzerine Yüce Allah şu Ayeti indirdi: "*Allah'ın, onların tevbelerini kabul veya onlara azab etmesi işiyle senin bir ilişiğin yoktur; çünkü onlar zalimlerdir*"⁵⁴³

Rasulullah (s.a.s.) tepede bir taşın üstüne çıkmak istemiş ama üzerindeki zırhların ağırlığından ve vücudunun zayıf düşmesinden dolayı çıkamamıştır. Bunun üzerine üzerindeki zırhları çıkartmış ve Talha b. Ubeydillah da Ona yardım etmek için taşın dibine çökmüştür. Rasulullah (s.a.s.) Talh'nın üzerine basıp taşın üstüne çıkmıştır. Daha sonra Rasulullah (s.a.s.) "Talha Allah'ın Rasulüne bunu yapmakla kendisine cennet vacip oldu" demiştir.⁵⁴⁴

Rasulullah (s.a.s.) Şi'b'e ulaştınca Ali b. Ebi Talib Uhud'da Mihras adındaki bir kuyudan kalkanını su doldurup getirmiştir. Ancak su koktuğu için Rasulullah (s.a.s.) suyu içmemiştir. Bu su ile yüzündeki kanları yıkamıştır. Artan suyu da başına dökmüş ve şöyle buyurmuştur: "Allah Peygamberi'nin yüzünü yaralayıp kan akıtan bir kavim üzerine Allah'ın öfkesi şiddetli oldu."⁵⁴⁵

⁵⁴¹ İbn Sa'd, *age.*, II, 270.

⁵⁴² İbn Sa'd, *age.*, II, 272; İbn Hişam, *age.*, III, 42.

⁵⁴³ Ali İmran, 3/128.

⁵⁴⁴ İbn Hişam, *age.*, III, 48; İbn İshak, *age.*, 311.

⁵⁴⁵ İbn Hişam, *age.*, III, 48; İbn İshak, *age.*, 310-311.

Rasulullah (s.a.s.) Müslümanlarla birlikte Şi'b'de iken müşriklerden bazıları tepenin üstüne çıkmıştı. Rasulullah (s.a.s.) “Allahım müşriklerin bizim üzerimizde olmaları layık değildir” demiştir. Bunun üzerine Ömer b. Hattab ve Muhacirlerden bir grup gittiler ve müşrikleri tepeden indirinceye kadar onlarla savaşmışlardır.⁵⁴⁶

Abdülâzîz b. Ebî Hâzım, babasından rivayet etti ki, babası Sehl b. Sa'd'a Uhud harbinde Resûlullah'ın (s.a.s.) yaralanması sorulurken işitmiş. Sehl şöyle demiş: “Resûlullah'ın (s.a.s.) yüzü yaralandı; yan dişi kırıldı ve başındaki miğferi parçalandı. Resûlullah'ın (s.a.s.) kızı Fâtıma kanı yıkıyordu. Aliy b. Ebî Tâlib de kalkanla üzerine su döküyordu. Fâtıma suyun kanı daha fazla akattığını görünce bir hasır parçası alarak onu kül oluncaya kadar yaktı. Sonra onu yaraya yapıştırdı. Böylelikle kan kesildi.”⁵⁴⁷

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a.s.) Uhud günü rabâiye dişini işaret ederek: “Peygamberlerine şu cinayeti işleyen bir kavim hakkında Allah 'ın intikamı şiddetli oldu” buyurdu.

Yine Rasûlullah; “Allah Elçisi'nin (kendi eliyle) Allah yolunda öldüreceği kişi hakkında Allah 'ın intikamı şiddetli oldu” buyurdu.⁵⁴⁸

İbnu Abbâs (r.a.): “Peygamber'in (kendi eliyle) Allah yolunda öldürdüğü kişi üzerine Allah'ın gazabı şiddetli oldu. Allah Peygamberi'nin yüzünü yaralayıp kan akıtan bir kavim üzerine Allah'ın öfkesi şiddetli oldu, demiştir.”⁵⁴⁹

Ebû Hazım, Sehl ibn Sa'd'dan işitmiştir. Sehle Rasûlullah'ın yarasından sordu da şöyle dedi:

—“Dikkat edin, vallahi ben Rasûlullah'ın yarasını yıkamakta olanı, suyu dökmekte olanı ve yaranın ne ile tedâvî edildiğini pekiyi biliyorum.

Sehl dedi ki:

—Rasûlullah'ın kızı Fâtıma aleyhe's-selâm yarayı yıkıyordu, Alî de kalkan ile suyu döküyordu. Fâtıma suyun kanı artırmaktan başka birşey yapmadığını görünce oradaki

⁵⁴⁶ İbn Hişam, *age.*, III, 49; İbn İshak, *age.*, 311.

⁵⁴⁷ Müslim, Cihad ve Siyer, 101.

⁵⁴⁸ Buhari, Meğazi, 24, Müslim, Cihad ve Siyer, 106.

⁵⁴⁹ Buhari, Meğazi, 24.

*bir hasır parçasını alıp yaktı ve o yanığı yaranın üzerine bastı da böylece kanın akması durdu. O gün Peygamber'in rabâiye dişleri kırıldı, yüzü yaralandı ve başındaki miğferi de kırıldı.*⁵⁵⁰

İbn Abbâs (r.a.): *“Bir peygamberin öldürdüğü kişiye Allah'ın öfkesi şiddetli oldu. Allah Elçisi'nin yüzünü kanatan kimse üzerine de Allah'ın öfkesi şiddetli oldu, demiştir.”*⁵⁵¹

İbn Hişam'ın belirttiğine göre, yaklaşan müşrikler Rasulullah'a (s.a.s.) taşlarla saldırmışlardır. Utbe b. Ebi Vakkas Rasulullah'ın (s.a.s.) çenesinin sağ tarafındaki alt dişlerden Rabaiye dişini kırmış ve dudağını kanatmıştır. Abdullah b. Şihab ez-Zühri, Rasulullah'ın (s.a.s.) yüzünü yaralamıştır. İbn Kamia, Rasulullah'ın (s.a.s.) yanağını yaralamıştır. Miğfere indirilen darbe sonucunda miğferin iki halkası Rasulullah'ın (s.a.s.) yanaklarına batmıştı.⁵⁵² Rasulullah (s.a.s.) aldığı darbeler neticesinde miğferdeki iki halka yanaklarına batmıştı. Ebu Ubeyde b. Cerrah, Rasulullah'ın (s.a.s.) yanaklarına batmış olan bu halkalardan birini dişleriyle çekip çıkarmıştır. Halkaları çıkarırken zorlanan Ebu Ubeyde'nin seniyye (ön orta kesici diş) dişi yerinden çıkmıştır. Sonra diğer halkayı çıkaran Ebu Ubeyde'nin diğer seniyye dişi de çıkmıştır.⁵⁵³

Uhud günü Rasulullah'ın (s.a.s.) rabaiye dişi kırılmış ve başı yarılmıştı. Bunun sonucunda kanı yüzüne kadar akmıştı da O şöyle demişti: *“Bunu Peygamberlerine reva gören kavim nasıl kurtulur? Oysa O Peygamber ki onları Rablerine davet ediyor.”*⁵⁵⁴ Bunun üzerine şu Ayet inmiştir: *“Allah'ın, onların tevbelerini kabul veya onlara azab etmesi işiyle senin bir ilişişin yoktur; çünkü onlar zalimlerdir”*⁵⁵⁵

Rasulullah (s.a.s.) Uhud Gazvesi'nde birçok yara almıştı. Bunca zulmü kendisine reva gören kavmine öfkelenen Allah Rasulü onlara karşı sitem etmiştir. Bunun üzerine yüce Allah şöyle buyurmuştur:

⁵⁵⁰ Buhari, Meğazi, 24; Müslim, Cihad ve Siyer, 102; İbn Sa'd, *age.*, II, 273.

⁵⁵¹ Buhari, Meğazi, 24.

⁵⁵² İbn Hişam, *age.*, III, 43.

⁵⁵³ İbn Hişam, *age.*, III, 44.

⁵⁵⁴ İbn Sa'd, *age.*, II, 271.

⁵⁵⁵ Ali İmran, 3/128;

“Allah'ın, onların tevbelerini kabul veya onlara azab etmesi işiyle senin bir ilişğin yoktur; çünkü onlar zalimlerdir”⁵⁵⁶

Humejd et-Tavîl ile Sabit el-Bunânî söylediler ki Enes ibn Mâlik şöyle demiştir: “Uhud günü Peygamber'in (s.a.s.) başı yarıldı da “Peygamberlerini yaralayan bir kavim nasıl kurtulur?” dedi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.”⁵⁵⁷

Salim, babası Abdullah b. Ömer'den tahdîs etti ki, “o, Rasûlullah (s.a.s.) - yaralanıp dişi kırılınca- sabah namazının son rek'atinde rukû'dan başını kaldırınca “Semiallâhu limen hamidehu. Rabbena leke'l-hamdu (Allah kendisini öven kişinin övgüsünü işitti. Ey Rabb'imiz, övülme yalnız Senin hakkındır)” dedikten sonra: “Yâ Allah! Fulana, Fulâna ve Fulâna la'net eyle” derken işitmiştir. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah: Allah'ın, onların tevbelerini kabul veya onlara azab etmesi işiyle senin bir ilişğin yoktur; çünkü onlar zalimlerdir.”⁵⁵⁸ âyetini indirmiştir.”⁵⁵⁹

Ebî Sufyân şöyle demiştir: “Ben Salim ibn Abdillâh'tan işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (s.a.s.), Safvân ibn Umeyye, Sehl ibnu Amr, el-Hâris ibn Hişâm aleyhine beddua ederdi Bu beddua üzerine: “İşten hiçbir şey sana âid değildir...” âyeti sonuna kadar indi.”⁵⁶⁰

3. 2. 11. 13. Ebu Süfyan'ın Müslümanlara Seslenmesi

Ebû Sufyân Sahr ibnu Harb yükseğe çıktı da:

—Topluluk içinde Muhammed var mı? Diye seslendi. Peygamber (s.a.s.):

—“Ebû Sufyân'a cevâb vermeyiniz” buyurdu. Ebû Sufyân bu sefer:

—Topluluk içinde Ebû Kuhâfe'nin oğlu (Ebû Bekr) var mıdır? Dedi.

Peygamber yine:

—“Ebû Sufyân'a cevâb vermeyin” buyurdu. Ebû Sufyân tekrar:

⁵⁵⁶ Ali İmran, 3/128.

⁵⁵⁷ Buhari, Meğazi, 21.

⁵⁵⁸ Ali İmran, 3/128.

⁵⁵⁹ Buhari, Meğazi, 21, Tefsir, 9, İ'tisam, 17.

⁵⁶⁰ Buhari, Meğazi, 21.

—Topluluk içinde Hattâb oğlu var mıdır? Diye sordu.

Bu sorularına cevâb alamayınca Ebû Sufyân, arkadaşlarına döndü de:

—Şübhesiz bunlar öldürülmüşlerdir, şayet diri olsalardı cevâb verirlerdi, dedi.

Bu sırada Ömer nefesine mâlik olamadı da:

—Yalan söyledin ey Allah'ın düşmanı! Allah seni üzecek -yâhud horlayacak- şeyleri, senin aleyhine bakı kılmıştır, dedi.

Ebû Sufyân:

—Yâ Hubel! Yüksel, işin yükselsin! Dedi. Peygamber (s.a.s.):

—“Ebû Sufyân'a cevâb verin” buyurdu.

—Ne söyleyelim? Dediler. Peygamber:

—“Allah en yüksek ve en uludur deyin” buyurdu. Ebû Sufyân:

—Bizim için el-Uzzâ var, sizin Uzzâ'nız yoktur, dedi. Peygamber:

—“Ona cevâb veriniz” buyurdu. Sahâbiler:

—Ona ne söyleyelim? Dediler. Peygamber:

—“Allah bizim Mevlâ'mızdır, sizin mevlânız yoktur deyin” buyurdu.

Ebû Sufyân:

—Bu, Bedir gününe mukabil bir gündür. Harb nevbet nevbettir (yânî bir nevbet sizin lehinize, bir nevbet bizim lehimize). Sizden öldürülenlerde kulak ve burun kesilmesi bulacaksınız; bunu ben emretmedim. Bunu emretmemiş olsam da bu müsle işi beni kötüleştirmez, dedi⁵⁶¹ Savaş bittikten sonra Müşrikler Mekke'ye dönecekleri zaman Ebu Süfyan “Gelecek yıl Bedir'de buluşmak üzere” dedi. Rasulullah (s.a.s.)

⁵⁶¹ Buhari, Meğazi, 17, Cihad ve Siyer, 164; İbn Sa'd, *age.*, II, 269-273; İbn İshak, *age.*, 313.

Ashabından birine şöyle demesini söyledi: “Tamam! Bu bizimle sizin aranızda bir söz olsun”⁵⁶²

3.2.11.14.Rasulullah’ın (s.a.s.) Şehitler Arasına İnmesi, Şehitlerin Defnedilmesi ve Rasûlullah’ın (s.a.s.) Uhud şehîdleri üzerine cenaze namazı kılması

Müşrik birlikleri harp meydanını terk edip Mekke’ye doğru hareket edince, Rasulullah (s.a.s.) Ashabıyla birlikte şehitler arasına inip dolaştı. Gönü hüzünle doluydu. Çünkü en güzide sahabilerini kaybetmişti. Kureyş müşrikleri şehidler hakkında vahşice muamelelerde bulunmuşlardı. Çoğunu parça parça ederek tanınmaz hale getirmişlerdi. Rasulullah (s.a.s.) içler parçalayıcı bu manzarayı bir müddet hüzünle seyrettikten sonra: “Ben, kıyamet gününde, şu şehitlerin Allah yolunda canlarını feda ettiklerine şahitlik edeceğim” buyurdu. Daha sonra ashabına dönerek: “Onları kanları ve yaralarıyla sarıp gömünüz” buyurdu. Bunun üzerine ashab Uhud şehidlerini yıkamadan yaralarıyla sarıp defnetmişlerdir. İbn Sa’d’ın et-Tabakatü’l-Kübra adlı eserindeki bir rivayete göre, Rasulullah (s.a.s.) Uhud şehitlerinin cenaze namazını kılmamıştır.

Diğer bir rivayette ise kılmış ve bu rivayet şöyle zikredilmektedir: Rasulullah (s.a.s.) ilk olarak Hamza’nın cenaze namazını kılmıştır. Daha sonra şehitler birer birer Hamza’nın yanına bırakılmış ve Rasulullah (s.a.s.) her ikisi üzerine cenaze namazını kılmıştır. Böylece Allah Rasülü (s.a.s.) Hamza’nın üzerine yetmiş defa namaz kılmıştır. Şehidler ikişer üçer bir kabre defnedilmişlerdir. Şehidler defnedileceği zaman Rasulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Kur’an’ı en çok ezberliyenı öne alın” Birlikte defnedilenlerden bir kısmı şunlardır: Abdullah b. Amr b. Hiram ve Amr b. El-Cemuh bir kabirde, Harice b. Zeyd ve Sa’d b. Er-Rabiy’ bir kabirde, Nu’mân b. Malik ve Abde b. El-Heshas Hamza b. Abdilmuttalib ve Ubeydillah b. Cahş bir kabirde defnedilmişlerdir.⁵⁶³ İbn Hişam’da verilen bilgilere göre Rasulullah (s.a.s.) Uhud şehidlerinin defnedilmesini emrettiği zaman: “Amr b. Cemuh ve Abdullah b. Amr b. Hiram’ı birlikte bir kabirde defnedin. Çünkü onlar dünyada birbirleriyle samimiydiler” emrini vermiştir.⁵⁶⁴ Yine İbn Hişam’da verilen bilgilere göre Rasulullah (s.a.s.) Uhud günü Şehidlerin arasına inince şöyle demiştir: “Kıyamet gününde ben bu mücâhidlerin hayâtlarını dîn yolunda feda ettiklerinin şahidiyim. Allah yolunda yaralanan bir kişi,

⁵⁶² İbn Hişam, *age.*, III, 56; İbn İshak, *age.*, 313

⁵⁶³ İbn Sa’d, *age.*, II, 271-274; İbn Hişam, *age.*, III, 60.

⁵⁶⁴ İbn Hişam, *age.*, III, 62.

Allah kıyamet gününde onu yarası kanar halde haşredecektir. Rengi kan rengi kokusu ise misk kokusudur”⁵⁶⁵

Ukbe b. Âmir (r.a.) şöyle demiştir: “*Rasûlullah (s.a.s.) Uhud şehîdleri üzerine sekiz yıl sonra cenaze namazı kıldı. (Rasûlullah ölümünden biraz önce) dirilere ve ölülere veda edici gibiydi. Sonra (Medine'ye gelip) minbere çıktı da şöyle buyurdu:*

“Ben sizin kevser havuzuna ilk erişeniniz olacağım. Ben sizin Hakk yolundaki hizmetlerinize şehâdet edeceğim. Kıyamet gününde buluşma yeriniz havuzdur. Şübhesiz ben şimdi şu makamımda havuza bakmaktayım. Emin olunuz ben, sizin müşrik olacağınızdan korkar değilim. Lâkin ben sizin üzerinize dünyâyâ rağbet etmenizden, dünyâ hakkında nefsâniyet yarışına girişip birbirinizle didişmenizden endişe ederim”

Ukbe b. Âmir: *İşte Rasûlullah'ı bu görüşüm, minber üzerinde O'nu son görüşüm oldu, demiştir.*”⁵⁶⁶

Câbir ibn Abdillâh (r.a.) şöyle haber vermiştir: “*Rasûlullah (s.a.s.) Uhud şehîdlerinden ikişer kişiyi bir kabirde yerleştiriyordu Ve bize:*

—“*Bunların hangisi Kur'ân'ı daha çok öğrenmiştir?” diye soruyordu.*

Bu çift şehîdlerden birisine işaret edilince, önce onu kabre koyuyordu. Ve sonra:

—“*Kıyamet gününde ben bu mücâhidlerin hayâtlarını dîn yolunda feda ettiklerinin şahidiyim” buyurdu*

Sonra da bu şehîdlerin yıkanmadan ve üzerlerine namaz kılınmadan, kanlar içinde gömülmelerini emretti.”⁵⁶⁷

İbnu'l-Munkedir şöyle demiştir: Ben Câbir'den işittim, şöyle dedi: “*Babam Uhud'da şehîd edildiği zaman ben ağlamağa ve elbiseyi onun yüzünden açmaya başladım. Peygamberin sahâbîleri de beni ağlamaktan men' ediyorlardı. Hâlbuki Peygamber men' etmedi. Peygamber (s.a.s.):*

⁵⁶⁵ İbn Hişam, *age.*, III, 61.

⁵⁶⁶ Buhari, Meğazi, 17, Meğazi, 27, Cenaiz, 73, Müslim, Fedail, 30.

⁵⁶⁷ Buhari, Meğazi, 26, Cenaiz, 73.

—“Ona ağlama -yâhud: Ona ne ağlıyorsun! O şehîd kaldırılıncaya kadar melekler kanatlarıyla onu gölgelendirmekte devam ettiler” buyurdu.”⁵⁶⁸

Müslümanlardan bazıları şehitlerini Medine’ye götürmüş ve orada gömmek istemişler. Rasulullah (s.a.s.), bu şehitlerin geri getirilip yerlerinde defnedilmesini istemiş ve bunun için bir görevli göndermiştir. Ama bu görevli gelene kadar biri müstesna diğer şehidler Medine çevresine defnedilmişlerdi. Defnedilmeyen kişi ise Şemmas b. Osman el-Mahzumi idi. Ashab onu geri götürüp Uhud’ta defnetmişlerdir.

569

Rasulullah (s.a.s.) Şehidler arasına indikten sonra Hamza b. Abdilmuttalib’i aramaya koyuldu. Hamza’yı Vadinin içinde buldu. Cesdine eziyet edilmiş, göğsü yarılmış, ciğeri parçalanmış, burnu ve kulakları kesilmiş bir vaziyetle karşılaştı. Rasulullah (s.a.s.) Hamza’yı o halde görünce şöyle buyurmuştur: “Ey Hamza! Hiç bir zaman hiç bir kimse senin gibi böyle bir musibete uğramamış ve uğramayacaktır. Eğer Safiyye mahzun olmasaydı ve benden sonra sünnet haline gelmeseydi, yırtıcı hayvanların karnında ve kuşların kursağında olması için ben Hamza’yı burada bırakırdım”⁵⁷⁰

Rasulullah (s.a.s.) müşriklerin şehidlere hususen Hamza’ya yaptıklarını görünce, dayanamadı ve müşrikleri müsle (eziyet etme) ile tehdit etti: “Eğer ki Allah beni bir yerde Kureyşlilere galib getirirse, ben onlardan otuz kişiye eziyet edeceğim.” Müslümanlar amcasına yapılanlardan dolayı Rasulullah’ın (s.a.s.) hüznünü ve gazabını görünce şöyle dediler: “Eğer Allah bizi bir gün müşriklere galip kılsa, vallahi biz onlara Araplardan hiç kimsenin yapmadığı eziyeti onlara yapacağız.”⁵⁷¹

Rasulullah (s.a.s.) Hamza’nın cesedi başına vardığında hüznünü dile getirmiştir. Bir ara şöyle demiştir: “Cebrail bana geldi ve Hamza b. Abdilmuttalib’in yedi kat göğün ehli içinde: ‘Hamza b. Abdilmuttalib, Allah’ın ve Rasulünün arslanıdır’ diye yazılmış olduğunu bildirdi”⁵⁷²

⁵⁶⁸ Buhari, Meğazi 26, Cenaiz, 3; Müslim, Fedailü’s-Sahabe, 130.

⁵⁶⁹ İbn Sa’d, *age.*, II, 271; İbn Hişam, *age.*, III, 60-61.

⁵⁷⁰ İbn Hişam, *age.*, III, 58; İbn İshak, *age.*, 314.

⁵⁷¹ İbn Hişam, *age.*, III, 58; İbn İshak, *age.*, 314.

⁵⁷² İbn Hişam, *age.*, III, 58.

Safiyye bint Abdilmuttalib, kardeşi Hamza'nın cesedini görmek için geliyordu. Rasulullah (s.a.s.) Safiyyenin oğlu Zübeyr b. Avvam'a: "Annemi ilerde karşıla ve geri dönmesini söyle. Kardeşinin cesedine yapılanı görmesin" diye emretti. Zübeyr annesini karşıladı: "Anneciğim! Rasulullah (s.a.s.) geri dönmeni emrediyor" dedi. Safiyye: "Eğer ona yapılanı görmemek için döneceksem, ben zaten kardeşimin cesedinin müsle (parçalandığını) edildiğini öğrenmişim. O bu musibete Allah yolunda uğramıştır. Biz Allah yolunda buna razıyız. Sevabını Allah'tan bekleyeceğim ve inşaallah sabredeceğim" diye cevap vermiştir. Zübeyr Rasulullah'a (s.a.s.) gelip durumu haber verince, Rasulullah (s.a.s.) izin vermiştir Bunun üzerine. Safiyye kardeşinin yanına geldi, ona baktı üzerinde namaz kıldı, istirca (inna lillah ve inna ileyhi Raciun dedi) etti ve Hamza'ya mağfiret diledi. Sonra da Rasulullah (s.a.s.) defnedilmesini emretmiş ve defnedilmiştir.⁵⁷³Nahl, suresi'nin 126 ve 127. Ayetlerinin inmesi üzerine Rasulullah (s.a.s.) affetti, sabretti ve müsleden de nehyetti.⁵⁷⁴

Rasulullah (s.a.s.) ve Ashabı müşriklerin şehidlere yaptıkları eziyeti gördüklerinde, kendilerini alamayarak onları müsle ile tehdit etmişlerdi. Bunun üzerine Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: *"Eğer ceza vermek isterseniz size yapılanın aynıyla mukabele edin. Sabrederseniz and olsun ki bu, sabredenler için daha iyidir. Sabret, senin sabrın ancak Allah'ın yardımıyla; onlara üzülme, kurdukları düzenlerden de endişe etme."*⁵⁷⁵

3. 2. 11. 15. Rasulullah'ın Uhud'da Öğlen Namazını Kılması

Rasulullah (s.a.s.) Uhud gününde vücuduna isabet eden yaralardan dolayı zayıf düşmüştü. Bu yüzden öğlen namazını oturarak kılmıştır. Müslümanlar da arkasında oturarak namazlarını kılmışlardır.⁵⁷⁶

3.2.11. 16. Uhud Günü Müslümanlardan ve Müşriklerden Öldürülen Kimseler

Uhud Gazvesi'nde gerek Muhacirlerden gerek Ensardan birçok kişi şehit edilmişti. İbn Sa'd, şehid edilen Müslümanlardan bir kısmının isimlerini vermektedir. Ayrıca şehid edilenlerin kimler tarafından (bilinenler) vurulduklarını da belirtmektedir.

⁵⁷³ İbn Hişam, *age.*, III, 60.

⁵⁷⁴ İbn İshak, *age.*, 314-315; İbn Hişam, *age.*, III, 58-59.

⁵⁷⁵ Nahl, 16/126-127.

⁵⁷⁶ İbn Hişam, *age.*, III, 50.

Muhacirlerden: Hamza b. Abdilmuttalib, Vahşi tarafından öldürülmüştür. Abdullah b. Cahş, Ebu'l-Hakem b. Ehnes b. Şerik onu öldürmüştür. Mus'ab b. Umeyr, İbn Kamia tarafından öldürülmüştür. Şemmas b. Osman b. Şerid el-Mahzumi, Übey b. Halef el-Cemuhi tarafından öldürülmüştür. Beni S'ad b. Leys'ten Hübeyb'in iki oğlu: Abdullah ve Abdurrahman Uhud'ta şehit edilmişler. Vehb b. Kâbus el-Müzeni ve kardeşinin oğlu Haris b. Ukbe b. Kâbus da şehitler arasında idiler.⁵⁷⁷

Ensardan Yetmiş kişi şehit düşmüştü. Bir kısmı şunlardır: Sa'd b. Muaz'ın kardeşi Amr b. Muaz, Yeman Ebu Huzeyfe, Müslümanlar onu yanlışlıkla öldürmüşlerdi. Hanzala b. Ebi Amir er-Rahib, Hayseme Ebu Sa'd b. Hayseme, Ebu Bekr'in damadı Harice b. Zeyd b. Ebi Züheyr, Sa'd b. Ebi Rabiyy', Ebu Said el-Hudri'nin babası Malik b. Sinan, Abbas b. Ubade b. Nedle, Muhazzir b. Ziyad, Abdullah b. Amr b. Hiram ve Amr b. Cemuh.⁵⁷⁸

*Hamza ibnu Abdilmuttalib, el-Yemân, Enes ibnu'n-Nadr, Mus'ab ibn Umeyr onlardandır.*⁵⁷⁹

Katâde ibn Diâme: *“Ben Arab kabîleleri içinde Ensâr'dan daha çok şehîd vermiş ve kıyamet günü onlardan daha azîz olmuş hiçbir kabîle bilmiyorum, demiştir.”*

Yine Katâde birinci sözüünün şahinliğine delil getirerek şöyle demiştir: “Bize Enes ibn Mâlik tahdîs etti ki, Uhud günü onlardan, yâni Ehsâr'dan yetmiş kişi; Maûne Kuyusu günü de yetmiş kişi; Yemâme gününde de yetmiş kişi öldürülmüştür.

*Katâde: Maûne Kuyusu vak'ası Rasûlullah'ın zamanında oldu. Yemâme günü, Ebû Bekr zamanında Yalancı Peygamber Museylime ile harb yapılan gündür, demiştir.”*⁵⁸⁰

Uhud günü Müşriklerden yirmi üç kişi öldürülmüştü. İbn Sa'd bunların bir kısmının isimlerini zikrederek bunların kimler tarafından (bilinenler) öldürüldüklerini zikretmiştir. Bir kısmının isimleri şöyledir: Abdullah b. Humeyd b. Züheyr b. Haris b. Esed b. Abdiluzza, Ebu Aziz b. Umeyr, Ebu'l-Hakem b. Ahnes b. Şerik es-Sakafi. Onu Ali b. Ebi Talib öldürmüştür. İbn Ümmi Enmar Siba' b. Abdiluzza el-Huza'i. Onu

⁵⁷⁷ İbn Sa'd, *age.*, II, 270.

⁵⁷⁸ İbn Sa'd, *age.*, II, 270.

⁵⁷⁹ Buhari, Meğazi, 26.

⁵⁸⁰ Buhari, Meğazi, 26.

Hamza öldürmüştür. Hişam b. Ebi Ümeyye b. Muğire, Velid b. As b. Hişam, Ümeyye b. Ebi Huzeyfe b. Muğire, Halid b. E'elem el-Ukayli, Übey b. Halef el-Cumehi. Onu da Rasulullah (s.a.s.) öldürmüştür. Ebu İzze Amr b. Abdillan b. Umeyr b. Vehb b. Huzafe b. Cumeh el-Cumehi. Bedir'de esir alınan bu şahıs, Rasulullah (s.a.s.) minnet edip onu Müslümanlar aleyhinde bulunmamak şartıyla serbest bırakmıştı. Daha sonra Müşriklerle birlikte Uhud'a gelmiş ve Müslümanlar tarafından esir edilmişti. Zaten birtek o esir edilmişti. "Ya Muhammed! Bana minnet edip beni serbest bırak" dediğinde, Rasulullah (s.a.s.) "Muhakkakki Mü'mün, bir delikten iki kez sokulmaz. Sen Mekke'ye dönüp te yanaklarını ovuşturarak 'ben Muhammad'ı iki defa kandırdım' diyemiyeceksin" demiştir. Daha sonra boynunu vurmak için Asım b. Sabit b. Ebi Ekleh'e emretmiş ve kafası vurulmuştur.⁵⁸¹

Vahşi Müslüman oluşunu şöyle anlatıyor: "Ben Hamza'yı öldürüp Mekke'ye geldikten sonra özgürlüğüme kavuştum ve Mekke'de ikametettim. Rasulullah (s.a.s.) Mekke'yi fethedince Taif'e kaçtım. Bir müddet orada kaldım. Taif heyeti Müslüman olmak için Rasulullah'a (s.a.s.) gidince, artık benim için yollar daraldı. Kendime şöyle söylendim; Şam, Yemen veya başka bir yere giderim. Ben bu sıkıntı ve bunalım içindeyken, biri bana: 'Sana yazıklar olsun. Vallahi onun dinine giren insanlardan hiç biri öldürülmüyor. Git Müslüman ol' dedi. Bu adamın bana bunları demesi üzerine Medine'ye gittim, Rasulullah'ın (s.a.s.) huzuruna çıktım. Ben Rasulullah'ın (s.a.s.) yanı başında durdum ve şehadet getirdim. Rasulullah (s.a.s.) ürküldü ve beni görünce 'Vahşi sen misin' dedi. Ben evet Ya Rasulullah (s.a.s.)! dedim. Rasulullah (s.a.s.) 'Otur Hamza'yı nasıl öldürdüğünü anlat' Dedi. Rasulullah'a (s.a.s.) anlattıktan sonra bana 'Sana yazıklar olsun. Yüzünü bana gösterme. Seni görmiyeyim' dedi. Ben de Rasulullah'ın (s.a.s.) olduğu yerde beni görmemesi için gözünden kaçınırdım. Rasulullah (s.a.s.) vefat edene kadar bu böyle devam etti." Vahşi, Müseylime'yi nasıl öldürdüğünü anlattıktan sonra şöyle dedi: "Ben, Rasulullah'tan (s.a.s.) sonra İnsanların en hayırlısını (Hamza) ve en şerlisini (Müseylime) öldürdüm"⁵⁸²

Vahşi Hamza'yı öldürdüğü anı şöyle anlatıyor: "Şavaştta Hamza'yı gözetliyordum. Vallahi Hamza, karşısına çıkanı helak ediyordu kimseyi bırakmıyordu.

⁵⁸¹ İbn Sa'd, *age.*, II, 271.

⁵⁸² İbn Hişam, *age.*, III, 35-36.

Ben harbemi salladım taki emin oluncaya kadar sonra harbemi fırlattım. Harbe Hamza'nın karnının altına isabet etti ve sırtından çıktı. Hamza benim yönüme döndü daha fazla dayanamadı ve yere yıkıldı. Ölmesini bekledim. Ölünce gidip harbemi aldım. Askerler arasına geri döndüm. Zaten benim Hamza'dan başka da işim yoktu. Onu özgürlüğüme kavuşmak için öldürdüm. Mekke'ye döndüğümde azadedildim.⁵⁸³

Amr ibn Umeyye ed-Damrî'nin oğlu Ca'fer şöyle demiştir: *“Bir ara ben, Übeydullah ibn Adiyy ibni'l-Hıyâr ile seyahate çıktım. Hıms'a vardığımızda Übeydullah bana:*

—Vahşî'yi görmek ister misin? Ona Hamza'yı öldürmesini sorarız, dedi.

Ben de:

—Evet, dedim.

O sırada Vahşî Hıms'ta oturuyordu. Biz Vahşî'nin nerede bulunduğunu sorduk. Bize şu köşkün gölgesinde oturan Vahşî'dir diye gösterildi. O, büyük bir yağ tulumu gibi semiz (kızıl gözlü) bir kişi idi. Yanına gittik, biraz irkilip selâm verdik, selâmımızı karşıladı. Übeydullah o sırada sarığını yüzüne, başına dolamıştı. Vahşî onun yalnız gözleriyle ayaklarını görüyordu. Ubeydullah ona:

—Ey Vahşî, beni tanıyor musun? Diye sordu.

Vahşî, Ubeydullah'ı şöyle gözüyle süzdükten sonra, şöyle dedi:

—Hayır! Vallahi tanımadım. Yalnız bilmekte olduğum bir husus, şudur: Adiyy ibnu'l-Hıyâr (soran Ubeydullah'ın babası), Ebü'l-I'ys kızı Ümmü Kıtâl denilen bir kadınla evlenmişti. Bu kadın Mekke'de Adiyy'e bir oğlan doğurmuştu. Ben de bir sütana arayıp bulmuş ve bu çocuğu anasıyla beraber taşıyıp süt-anaya götürmüştüm (Deve üstünde o çocuğun ayaklarını görmüştüm). Ayakların o çocuğun ayakları gibi olduğu için, ayaklarına dikkatle baktım.)”

Hadîsin birinci râvîsi Ca'fer şöyle dedi: *“Bunun üzerine Ubeydullah, yüzünden sarığı açtı. Sonra Vahşî'ye:*

⁵⁸³ İbn Hişam, *age.*, III,33-35; İbn İshak, *age.*, 308.

—Artık şimdi bize Hamza'nın öldürülmesini anlatır mısınız? Dedi.

Vahşî:

—Evet, diyerek şöyle anlattı: Hamza, Bedir harbinde Tuayme ibn Adiyy ibni'l-Hiyâr'ı öldürmüştü. Efendim olan Cubeyr ibn Mut'im bana: Eğer amcam Tuayme'ye karşılık Hamza'yı öldürürsen sen hürsün, dedi.

Vahşî dedi ki:

—Ayneyn yılı insanlar Medîne'ye sefere çıkınca -Ayneyn, Uhud Dağı yanında bir dağdır; bununla Uhud arasında bir vâdî vardır- ben de onlarla beraber o harbe çıktım. İnsanlar harb nizâmında saff olup sıralandıkları zaman (Kureyş tarafından) Sibâ' ortaya çıktı ve cenk edecek bir mubâriz istedi.

Vahşî dedi ki:

—Ona karşı Abdulmuttalib'in oğlu Hamza ortaya çıktı da:

—Ey Sibâ'! Ey kadın sünnetçisi olan Ümmü Enmâr'ın oğlu! Allah'a ve Rasûlü'ne muhalefet etmek mi istersin? Dedi.

Vahşî dedi ki:

—Sonra Sibâ' üzerine yürüdü. Sibâ' giden dünkü gün gibi yok oldu (yânî Hamza onu öldürdü).

Vahşî dedi ki:

—Bu sırada ben Hamza'yı vurmak için bir taş arkasına gizlendim. Hamza bana yaklaşınca harbemi (kısa mızrağımı) ona attım ve mızrağımı Hamza'nın kasığına yerleştirdim. Mızrak Hamza'nın tâ iki uyluk üstünüün arkasından çıkmıştı. İşte bu mızrak Hamza'yı olduğu yere çökertti (yânî onu öldürdü). Mekkeliler harbden dönerlerken ben de onlarla beraber geri döndüm. Ve Mekke'de İslâm Dini yayılincaya kadar orada oturdum. Sonra (Mekke'nin fethi üzerine) Taife kaçıp gittim. O sırada Tâifliler (toptan İslâm'a girdiklerini arz etmek üzere) Allah'ın Rasûlü'ne elçi gönderdiler. Bana da

(korkma git), Rasûlullah hiçbir elçiyi ürkütmez denildi Ben de elçi hey'etiyle beraber yola çıktım. Tâ Rasûlullah'ın huzuruna kadar vardım. Rasûlullah beni görünce:

—“Sen Vahşî misin?” buyurdu. Ben:

—Evet, dedim. Rasûlullah:

—“Hamza'yı sen mi öldürdün?” buyurdu.

—Bu iş sana erişen haber şeklinde oldu, dedim. Rasûlullah:

—“Yüzünü benden kaybetmeye (yâni saklamaya) gücün yeter mi?” buyurdu.

Vahşî dedi ki:

—Ben de hemen huzurdan çıktım. Rasûlullah vefat edip de (Ebû Bekr zamanında) Museylimetu'l-Kezzâb çıkınca (kendi kendime) tam sırasıdır, muhakkak ben Museylime'ye karşı çıkarım. Umarım ki ben Museylime'yi öldürürüm de bu hizmetimle Hamza'ya karşı işlediğim cinayeti karşılarım, dedim. Ve Museylime üzerine sevk olunan ordu ile hareket ettim. Bu muharebede gâlib ve mağlûb olan oldu. Ben de birden yıkık bir duvarın karaltısında bir kişinin (Museylime'nin) durduğunu gördüm. O sanki esmer bir deve renginde yüzü kül gibiydi, başının saçı da dağınık bir hâlde idi.

Vahşî dedi ki:

—Ben hemen (Hamza'yı vurduğum) harbemi ona attım ve harbemi onun iki memesi arasına yerleştirdim. Nihayet harbem onun iki küreği arasından çıktı.

Vahşî dedi ki:

—Bunun üzerine Ensâr'dan bir kişi ona doğru koştu ve başına kılıçla vurdu

Abdulazîz ibn Abdillah ibn Ebî Seleme geçen senedle dedi ki: Abdullah ibnu'l-Fadl şöyle dedi: Bana Süleyman ibnu Yesâr haber verdi ki, kendisi Abdullah ibnu Ömer'den şöyle derken işitmiştir: Museylime'nin öldürülmesi üzerine bir evin arkasından bir câriye ağlayarak:

—*Vâh Emîru'l-Mü'minîn'e yazık oldu! Onu siyah bir köle (yânî Vahşî) öldürdü, diye matem etti.*⁵⁸⁴

Uhud'ta şehitedilenler arasında Mus'ab b. Umeyr de vardı. Mus'ab, öldürülene kadar savaştı. Onu İbn Kamia' el-Leysi öldürdü. İbn Kamia' Mus'ab'ı öldürmekle Rasulullah'ı (s.a.s.) öldürdüğünü sanmıştı. Bunun üzerine Kureyşlilerin yanına döndüğünde “ben Muhammed'i öldürdüm” demiştir. Mus'ab öldürüldükten sonra Müslümanların sancağını Ali b. Ebi Talib almıştır.⁵⁸⁵

Sa'd ibnu İbrahim, babası İbrahim'den haber verdi ki, “*babası Abdurrahmân ibn Avf oruçlu bulunduğu bir gün, önüne iftar sofrası getirilmiş. Abdurrahmân ibn Avf (bu zengin sofraya bakıp) şöyle demiştir:*

—*Mus'ab ibnu Umeyr, (Uhud günü) şehîd edildi. Hâlbuki Mus'ab, benden çok hayırlı idi. Bu şehîd, kefen yerine bir kaftana sarılmıştı ki, bununla başı örtülse ayakları açılıyordu; ayakları örtülse başı açılıyordu.*

Râvî İbrâhîm dedi ki: Öyle sanıyorum ki, babam Abdurrahmân ibn Avf, sözüne şöyle devam etti:

—*Yine Uhud'da Hamza da şehîd edildi. O da benden hayırlı idi. (O da böyle kefenlendi. Onlar böyle zühdi bir hayât içinde âhirete gittiler.) Sonra dünyâdan bize serilen ni'metler önümüze serildi -yâhud da babam: Dünyâdan bize verilen ni'metler verildi-. Biz âhîret için kazandığımız hasenelerimizin acele edilip de dünyâda bize verilmiş olmasından endişe etmişizdir, dedi. (O şehîdlerin yüksek derecelerine ulaşmanın geciktiğine üzüldü.) Sonra ağlamaya başladı, hattâ iftar yemeğini terkeyledi.*⁵⁸⁶

Habbâb ibn Erett (r.a.) şöyle demiştir: “*Bizler (dünyâyı değil) Allah rızâsını arayarak, Rasûlullah'ın beraberinde hicret ettik. Artık ecrimiz (Allah'ın va'di gereği) Allah'a vâcib oldu. Bizlerden buradaki ecrinden hiçbir şey yemeden âhirete geçenler, yâhud gidenler vardır. Bunlardan biri Mus'ab ibnu Umeyr'dir. O, Uhud günü şehîd*

⁵⁸⁴ Buhari, Meğazi, 23, Meğazi, 3.

⁵⁸⁵ İbn Hişam, *age.*, III, 36; İbn İshak, *age.*, 308.

⁵⁸⁶ Buhari, Meğazi, 17, Cenaiz, 26.

edildi. Geriye bir kaftandan başka birşey bırakmadı. Biz onun başını bu kaftânıyla örttüğümüzde ayakları meydana çıkıyor, bu kaftanla ayaklarını örttüğümüzde başı meydana çıkıyordu. Bu yokluk karşısında Peygamber (s.a.s.) bize:

—Bu kaftan ile şehidin başını örtün, ayakları üzerine de ızhır denilen ot koyun”; yâhud: “Ayakları üzerine ızhır atın” buyurdu.

Bizlerden, kendilerine hicret meyvesi ulaşan ve bu meyveyi devşirenler de vardır.”⁵⁸⁷

Hanzala b. Ebi Amir el-Ğasil, Uhud Gazvesi’nde Ebu Süfyan’a saldırmış ve üzerine çıkmıştı. Bunu gören Şeddad b. Esved Hanzala’ya saldırmış ve onu şehit etmiştir. Daha sonra Rasulullah (s.a.s.): “Muhakkaki arkadaşınızı (Hanzala) melekler yıkadı” demiştir. Ashab sonra Hanzala’yı eşinden sorduklarında şöyle demiştir: “Hanzala cenabetti. Savaş haberini alınca yola çıktı” demiştir.⁵⁸⁸

Asım b. Sabit b. Ebi’l-Ekleh, Müşriklerle savaşıyordu. Müsafi’ b. Talha ve kardeşi Cülas b. Talha’yı attığı oklarla öldürmüştü. Müsafi’in annesi Ümmü Sülafe, oğlunun başını dizine koyup sormuştu “Ey oğulcuğum seni kim öldürdü” oğlu da “Bana ok atan kişi attığı zaman onun ‘Ben Ebi Ekleh’in oğluyum yakala’ dediğini işittim” demişti. Bunun üzerine Ümmü Sülafe, Asım’ı ele geçirince kafatasında içki içeceğine dair yemin etmişti. Asım hem kendisinin müşriklere dokunmaması hem de müşriklerin ona dokunmaması için Allah’a yalvarmıştı.⁵⁸⁹

3.2. 11. 17. Uhud Günü Kendisini Uyku Bürüyen Kimseler ve Yanlış Düşüncelerinin Tashîhi

Uhud’ta Müslümanlardan birçok kişi şehit edilmişti. Bunun sonucunda birileri içlerinde bir takım şeyler (buraya gelmeseydik öldürülmezdik vb.) gizlemişti. Ama Yüce Allah bunu ortaya çıkarmıştır. Onların yanlış düşündüğünü ve hiçbir şeyin Allah’ın iradesi dışında gerçekleşmediğini belirterek eceli geldiğinde kişi nerede olursa olsun mutlaka öleceğini beyan etmiştir. Yüce Allah bu tür durumların birer imtihan

⁵⁸⁷ Buhari, Meğazi, 17, Meğazi, 26, Cenaiz, 27; Müslim, Cenaiz, 44.

⁵⁸⁸ İbn Hişam, *age.*, III, 38; İbn İshak, *age.*, 312.

⁵⁸⁹ İbn Hişam, *age.*, III, 37; İbn İshak, *age.*, 308.

olduğunu onlara öğretmiştir. Ayrıca Bedir’de olduğu gibi Uhud’da da Sahabeyi uyku bürümüşü. Konuyla ilgili Ayet şöyledir:

“Kederden sonra, bir takımınızı kendinden geçirecek şekilde size huzur ve emniyet indirdi; oysa bir takımınız da kendi derdlerine düşmüşlerdi. Haksız yere Allah hakkında, cahiliye devrinde olduğu gibi inanıyorlar. “Bu işte bizim bir fikrimiz var mı?” diyorlardı; De ki: “Buyruğun hepsi Allah'ındır”. Sana açmadıklarını içlerinde gizliyorlar. “Bu işte bizim fikrimiz alınsaydı, burada öldürülmezdik” diyorlar. De ki: Evlerinizde olsaydınız, haklarında ölüm yazılı olan kimseler, yine de devrilecekleri yere varırlardı. Bu, Allah'ın içinizde olanı denemesi, kalblerinizde olanı arıtması içindir. Allah gönüllerde olanı bilir.”⁵⁹⁰

Hadis’te de Sahabenin uykuya büründüğü zikredilmiştir. Konuyla ilgili rivayet şöyle zikredilmiştir:

Katâde Enes'ten tahdîs etti ki, Ebû Talha (r.a.) şöyle demiştir: “Ben, Uhud günü kendisini uyku bürüyen kimseler içinde idim. Birkaç defa elimden kılıcım düşünceye kadar uykuya dalmıştım. Kılıcım düşerdi, ben de onu alırdım, Tekrar düşerdi, ben yine alırdım.”⁵⁹¹

3. 2. 11. 18. Yüce Allah’ın Övdüğü Bahtiyarlar

Müslümanlar Uhud’da galibiyeti son anda elinden kaçırdılar. Birçok şehit verdiler. Ayrıca yaralananlar da olmuştur. Savaş bitmiş ve müşrikler Mekke’ye dönmüşlerdi. Müslümanlar yorgun ve bitkindi. Rasulullah (s.a.s.) onlardan müşrikleri takip etmelerini istediğinde onlar yorgunluk ve bitkinliklerine aldırış etmeden derhal emri yerine getirmeye koyulmuşlardır. Ayet-i Kerimede Yüce Allah onları şu sözlerle taltif etmektedir:

“Kendileri savaşta yara aldıktan sonra Allah ve Peygamberin çağrısına koşanlara, hele onlardan iyilik edip sakınanlara büyük ecir vardır.”⁵⁹²

⁵⁹⁰ Ali İmran, 3/154.

⁵⁹¹ Buhari, Meğazi, 20, Tefsir, 11.

⁵⁹² Ali İmran, 3/172.

Âişe (r.anha) şu âyetin inme sebebini bildirmek üzere şöyle demiştir: Âişe, Zubeyr'in oğlu Urve'ye:

—“Ey kızkardeşimin oğlu! Baban Zubeyr ile Ebû Bekr, bu âyette bildirilen bahtiyar mü'minlerdendir, demiş ve şöyle devam etmiştir:

—Uhud günü Rasûlullah'a isabet eden istenilmedik fenalık eriştiği, müşrikler de geri dönüp gittikleri zaman Rasûlullah, onların tekrar Medine üzerine dönmelerinden endişe etmişti. Bu sebeple: “Düşmanların ardısıra kim gidip onları ta'kîb eder?” buyurdu. Bu da'vet üzerine sahâbîlerden yetmiş kişi icabet etti ki, Ebû Bekr ile Zubeyr bunların içinde idiler.”⁵⁹³

3. 2. 11. 19. Rasulullah'ın (s.a.s.) Medine'ye Dönmesi, Müslümanların ve Münafıkların Durumu

Rasulullah (s.a.s.) Ali'ye “Müşrikleri takip et bakalım ne yapıyor ve ne tarafa gidiyorlar? Eğer onlar develerine binmiş atlarını da yedeklerine almışlarsa, Mekke'ye dönmek istiyorlar demektir. Şayet atlarına binmiş develerini de sürüyorlarsa, niyetleri Medine'ye yürümektir” diyerek kendisini keşfe göndermişti. Müşrikleri takibe çıkan Ali, Müşriklerin develere bindiklerini, atlarını ise yedeklerinde götürdüklerini gördü. Gelip durumu Raasulullah'a (s.a.s.) bildirdi.⁵⁹⁴

Rasulullah (s.a.s.) savaştan sonra Uhud'tan Medine'ye doğru yola çıkmıştır. Medine'ye akşamüzeri varmıştır. Akşam namazını da Medine'de kıldırıştır. Abdullah b. Übey başta olmak üzere münafıklar, Müslümanların durumuyla alay etmişlerdir. Ensarın şehitleri için ağladığını gören Rasulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Lakin Hamza'ya kimse ağlamıyor” Daha sonra ensar kadınları Rasulullah'ın (s.a.s.) kapısına gelip Hamza için ağlamaya başlamışlardır. Daha sonra Rasulullah (s.a.s.) onların geri dönmelerini emretmiştir. O günden sonra Ensardan biri vefat ettiği zaman, ensar kadınları, önce Hamza için ağlar, sonra da kendi ölüleri için ağlardı.⁵⁹⁵

Rasulullah (s.a.s.) savaştan sonra Uhud'tan Medine'ye dönüdü. Hamna bint Cahş Müslümanları karşılamak için yola çıkmıştı. Müslümanlarla karşılaştığında kendisine

⁵⁹³ Buhari, Meğazi, 25; Müslim, Fedailü's-Sahabe, 51.

⁵⁹⁴ İbn İshak, *age.*, 313; İbn Hişam, *age.*, III, 56-57.

⁵⁹⁵ İbn Sa'd, *age.*, II, 271.

kardeşi Abdullah b. Cahş'ın ölüm haberi verildi. Bunun üzerine O da istirca (inna lillah ve inna ileyhi raciun) etti ve kardeşi için Allah'tan (c.c.) mağfired diledi. Sonra kendisine dayısı Hamza b. Abdilmuttalib'in ölüm haberi verildi. Hamza için de istirca etti ve onun için de Allah'tan (c.c.) mağfired diledi. Daha sonra eşi Mus'ab b. Umeyr'in ölüm haberi verilince Hamna velvele edip (vay diye bağırarak) bağırmağa başladı. Hamna'ya kardeşi ve dayısının ölüm haberi verildiğinde kendisinin sebat etmesi ama eşinin ölüm haberi verildiğinde bağırıp çağırmasını gören Rasulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Muhakakki kadın için eşinin önemli bir yeri vardır.”⁵⁹⁶

Savaştan sonra Uhud'dan dönen Ashab, Beni Dinar'dan bir kadına eşi, kardeşi ve babasının ölüm haberini verdiklerinde kadın: “Rasulullah'ın (s.a.s.) durumu nasıl” diye sordu. Ashab “Allah'a hamd olsun ki iyidir” deyince kadın “Ya Rasulallah sen iyi olduktan sonra bütün musibetler bize küçük gelir” dedi.⁵⁹⁷

3. 2.11.20. Uhud Savaşı Hakkında İnen Ayetler ve Rasulullah'ın (s.a.s.) Uhud Dağı Hakkındaki Sözleri

Uhud Savaşı hakkında inen bir takım ayetler olmuştur. Biz de konunun bütüncül bir şekilde ele alınıp anlaşılması açısından önemli gördüğümüz için bu ayetlerin bir kısmını burada zikretmekte fayda görüyoruz. Yüce Allah Enfal Suresi'nde müşriklerin ticaret kervanından elde ettikleri kârı savaş için harcayacaklarını ve yenileceklerini şöyle anlatır:

“Doğrusu inkâr edenler mallarını Allah'ın yolundan insanları alıkoymak için sarfederler ve daha da sarfedeceklerdir; ama sonra içleri yanacak, hem de mağlup olacaklardır. Bu, Allah'ın, temizi murdardan ayırması ve murdarları üstüste koyup hepsini yığarak cehenneme yerleştirmesi içindir; inkâr edenler cehenneme toplanacaklardır. İşte onlar mahvolanlardır. İnkâr edenlere, eğer savaşta vazgeçerlerse, geçmişlerinin bağışlanacağını ve tekrar başarlarsa evvelkilerin hükmünün uygulanacağını söyle. Fitne kalmayıp, yalnız Allah'ın dini kalana kadar onlarla savaşın. Eğer vazgeçerlerse bilsinler ki Allah onların işlediklerini şüphesiz

⁵⁹⁶ İbn Hişam, *age.*, III, 62.

⁵⁹⁷ İbn Hişam *age.*, III, 63.

görür. Eğer yüz çevirirlerse Allah'ın sizin dostunuz olduğunu bilin; O ne güzel dost, ne güzel yardımcıdır!”⁵⁹⁸

Rasulullah'ın erkenden evinden ayrıldığından bahseden ayrıca Benû Selime ve Benû Harise toplulukları hakkında inen ayette de Yüce Allah şöyle buyurur:

“Sen inananları savaş için duracakları yerlere yerleştirmek üzere, erkenden evinden ayrılmıştın. Allah iştir ve bilir. Sizden iki takım bozulup geri çekilmek üzere idi; oysa Allah onların dostu idi, inananlar yalnız Allah'a güvensinler.”⁵⁹⁹

Gerçek manada iman etmiş olanları diğerlerinden ayırmak ve zor durumların her zaman Müslümanların lehine olmayacağını bildiren ayette de şöyle buyuruyor.

“Eğer siz (Uhud'da) bir yara almışsanız, (size düşman olan) o topluluk da (Bedir'de) benzeri bir yara almıştı. Böylece biz, Allah'ın gerçek müminleri ortaya çıkarması ve içinizden şahitler edinmesi için, bu günleri bazen lehe, bazen de aleyhe döndürüp duruyoruz. Allah, zulmedenleri sevmez. Bir de Allah, böylece iman edenleri günahlardan arıtmak, inkârcıları ise yok etmek ister. Yoksa içinizden Allah cihad edenleri ve sabredenleri belirtmeden cennete gireceğinizi mi sanıyordunuz? And olsun ki, ölümle karşılaşmadan önce onu temenni ediyordunuz; işte onu gözlerinizle bakarak gördünüz.”⁶⁰⁰

Yüce Allah Ali İmran, Surasi'nin 151-159. Ayetlerinde adeta Uhud savaşını özetlemektedir:

“Hakkında hiçbir delil indirmediği şeyi Allah'a ortak koşmalarından ötürü, inkâr edenlerin kalbine korku salacağız. Onların varacağı yer cehennemdir. Zalimlerin durağı ne kötüdür! And olsun ki, Allah, size verdiği sözde durdu. Onun izniyle kâfirleri kırıp biçiyordunuz, ama Allah size arzuladığınız zaferi gösterdikten sonra gevşeyip bu hususta çekiştiniz ve isyan ettiniz; sizden kimi dünyayı, kimi ahireti istiyordu; derken denemek için Allah sizi geri çevirip bozguna uğrattı. And olsun ki O, sizi bağışladı. Allah'ın inananlara nimeti boldur. Peygamber arkanızdan sizi çağırırken, kimseye

⁵⁹⁸ Enfal, 8/36-40.

⁵⁹⁹ Ali İmran, 3/121-122.

⁶⁰⁰ Ali İmran, 3/140-143.

bakmadan kaçıyordunuz; kaybettiğinize ve başınıza gelene üzülmesiniz diye, Allah sizi kederden kedere uğrattı. Allah, işlediklerinizden haberdardır. Kederden sonra, bir takımınızı kendinden geçirecek şekilde size huzur ve emniyet indirdi; oysa bir takımınız da kendi derdlerine düşmüşlerdi. Haksız yere Allah hakkında, cahiliye devrinde olduğu gibi inanıyorlar. “Bu işte bizim bir fikrimiz var mı?” diyorlardı; De ki: “Buyruğun hepsi Allah'ındır”. Sana açmadıklarını içlerinde gizliyorlar. “Bu işte bizim fikrimiz alınsaydı, burada öldürülmezdik” diyorlar. De ki: Evlerinizde olsaydınız, haklarında ölüm yazılı olan kimseler, yine de devrilecekleri yere varırlardı. Bu, Allah'ın içinizde olanı denemesi, kalblerinizde olanı arıtması içindir. Allah gönüllerde olanı bilir. İki topluluğun karşılaştığı gün, içinizden yüz çevirenlerin, yaptıklarının bir kısmından ötürü şeytan ayaklarını kaydırıp yoldan çıkarmak istemişti. Allah, and olsun ki, onları affetti. Allah bağışlayandır. Halim'dir. Ey İnananlar! Yolculuğa çıkan veya savaşa giden kardeşleri hakkında: “Onlar yanımızda olsalardı ölmezler ve öldürülmezlerdi” diyen inkârcılar gibi olmayın ki, Allah bunu onların kalblerinde bir hasret olarak bıraksın. Dirilten de öldüren de Allah'tır. Allah işlediklerinizi görür. Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz, size Allah'tan onların topladıklarından hayırlı bir mağfaret ve rahmet vardır. And olsun ki, ölmeniz de, öldürülmeniz de Allah katında toplanacaksınız. Allah'ın rahmetinden dolayı, sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalbli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onlara mağfaret dile, iş hakkında onlara danış, fakat karar verdin mi Allah'a güven, doğrusu Allah güvenenleri sever.”⁶⁰¹

Müslümanların yaşadığı zor durumun kendilerinden kaynaklandığını ve münafıkların takındıkları durmu açıklayan ayetlerde ise şöyle buyuruyor:

“Başkalarını iki misline uğrattığınız bir musibete kendiniz uğrayınca mı: “Bu nereden?” dersiniz? De ki: “O, kendi tarafınızdandır”. Doğrusu Allah her şeye Kadir'dir. İki topluluğun karşılaştığı günde başınıza gelen, Allah'ın izniyledir. Bu, inananları da, münafıklık edenleri de belirtmesi içindir. Münafıklık edenlere: “gelin, Allah yolunda savaşın veya hiç olmazsa savunmada bulunun” dediği zaman: “Eğer savaşmayı bilseydik, ardınızdan gelirdik” dediler. O gün, onlar imandan çok inkâra yakındılar. Kalblerinde olmayanı ağızlarıyla söylüyorlar. Allah gizlediklerini onlardan

⁶⁰¹ Ali İmran, 3/151-159.

iyi bilir. Onlar oturup, kardeşleri için: “Bize itaat etselerdi öldürülmezlerdi” dediler. De ki: “Eğer doğru sözlü iseniz, ölümü kendinizden savın”.⁶⁰²

Müslümanların onca sıkıntı yaşamalarına rağmen yine de Allah'ın ve Rasulü'nün emrine icabet edip çağrılarına koştuklarını şu ayetlerde açıklar:

“Onlar Allah'tan olan bir nimeti, bolluğu ve Allah'ın, müminlerin ecrini zayi etmeyeceğini müjdelemek isterler. Kendileri savaşta yara aldıktan sonra Allah ve Peygamberin çağrısına koşanlara, hele onlardan iyilik edip sakınanlara büyük ecir vardır. İnsanlar onlara: “Düşmanınız olan insanlar size karşı bir ordu topladılar, onlardan korkun” dediler. Bu, onların imanını artırdı da: “Allah bize yeter. O ne güzel Vekil'dir” dediler. Bu yüzden kendilerine bir fenalık dokunmadan, Allah'tan nimet ve bollukla geri döndüler; Allah'ın rızasına uydular. Allah büyük, bol nimet sahibidir. İşte o şeytan ancak kendi dostlarını korkutur, inanmışsanız onlardan korkmayın, Benden korkun.”⁶⁰³

Rasûlullah (s.a.s.) Uhud Dağı'nı zaman zaman hadislerde zikretmiş ve onu iyilikle yadettmiştir. Konuyla ilgili Buhari ve Müslim'de rastladığımız üç hadisi burada zikrettik.

“Uhud bizi sever, biz de onu severiz”

Bu sözü Abbâs ibnu Sehl, Ebû Humejd'den; o da Peygamberden olmak üzere söylemiştir.⁶⁰⁴

Katâde, Enes'ten (r.a.) şöyle dediğini işitmiştir: “Peygamber (s.a.s.): “İşte şu bizleri seven ve bizim de kendisini sevmekte olduğumuz bir dağdır” buyurdu.”⁶⁰⁵

El-Muttalib'in mevlâsı olan Amr Enes ibn Mâlik'ten (r.a.) şöyle haber vermiştir: “Rasûlullah (s.a.s.), kendisine Uhud görüldüğünde: “Bu, bizleri seven ve bizim de kendisini sevmekte bulunduğumuz bir dağdır. Yâ Allah! Şübhesiz İbrahim Peygamber

⁶⁰² Ali İmran, 3/165-168.

⁶⁰³ Ali İmran, 3/171-175.

⁶⁰⁴ Buhari, Meğazi, 27.

⁶⁰⁵ Buhari, Meğazi, 27, Cihad ve Siyer, 74; Müslim, Hac, 462.

*Mekke'yi harem kılmıştır. Ben de Medine'nin iki kara taşıdığı arasındaki sahayı harem kıldım” sözlerini söyledi.*⁶⁰⁶

3. 2. 11. 20. Uhud Savaşının Sonucu

Uhud savaşının tarihi hakkında herhangi bir bilgi sahihain'de yoktur. Bu savaşın tarihi hakkında İbn Sa'd'ın verdiği bilgilere göre savaş Şevval ayının yedisi cumartesi günü gerçekleşmiştir. Ancak İbn Hişam ve İbn İshak ise savaşın şevval ayının ortası, cumartesi günü olduğunu belirtmişlerdir.

Uhud Savaşın'a Müslümanlardan kaç kişinin katıldığı hakkında bir bilgi ne Sahihey'n'de ne de İbn Hişam ve İbn Sa'd'da mevcuttur. İbn İshak'ın belirttiğine göre Müslümanların sayısı bin kişiydi. İbn Hişam münafıkların sayısının Müslümanların üçte biri olduğunu belirtirken İbn İshak'ın rivayetini destekler niteliktedir İbn Sa'd Müslümanlardan yüz kişinin zırlı olduğunu ve Müslümanlardan ayrılan münafıkların sayısının üç yüzü bulunduğunu belirtmektedir.

Güya Müslümanlarla birlikte savaşmak için orduya katılıp gelen münafıklar, kararlarını değiştirmişler ve Müslümanları yalnız bırakarak Medine'ye geri dönmüşlerdir. Ancak münafıkların tam olarak nerede/hangi mevkiye Müslümanlardan ayrıldıkları ihtilaflıdır; İbn Hişam, İbn İshak ve Sahihey'n'de belirtildiğine göre münafıklar, Medine ile Uhud arasındaki Şevt bustânında Müslümanlardan ayrılmışlar. Ancak İbn Sa'd'a göre iki ordu karşı karşıya geldiği vakit ayrılmışlardır.

İbn Sa'd'ın belirttiğine göre Müşriklerin ordusu üç bin kişilik bir ordudan müteşekkil idi. Bunların yedi yüzü zırlı, iki yüzü atlıydı. Aynı zamanda üç bin develeri de vardı.

Uhud Savaşında Abdullah b. Übeyy'in Yahudi müttetiklerinden yardım için gelen birliği gören Rasulullah (s.a.s.): “Biz şirk ehline karşı şirk ehlinde yardım istemeyiz” demiş ve bu birliği geri çevirmek suretiyle Yahudilerin yardımını redetmiştir.

Uhud Savaşında Müslümanların dağılması ve Rasulullah'ın (s.a.s.) etrafında çok az sayıda Ashabın kalması sonucunda Müşrikler Rasulullah'a (s.a.s.) saldırmışlar.

⁶⁰⁶ Buhari, Meğazi, 27, Cihad ve Siyer, 74; Müslim, Hac, 462.

Yapılan bu saldırı sonucunda Rasulullah'ın (s.a.s.) yüzü yaralanmıştır. Savaşta yaralanan Rasulullah'ın (s.a.s.) yan dişi kırılmış ve dudağı kanamıştır. Ayrıca miğferine indirilen darbeler neticesinde miğferin iki halkası yanaklarına batmış ve yanakları yaralanmıştır.

Buhari'de geçen bir rivayete göre Uhud savaşında Ensardan şehid edilenlerin sayısı yetmiş kişidir. İbn Sa'd, et-Tabakatü'l-Kübra adlı eserinde şehid edilenlerin bir kısmının ismini zikretmektedir. Bu isimler arasında Muhacirlerden sekiz kişinin ismi zikredilmiştir. Dolayısıyla Buhari'de geçen hadis ve İbn Sa'd daki bilgiden hareketle-iki rivayetin arasını cem etmek suretiyle-diye bilirizki Uhud savaşında ki şehidlerin sayısı yetmiş sekizdir.

İbn Sa'd et-Tabakatü'l-Kübra adlı eserinde ki bilgilere göre Uhud savaşında Müşriklerden yirmi üç kişi öldürülmüştür. Yine İbn Sa'd'ın belirttiğine göre Uhud savaşında yalnızca bir kişi esir alınmıştır. Bu şahsın adı Ebu İzze Amr b. Abdillah b. Umeyr b. Vehb b. Huzafe b. Cumeh el-Cumehi'dir. Bedir'de esir alınan bu şahsa, Rasulullah (s.a.s.) minnet edip onu Müslümanlar aleyhinde bulunmamak şartıyla serbest bırakmıştı. Daha sonra Müşriklerle birlikte Uhud'a gelmiş ve Müslümanlar tarafından tekrar esir edilmişti. Ebu İzze: "Ya Muhammed! Bana minnet edip beni serbest bırak" dediğinde, Rasulullah (s.a.s.) "Muhakkakki Mü'mün, bir delikten iki kez sokulmaz. Sen Mekke'ye dönüp te yanaklarını ovuşturarak 'ben Muhammad'i iki defa kandırdım' diyemeyeceksin" demiştir. Daha sonra boynunu vurmak için Asım b. Sabit b. Ebi Ekleh'e emretmiş ve kafası vurulmuştur. İbn Sa'd Ebu İzze'nin adını da öldürülenler arasında zikretmiştir. Bundan hareketle kanaatimize göre öldürülen müşriklerin sayısı onunla birlikte yirmi üç kişi oluyor.

Değerlendirme

Karşılaştırmalı olarak yapılan bu çalışmamızda görüldüğü gibi temel hadis kaynaklarından kaynak olarak ele aldığımız Buhari ve Müslim'in Sahihlerinde Uhud Gazve'si hakkındaki bilgilere bakıldığında, konuyla ilgili olarak zihinde bir şekil oluştuğu görülecektir. Örneğin; Rasulullah'ın (s.a.s.) Uhud Savaşı hakkındaki rüyası ve rüyasını tabir etmesi, Münafıkların İslam Ordusunu yalnız bırakmaları sonucu Müslümanların ihtilafa düşmeleri, melek Cebrail'in orada hazır bulunması,

Rasulullah'ın (s.a.s.) okçuları mevzilere yerleştirmesi ve okçuların mevzilerini terketmesi, İblis'in ortalığı birbirine katmak için sinsice bağırması, Talha ile Sa'd'ın Rasulullah'ı (s.a.s.) korumaları, Ebû Talha'nın savaşıması, Enes ibnu'n-Nadr'in savaş özlemi ve şehit edilmesi, Rasulullah'ı (s.a.s.) Koruyan melekler, Uhud günü Rasulullah'a (s.a.s.) isabet eden yaralar, Rasulullah'ın (s.a.s.) Kavmine sitem etmesi, Ebu Süfyan'ın savaş alanından ayrılırken Müslümanlara seslenmesi, Uhud Şehitlerinin defnedilmesi, Uhud Günü Müslümanlardan şehitedilenler, Vahşî'nin Hamza ve Müseylime'yi nasıl öldürdüğünü anlatması, Uhud Şehitlerinden Mus'ab ibn Umeyr hakkındaki bilgi, Sahabenin uykuya bürünmesi ve Rasûlullah'ın (s.a.s.) Uhud şehîdleri üzerine cenaze namazı kılması. Yalnızca bu bilgiler ışığında malum konuyu ele alacak olursak birçok bilgi boşluğunun meydana geleceği açıktır. Ancak-Bedir Gazvesi'nde de değindiğimiz gibi-hadis kaynaklarına birer tarihi kaynak gözüyle bakmamak gerekir. Zira Hadis kaynakları, hiçbir zaman birer tarihi kaynak gibi olayları sebep-sonuç, kronoloji, yer ve zaman mefhumlarına riayet etmek suretiyle ele almamışlardır.

İbn Sa'd, İbn Hişam ve İbn İshak'ın eserlerine baktığımızda ise bilginin daha derli ve toplu elde edileceği görülecektir. Ancak bu durum hadis kaynaklarının değerini düşürmez. Zira her bir ilmin kendine göre bir takım hususiyet, meziyet ve vaz' edilme gayesi vardır. Dolayısıyla Hadis Kaynakları, siyer ve Meğazî kaynaklarının sebep-sonuç gibi birtakım hedefleri göz önünde bulundurmamıştır. Tabi bu arada hadis kaynaklarının-diğer ilmi alanlarda olduğu gibi- siyer ve Meğazî başta olmak üzere tarih ilmine kaynaklık ettiğini de unutmamak gerekir.

Buhari ve Muslim'in Bedir gazası ile ilgili rivayetleri incelediğinde, bu rivayetleri farklı farklı yerlerde naklettikleri görülür. Ancak onlar yine de konuyla ilgili rivayetlerin çoğunu "Kitabu'l-Cihad ve Siyer" ve "Kitabu'l-Meğazî" bölümlerinde toplamışlardır. Onlar, bu bölümlerde rivayetleri art arda zikretmeleri suretiyle her ne kadar olaya vükufiyet bakımından-kısmen de olsa-bütüncül bakabilme fırsatı vermişlerse de, onlardan bir tarihçinin davranışını beklememek gerekir. Zira kronoloji ve sebep-sonuç ilişkisine riayet, ancak bir tarihçinin işidir. Dolayısıyla Buhari ve Muslim de Uhud Gazvesi konusunda bu ilişkilere riayet etmemişlerdir.

Kaynak olarak yararlandığımız siyer ve Meğazî türü eserlerde Uhud Gazvesi hakkında rastladığımız bazı bilgiler, Buhari ve Müslim’de yoktur. Bu bilgilerin başlıklarını şöyle zikredebiliriz:

Uhud gazvesi’nin tarihi, Uhud gazvesi’nin nedeni ve Kureyş eşrafının Şam’dan dönen kervanın savaş hazırlığı için kullanılmasını teklif etmeleri, Şam’dan dönen ticaret kervanının değeri, müşriklerin savaş hazırlığında olmaları, müşriklerin savaş yardımı için elçi göndermeleri, müşriklerden Ebu İzze hakkındaki bilgi, Vahşi’nin savaşa katılması, müşriklerden savaşa katılanlardan bazılarının isimleri, Abbas’ın mektubunun Rasulullah’a ulaşması, Kureyş ordusunun yola çıkması, Kureyş Ordusu’nun yolda dinlenmesi ve savaş haberinin çevrede Duyulması, Kureyş ordusu’nun Uhud’a varması, Rasulullah’ın gözcüleri, Rasulullah’ın ve Medine’nin korunması, Rasulullah’ın Sahabeyle istişare etmesi, verilen karar, Sahabenin düşmanı dışarda karşılama konusundaki ısrarları ve pişmanlıkları, Müslümanların sancakları, İslam ordusunun yola çıkması, küçük yaştakilerin geri çevrilmesi, Semure ve Rafi’in orduya katılmaları, Muhayrik’in İslam ordusuna Katılması ve öldürülmesi, Yahudi yardımının reddedilmesi, İslam ordusunun Şeyheyn tepesin’e varması, İslam ordusunun Uhad’a varması, münafıkların İslam ordusunu yalnız bırakmaları, Abdullah’ın münafıkları ikna etmeye çalışması, Rasulullah’ın orduyu harp nizamına sokması, iki ordunun karşı karşıya gelmeleri, İslam ordusunun sancaktarı, savaşın başlaması, teke tek vuruşmalar, Zülfikar kılıç ile Hz. Ali hakkındaki bilgi, savaşın kızışması ve müşrik sancaktarların yere serilmeleri, Müşriklerden Suab’ın şecaati hakkındaki bilgi, Haris b. Süveyd’in hıyaneti ve öldürülmesi, Ebu Dücane’nin Rasulullah’tan kılıcı alması, Ebu Dücane’nin Rasulullah’ı koruması, Zübeyr b. Avvam’ın Ebu Dücane’nin savaşmasını anlatması, Ebu Dücane’nin niçin Hind bint Utbe’yi öldürmediği bilgisi, düşman ordusunun bozguna uğratılması, harbin seyrini Müslümanların aleyhine çeviren üzücü hadise hakkındaki bilgi, Halid B. Velid’in fırsatı değerlendirmesi, İslam ordusunun dağılması, Muhammed öldürüldü yaygarası, Ümmü Umare Nüseybe bint Ka’b el-Mazini’nin savaşması, Yeman ve Sabit’in öldürülmeleri, Hind’in Hamza’nın cesedine eziyet etmesi, Kuzman adında biri hakkındaki bilgi, hiç namaz kılmadan cennetlik olan sahabi, Katade b. Nu’man’ın gözünün çıkması ve Rasulullah’ın (s.a.s.) eliyle şifa bulması, yürüyen şehid: Talha b. Ubeydillah, Enes b. Nadr’ın gayreti, Enes b. Nadr’ın tanınmayan cesedi, Sa’d b. Rabiyy’in şehidler arasında olduğu bilgisi, Amr b. Cemuh’un

cihad aşkı ve şehidedilişi, Abdurrahman b. Avf'ın aldığı Yaralar, Raslullah'ın (s.a.s.) Şi'b'e çıkması, Übey b. Halef'in Raslullah'ı (s.a.s.) tehdit etmesi ve Raslullah'ın onu öldürmesi, Raslullah'ın önünde şehid düşen kahramanlar, Talha'nın Raslullah'a yardımı, Ali b. Ebi Talib'in Raslullah'a su getirmesi, Sa'd b. Ebi Vakkas'ın Utbey'i öldürme arzusu, Müşriklerin Şi'b'in üzerine çıkmaları, Raslullah'ın (s.a.s.) durumu, Raslullah'ı (s.a.s.) yaralayan müşrikler, Ebu Ubeyde'nin fedakârlığı, Ebu Süfyan'ın gelecek yıl buluşmak için söz alması, Raslullah'ın (s.a.s.) şehidler arasına inmesi ve şehitlerin defnedilmesi, Raslullah'ın Medine'ye götürülen şehitlerin geri getirilip şehit oldukları yerde defnedilmelerini emretmesi, Raslullah'ın Hamza'nın cesedi başına gelmesi, Raslullah'ın müşrikleri müslle ile tehdit etmesi, Allah'ın ve Raslünün aslanı: Hamza, Safiyye'nin Hamza'nın cesedi başına gelmesi, Raslullah'ın Uhud'da öğlen namazını kılması, Uhud günü Müslümanlardan öldürülen Kimselerin (bir kısmı) isimleri, Uhud günü müşriklerden öldürülen kimselerin (bir kısmı) isimleri ve bunların kimler tarafından (bilinenler) öldürüldükleri, Vahşi'nin müslüman olması ve Hamza'yı nasıl öldürdüğünü Raslullah'a anlatması, meleklerin yıkadığı şehid sahabe: Hanzala b. Ebi Amir el-Ğasil, Asım b. Sabit hakkındaki bilgi, Hamna bint Cahş'ın sebatı ve eşinin ondaki konumu, Beni Dinar'dan bir kadının samimiyeti, Ali'nin Kureyşlileri takibe çıkması, Raslullah'ın (s.a.s.) Medine'ye dönmesi ve Müslüman ile münafıkların durumu.

SONUÇ

İncelemiş olduğumuz “Sahihayn’deki Siyer ve Meğazî Rivayetleri” konusunda, hadis kitaplarına dayanılarak tarihi bilgiye ulaşabilme imkânının olduğu ortaya konulmuştur. Ancak bu bilgi hiçbir zaman siyer-Meğazî türü eserlerindeki bilgi gibi olayların baştan sona kronolojik bir şekilde aktarıldığı gibi olmadığı görülmüştür. Çünkü hadis kitapları birer tarih kitabı değildir. Sebep-sonuç ilişkisine riayet ederek kronolojik bir şekilde olayları ele almak tarih kitaplarının/tarihçi üslubudur.

Bu çalışma ile hadis kitaplarının siyer-Meğazî kitaplarına kaynaklık ettiği de ortaya çıkmıştır. Zira Allah Rasülü’nün her söz, fiil ve takririni önemseyen sahabe O’nun sîretini ve gazvelerini de önemsemişlerdir. Birbirlerine ve sonraki nesillere aktararak unutturmamışlardır. Ve nihayet siyer-Meğazî hakkındaki bilgiler de hadis külliyyatı içerisindeki bilgiler arasındaki yerini almıştır. Herhangi bir konu hakkındaki bilgi hadis kitaplarında dağınık olarak zikredilse de rivayetlerin büyük oranda konuyla ilgili başlık altında toplandığı görülmektedir. Bu durum da kişiye o konu hakkında kısmen de olsa bütüncül bir bilgi verir. Mesela konumuzla ilgili Buharide “Meğazî” ve “cihad ve siyer”; Müslimde de “cihad ve siyer” başlıkları olup bu başlıklar altında büyük ölçüde konumuz ile ilgili rivayetler yer almaktadır. Ayrıca siyer -genel manada- hadisin temelini teşkil edip ona dayanak görevini üstlenmektedir. Zira siyer, Hz. Peygamber’in tüm hayatını kapsar. Bu da siyerin hadisten daha kapsamlı olduğunu gösterir. Bu yönüyle siyer de, hadise kaynak olma görevini üstlenmiştir.

Bu çalışmadan elde edilen bir diğer önemli husus hadis ve siyer-Meğazînin bir bütünlük arz ettiği ve bunların birbirinden bağımsız olarak ele alındıklarında noksanlık olacağına anlaşılmasıdır. Zira bu ilimler râvî, rivayet ve metod gibi ortak noktaları olması hasebiyle aralarında çok sıkı bir bağ vardır. Bu bağ, bu ilimlerin birlikte ele alınarak değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla kur’an, sünnet ve sîret bütünlüğüne dikkat edilmeli ve her biri bu bütünlük içinde ele alınıp değerlendirilmesi gerektiği görülmüştür.

Bu çalışma söz konusu ilimler arasında kolay bir şekilde mukayese imkânı da sunmuştur. Zira hadis kaynaklarında yer alan rivayetler, konu ile ilgili ayetler ve hadis kaynaklarında olmayıp da yalnızca siyer-Meğazî kitaplarında bulunan rivayetler bir

arada verilmek sureti ile kaynaklar arasındaki farklı bilgilerin kolay bir şekilde görülmesi sağlanmıştır. Bunun sonucunda farklı kaynaklardaki farklı bilgiler arası mukayese imkânı hasılolmuştur.

Bu çalışmanın sonucunda yalnızca hadis kaynaklarındaki rivayetlere dayanılarak, tarih kitapları şartlarına uygun bir siyer-Meğazî kitabının yazılamayacağı da tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Apaydın, H. Yunus, “Humus” *DİA*, XVIII.

Aydınlı, Abdullah, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, İFAV, İstanbul, 2009.

Bilgen, Osman, *Hadis’te Tarih Tarih’te Hadis*, Işık Akademi Yayınları, İzmir, 2010.

Buhari, el-İmam el-Hafız Ebi Abdillan Muhammed b. İsmail, *el-Camiu’s-Sahih*, Beytü’l-Efkar ed-Devliyye, er-Riyad, 1998.

Çakan, İsmail Lütfü, *Hadis Edebiyatı*, İFAV. İstanbul, 2009.

Çakan, İsmail Lütfü, *Hadis Usulü*, İFAV, İstanbul, 2010.

Çelik, Ali, “Kur’an ve Sünnet’in Doğru Anlaşılmasında Siret’in Önemi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 3, 2003.

Çiftçi, Faruk, “Hassân B. Sabit’in Hz. Peygamber İçin Söylediği Mersiyeler”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, 2004.

Da’if, Şevki, *Tarihu’l-Edebi’l-Arab: el-Asru’l-Cahiliye*, Daru’l-Me’arif, Kahire, tsz.

Da’if, Şevki, *Tarihu’l-Edebi’l-Arab: el-Asru’l-İslamiyye*, Daru’l-Me’arif, Kahire 2002.

Ebu Ceyb, Sa’di, *el-Kamusu’l-Fikhi Luğaten ve İstilahen*, Daru’s-Sıddik ve Daru Nuri’s-Sabah, Lübnan 2011.

Ebu Davud, Süleyman b. El-Eş’es es-Sicistani el-Ezdi, *Sünen-i Ebi Davud*, Daru ibn Hazm, Beyrut, 1997.

Ebu Ğudde, Abdu'l-Fettah, *el-İsnadu mine'd-Din*, Darü'l-Beşair el-İslamiyye, Beyrut, 2014.

Ebu Ğudde, Abdu'l-Fettah, *Lemehatün min Tarihi's-Sünneti ve Ulumi'l-Hadis*, Mektebetü'l-Metbua't ü'l-İslami, Daru'l-Beşair el-İsmaili, Beyrut, 2008.

Efendi, Âsım, *Kâmûs Tercemesi*, ysz., tsz., II.

Efendioğlu, "Mehmet, Rivayet" *DİA*, XXXV.

el-Askalani, El-Hafız Ahmed b. Ali b. Hacer, *Takribu't-Tehzib*, tahk. Ebu'l-Eşbal Sağır Ahmed Şağıf el-Bakistani, Daru'l-Asime, ysz., tsz.,.

el-Bağdadi, el-İmam el-Hafız Ahmed b. Ali b.Sabit Ebu Bekr el-Hatib, *el-Kifaye fi İlmi'r-Rivaye*, tsz. Hasan Abdu'l-Mun'im Şelbi), Müessesetürrisale Naşirun , Dimaşk, 2013.

el-Bağdadi, el-İmam el-Hafız Ahmed b. Ali b.Sabit Ebu Bekr el-Hatib, *el-Kifaye fi İlmi'r-Rivaye*, tahric, Hasan Abdu'l-Mun'im Şelbi, Müessesetürrisale Naşirun, Dimaşk, 2013.

el-Bustani, Batras, *Üdebaü'l-Arab fi'l-Cahiliye ve Sadri'l-İslam*, Müessesetü Hendavi li't-Te'lim ve's-Sekafe, Kahire, 2014.

El-Buti, ed-Doktor Muhammed Said Ramazan, *Fıkhu's-Sireti'n-Nebevi Mea Mucezin Li Tarih'l-Hilafeti'r-Raşide*, Darü'l-Fiker, Dimeşk, 2014.

el-Carım, Ali, Mustafa Emin, *el-Belağat'ül-Vadiha fil-Beyan vel-Meani vel-Bedi' mea'ddelil* Tahk. Muhammed Salih Musa Hüseyin, Müessesetü'r-Resail, Beyrut 2012.

el-Ğavri, Seyyid Abdu'l-Macid, *Mevsuetü Ulumi'l-Hadis ve Fününühu*, Daru ibn Kesir, Dimeşk, 2012, II.

el-Himyari, el-İmam Ebu Muhammed Abdülmelik b. Hişam b. Eyyub, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, ta'lik., ve tahr., Ömer Abdüsselam Tedmuri, Daru'l-Kitabi'l-Arabiyyi, Beyrut, 1998, II.

el-Hindiyyi, eş-Şeyh Vechu'd-Din el-Aleviyyi el-Geceratiyyi, *Şerhu Nüzheti'n-Nazar*, Tahk. eş-Şeyh Nefis Ahmed Misbahi, Daru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2011.

el-Isfehani, er-Rağib, *Müfredatü Elfazi'l-Kur'an*, Tahk. Safvan Adnan Davudi, Daru'l-Kalem, Dimeşk, 2011.

el-Kefevi, Ebu'l-Beka Eyyub b. Musa el-Hüseyni, *el-Külliyat Mu'cemun fi'l-Mustalahati ve'l-Fürukillugaviyye*, Müesseseti er-Risale, Dimaşk, 2012.

Elmalı, Hüseyin, "Hassân b. Sâbit" *DİA*, XVI.

el-Mehelli, el-Ellame Celalüddin Muhammed b. Ahmed eş-Şafii, *Şerhu'l-Verakat fi Usuli'l-Fıkh*, Şirketü Mektebe, Mısır, 1955.

el-Mu'cemu'l-vesit, Mektebetü'ş-Şuruki'd-Devliyye, Kahire, 2011.

en-Nevevi, El-İmam el-Allame el-Fakih el-Hafız Ebu Zekeriya Muhyiddin b. Şeref, "Tezhibu'l-Esma ve'l-Luğat", Daru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz., I.

Erdem, Sargon, & Hulusi Kılıç, "Abdullah b. Revâha" *DİA*, I.

es-Salih, Subhi, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları*, (Çev. M. Yaşar Kandemir), İFAV, İstanbul 2010.

es-Seba'iyy, ed-Doktor Mustafa, *es-Sünnetü ve Mekanetüha fi't-Teşrii'l-İslami*, Daru ibn Hazm, Beyrut, 2010.

essehavi, Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed Şemsüddin, *el-İ'lan bittevbih limen Zemme Ehlettarih*, Müessesetürrisale, Beyrut, 1986.

es-Suyuti, el-İmam Celalü'd-Din Abdurrahman b. Ebi Bekr, *Tedribu'r-Râvî fi Şerhi Takribi'n-Nevavi*, (Tahk. Abdurrahman el-Muhammedi), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2009.

eş-Şehrezuri, İbn Salah, el-İmam Ebu Amr Osman b. Abdurrahman, *Ulumu'l-Hadis*, tahk. Nuruddin İtr, Daru'l-Fiker, Dimaşk, 1998.

Et-Tahhan, Mahmud, *Teysiru'l-Mustalahi'l-Hadis*, Mektebetü'l-Mea'rif, Riyad, 2011

et-Teftazani, Sa'dü'l-Milleti ve'd-Din Mes'ud b. Ömer, *Şerhu'l-Akaid*, Fazilet Neşriyat, İstanbul, 2014.

Et-Tirmizi, el-İmam el-Hafız Ebi isa Muhammed b. İsa, *Sünen-i Tirmizi/el-Camiu'l-Kebir*, ö. 279, Daru'l-Ğarbi'l-İslam, Beyrut, 1996.

ez-Zühri, Muhammed b. Sa'd b. Meni', *et-Tabakatü'l-Kübra*, Daru'l-İhya et-Turas el-Arabi, Beyrut, 1996, II.

Fayda, Mustafa, "Cahiliye", *DİA*, VII.

Fayda, Mustafa, "Siyer ve Meğazi" *DİA*, XXXVII.

Firuzabadi, el-Ellame el-Luğavi Mecduddin Muhammed b. Ya'kub, *el-Kamusu'l-Muhit*, Tahk., Mektebu Tahkiki et-Turas fi Müesseseti er-Risale, Müesseseti er-Risale, Beyrut, 1987.

Hamidullah, Muhammed, *Hiz. Peygamber'in Savaşları*, trc., Nazire Erinç Yurter, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015.

<http://www.diyenet.gov.tr/tr/icerik/kuran-peygamberimizi-nasil-tanitiyor/6077>
Erişim Tarihi: 13.08.2015.

<http://www.gencbirikim.net/kurani-anlamada-siyer-bilgisinin-onemi/> Erhan
Çağdaş, Erişim Tarihi: 10.08.2015.

İbn Kesir, El-İmam Ebu'l-Fida İsmail, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, tahk. Mustafa abdu'l-Vahid, Daru'l-Me'rife, Beyrut, 1976, II.

İbn Manzur, el-Ellame Ebi'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mekrem el-Efriki el-Mısri, *Lisanu'l-Arab*, Daru Sadır, Beyrut, 1997, XIV.

İslam Ansiklopedisi, Devlet Kitapları Müdürlüğü, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968, V.

Kandemir, M. Yaşar, "Abdullah b. Ömer b. Hattab" *DİA*, I.

Kandemir, M. Yaşar, "Hadis," *DİA*, XV

Karaman Fikret, vd., "Metin" *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara, 2006.

Kassâb, Velîd, *Dîvânü 'Abdillâh b. Revâha ve dirâse fi sîretihî ve şî'rih*, Daru'l-Ulum, Riyad, 1981.

Koçyiğit, Talat, *Hadis Tarihi*, TDV. Yayınları, Ankara, 2009.

Koçyiğit, Talat, *Hadis Usulü*, TDV.,Yayınları, Ankara, 2008.

Kontbay, Hacer, "Vesâik" *DİA*, XXXXIII.

Küçük, Raşit, "Metin" *DİA*, XXIX.

Ma'lûf, Luvîs, *el-Müncid*, Darul-Meşrik, Beyrut, 1992.

Muhammed b. İshak b. Yesar, *Siretü İbn İshak el-Müsemmatü bi-Kitabi'l-Mübtedei ve'l-Meb'asi ve'l-Meğazî*, tahk. ve ta'lik, Muhammed Hamidullah, Hayra Hizmet Vakfi Neşriyat Müdürlüğü, Konya, 1981.

Mutçalı, Serdar, "Arapça-Türkçe Sözlük," Dağarcık yayınları, İstanbul, 1995.

Müslim, el-İmam el-Hafız Ebu'l-Hüseyn Müslim b. El-Haccac el-Kuşeyri en-Nisaburi, *el-Camiu's-Sahih*, Beytü'l-Efkar ed-Devliyye, er-Riyad, 1998.

Naim, Ahmed, *Tecrid-i Sarih Tercemesi*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1976.

Nesai, Ebu abdirrahman Muhammed b. Şuayb b. Ali, *Sünen-i Nesai*, Beytü'l-Efkar ed-Devlyye, Riyad, tsz.

Öz, Şaban, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

Polat, Salahattin, *Metin Tenkidi*, İFAV yayınları, İstanbul, 2010.

Savran, Ahmet, "Kâ'b b. Züheyr" *DİA*, XXIV.

Sezgin, M. Fuad "İslam Tarihinin Kaynağı Olmak Bakımından Hadîsin Ehemmiyeti", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul, 2, 1957.

"Siyer Kur'an İlişkisi" Erişim Tarihi: 11.08.2015,

<http://www.siyerarastirmalari.org/siyerusulu/siyer-usulu-4.pdf>

Şakir, Muhammed, el-'Ellame Ahmed, *el-Ba'isu'l-Hasis Şerhu İhtisari Ulumi'l-Hadis*, Tahk. Ebu Abdirrahman Adil b. Sa'd, Daru'l-Kutubi'l-İlmıyye, Beyrut, 2012.

Şimşir, Mehmet, *Araştırma ve Eğitim Metodolojisi Açısından İslam Tarihinin Tanımı Sınırları ve Kaynakları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Karaman, 4.

Taşdelen, Hasan, "İslâm'ın İlk Dönemine Ait Bir Hiciv Örneği: Hassân b. Sâbit'in Hemziyye'si" *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c, 18, s, 1, 2009.

Terzi, Mustafa Zeki, "Buhârî'nin Sahih'indeki Siyer ve Meğazî Rivayetleri", *Büyük Türk-İslam Bilgini Buhârî Sempozyumu*, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kayseri, 18-20 Haziran, 1987.

Yardıı, Ali, *Hadis I-II*, Damla Yayınları. İstanbul, 2010.

Yeni Rehber Ansiklopedisi, Türkiye Gazetesi yayınları, İstanbul, 1993, VIII.

Yurdaür, Metin, “Fetret”, *DİA*, XII.

